

Часопис за национална и државна питања

УДК 323.1(=163.41)

ISSN 1820-4996

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС NATIONAL INTEREST

Година XIII, vol. 30

Број 3/2017.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА
ПИТАЊА

ISSN 1820-4996 УДК 323.1(=163.41)
Број 3/2017 год. XIII vol. 30 стр. 1-350

Часопис покренут поводом 200 годишњице савремене српске
државности.

Часопис излази три пута годишње.

Издавач:

Институт за политичке студије

Адреса:

Светозара Марковића 36, Београд

Телефон: 3039-380, 3349-205

Email: ipsbgd@eunet.rs

Оснивачи часописа:

Милан Матић, Живојин Ђурић

Главни уредник:

Милош Кнежевић

Одговорни уредник:

Живојин Ђурић

Редакција:

Милош Кнежевић

Миломир Степић

Живојин Ђурић

Љубомир Кљакић

Секретари:

Вишња Станчић, Стефан Милошевић

Савет часописа:

Зоран Милошевић, Радослав Гађиновић, Ђуро Бодрожић, Живојин
Ђурић, Момчило Суботић, Славенко Терзић, Борис Милосављевић,

Милош Ковић, Миша Ђурковић, М. М. Лобанов

Пословни секретар:

Смиљана Пауновић

Прелом и штампа:

eselogе d.o.o.

Тираж: 300 примерака

САДРЖАЈ

Уз тему броја 7-10

ИСТОРИЈСКИ И ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУПИ У ДИЈАЛОГУ О МОДЕЛИМА РЕШЕЊА СТАТУСА КИМ

Живојин Бурић

ПОЛИТИЧКИ И НАЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ
ДРЖАВНОГ ПИТАЊА СРБИЈЕ У ДИЈАЛОГУ
О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ 13-25

Милош Кнежевић

РАЗМИШЉАТИ О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ-
СМИСАО УНУТРАШЊЕГ И СПОЉАШЊЕГ
ДИЈАЛОГА О КОСОВСКОМ ПРОБЛЕМУ 27-61

Зоран Аврамовић

ПРЕДЛОЗИ ПОЛИТИЧКОГ И ДРУШТВЕНОГ
ОКВИРА ЗА КОСОВСКИ ДИЈАЛОГ 63-79

Момчило Суботић

КОСОВО И МЕТОХИЈА:
ПИТАЊЕ УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА 81-105

Миленко Бодин

УНУТРАШЊИ ДИЈАЛОГ КАО ДРУШТВЕНИ
РЕСУРС САЗНАЊА - ОД СОКРАТА
ДО МОДЕРНИХ СОФИСТА 107-119

Слободан Антонић

КОСОВО КАО АСИМЕТРИЧНИ КОНДОМИНИЈУМ 121-136

Милан Јовановић

ПОДЕЛА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ – ИЗНУЂЕНО
РЕШЕЊЕ НАСИЛНЕ ЈЕДНОСТРАНЕ СЕЦЕСИЈЕ 137-157

Мијодраг Радојевић

ПОЛИТИЧКА РЕШЕЊА И СТАТУСНИ
АРАНЖМАНИ ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ 159-192

<i>Зоран Кинђић</i>	ДУХОВНА ДИМЕНЗИЈА УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА	193-220
<i>Милован Р. Суботић</i>	ЕКСТРЕМИЗАМ КОСМЕТСКИХ АЛБАНАЦА: СУПРЕМАЦИЈА ЕТНОНАЦИОНАЛИЗМА НАД ВЕРСКИМ ЕКСТРЕМИЗМОМ	221-237
<i>Сандра Давидовић</i>	МИСИЈА EULEX- "КОСОВСКИ" ТЕСТ ЗАЈЕДНИЧКЕ СПОЉНЕ И БЕЗБЕДНОСНЕ ПОЛИТИКЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ.....	239-259
<i>Јелена Лопичић Јанчић</i>	КОНЗУЛАТ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ У ПРИШТИНИ 1889-1912. ГОДИНЕ.....	261-278

БИБЛИОГРАФИЈА

<i>Милош Кнежевић</i>	БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ У ЧАСОПИСИМА И КЊИГАМА ИНСТИТУТА ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ – 2000-2017.....	281-322
-----------------------	--	---------

ОСВРТИ

<i>Мијодраг Радојевић</i>	ОГЛЕД О ЗБОРНИКУ РАДОВА - ДИЛЕМЕ УСТАВНИХ ПРОМЕНА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	325-335
<i>Милена Пешић</i>	приказ књиге: САЊА БОШКОВИЋ - КОСОВСКИ КУЛТУРОЛОШКИ МИТ	337-343

CONTENTS

With the topic of the issue 7-10

HISTORICAL AND THEORETICAL APPROACHES IN THE DIALOGUE ON MODELS FOR SOLVING THE STATUS OF KOSOVO

Zivojin Djuric

POLITICAL AND NATIONAL ASPECTS
OF THE STATE ISSUE OF SERBIA IN THE
DIALOGUE ABOUT KOSOVO AND METOHIJA... 13-25

Milos Knežević

TO CONTEMPLATE KOSOVO AND METOHIJA
– THE MEANING OF INTERNAL AND EXTERNAL
DIALOGUE REGARDING THE KOSOVO PROBLEM 27-61

Zoran Avramovic

SUGGESTIONS FOR POLITICAL AND SOCIAL
FRAMES FOR THE KOSOVO DIALOGUE 63-79

Momcilo Subotic

KOSOVO AND METOHIJA: THE ISSUE
OF INTERNAL DIALOGUE 81-105

Milenko Bodin

INTERNAL DIALOGUE AS A SOCIAL RESOURCE
OF CONGNIZANCE – FROM SOCRATES
TO MODERN SOPHISTS 107-119

Slobodan Antonic

KOSOVO AS ASYMETRIC CONDOMINIUM..... 121-136

Milan Jovanovic

DIVIDING KOSOVO AND METOHIJA
– AN IMPOSED SOLUTION TO A VIOLENT
AND UNILATERAL SECESSION..... 137-157

Mijodrag Radojevic

POLITICAL SOLUTIONS AND STATUS
ARRANGEMENTS FOR KOSOVO AND METOHIJA 159-192

<i>Zoran Kindjic</i>	
THE SPIRITUAL DIMENSION OF INTERNAL DIALOG	193-220
<i>Milovan R. Subotic</i>	
EXTREMISM OF KOSOVO AND METOHIJA ALBANIANS: SUPREMACY OF ETHNIC NATIONALISM OVER RELIGIOUS EXTREMISM ...	221-237
<i>Sandra Davidovic</i>	
MISSION EULEX – KOSOVO’S TEST OF THE COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY OF THE EUROPEAN UNION.....	239-259
<i>Jelena Lopivic Jancic</i>	
CONSULATE OF THE KINGDOM OF SERBIA IN PRISTINA 1889-1912.....	261-278

BIBLIOGRAPHY

<i>Milos Knezevic</i>	
BIBLIOGRAPHY OF WORKS ON KOSOVO AND METOHIJA IN THE JOURNALS AND BOOKS PUBLISHED BY THE INSTITUTE FOR POLITICAL STUDIES – 2000-2017.....	281-322

REVIEWS

<i>Mijodrag Radojevic</i>	
REVIEW ON THE COLLECTION OF PAPERS – DILEMMAS ON CONSTITUTIONAL CHANGES IN THE REPUBLIC OF SERBIA	325-335
<i>Milena Pesic</i>	
SANJA BOSKOVIC – THE CULTURAL MYTH OF KOSOVO	337-343

УЗ ТЕМУ БРОЈА

Институт за политичке студије из Брограда одазвао се позиву Радне групе Владе Републике Србије за подршку вођењу унутрашњег дијалога о Косову и Метохији, да учествује у разговору представника института друштвених и хуманистичких наука о путевима и начинима решавања проблема КиМ. Разговор је одржан 13. новембра 2018. у Палати Србија и на њему су у име Института за политичке студије учествовали Живојин Ђурић, директор Института, научни саветници Радослав Гаћиновић и Момчило Суботић и уредник часописа Национални интерес Милош Кнежевић.

На почетку сусрета представника института Живојин Ђурић је био један од два уводничара а дао је и завршну реч. Уводна реч и припремљена излагања представника института на округлом столу о Косову и Метохији су снимљена, ауторски дорађена и прилагођена за објављивање у часописима Национални интерес и Политика националне безбедности, који излазе у окриљу Института за политичке студије.

*

Тиме је, заправо, изражена жеља и воља научника и истраживача да се у години обележавања јубилеја педесет година од основања Института за политичке студије (1968-2018), у оквиру својих компетенција а са првенственог политиколошког становишта, укључе у замишљену серију унутрашњих дијалога о моделима решавања косовскометохијског проблема. За укључивање Института за политичке студије у текући унутрашњи дијалог о проблему Косова и Метохије постоји ваљана претпоставка која је садржана у значајном истраживачком и издавачком искуству на том пољу. У досадашњим истраживањима и издавачкој продукцији Института материја Косова и Метохије је обрађивана, пре свега, са политиколошких, али и правних, социолошких, економских, безбедносних, историјских, културолошких, религиолошких и других значајних аспеката. Тема Косова и Метохије у српској садашњости, прошлости и будућности,

третирана је, заправо, мултидисциплинарно у вишедеценијском континуитету.

*

О проблемској и тематској заступљености Косова и Метохије у истраживачкој и научној, те информативној и медијској делатности Института, сведоче многи научни радови чланова института, али и бројних аутора из ширег сарадничког круга изван института. У том смислу, у часописној продукцији и издаваштву Института, временом је формиран круг од неколико десетина научних аутора који су савесно и прилежно писали о Косову и Метохији, са темељног становишта непризнавања насилних, противправних, неправичних и неправедних резултата сецесије.

Истовремено, у истраживачком и научном захвату косовскометохијске проблематике препознаје се јасна и недвосмислена тежња одбране националних и државних интереса Републике Србије, српског народа и грађана Србије у целини, што значи и угрожених елементарних људских права и слобода Срба и осталих неалбанаца на Косову и Метохији.

*

Детаљан преглед објављених текстова о Косову и Метохији налази се у начињеној селективној библиографији која обухвата продукцију четири институтска часописа и књиге аутора из Института, у периоду од почетка 2000. до краја 2017. године. При одређењу почетне године селективне библиографије узето је у обзир време појављивања нових часописа и зборника Института. Селективна библиографија садржи око две стотине педесет (250) библиографских јединица, радова у целости и углавном посвећених Косову и Метохији. Поред опсежних студија, нарочито су запажене монографије, књиге и брошуре о Косову и Метохији, настале из пера неколицине чланова Института.

*

Тема броја под насловом Историјски и теоријски приступи у дијалогу о моделима решења статуса КиМ садржи, дакле, три дела: излагања Живојина Ђурића и Милоша Кнежевића, на другом сусрету у оквиру унутрашњег дијало-

га; научне чланке десет аутора и селективну библиографију радова о Косову и Метохију у часописној продукцији Института.

Приложени научни радови о проблему Косова и Метохије су у теоријском приступу, дисциплинарно и у стилском погледу разноврсни, па стога у потпуности изражавају и оправдавају индивидуална ауторска становишта. У том смислу, чак и када је уочљиво да у свим елементима анализе и синтетских оцена косовскометохијске проблематике нема међусобне сагласности заступљених аутора, различито аргументоване ауторске интерпретације указују на слободу размене мишљења и вредност утрашњег дијалога.

Оно што је, међутим, препознатљиво заједничко својство у становиштима свих заступљених аутора у тематском броју јесте велика и стална пажња коју придају косовскометохијском проблему у склопу националне и државне политике Србије. Приметна је и лична, неретко веома емотивна забринутост за садашњу и будућу судбину Косова и Метохије и Србије. Бојазан од необразложених уступака под притисцима и изневеревања националних и државних интереса и идеала, као и могућност подбачаја у односу на неопходни ниво историјских потреба Србије и српског народа, осећа се у редовима и између редова у ауторским текстовима. У испољеној обзирности у расуђивању и бојазнима пред могућношћу грешака научници се, уосталом, не разликују од већине грађана Србије. Брига за Косово и Метохију је заједничка, док се предлози за решавање и решење проблема КиМ, који се испољавају у разговорима и писаној речи, очекивано разликују и варијају у бројним аспектима.

*

Овим тематски оријентисаним бројем часописа Национални интерес Институт за политичке студије из Београда, са становишта и из делокруга једног од института друштвених и хуманистичких наука, пружа свој удео текућем унутрашњем дијалогу о Косову и Метохији. Уједно, активно очекујемо да интерес за косовскометохијску тему у научној заједници научном мњењу неће бити умањен у динамичним временима која предстоје.

Научни пројекти, издаваштво и часописи Института за политичке студије отворени су за сва вредна истраживања и научне доприносе који се тичу савременог проблема Косова и Метохије, у свим испољеним унутарполитичким и спољнополитичким реалностима и потенцијалима. Јер Косово и Метохија и Србија нису у жижи пажње само историчара који проучавају историјску прошлост, него и осталих научника оријентисаних на многобројне аспекте косовскометохијског градива у културном и цивилизацијском идентитету српског народа и Србије.

Надамо се да се научним прилозима у овом тематском броју Института за политичке студије не указује само на неисцрпност разматрања Косова и Метохије у различитим димензијама његове појавности, него да, такође, показује и на делотворне путеве сарадње политичке науке, тј. политикологије и практичне политике. У дијалошкој размени мишљења у потрази за најбољим могућим решењем једног одиста компликованог историјског проблема, сарадња науке и политике је одиста неопходна и корисна.

Београд, децембар – јануар 2018.
Редакција

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

**ИСТОРИЈСКИ И ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУПИ
У ДИЈАЛОГУ О МОДЕЛИМА РЕШЕЊА
СТАТУСА КИМ**

Живојин Ђурић

ПОЛИТИЧКИ И НАЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ
ДРЖАВНОГ ПИТАЊА СРБИЈЕ У ДИЈАЛОГУ
О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ 13-25

Милош Кнежевић

РАЗМИШЉАТИ О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ-
СМИСАО УНУТРАШЊЕГ И СПОЉАШЊЕГ
ДИЈАЛОГА О КОСОВСКОМ ПРОБЛЕМУ 27-61

Зоран Аврамовић

ПРЕДЛОЗИ ПОЛИТИЧКОГ И ДРУШТВЕНОГ
ОКВИРА ЗА КОСОВСКИ ДИЈАЛОГ 63-79

Момчило Суботић

КОСОВО И МЕТОХИЈА:
ПИТАЊЕ УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА 81-105

Миленко Бодин

УНУТРАШЊИ ДИЈАЛОГ КАО ДРУШТВЕНИ
РЕСУРС САЗНАЊА - ОД СОКРАТА
ДО МОДЕРНИХ СОФИСТА 107-119

Слободан Антонић

КОСОВО КАО АСИМЕТРИЧНИ
КОНДОМИНИЈУМ 121-136

Милан Јовановић

ПОДЕЛА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ
– ИЗНУЂЕНО РЕШЕЊЕ НАСИЛНЕ
ЈЕДНОСТРАНЕ СЕЦЕСИЈЕ..... 137-157

Мијодраг Радојевић

ПОЛИТИЧКА РЕШЕЊА И СТАТУСНИ
АРАНЖМАНИ ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ 159-192

Зоран Кинђић

ДУХОВНА ДИМЕНЗИЈА
УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА..... 193-220

Милован Р. Суботић

ЕКСТРЕМИЗАМ КОСМЕТСКИХ АЛБАНАЦА:
СУПРЕМАЦИЈА ЕТНОНАЦИОНАЛИЗМА НАД
ВЕРСКИМ ЕКСТРЕМИЗМОМ..... 221-237

Сандра Давидовић

МИСИЈА EULEX- “КОСОВСКИ” ТЕСТ
ЗАЈЕДНИЧКЕ СПОЉНЕ И БЕЗБЕДНОСНЕ
ПОЛИТИКЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ..... 239-259

Јелена Лопичић Јанчић

КОНЗУЛАТ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
У ПРИШТИНИ 1889-1912. ГОДИНЕ..... 261-278

Живојин Ђурић*

Институт за политичке студије

ПОЛИТИЧКИ И НАЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ ДРЖАВНОГ ПИТАЊА СРБИЈЕ У ДИЈАЛОГУ О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ**

„Ја не одлучујем хоћу ли ићи у бој по томе колика је сила
која ми прети,
него по томе колика је светиња коју браним“ – Кнез Лазар

Сажетак

Националну и државну политику Србије, усмерену на решавање проблема Косова и Метохије, потребно је водити са становишта реализовања виталних националних и државних интереса Републике Србије. У језгру тих интереса налазе се вредности територијалног интегритета и суверености Србије на читавом државном простору укључујући и јужну аутономну покрајину. Одатле је реинтеграција територије покрајине КиМ примарни национални и државни

* Научни саветник, Институт за политичке студије, Београд.

** Овај текст је написан за потребе учешћа на другом по реду сусрету у оквиру унутрашњег дијалога о решавању проблема Косова и Метохије, на коме су се окупили представници института друштвених наука. Сусрет је одржан у Палати Србија 13. новембра 2017. године. Изводи из текста су интерпретирани у току дијалога, сходно времену које је стајало на располагању уводничару и модератору разговора.

интерес који условљава интеграцију Србије у Европску унију. Да би се ти интереси одредили и испољили, те остварили и што ефикасније заштитили, потребан је унутарнационални консензус око његових оптималних политичких и уставноправних облика.

Унутрашњи дијалог има сврху само уколико се одвија у духу отворене и искрене размене мишљења о свим уставноправним и државноправним могућностима решавања косметског проблема са којим се у погоршаним српско/албанским односима суочава Република Србија и српски јеарод у целини. Дијалог о Косову и Метохији није почео недавно, он је заправо неизоставни део овдашње, давније и скорије историје. Отуда је потребно имати на уму да научни допринос у трагању за оптималним решењем не би требало оптерећивати кратким интервалима трајања и крајњим роковима окончања. Проблем КиМ је исувишне обременен унутрашњим и спољашњим супротностима и искључивостима, да би био решаван и разрешаван брзим и наглим, недовољно припремљеним одлукама. У потрази за обострано прихватљивим српско/албанским решењем косметског проблема потребно је имати добру вољу, испољити стрпљење али и упорност. У таквом приступу решавању проблема Косова и Метохије управо научници из домена друштвених наука у Србији, могу да дају свој драгоцен допринос.

Кључне речи: Србија, Косово и Метохија, српско/албански односи, проблем статуса, решавање проблема, реинтеграција КиМ, унутрашњи дијалог, међународни фактор.

I

Питање које нас је, као истраживаче из различитих области друштвених и хуманистичких наука окупило, јесте питање Косова и Метохије. Косовско-метохијско питање је емотивно и идентитетско питање свих питања савремене националне и државне политике Србије. У примарну важност овог питања у националним оквирима српског народа мало ко, заправо нико не сумња. Огромна већина грађана у Србији и српски народ у целини, питање Косова и Метохије

доживљава као дубоко морално и суштинско у државном и националном погледу.

О томе колико је горуће питање Косова и Метохије сложено у историјској, културној и политичкој визири, чули смо из уводног излагања колеге историчара Момчила Павловића. Заиста, питање Косова и Метохије је дуготрајан проблем у разним аспектима односа Срба и Шиптара, не само у Србији, него и у регионалном балканском простору. Дијалогска формула *косметског питања* захтева комплексан *одговор*, неопходно га је посматрати и као *косметски проблем* који је потребно континуирано разматрати, да би се у будућности без унапред одређеног временског термина, дошло до неког прихватљивог *решења*.

Познато је да су многи истраживачи као и институције, које представљају групацију друштвено-хуманистичких наука у Србији, током протеклих година и деценија већ постигли запажене научно-истраживачке резултате на плану тумачења косовско-метохијског питања, односно сагледавања проблема. Ти резултати се првенствено односе на територијално, национално и идентитетско питање Косова и Метохије и његовог државноправног статуса у садашњости али и будућности.¹ Одатле проистиче и потреба да се настави и продуби дијалог грађана и свих релевантних научних и образовних чинилаца у Србији (САНУ, Матица Српска, универзитети, институти итд.). То се нарочито односи на могуће уставноправне моделе, начине и циљеве решавања проблема чије противречности су се нагомилавале годинама, а не грешим ако кажем и вековима.²

Наиме, идеја да и научници који су непосредно укључени у научно-истраживачки рад, поред досад видљивог научног доприноса везаног за косметски проблем, предоче своје виђење решавања косовско-метохијског питања кроз активно учешће и у унутрашњем дијалогу. Тим пре, јер је међу научницима различитих експертских профила разних дисциплина друштвених наука, немали број оних који промишљају бројна питања унутрашњих друштвених и поли-

1 Дилеме уставних промена у Републици Србији, час. *Српска политичка мисао*, посебно издање, година 2017, Институт за политичке студије, Београд.

2 Видети: Зборник, „*Косово и Метохија – одговори и изазови*“, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997. година.

тичких процеса у Републици Србији. Истраживачи такође, свакодневно анализирају и тумаче сложене процесе који детерминишу спољну политику Републике Србије, то јест, геостратешке и геополитичке димензије српске политике у међународним односима.³

Иако се свеколики унутарполитички и спољнополитички процес не своди нужно само на деловање истакнутих лидера и политичара, свакако је потребно имати у виду и њихово деловање као иницијатора, организатора, модератора и непосредних актера одређених политичких пракси, нарочито у проблемским областима каква је, на парадигматичан начин, област Косова и Метохије.

II

У процесу решавања косовскометохијског проблема потребно је путем дијалога пронаћи целисходан и прихватљив модел за обе стране у решавању постојећег статуса Косова и Метохије. Дијалошко приближавање контурама могућег решења претпоставља јасно дефинисање државне политике Републике Србије, према отвореном проблему статуса Косова и Метохије у оквиру територијалног суверенитета Србије и геополитичког положаја српског народа у Републици Србији и региону целини (бивши југословенски простор).

Веома је важно становиште да и мале државе и мали народи имају право да се позивају на своје националне и државне интересе. Супротно пракси утемељеној на националним и државним интересима је политика доминације и хегемоније великих сила. Велике силе својим стратешким интересима подређују интересе мањих и слабијих држава, оспоравајући тим народима и државама чак и право да дефинишу и заступају своје интересе.⁴ На делу је неоимперијална и неоколонијална политика великих држава и њихових војних савеза у савременим, како се каже постмодерним условима. Зато је потребно научно објаснити утицај међународних околности

3 Миломир Степић: *Косово и Метохија посмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2011.

4 Јелена Гускова, Зборник: *Косово и метохија: рат и услови мира*, Филозофски факултет Косовска Митровица, 2014.

у којима су важећа правила међународног права заменили притисци, претње, принуде, безакоње и политика силе.

Запитајмо се како и зашто се у постхладноратовским околностима догодио пораст интервенционизма, мимо и против норми и правила међународног права? Вероватно зато што је међународно право поклекло пред налетом силе која је постала фактичка основа привидног разрешавања многих спорних међународних односа и високо конфликтних проблема. У крајњем случају, оружана сила је, и у питању Косова и Метохије, надвладала важеће међународно право. Примењена сила против СРЈ, посебно Србије, није решила проблем када је у питању дефинисање положаја Косова и Метохије,⁵ већ га је вишеструко проблематизовала, како на унутрашњем тако и међународном плану.

Стање је у много чему погоршано, штавише на забрињавајући начин отворене су многе сасвим нове недоумице. Поставља се питање шта у међународним односима предстоји и како ће изгледати свет у будућности уколико су напуштени добри обичаји међународног општења? Шта ће се убудуће дешавати када се усвојене норме међународног права, које регулишу и предупређују сукобе и ратове, ниподаштавају и тако бесомучно газе?

Нема места превеликом оптимизму што се тиче резултата расправе о унутрашњем дијалогу. Да се прецизније изразим, нисам сасвим уверен да ће ова расправа дати нешто посебно, поготову сензационално ново. Тешко да се тако брзо и само у кратком наврату може предложити куда ићи и како на том путу пронаћи апсолутно подесно решење. Про том мислим на оно статусно решење на које, претпостављам, мисли и већина научника: модел који ничим не би угрозио национални и државни интерес Србије, а које би уједно задовољи и другу, шиптарску/албанску страну на Косову и Метохији.

О поменутих питањима у склопу проблема Косова и Метохије написано је много монографија, студија, брошура и књига, објављено је на стотине научних и стручних радова у домаћим и међународним часописима. Научна и стручна,

5 Зоран Милошевић, Живојин Ђурић; Зборник радова: *(Дез) интеграција држава и идентитет*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

као и део шире друштвене јавности са тиме је у одређеној мери упознат, али и даље остаје отворена дилема како и шта даље чинити у решавању овог националног и државног питања. Заједнички циљ и задатак је да се у процесу решавања косовскометохијског проблема ничим не угрозе витални државни и национални интереси Републике Србије и српског народа у целини.

Разуме се да овако сложено питање не може и не сме у овако кратком временску периоду да се прејудицира, посебно ако се има у виду, на једној страни значај Косова и Метохије за државни и национални субјективитет Републике Србије, а на другој страни чињеницу да се у међународним процесима радикално мењају односи и субјекти који детерминишу нове политичке околности.

Из наведених разлога управо питање Косова и Метохије и решавање његовог статуса у односу на целовитост Републике Србије је, са државног, националног, културног и верског, питање над питањима. Подвлачим да тренутно нема важнијег државног и националног питања од питања решавања статуса Косова и Метохије.

Из нејасног и неразјашњеног, у много чему нормативно и фактички неодређеног положаја Косова и Метохије у односу на Републику Србију као државу, исходе и остала веома проблематична питања са којима се суочава савремена Србија. Бројни реформски захтеви транзиционих промена на пољима економије, владавине права и изградње правне државе, јачања кључних институција, уважавања демократских процедура и демократске културе (дијалога), културног, верско-црквеног и другог развоја... под сенком су по Србе и Србију неиздржљивог стања на Косову и Метохији.⁶ Испоставља се да је решавање косовскометохијског питања детерминанта многих других питања која, на изглед или стварно, немају никакве додирне тачке са тим проблемом.

Питање Косова и Метохије је питање изразито дугог историјског трајања чији распон је олучен вековима супротних политичких интереса и противречних идеологија.⁷ Ду-

6 Миломир Степић, *Косово и Метохија посмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2011.

7 Радослав Гађиновић; *Отимање Косова и Метохије*, Београд : Новинско-издавачки центар «Војска», Београд, 2004; Милош Кнежевић: *Отмица Косова*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.

бока историјска укорененост косовскометохијског проблема уједно значи да - ма колико жарко желели да се разрешење догоди у кратком времену - не можемо да дефинишемо сасвим прецизно како финално решити проблем који је нарастао деценијама и вековима.

Шта детерминише тако тешке околности косовскометохијског проблема? Уколико пажљиво посматрамо косовскометохијску садашњост установићемо да постоје бар три чиниоца која је неопходно имати у виду. Када промишљамо о томе како наћи статусно решење у коме Србија неће бити поражена нити оштећена, увређена и понижена, потребно је узети у обзир да би тим решењем и друга, у овом случају шиптарска страна, требало да буде задовољна. То у садашњим околностима је скоро немогуће решити, али исто тако не треба губити из вида да ће сутра уз бројне нове околности ово питање лакше решавати без већих међународних тензија.

а) Имајући поменуто у виду, прва околност која нам се намеће у промишљању косовскометохијског питања је та да се у садашњем времену испољава један упадљиви политички несклад. Тај несклад је у односу између оптималног интереса који би задовољио потребу да Република Србија остане територијално целовита и суверена, и максималистичких интереса шипратске стране да Косово буде коначно признато као независно. Када се то питање постави на овај начин – који је иначе садржан у реалним становиштима супротних страна - лако је увидети да је просто решење за у потпуности супротстављене интересе практично немогуће. Одатле је потребно у дужем периоду промишљати српско/шиптарске противречности у косовскометохијском проблему и тражити погодне модусе како би се та два очигледно супротна и скоро неспојива интереса, ипак кад-тад сусрела у неком колико-толико заједничком интересу;

б) Друга околност која појачава могућност да се ово неуралгично питање не реши тако једноставно и толико брзо јесте снажан притисак светских центара моћи који, право ре-

Милош Кнежевић: *Отмица Косова*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.; Зоран Милошевић, *Независност Косова и Метохије – историјско подсећање и нова питања*, „*Политичка ревија*“ 1/2008, стр. 9-21. Институт за политичке студије, Београд

чено, не брину много о потребама и интересима српског или албанског народа, већ проблем односа Срба и Шиптара првенствено посматрају из угла свог геополитичког интереса.⁸

Односи Срба и Шиптара се посматрају са различитим аршинима, односно, интереси Шиптара и Срба самеравају се двоструким мерилима која ниуколико нису иста за Србе и Шиптаре. У том лицемерству се отворено крши међународно право, то јест, моралне норме савремене цивилизације. Савремено доба је, по свему судећи, дошло у ситуацију да је сила моћника потиснула са сцене међународно право. Оно практично више не постоји.

Сједињене Америчке Државе и друге моћне силе, које у својој историји имају империјалну праксу, посежу за силом у решавању скоро сваког сложеног проблема. Ако се и позивају на извесно право, то је сасвим специфично право, онако како га само они виде и тумаче.

У случају проблема Косова и Метохије велике западне силе предвођене Америком виде решење на тај начин да се Албанцима са Косова и Метохије по сваку цену испуне сви захтеви и потребе, јер је процењено да њихов етнички заповеднути простор у овом тренутку геополитички, демополитички и геостратешки значајнији него што је то национални, територијални и државни интерес српског народа;⁹

в) Најзад, и трећи разлог због кога се не може у кратком временском интервалу доћи до прецизног и добро осмишљеног решења проблема Косова и Метохије са становишта националног и државног интереса Републике Србије садржан је у чињеници да српска страна још увек није постигла национални консензус, у ствари, сагласно и јединствено мишљење како решити дуготрајно и болно историјско питање које је погађало многе генерације у српском народу.

Можда појединци у политичком дијалогу нису довољно свесни колико је значајно да се представници научних и политичких елита, али и грађани Србије, укључе у расправу

8 Миломир Степић: *Косово и Метохија посмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2011.; Момчило Суботић, Космет између силе и права, *Политичка ревија* 1/2008, Институт за политичке студије, Београд

9 Душан Пророковић, „Улога НАТО у осигуравању – државности Косова и последице по државност Србије“, *Политика националне безбедности*, бр. 2/2017, Институт за политичке студије, Београд

о решавању односа између Шиптара и Срба на Косову и Метохији.

Из три наведена разлога мислим да отворени процес унутрашњег дијалога не би требало да има кратак рок од неколико месеци. Потребно је више времена за садржајну размену мишљења у тежњи проналажења најбољег решења. Моје је дубоко убеђење да би на нивоу, да ли Владе или у оквиру Дирекције за Косово и Метохију, требало да се формира државно тело (комисија, агенција) које би континуирано пратило и у зависности од унутрашњих и међународних околности иницирало/предлагали могуће моделе – уставноправно решење питања статуса Косова и Метохије.

Доброг решења у процесу решавања не може бити ако се у скраћеном поступку изнесу појединачни стручни ставови правника, политиколога, економиста, социолога, културолога, књижевника, уметника, спортиста, Академије, универзитета, цркве итд.¹⁰ Свако ће рећи своје, али ће изостати синтеза. Шта ће се тиме добити? Добиће се раслојено мноштво мишљења, без једног целовитог, одрживог и прихватљивог модела. Јер проблем који је гомилан дуго, не може се једноставно разрешити једним потписом, декретом, или неким другим једноставним поступком.

У сваком случају, рад такве државног тела морао би да буде интердисциплинаран. Његов рад би се заснивао на бројним историјским, културним верским и међународним детерминантама које су релевантне да би се дошло до прихватљивог модела статуса Косова и Метохије у оквиру територијалне целовитости Републике Србије. Јер, са историјске тачке гледишта зна се шта је и како је са Косовом и Метохијом било, али се исто тако много тога не зна. Поготово се не зна у потпуности шта се све у кратком временском периоду на државном и међународном плану скорије историје дешавало (потписивање бројних споразума између Београда и Приштине нпр.).

Подсетимо се, да у предлогу решења проблема Косова и Метохије не би смели непромишљено да се односимо као што смо то учинили 1914. године са Нишком декларацијом.

10 Видети: Зборник, „Косово и Метохија – одговори и изазови“, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997. година.

Тада је Србија прокламовала своју ослободилачку ратну стратегију, а српски и национални интерес је преобличен у тежњу ка ослобађању јужнословенских народа, што је касније био основ за стварање Југославије. У састављању те декларације и њеном оправдању у великој мери су учествовали најугледнији тадашњи умови из друштвених и хуманистичких наука, Цвијић, Белић, Стојановић.¹¹ После једног века видели смо да пројекат Југославије за српски народ, српску државу није био адекватан нити реалан. Србија је стварањем Југославије изгубила своју тешком муком стечену државност. На тај начин отворили су се сви ови тешки и проблематични процеси на Косову и Метохији о којима ми, између осталог, данас расправљамо.

III

Реченом није потребно нешто нарочито и посебно ново додати. У расправи, истраживачи из друштвено-хуманистичких наука показали су разноврсне приступе косметском проблему, у зависности од припадања првој, другој или трећој групацији научних дисциплина у области друштвених наука. Значајно је да су у овој расправи подстакнута размишљања о многим питањима о којима ће неки други учесници, а вероватно и ми заједно са њима, даље да расправљају, како би се у неко догледно време конкретизовала данас исказана становишта и све оно што је до сада написано.

Не би се смело занемарити, а можда се и не зна довољно, да су вршена научна истраживања јавног мњења о разним аспектима мишљења грађана о проблему Косова и Метохије. Институт за политичке студије је обавио конкретна истраживања која су дала веома занимљиве али и поучне одговоре. На питање да ли би Република Србија требало да се одрекне Косова и Метохије да би постала чланица Европске уније, преко 60% грађана Србије се изјаснило за то да се Косово и Метохија задржи у територијалном саставу Србије, а да се Европска унија у случају условљавања занемари.¹²

11 Исто.

12 Емпиријско истраживање : Ставови и опредељења грађана Србије, новембар-децембар 2017. Института за политичке студије, Београд.

То значи да је све оно што је досад изречено у низу становишта о Косову и Метохији, још јаче и израженије у мишљењима и уверењима нашег народа. Научници али и политичари не би смели да такво јасно и одлучно становиште о Косову и Метохији међу грађанима пренебрегну и занемаре. Одатле је потребно да истраживачи и политичари заједно, организовано и у групама, одлазе у обилазак Републике Србије да би обавестили грађане, али исто тако да чују мишљења грађана о свим отвореним и нерешеним питањима везаним за положај и судбину Косова и Метохије.

Изложном ваља додати да би све оно што је изречено и забележено о унутрашњем дијалогу требало сакупити, систематично организовати, како би се припремио један документ, сажетак од неколико страница писаног текста. Тај сажетак би био користан материјал за људе који се баве државном политиком везаном за Косово и Метохију. У тренуцима у којима се доносе одлуке тај материјал био би корисна информативна и интерпретативна подлога заузимања ставова. У супротном, постоји бојазан да ће и данашња расправа стручњака из института друштвених и хуманистичких наука остати само забележена и можда поменута, али не и у пуној мери искоришћена, бар не на начин на који актуелна државна политика може да искористи научна сазнања која пружају истраживања у друштвено-хуманистичким наукама.

Још једном треба нагласити, као што је више пута досад речено, нараста свест о потреби постизања сагласности о стратешким политичким правцима и уствноправним моделима решавања косовскометохијског проблема.

Литература

Гађиновић Радослав, „Отимање Косова и Метохије“, *Српска политичка мисао*, бр. 3-4, 2005, стр. 97-114.

Милан Матић, Ђурић Живојин: *Kosovo and Metohija before the court of history*, Papers presented at the International Scholarly Meeting held at the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, March 16-18, 2006.

Кнежевић Милош, *Отмица Косова*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.

- Кнежевић Милош, „Косово и Метохија у Србији – Србија у Европи: критика проалбанске еристике косовског проблема“, *Национални интерес*, бр. 2, 2006, стр. 51–94.
- Милошевић Зоран, „Независност Космета: историјско подсећање и нова питања?“, *Политичка ревија*, бр. 1, 2008, стр. 9–21.
- Миломир Степић, *Косово и Метохија посмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Српска књижевна задруга, Београд, 1973.
- Пророковић Душан, „Улога НАТО у осигуравању ‘државности Косова’ и последице по државност Србије“, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2017, стр. 105–118.
- Суботић Момчило, „Космет између силе и права“, *Политичка ревија*, бр. 1, 2008, стр. 99–57.

Zivojin Djuric

THE NEED FOR INTERNAL DIALOGUE

Resume

The author views the issue of Kosovo and Metohija as the greatest problem of domestic and foreign policy of Serbia in contemporary historical circumstances. The problem-based perspective of the Kosovo issue is the conflict portion of the renewed Serbian question in the period that came about after the dissolution of Yugoslavia. In the introductory statement, the author points to the importance of permanent dialogue between different actors, in the endeavour to develop the most accomplished possible comprehension and broadest possible solution to the issue of Kosovo and Metohija. Beside the words of politicians, the internal dialogue regarding the issue of Kosovo and Metohija requires hearing the words of scholars, researchers, experts and scientists. In that regard, conversations between scientists from various domains of the humanities are of particular importance,

as they can, through interpretations from angles of different areas of the humanities, contribute to a better-founded overview of possibility for solving differences in the Serbian-Albanian relations and the Kosovo problem in the entirety of Serbian politics.

The author doesn't view the need for internal dialogue as the chance for hasty and ill-considered decision-making, but as an opportunity for sedate consideration of all possibilities and for the detailed preparation of the decision which, given a positive set of historical surroundings, presents itself as the most likely and beneficial. Relations in all things are obviously changing and the changes in the distribution of global and regional power must be taken into account when the fate of Kosovo and Metohija and Serbia are considered. Likewise, it is necessary to work toward renewing trust and restoring the norms of international law, which have been neglected and which are harshly broken in relation to the divisive issue of Kosovo and Metohija, at the expense of the Republic of Serbia. Finally, the author stresses the necessity and value of internal and external dialogue, but also points out the need for a careful approach in the face of temptations of hastiness and rashness.

Keywords: Serbia, Kosovo and Metohija, Serbian-Albanian relations, the problem of status, solving problems, reintegration of Kosovo and Metohija, internal dialogue, international factor.

* Овај рад је примљен 1. децембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Милош Кнежевић

Институ за политичке студије, Београд

РАЗМИШЉАТИ О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ*

Смисао унутрашњег и спољашњег дијалога о косметском проблему**

Сажетак

Питање Косова и Метохије се у историјском и актуелном времену у свести грађана Србије исказује у изразитом проблемском виду. Аутор полази са становишта да је разговор актера и тумача косметске драме, културна потреба и друштвена вредност, али и неопходно средство у решавању проблема. Косметски проблем се у скоријој историји погоршавао од поремећених српско/албанских односа у покрајини, до агресије НАТО, сецесије и проглашења независности лажне државе Косово. У основи косметског проблема налази се дубоко укорјењени албански сепаратизам и иредентизам.

Републици Србији се политички намеће стабилизација и нормализовање српско/албанских односа путем српског признања независности Republica Kosova. Захтев за признањем

* Овај текст је написан за потребе учешћа на другом по реду сусрету у оквиру унутрашњег дијалога о решавању проблема Косова и Метохије, на коме су се окупили представници института друштвених наука. Сусрет је одржан у Палати Србија 13. новембра 2017. године. Изводи из текста су интерпретирани у току дијалога, сходно расположивом десетоминутном времену. Пред читаоцима се налази потпуни текст припремљеног излагања.

** Чланак је, такође, настао као резултат делатности аутора на научном пројекту бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

повезује се са перспективом пријема Србије у чланство Европске уније. Србији се препоручује што брже прилагођавање тзв. новој реалности на терену. Насилно измењене околности у српско/албанским односима на Косову и Метохији се међу Албанцима и њиховим савезницима тумаче као неповратне и непроменљиве. Од Србије се тражи да на споследку потпише споразум у „правно обавезној форми“, што значи да правно зувек устали и потврди неприхватљиво и неиздржљиво национално, државно и геополитичко стање.

Да би се остварили поменути циљеви Србији се налаже промена Устава у чијим будућим нормама више не би требало да буде садржано неопућиво право на територијални интегритет државе а тиме и на простор АП Косова и Метохија. Зато је један о циљева обновљеног унутрашњег дијалога налажење погодног модела решавања косметског проблема. Приметно је да се у унутрашњем дијалогу преплићу геополитичка решења са уставноправним моделима. У досадашњој јавној дебати, у медијима и научним комуникацијама поменуто је преко четрдесетак различитих варијанти преуређења односа на КиМ и у Србији. Остварења неких од изнешених предлога су могућа и вероватна, а понека колико бизарна толико немогућа.

Унутрашњи и спољашњи дијалог о КиМ тражи знање, стрпљење, упорност и доследност. У одлучивању током решавања проблема КиМ потребно је бирати право време. Делотворна хринополитика омогућује прихватљиво решење. Стога је потребно одолети евроамеричким убрзавањима и успоравањима, поготову када она нису у складу са процењеним националним и државним интересима Србије и српског народа у целини. Пасивно очекивање не ваља, као што није добро ни брзоплето и непромишљено доношење одлука пре сазревања унутрашњих и међународних прилика. Тим више постаје упадљива политика двоструких стандарда, која се према Србији у временском погледу испољава кроз спољашње притиске зарад доношења тренутних одлука и бескрајног одуговлачења у зачудно недогледним роковима.

Противречности такве споља генерисане политике огледају се и у наизменичном спајању и раздвајању питања евроинтеграција Србије и проблема Косова и Метохије. Целокупна евроамеричка стратегија у том погледу усмерена је

на промицање пуне независности Косова од Србије, с циљем да се са таквом, упорном политиком Запада, на разним стадијумима и под разним дипломатским називима, Србија саглашава. Тиме се, заправо, практикује реалполитика за-мајавања: „завршеног посла“ и „свршене ствари“ на коју, наравно, Србија не би требало никако да пристане.

Кључне речи: Србија, Срби, Албанци, Косово и Метохија, косметски проблем, унутрашњи дијалог, модели решавања, територијални интегритет, сувереност, међународни фактор

УВОД: ЧЕМУ УНУТРАШЊИ И СПОЉАШЊИ ДИЈАЛОГ?

Као нарочита врста разговора два или више учесника дијалог је уграђен у темеље европске културе и цивилизације. Први облици митопоетичког и филозофског мишљења били су дијалогски. Разговор или дијалог је, заправо, битан садржај културе уопште и политичке културе посебно. Путем дијалога Европа је напредовала до стадијума глобалног примата.

У рђавим друштвеним поретцима, у ауторитарним, тоталитарним и тиранским режимима простор за дијалог је сужен или га нема. Насупрот томе и изнад тога, савремена демократска и плурална друштва базирају се на политичкој култури дијалога.

Разговор као усмени облик комуникације је углавном потребан, ретке су ситуације у којима је разговор излишан. И то се, међутим, догађа; разговора нема када недостају услови и воља за равноправном разменом мисли. Правог разговора нема ни када је захтеван или наметан под претњама, а могући учесници не желе да се повинују принуди на разговор. Тада уместо чујних гласова разговора, превладава тишина, ћутање и мук.

Разговора, такође, више нема и када је вођен а онда, деловањем једне од страна, доведен у ћорсокак неуспеха. У безизлазу слабе разлози за наставак разговора, јер су у пат позицији исцрпљене све разложне могућности размене мишљења. Види се да су учесници у разговору остали при сопственим становиштима, да одустајања и одступања нема

па је компромис учесника мало вероватан, у ствари, немогућ. Неодустајући од сопствених становишта учесници одустају од међусобног разговора. Неодступајући од својих становишта учесници иступају из разговора. Разговор престаје пре могућег позитивног окончања, а стране обично једна другу оптужују за злонамерни прекид разговора.

*

Разговор о Косову и Метохији у Србији и некадашњим Југославијама никада није био једноставан и лак. Зато је садашњи разговор о Косову и Метохији у Србији пожељно отпочети са претходним уверењем о потреби разговора уопште, и у овом тренутку посебно. Уколико изражено заједничко уверење о смисленој потреби и подесном времену не постоји, разговора неће бити или ће бити отежан. У таквим околностима о косметској теми ће без либљења разговарати само они који то хоће и желе, али и колебљиви који су на разговор из разних побуда упућени, мада да разговарају о КиМ уједно и желе и не желе. Стања недоумевања и нећкања о веома важним и одсудно значајним националним и државним питањима нису ретка, чак и у дужим историјским секвенцама.

Одбијање, недолазак или изостанак из дијалога позваних, такође је право да се одабере или не одабере учешће. Уколико је позив на дијалог фингиран из ауторитарних и изразито интересних порива, тада је неучествовање у дијалогу под притиском и потиском аутономно мотивисано. Жељени и слободни дијалог ипак се разликује од нежељеног и наметаног дијалога. Вишестрани дијалог, у ствари, разговор у облицима расправе, дискусије, дебате, полемике ... проверено је оруђе на стазама и богазама демократије. Нема подеснијег начина за постизање продемократске атмосфере од отвореног, неометаног и слободног дијалога. Демократија се темељи на плурализму, толеранцији и дијалогу. Уколико се кроз разговор у условима разногласја и разномишљеништва вољом већине доспе до заједничког становишта, утолико боље. Одатле, дијалог о Косову и Метохији сада и овде - као и пре и после овог тренутка - има корисну сврху као предворје одлучивања.

*

Каже се да је пут до тешких одлука поплочан глатким и храпавим плочицама говора, разговора, преговора... Шта је, уосталом, смислена алтернатива дијалогу? Да ли ћутање оних чије би мишљење о Косову и Метохији свакако требало да се чује? Или, бучни монолог оних који се не обазире на потребу дијалога, којима за „коначну одлуку“ није потребна размена мишљења и сучељавање ставова? Или је алтернатива уприличвање више дијалога сличног повода о истом косметском проблему, али и на другим местима и са другим учесницима? У вођењу дијалога бескорисно је осујећивати нарастање и преплитање више дијалога. Потребно је нешто рећи, неопходно је разговарати, јер је најмање пожељно ћутање у равнодушној тишини.

Свесни смо да људи који су дошли да учествују на овом округлом столу нису представници свих оријентација и становишта, организација и институција које су могле и требале да се одазову и дају свој прилог у расправи о садашњости и будућности Косова и Метохије у Србији. Да се окупе и разговарају баш сви предвиђени и позвани, тешко је оствариво, можда и немогуће, али је свакако добро да што више ако не и већина релевантних истраживача и стваралаца мњења о Косову и Метохији учествује у дијалогу. Многобројност учесника и разноврсност испољених становишта, такође, је вредност демократије. Једоставно речено, о једном тако сложенем и тешком питању као што је питање Косова и Метохије добро је чути гласове што већег броја упућених стручњака.

*

Велики број и разноврстан састав окупљених учесника у унутрашњем дијалогу о Косову и Метохији из редова института друштвених наука указује на ширину и дубину заинтересованости за историјски проблем који дуго оптерећује и тишти Србију, Србе и српско/албанске односе на Балкану. Чини се да су научни институти заинтересовани за стварни дијалог о Косову и Метохији на равноправној основи. И

политичари и научници знају да нема бесплатног теоријског ручка, нити лаког политичког објашњења друштвених проблема, поготову не оног објашњења које занемарује или се односи надмено према научним доприносима разумевању актуелних политичких тешкоћа.

Суштина положаја и улоге института у свету науке огледа се у научним пројектима, истраживањима, научној продукцији, укратко, у стварању истините слике о стању у различитим областима људског света, живота појединца, колектива и друштва у целини. Стога је неопходно чути реч представника научних институција из области друштвених наука, поготову оних које су се у свом досадашњем раду у више наврата осведочили у разматрању косовскометохијске проблематике.

1. КОСОВО И МЕТОХИЈА – РЕШИВ ИЛИ НЕРЕШИВ ПРОБЛЕМ?

Свесни смо да се овим разговором, као ни претходним разговорима, не разбија ледена тишина, нити се мисаоним сврдлом задире у табуисану тему. Тако је било некада у отвордним временима, данас сигурно није. О Косову и Метохији се свакодневно прича, косметска тема је непрекидно заступљена у националним медијима, често је у етару, пласирана је на првим странама и на уводним екранима. Политички и сваковрсни други живот у Србији на много начина додирује косметски проблем, а покаткад је оптерећен и обузет њиме. Није тешко приметити да дијалог о Косову и Метохији тече већ подуже време, пре и истовремено, заправо упоредо са новом дијалошком иницијативом. Нема тишине и ућуткивања, људи гласно размишљају, ништа у овој политичкој генерацији заправо не почиње од безвучне дијалошке нуле.

Мада се о Косову и Метохији одавно усредсређено размишља, говори, разговара и пише, ипак, спорадично провејава утисак да се то чини недовољно снажно, са оклевањем и снебивањем, неодлучно. На повремени утисак колебљивости додаје се утисак сталног понављања, па чак и малодушан доживљај да се у решавању српско/албанског проблема Косова и Метохије ниучему битном није померило са мртве тачке.

Осећај привремене нерешености меша се са доживљајем трајне нерешивости косметског проблема. Да је проблем реалног унутарправног и међународноправног статуса Косова и Метохије још увек нерешен исувише је познато, у то мало ко сумња, као што мало ко оспорава актуелну нерешеност. Стварност нерешеност косметског проблема је итекако видљива, она упадљиво утиче на све заинтересоване и интересне стране у проблему. У погледу процене решивости и предвиђања будућег решења проблема Косова и Метохије, на српској стране дијалога поларизују се, међутим, два супротна становишта:

а) Једна врста актера који су унутар српске стране укључени у решавање проблема, полази са становишта да је косовскометохијски проблем принципијелно и практично решив, и на таквој политичкој платформи са различитим интензитетом раде. Такви актери су уверени да је сасвим могућ расплет у облику финалног решења које би, у извесној мери, задовољило обе супротстављене стране. Они су, такође, уверени да је могуће досећи прихватљиво, одрживо, гарантовано и трајно решење, чиме би се косовскометохијски проблем у вишевековним односима Срба и Албанаца отклонио „одједном и заувек“; б) Али, предочено није једини стварни и могући приступ проблему Косова и Метохије, јер је приметан изванредан парадокс обликован на друкчијем историјском и логичком тлу. Парадокс који изражава други приступ неразмршеном косметском „чвору“ тиче се недоумице да ли ће косовскометохијски проблем Србије икада да буде решен и да ли је уопште решив на досада познатим и расположивим историјским, геополитичким, теоријскоправним и уставноправним основама. На тој основи се многе метафоричке означавања косовскометохијског проблема као „заплета“, „чвора“, „ћорсокака“, недођије, утопије, ухроније, „безизлаза“, антиномије, апорије, апсурда, парадокса и сл.

Очизо је да су мишљења о садашњој и будућој судбини Косова и Метохије многоструко подељена на: оптимистичка и песимистичка; рационална и ирационална; догматска и скептичка, чак нихилистичка; продемократска и ауторитарна; мирољубива и ратоборна; косовофилна и косовофобна. Управо због тога, испољена и сучељена становишта о Косову и Метохији дају мноштво разлога за што опсежнији и што

разноврснији унутрашњи, тј. унутарнационални дијалог у Србији и на српском простору.

2. ЛАЖНА НЕЗАВИСНОСТ КОСОВА

Није добро лаж путем алхемије политичког волунтаризма претварати у истину, јер таква лаж може да нашкоди и онима који лажу и онима који су лагани. Тзв. *Republica Kosova* је лажна држава у метаморфним облицима Албаниде, Исламиде,¹ Балканиде, Бриселиде, НАТОиде, Евроиде.² Још увек, а ваљда и заувек, ништа више и крупније од тога. На жалост, готово сваки споља пласирани и протежирани геостратешки интерес на Балкану пронашао је погодну постимперијалну форму управо на простору отетом од Србије, на територији савременог Косова и Метохије.³

Албанци са Косова и Метохије у Србији, Македонији, Црној Гори, Грчкој и у Албанији уверени су да је Косово одиста права и независна и држава. Своја државотворна убеђења они базирају колико на жарким жељама да тако буду, толико на савезничким подршкама и заштити. Супротно интересима Србије, слично мњење негује се и у естаблишментима скоро свих постјугословенских држава које су, по спољашњим диктатима и из унутрашњих ралога, бржебоље, признале косовску независност.

Уз ретке изузетке, на симулакрум нове независне државе на сопственој територији Србија са својим симпатизерима и савезницима у овом часу не пристаје, нити би требало да пристане у будућности. Јер, тобожња независност Косова – као нове албанске државе изван и без Србије – није било каква случајна и споредна лаж у српско/албанским односима, већ најкрупнија могућа лаж која провокативно повређује виталне историјске, националне и државне интересе Србије. Отуда око стварног карактера самопроглашене албанске државе на Косову и Метохији, од почетка обновљеног унутрашњег

1 Видети: Милован Суботић, „Конфликтни потенцијал потиснутог исламистичког екстремизма на Косову и Метохији“, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2017, стр. 143-157.

2 О томе: Кнежевић Милош, *Косово дан после*, глава „Косово – можда прва европска колонија“, стр. 188-193, Ривел Ко, Београд, 2007.

3 Видети: Милошевић Зоран, „Независност Космета: историјско подсећање и нова питања?“, *Политичка ревија*, бр. 1, 2008, стр. 9–21.

дијалога не би требало имати никакве недоумице нити резерве.

Није, такође, упутно говорити о Косову и Метохији само сентиментално у прошлом и давнопрошлом времену. Томе су иначе наративно и есенцијално ради историчари, пуном интелектуалном снагом упућени на истраживање онога што се догађало у прошлости. Они углавном говоре и пишу о некадашњем Косову и Метохији, при чему им се мора одати признање за најбоље познавање онога што се на Косову и Метохији некада збивало. Историографски приступ није значајан само због ларпурлартистичке љубави према прошлости као идентитном чиниоцу нације и државе, него и због тога што се прошлост у савременим тумачењима појављује као извор легитимисања или делегитимисања одређених националних и државних стања и тежњи.

Али, поред дубоког познавања националне прошлости потребно је подробно познавати и садашње стање нације. У том погледу, од момента агресије и окупације тог дела српске државне територије Србија је прикрађена за сазнања о дубини албанизовања реалности Косова и Метохије. У овом тренутку простор КиМ је под међународним протекторатом, а многи с правом сматрају и окупацијом.⁴ С изузетком севера Косова, Србија на КиМ више није присутна ни у минималној мери која би омогућила потребне увиде у претрпљене штете, извршени етнички инжењеринг и расрбљивање традиционалног простора њене државности.

Косово и Метохија је за Србију Света земља, нарочити спиритуални и сакрални простор, Атос и Јерусалим. Угрожавања сакралног карактера Косова у свести не само српског народа него и других хришћана у Европи рађају осећаје туге и љутње због повреда идентитета.⁵ Непрестана скрнављења и уништавања српских православних светиња изазивају

4 Политиколог Љубиша Деспотовић је у том погледу изричит: „Једина реалност заснована валидним чињеницама је да је КиМ нелегално окупирана државна територија Србије и да то треба обзнанити јавним признањем пред сопственом али и међународном јавношћу.“ Деспотовић Љубиша, „Геополитичка судбина Косова и Метохије – између евроатлантске окупације и пројекта Велике Албаније“, стр. 32, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2017.

5 О томе: Кнежевић Милош, *Косметске теме*, глава „Косово и Метохија – темељ српског идентитета“, стр. 39-52, Лепосавић - Београд, 2006.

мучнину. Повређена верска убеђења прожета су болом због удара на идентитетно национално језгро што мало кога може остави равнодушним.⁶

Креирање лажне албанске државе на Косову и Метохији погоршава српско/албански сукоб до контура верског рата. Профани демополитички разлози мајората албанског становништва сучељавају са уверењима сакралне географије и геополитике светог и светачког у Срба на КиМ, у Србији и на српском простору у целини. Лаичко и материјално се сучељава са нематеријалним, духовним, трансцендентним.

У продуженом и обновљеном унутрашњем дијалогу о Косову и Метохији потребно неговати исторични приступ, а колико год је могуће избегавати патетични историцизам. Косовскометохијско питање је немогуће насилно скинути са дневног реда историје. Ма колико били заморени кипућим „историјским вишковима“, још увек не обитавамо у постисторијском добу. Поводом КиМ се није десио „крај историје“. Косовска прошлост Србије није деисторизована. Одатле је косметску прошлост неопходно свестрано познавати, понајпре ради уочавања кључних узрока настанка проблема, али и разазнавања обриса будућности Косова и Метохије и Србије.

3. ШТА СЕ ЗАХТЕВА ОД СРБИЈЕ ПОВОДОМ КИМ?

Створена је по Србе лоша навика да се од Србије, и пре било каквих разговора и преговора, споља стално и упорно нешто тражи и потражује. Од Србије се увек захтева много и неумерено, никада мало и увиђавно. Сетимо се само квази разговора, заправо ултиматума у српско/албанском дијалогу уприличених у Рамбујеу, чији једнострано изазвани неуспех је такође једнострано протумачен као довољан разлог за

6 О угрожавању српске културне и сакралне баштине на КиМ, видети: Пејић Светлана, „Након ослобођења (1912-1999)“, стр. 68-70, део „Страдања“, у *Српско уметничко наслеђе на Косову и Метохији. Идентитет, значај, угроженост*, САНУ, Београд, 2017. У истом делу, такође: Радовановић Дејан, Ђекић Мирјана, „После усвајања Резолуције 1244 (1999-2017)“, део „Страдања“, стр. 70-73.

западну војну агресију на СРЈ и Србију.⁷ Директни повод је пронађен у инсценираном масакру у Рачку.

Србија је у скоријој као и у нешто давнијој историји често стављана у инфериорни положај удовољавања бројним захтевима који су стизали и још стижу са разних ексјугословенских страна и спољнополитичког амбијента. На притиске се Србија навикла, они су уобичајни, а када у дипломатским сусретима и медијским обрадама нису испољени захтеви према Србији, на српској страни се појачава опрез настао из сумње у манипулацију и скривене намере. Такав став је логичан производ поучних искустава прошлости.

Деконструкцијом процеса одвајања Косова и Метохије од Србије лако је уочљива улога Албанаца са Косова и Метохије као изабраних евроамеричких штићеника и послушних пулена. Отуда се у односу Србије према косовскометохијском проблему „у властитој кући“ непрекидно преплићу димензије српско/албанских и српско/евроамеричких односа. Показало се да у односима Србије према Албанцима са Косова и Метохије Србија, заправо, стално има посла са Америком и Европском унијом. Све досадашње српско/албанске дијалоге запахњивали су опојни геополитички дух Евроамерике и војни дух НАТО-а.⁸

Ретроспекцијом токова српско/албанских дијалога поводом Косова и Метохије у прошлости, запажа се да је пре сваког одсудно важног догађаја формално и ритуално покретан дијалог за чији прорачунати крах је без премишљања, одлучно и брзо оптуживана Србија. По претрпљеним неуспесима тобожње демократске тежње превазилажења косметског проблема путем отвореног дијалога, по невидљивом и недокучивом синопсису се очас прелазило у друге недијалошке и беспоговорне, заправо, суштински важне конфликтне фазе. Србија се сваки пут налазила под баражном ватром реалполитике, што значи неувијеним претњама и употребом грубе силе.

7 Видети: Кнежевић Милош, *Косово дан после*, глава „Споразум у Рамбуеју није постигнут, стога не постоји“, стр. 109-123, Ривел Ко, Београд, 2007.

8 О томе: Степић Миломир: *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, глава „Косово и Метохија: клин НАТО-а у «балканско језгро»“, стр. 65-77, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

После вишеструких крахова српско/албанских дијалога - што је редовно уписивано у неопростиви српски грех - остваривани су унапред пројектовани стратешки и тактички циљеви: оружани напад на СРЈ - рат; оптужбе најважнијих српских политичких и војних актера за ратне злочине пред Хашким трибуналом; једнострано проглашење независности „Републике Косово“; кампања међународног признања „Републике Косово“.

Такође, није згорег имати у виду и оно што се на плану „незавршеног посла“ ваљда, планира у што ближој будућности, ако може и одмах: нормализовање и хармонизовање односа између Републике Србије и Republica Косова; доношење правно обавезујућег акта (уговора, споразума, договора, декларације, закона... као потврди стања); српско неометање и омогућавање пријема Косова у међународне организације и Уједињене нације, и најзад; изричито и пуно, тј. декларативно признање независности тзв. Републике Косово од стране Републике Србије.

Напоследку, зашто не рећи да се временом искорачило у недипломатски манир па се од Србије све нељубазније у арогантном тону отворено захтевају уступци. На циничном почетку, у који је урачунат и саркастични крај, Србија не би ичим смела да омета пуно дејство „нове реланости“ на Косову и Метохији. Српска „посвећеност“ европском путу и транзиционим реформама оверава се „трајним одустанком од Косова“. Србији је већ препоручено да као неми сведок властитог пропадања ћутке стоји по страни и спорадично одобрава албанске успехе у изградњи њихове државе у Србији а изван Србије. И то би био крај „приче“, у кршенду веома тужан за Србе и до раздраганости весео за косовске Албанце, само на мали корак од уједињења са Албанијом.⁹

9 О томе: Деспотовић Љубиша, „Геополитичка судбина Косова и Метохије – између евроатлантске окупације и пројекта Велике Албаније“, глава „Велика Албанија као пројекат великих сила“, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2017, стр. 39-44.

4. УСТАВ СРБИЈЕ, КИМ И ГЕОПОЛИТИКА

На основу историјских и политичких потреба, моделе заснивања и преуређења државе, пре свих и боље од свих праве вични и вешти зналци. Мада се у хаотичним приликама може догодити и супротно, моделе преуређења државе не прави, дакле, било ко - ко год стигне или усте - него понајпре они који су за тај захтеван посао квалификовани и позвани. Иако стручност није обавезно нити искључиво мерило учешћа у демократском дијалогу о облику, садржини и устројству државе, ипак је боље за све уколико учесници поседују потребну свест и знање о ономе о чему су се одважили да расправљају.

Док је у уставној материји познато реформисање институција, у геополитици се динамични процеси испољавају на друкчији начин. Уставне реформе су уобичајна развојна стања на унутардржавном плану, као што су то и повремене геополитичке промене у међународном окружењу. Устави држава имплицирају конкретну геополитичку димензију, као што динамична геополитичка слика света утиче на нормативно обликовање уставноправне материје. У политичким и геополитичким односима садржај онога што се обично назива „стварним уставом“ једне државе, тј. земље и народа, твори преднормативна или предуставна ситуација из чијег фактицитета се доносе уставноправне норме.

О вредностима и идеалима демократије и геополитичким проблемима воде се одвојене расправе. Иако се структурно и тематски додирују, ретко када се успоставља мисаона интеракција између феномена демократије и геополитике. Мада се понекад указује на продемократске тежње извесне геополитичке праксе, чешће се тумачи проблематичан однос политике силе и политике мира. Силу, симплификовано додуше, оличава геополитика, док се демократија поима као правно уобличена генерална превенција насилног волунтаризма и директног насиља. Разлика између неправности силе и ненасилног права има изузетан значај у тумачењу кључних аспеката проблема Косова и Метохије.¹⁰

■■■■■■■■■■

¹⁰ Видети: Суботић Момчило, „Космет између силе и права“, *Политичка ревија*, бр. 1, 2008, стр. 99–57.

Савремена геополитика није само дискурзивна мода и интерпретативна омникауза него и сазнајни кључ у тумачењу и разумевању већине конфликтних феномена у међународним односима. Геополитичких интерпретација је све више јер су све бројнији феномени у глобалним односима у чијој појавности доминира просторна димензија. Одатле и у тумачењу проблема Косова и Метохије геополитичко тумачење тешко може да буде заобиђено. Штавише, у много чему је управо геополитичко тумачење неопходно за разумевање свих других аспеката косметског проблема.¹¹

Ма колико се у транзиционом раздобљу тврдило да се косметски проблем пре свега огледа у помањкању демократије и поштовања људских права, напослетку се показало оно што је било приметно и на почетку: да је реч о сепаратизму албанске националне мањине чији предводници нису бирали средства у остваривању својих сецесионих наума. Косметско питање, наиме, није било питање спорног постојања или непостојања демократије, него примерно геополитичко питање стварања, одржања и разарања једне сложене државе.

Одатле је неубедљиво косметски проблем тумачити и разумевати само у демократској визури, а при том мимоилазити есенцијалне спољнополитичке, геостратешке, демополитичке и геополитичке аспекте. У прилог изнетог става говори чињеница да су у промењеним околностима заснивања албанске квазидржаве на КиМ, преостали Срби прогоњена и сегрегирана мањина, подељена и сабијена у гета, бескрајно удаљена од елементарних људских права и слобода.¹² Отуда је потребно материју уставноправних норми, као и материју „система европских вредности“, политичке културе, вредности и идеала довести у јасну узрочно-последичну везу са реалполитиком на практичном и теоријском геополитичком плану разматрања проблема Косова и Метохије.

Како год, у разматрању стварних и могућих модела еволутивног решавања косметског проблема, већина аутора у својству моделара, усредсређује се на две кључне димензије:

11 На тај начин проблему КиМ у целости приступа географ и геополитиколог Миломир Степић. Видети његову књигу: *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Броград, 2012.

12 О томе: Века Лина, *Затвор под отвореним небом*, Хришћанска мисао, Београд, 2009, стр. 110.

а) Првима је битно протумачити и схватити конкретан историјски хронотоп Србије, то јест геополитичку реалност у унутрашњем и спољашњем односу Србије према косметском проблему. Тумачи тог типа, велику пажњу посвећују агенсима измењеног стања у региону, пре свих улогама Америке и Европске уније, нарочито Немачке, а онда и Русије, Турске и НАТО. У првом плану таквих тумачења је препознавање међународног контекста косовскометохијског питања, за који се сматра да је главно извориште тешкоћа, али и основ могућих праваца решавања проблема. Спољашњим чиниоцима настанка и одржавања проблема Косова и Метохије у овом приступу се даје интерпретативни приоритет. Овакво полазиште ослања се на увид да је било какво решење начелно немогуће без консултација и учешћа, те сагласности и гаранција јаких држава и великих сила, те наддржавних и војних савеза са Запада и Истока;

б) Другим тумачима је, пак, од суштинског значаја уважавање и придржавање обавезности норми међународног и унутрашњег права. Кршење одредби међународног права се сматра опасним огрешењем и атаком на потребу постојања „међународне заједнице“, које делигитимише реалполитичке потезе спољашњих актера косовскометохијске кризе. Дезавуисање међународног права не води ка разрешењу косовскометохијског проблема јер се из силе не рађа право, на шта указује и народна мудост „Што се грбо роди - време не поправи“.¹³ Зато је, по тумачима овог типа мишљења, колико неопходно толико неизбежно у пуној мери поштовати унутрашње уставноправно одређење и уређење државних ингеренција Републике Србије на делу сопствене територије Аутономне покрајине Косово и Метохија. То, уједно, значи да је потребно у пуној мери поштовати Устав Републике Србије у дословно свим нормативним аспектима, укључујући и преамбулу у којој се одређује неповредивост и неотуђивост косовскометохијског дела територије Србије. Да би се у релаксирајућем процесу решавања дошло до било каквог, а поготову обострано задовољавајућег решења, потребно је са уставноправног полазишта Републике Србије пронаћи најпо-

13 О томе: Бојовић Бошко, Косово и Западни Балкан, Медија центар Одбрана, Београд, 2014, стр. 7. Такође: Гађиновић Радослав, „Отимање Косова и Метохије“, *Српска политичка мисао*, бр. 3-4, 2005, стр. 97-114.

годније модалитете: главни (А), резервни (Б) и алтернативни (В). По суштинским мерилима могућности остварења уставноправног преуређења испољавају се максимално, минимално и оптимално решење. У том смислу, потребно је, наиме, теоријски пронаћи и практично изградити уставноправне моделе преуређења српске државе којим би се, макар и минимално, али свакако уз пристанак и сагласност, задовољиле обе стране: и Срби и Албанци. Остварање такве замисли је, наравно, усијано језгро косовскометохијском проблема. По ко зна који пут се поставља старо питање: како изаћи у сусрет српским и алабанским тежњама које су дијаметрално супротне и искључиве, а да при том обе стране буду колико-толико утажене и задовољне?!

У случајевима, усредсређености на геополитичке и уставноправне услове, уз сву теоријску имагинацију и практичне досетке, потрага за обострано прихваљивим обликом државног преуређења на Косову и Метохији није нимало лака. Одатле је од помоћи присећање на један сличан посао предузет пре тачно двадесет година, у времену када се над Србијом и СРЈ надвила опасност агресије и ратног сукоба. Пре двадесет година година објављена је зборничка публикација под називом Косово и Метохија – изазови и одговори, (Институт за геополитику, Београд, 1997), у којој су стављене на увид детаљне пројекције свих замисливих и незамисливих геополитичких и државноправних модалитета преуређења српско/црногорског државног простора (у том времену под називом СРЈ), у случају сукоба са западним силама а поводом косовскометохијског проблема. Агресија праћена сукобима одиста се догодила после само две године, у марту 1999.¹⁴

Тада се и од тада се, у промењеним околностима додуше, о косметском проблему

континуирано мислило и писало. Ово је нужно рећи ради потсећања да та тема није занемарена или напуштена. Одатле је неупућенима а заинтересованима корисно да уваже постојеће научне радове у разним областима проучавања и познавања Косова и Метохије, литературу која је акумулирана у протеклом периоду.

14 Видети: Кнежевић Милош, *Крстарећа демократија. Агресија НАТО на Југославију 24. март – 11. јун 1999*, глава „Агресија и рат као радикална геополитика“, стр. 117-135, ДП „Ђуро Салај“, Београд, 1999.

5. ЗНАЧИ ЛИ ПРОМЕНА УСТАВА ПРОМЕНУ СТАВА О КИМ?

Поменуто је да је политичка тежња промене облика државе Србије, у темељним компонентама граница и површине државне територије, становништва и начина вршења суверене власти, повезана са променом актуелног Митровданског Устава. У складу са начелима владавине права и правне државе требало би узети у обзир питања начина владавине, државног уређења, поретка и власти. При том је потребно имати на уму да су сва та питања већ нормативно одређена у постојећем Уставу.¹⁵ Постојеће уставне одредбе у погледу одређења функционалне аутономије Косова и Метохије унутар државне територије Републике Србије на недвосмислен начин осујећују територијалне, ресурсне и демополитичке уступке албанској страни и њиховим савезницима. Исто тако, није предвиђено ни било какво саглашавање представника српске стране са настојањима редефинисања државне територије Републике Србије без Аутономне покрајине Косово и Метохија.

Да би се уставна реконструкција Србије уопште догодила, и такве промене ипак извршиле, потребно је да политичка произвољност заодене (квази)правно рухо. Уз то, ма како и ма чиме била мотивисна и аргументована промена Устава, уставна реформа мора бити спроведена на основу стриктне уставноправне процедуре која је предвиђена самим Митровданским Уставом. Промена важеће правне процедуре, политичким одлукама мимо Устава и њено измештање ван прописаног референдума грађана Србије, рецимо у Скупштину Републике Србије, и евентуално везивање за изгласавање посланичком већином - била би противзаконита а тиме и неуставна. Замисли да се такав заобилазни маневар изврши већ су видљиве.¹⁶

15 О томе: Бојанић Бојан, „Један поглед на територијалну аутономију у Републици Србији“, *Српска политичка мисао*, тематски број „Дилеме уставних промена у Републици Србији“, посебно издање, 2017, стр. 177-201.

16 Специфичну и друкчије образложену критику Митровданског Устава дао је један од писаца претходног српског устава (из 1990) Ратко Марковић. Видети: „Ка будућем уставу Републике Србије“, *Српска политичка мисао*, тематски број „Дилеме уставних промена у Републици Србији“, посебно издање, 2017, стр. 263-271.

Свака уставна реформа врши се у метаправном контексту, у извесној преднормативној фактичкој ситуацији која побуђује или не побуђује на нормирање. Митровдански Устав је донет 2006. године, у времену које је настало после мирног раздвајања државног савеза Србије и Црне Горе, када се после свих раздржављавајућих перипетија на балканском хоризонту поново указала независна Србија. У том часу Косово и Метохија је оружаним путем западних сила предвођених Америком већ било издвојено из територијалног састава Србије, али још увек није била проглашена лажна држава *Republica Kosova*. Митровдански Устав је донет на крају једног довршеног и пре почетка другог неизвесног и недовршеног историјског процеса.

Из ракурса хронополитичке рефлексивне конкретности склопа околности тај Устав има несумњиви значај историјског резултата. Митровдански Устав је, наиме, изашао у сусрет конкретној историјској потреби:

а) да на концу сукцесивног низа раздвајања и одвајања напослетку дефинише Републику Србију као независну државу, и;

б) да „тврдим“ уставним одредбама предупреди и спречи даљу разградњу Србије, што значи осамостаљивање албанизованог Косова и Метохије, у било каквој врсти признања насилно успостављеног фактичког стања као прихваћеног правног стања.

Зато је у разматрању уставноправних аспеката геополитичког проблема Косова и Метохије, неопходно поновити да Митровдански Устав има декларативну и превентивну функцију. Митровдански Устав потсећа заборавне на принципијелну неутуђивост ма ког дела територије Србије, било да је она ЕУ-поклоничка, дародајна, продајна, деобна, разменска, разграничавајућа и сл. Устав непосредно утврђује да не постоји правна могућност прекорачења одредби норми које императивно истичу територијалну неповредивост и неутуђивост, без обзира на арогантну политику условљавања, притисака, уцена, изнуда, ултиматума, или обећања уступака, награда и противнаграда.

На императивну вредност територијалног интегритета Србије не указује само уставна преамбула него и нормативни смисао целокупног духа Устава. Митровдански Устав

који је на снази сумирао је, заправо, остварено постјугословенско и пожељно постсесесионо стање Србије, исказавши вољу да се даља разградња Србије предупреди и осујети. Из очигледно антисесесионог и територијално интегристичког слова Устава исходи његова вредност. Одатле се појављује недоумица ко и зашто оспорава актуелни Устав Србије? Шта у Уставу смета? Шта се у Уставу жели променити? Да ли се размишља само о нужним прилагођавањима појединих уставних одредби у складу са отварањем преговарачких поглавља у односима са Европском унијом? Или је по среди нешто опасније што дубоко задире и повређује националне и државне интересе Србије?

Уколико је кључна аргументација у прилог неопходности уставне реформе усмерена на усаглашавање одредби постојећег Устава Србије са правом Европске уније, прва недоумица је мање-више формална и садржи питање: зашто и на који начин тај посао треба да врши једна изморена нечланица у лабилном својству кандидата за чланство? Да ли због тога да у времену док још није члан ЕУ Србија призна све оно што не жели, да у хипотетичком времену чланства то питање свог незадовољства више не би могла ни да постави а немоли да разреши?

Друга недоумица је још важнија јер није само формална и процедурална већ је у погледу садашње и будуће судбине Косова и Метохије есенцијална. Она се тиче суштине односа Србије и спољашњих чинилаца њене демографске, економске, ресурсне, територијалне и духовно-идентитетне разградње. Она се, у ствари, дотиче крајње проблематичног спољашњег притиска, усмереног на повињавање политичкој вољи у правном облику, од стране оне надмоћне инстанце која је агресијом на СРЈ и запоседањем КиМ 1999, територијално деструирала Србију. Како променити озлојеђене осећаје и доживљаје? Како заволети оне који према Србији и њеним интересима константно испољавају равнодушност, надменост и - зашто не рећи када је већ толико упадљиво - омразу и мржњу.

Да ли би се евентуалном променом „неодговарајућих“ уставних одредби Србија, заправо, сагласила са погубним учиницима политике силе која је довела до ампутације КиМ од Србије? На који начин би то требало да буде учињено, а

да не буде грубо видљиво као резигнирано признање пораза после изгубљеног рата? Или, нешто блаже изречено: како би требало да изгледа нови устав Србије у коме би се изричито уважила сецесиона постигнућа косметских Албанаца и њихових евроамеричких протектора? Да ли би они, у чијим главама се врзамју такве и сличне идеје, косовски губитак Србије у већ виђеном маниру протумачили као албански добитак Косова, на обострано српско/албанско одушевљење и срећу? Или би, пак, у складу са новогворном опијатском орвелијаном, албански добитак Косова био протумачен и као српски добитак, без обзира што је Косово насилно отето од Србије!? Косово на поклон Албанцима, у име кога и чега? Зар у име најновије од свих досадашњих и одсадашњих нових реалности, у катарзичном задаху лажног уверења да се Србија најзад ослободила од нечега што је митотворно држало заточено у негвама идентитета.¹⁷

6. МОДЕЛИ РЕШАВАЊА И РЕШЕЊА КОСМЕТСКОГ ПРОБЛЕМА

Очито је да моделовање решавања и решења проблема у политичкој будућности има различите употребне сврхе. Отуда није згорег препознати видљиве и скривене сврхе предвиђања и прорицања будућности. Ма молико се ослањало на науку и желело да буде непристрасно и стриктно научно, нужношћу свог реалног положаја и улоге, такво моделовање је и само политичко. Напросто, нема модела, сценарија, синопсиса, опција, варијанти - политичке будућности Косова и Метохије на пример - а да већ у часу креирања није политизовано. Немогуће је, наиме, правити пројекцију будућег политичког стања, изван или мимо садашњег политичког контекста Косова и Метохије у Србији и изван ње. То, међутим, не значи, да се имају у виду само неке од секвенци некадашњег стања, него и постојећег стања, сада и овде. Јер, модели будућности не указују само на оно шта ће се догађати,

17 Критику таквог несазнајног „демитологизујућег“ становишта, видети у: Кнежевић Милош, *Отмица Косова*, глава „Циклуси косовског мита“, стр. 147-163, Институт за политичке студије, Београд, 2006. Такође: Калабић Радован, „Српско родољубље и Косовски завет савременог доба“. Постављено: 8. јануара 2016. Интернет адреса: <http://www.vidovdan.org/drustvo/item/71148-radovan-kalabic-srpsko-rodoljublje-i-kosovski-zavet-savremenog-doba>

настајати и постојати, него и на оно стање које је већ настало и постоји, као и на оне чиниоце који трају, политички су ту и, највероватније, желе и хоће да буду што дуже ту.

Моделу у друштвеним наукама, уосталом, не настају сами од себе. Моделу су плод теоријски предиспонираног обликовања, нарочите мисаоне праксе и интелектуалног ангажмана. Моделу извесних политичких процеса и структура се праве да би проблем био схваћен у неопходном временско/просторном опсегу и на основу тога разрешен, што значи: правовремено предупређен и елиминисан за убудуће. Моделу се, заправо, стварају у односу на све три временске димензије, зарад бољег разумевања прошлости и будућности, али, пре свега, из најдубљих мотива и интереса садашњости.

У стручним и научним анализама, публицистичким радовима, изјавама некадашњих и садашњих политичара, као и честим медијском коментарима, помињу се многе познате и полупознате форме државе, државних и парадржавних веза. Ономе што је до сада виђено и проверено у државном и националном икуству, правној теорији, теорији међународних односа и међународном јавном праву, не би могло ништа сензационално ново да се дода.

Тешкоће, међутим, настају када се у потрази за решењем подесније форме државе, свесно или несвесно, разобручи политичка и геополитичка маштовитост. У анархичним условима она може да досегне фантастичне размере тако да изледа да је поправљена (претворена у право) форма државе ствар апсолутно слободног избора или надахнуте досетке видовитог аутора, а не детерминисани, покатакд изнуђени чак и натурени исход историјских и политичких фактора.

Највеће невоље, заправо, настају када се у помоћ призову домишљате варијанте и модели преуређења државе, који никада и нигде нису успостављене, нити су познате у теоријскоправној и уставноправној литератури о облицима државе, начину владавине, устројству власти и видовима државног уређења. Тада посао неаргументованог и незналачког моделовања наликује ухронији и утопији у пежоративном значењу.

Лишен амбиције да реалистичне и измаштане предлоге класификује према степену образложености, уверљивости и вероватноће остварења, аутор дозвољава себи могућност

да их наброји без тумачења сваког појединачног. Покаткад је добро имати у виду што више предлога, макар такав увид и не био праћен детаљним анализама. За то ће се, ваљда, постарати они који подносе и заступају неке од наведених предлога правца решавања и решења проблема Косова и Метохије. Тим више, јер је разумно очекивање да оно што је овлаш поменуто као сопствено становиште о општем проблему, у једном тренутку буде и детаљније објашњено.

Овако остаје могућност да се у подужем низу наведу одиста хетерогени и контрадикторни предлози, који су у медијима и научним круговима најчешће само именовани, без аргументованог извођења. Уз то, видљива је и већ поменута конфузија уставноправних, унутарправних и међународноправних аранжмана, територијалних прекрајања, разграничења, ограничења, деоба и размена територија, одузимања и давања простора, енкалвирања и ексклвирања, итд. Очигледно је да „велико спремање“, заправо логично и методично сређивање забележених инцијатива и поткрепљених предлога тек предстоји!

До тада, без претензије потпуности, ево списка тридесетак поменутих предлога о политичкој и правној форми односа Србије и Косова и Метохије у Србији, и међуодноса истих:

Унитарна држава, федерација, федерална држава, конфедерација, консоцијација, савез држава, државни савез, реална унија, персонална унија, држава региона, регионална држава, држава у држави, паралелна држава, пуна аутономија, обogaћена аутономија (аутономија плус), *степенована аутономија, аутономија у аутономији, заједница општина, провинција, кантон, дистрикт, симетрични и асиметрични кондоминујум, доминион, протекторат, специјална зона, заштићена област, демилитаризована област, државолики ентитет са подељеном, двоструком, условном, одложеном и надзираном сувереношћу, квазиентитетска држава, заједница врчинских српских општина, статусно неутрални простор, територија под привременом управом, *corpus separatum*, стање *status quo*, итд. и сл.*¹⁸

18 О томе детаљније: Кнежевић Милош, Косметске теме, глава „Сценарији и варијанте геополитичке будућности Косова и Метохија“, стр. 102-105, Лепосавић - Београд, 2006., од истог аутора је: „Косо-

7. МЕНЕ НА ХОРИЗОНТУ ГЛОБАЛНЕ МОЋИ

Као што је био на почетку и напоследку је, по свему судећи, потребан још један осврт на време отпочињања и трајања дијалога. Зар је више потребно потсећати да су се околности у односима снага у свету, које су владале у времену агресије, ампутације и окупације Косова и Метохије, значајно промениле. Тренд промена у правцу мултиполаризма и биполаризма и надаље јача. Мењају се и глобалне геостратешке концепције.¹⁹ На хоризонту историје указало се више гроздова моћи и више великих сила пред којима се указује миленијумска будућност.

Раздобље американократије и евроамеричког глобалног примата је релативизовано а онда и окончано. У раздобљу америчког примата дошло је до разградње друге и треће Југославије и територијалног оштећења Србије. Најснажнији и најагресивнији актери поменуте деструкције сада су обузети другим проблемима, док на Балкану као „линији ватре“ желе да окончају, како је речено, „незавршени посао“.

Али, да ли је у питању подстичуће убрзање довршења недовршених процеса, усиљена журба да се брже-боље, док се још може постигне одавно постављени циљ који у међувремену није остварен онако како је замишљен. Да прочита журба спољашњег фактора можда није анахрона у односу на очите промене трендова моћи на Старом континенту и евроазијском постору? Мора ли Србија по сваку цену да се укључи у планирано преговарачко убрзање које искуснијим тумачима све више личи на збрзавање једнострано наметаног решења?

Док се, с једне стране, евроинтеграциони процеси до у бескрај пролонгирају постављањем заумних рокова који дужином превазилазе животе генерација, дотле се у погледу нормализовања односа Београда и Приштине, задају скраће-

во и Метохија - сценарији будућности“, чланак у зборнику *Косово и Метохија - изазови и одговори*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 99-155.

19 О томе: Степић Миломир, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, глава „Перспективе Косова и Метохије у контексту глобалних геополитичких концепција“, стр. 99-127, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

ни рокови који нису довољни ни за солидну припрему предлога решења а немоли за стварно решење. Док се улазак у надржавну интеграцију неизвесне трајности у још неизвеснијој будућности Старог континента, одуговлачи до у бескрај, дотле се један миленијумски сукоб трпа у Прокрустрову постелју од свега неколико месеци. У кратком року би, на врат на нос, требало да буде донесена коначна одлука о Косову и Метохији и то, по замисли и препоруци немачког политичара Штефана Филеа, у „правно обавезујућем облику“.

Епски миленијум косовскометохијске драме сабијен је, дакле, у два-три месеца, а учлањење у Европску унију протегнуто је на магловите деценије. И та два асиметрично орочена стања, како је поменуто, час се доводе у везу час се њихова међусобна веза енергично пориче. У складу са дугорочним и тренутним интересима, вели се да улазак Србије у ЕУ није повезан са сличном тежњом признања „Косова као независне државе“ и добијањем „столице у Уједињеним нацијама“. А онда се супротно томе, као да се нико не сећа претходног, говори о заједничком, тј. „пакетном“ пријему Србије и Косова и земаља тзв. Западног Балкана у Европску унију.

8. СРБИЈА, КОСОВО И МЕТОХИЈА, ЕВРОПСКА УНИЈА

Косово и Европа су више деценија у прегрејном емотивном језгру српске политике. Спољна и унутрашња политика се кале и прекаљују на ватри те две проблематизоване појаве у политичком животу Србије. Метафорички изречено, унутарсрпски поглед на КиМ и ЕУ пати од стробизма. Приметна је и спољнополитичка паралакса, сапостојања две у много чему различите перспективе сагледавања. У политичком опажању ствара се нејединствена, такорећи дупла слика косовскометохијске и евроунијске појаве, па се тешко разабира која је права а која изобличена.

Ипак, отето Косово и жељена а недокучена Европа Уније истовремено „муче“ Србију, у толикој мери да је њихово проблемско раздвајање тешко изводљиво. Та два, на изглед, развојена проблема састојци су једне те исте геополитичке муке Србије. Тим више, што је Евроамерика у њеном староконтиненталном евроунијском делу, била главни иза-

зивач, извођач и, потом, дипломатски заштитник косовског сецесионизма и инденпендентизма.

Проблемска повезаност извршене сецесије и ампутације Косова од Србије, са тежњом ка пријему Србије у чланство Европске уније није, дакле, нимало случајна већ је узрочно-последична и структурно детерминисана. Као да једно није условљено другим, Србија је истурила неподударне и неусагласиве циљеве. Тешко је замислити пријем српске државе у равноправно чланство оне наднационалне и надржавне организације која је пре тога војном акцијом одвојила један део територије Србије и, потом, тај део против воље Србије признала као нову независну државу.

Дезинтеграција сложене југословенске државе и Србије, и интеграција дезинтегрисане Србије у Европску унију два су лица исте геополитичке медаље. Није Европа Уније незаинтересована за Косово, насупротив, та надржавна структура користи косовски проблем за властиту институционалну изградњу и макрорегионалну балканску политику у склопу политике ширења на Исток. Постјугословенска и посткомунистичка преконфигурација Балкана претпостављала је редизајнирање региона. Проблем Косова и Метохије је послужио Унији за проналажење погодних видова сопствене спољне и безбедносне политике, али и „мировног“ интервенционизма у војном облику. Косовски проблем је продуковао кризе у институционалној структури Уније, али је и оснажио неке од њених предвиђених али још неразвијених функција.

Како год, Србија још увек није адекватним одговорима превазишла предочени косовски и европски изазов. Повезаност проблема Косова и Метохија и Европске уније се одатле у Србији посматра са четворо очију на четири начина, кроз низ телеолошких модуса. Реч је, заправо, о одређењу циљаних вредности и идеала по редоследу и могућности њиховог остварења. Назвали смо их модусима:

а) Први модус је оптимистички и максималан јер садржи истовремену и једнакоправну тежњу реинтеграције КиМ у Србију и пријема Србије у ЕУ. Симултана агенда овог модуса гласи: „И Косово и Европа“, што значи да делује уверење о неалтернативној достигнутиости оба постављена циља;

б) Други модус истиче приоритет реинтеграције Косова у Србију, док се евроинтеграције Србије одређује као

условна, тј. зависна од успеха претходне интеграције. Агенда овог просрпског и евроскептичког модуса гласи: „Косово, па Европа“, што значи да би у случају условљавања или уцене, зарад реинтеграције КиМ у Србију, требало на јасан и одлучан начин одустати од интеграције Србије у ЕУ;

в) Трећи модус наглашава безалтернативност примарне интеграције Србије у ЕУ, док се реинтеграција КиМ у Србију схвата као условна и секундарна. Проевропска агенда овог модуса гласи: „Најпре Европа па Косово“, што значи да би у случају западних условљавања и уцена, зарад чланства Србије у ЕУ требало на прагматичан и реалистичан начин одустати од реинтеграције КиМ у Србију;

г) Четврти модус поентира могући негативни исход тежњи, како реинтеграције КиМ у Србију тако и интеграције Србије у ЕУ. У овом модусу није садржано само предвиђање рђаве будућности него и опис садашњег већ рђавог стања. То је, заправо, модус *status quo-a*. Агенда овог модуса је двострано скептичка јер дубоко сумња у перспективе обе врсте интеграције: Србије у ЕУ и КиМ у Србију. Разочаравајуће суморна порука гласи: „Ни Косово ни Европа“, што би могло да значи: ма колико се пасионирано трудили, док се околности коренито не помене, уложени труд не вреди јер је бесмислено улагивати се ЕУ, али је, такође, узалудно полагати превелике наде у догледни повратак Косова у Србију. Предочни модуси односа Србије, Косова и Метохије и Европске уније, пропраћени су агендама које изражавају редослед интеграционих смерова и исходишта, на основу парцијално отклоњених недоумица око националних и државних приоритета. Поменуте недоумице око тога шта је Србији прече – Косово и Метохија или Европска унија – могу се назвати и српском интеграционом дилемом. Четири различита модуса интеграционих односа указују да у политичкој сфери Србије међу утицајним актерима до данас није постигнута сагласност о јединственим циљевима. Нема сагласности око тога који су спољнополитички, дипломатски, геостратешки и геополитички приоритети Србије у односу на КиМ и ЕУ, у овом часу и убудуће.

9. МУТНИ СЈАЈ ИШЧЕЗЛЕ ЗВЕЗДИЦЕ

Из предочних модуса је приметно да се косовскометохијско питање Србије и питање српске евроинтеграције назменично и истовремено раздвајају и спајају, у ритму евроамеричких геостратешких и дипломатских интереса. Час су итекако повезани, час немају баш никаве међусобне везе. Односи, како кад, увезани, повезани, невезани, развезани...? При том се српска страна наводи на признање повезаности и потврду раздвојености тих питања. Делује се као да нема притисака и уцена Србије. А поручује се да нема пријема Србије у Европску унију без међусобне „нормализације односа са Косовом“, или, што је још безочније, да нема уласка у Европу, док Србија на „правни“ што значи обавезни начин коначно не призна независност Косова.

Од кога да призна независност, запитајмо се: да ли од саме себе као од неког отуђеног другог!? Или се очекује да применом оксиморонске стратегије кристално јасне помућености, Србија посредно призна Косово а да то пре свих других није признала себи, и да тог признања није до краја свесна. Или, као у некој схоластичкој камуфлажи: да у реторички замуљеној форми уједно и призна и не призна независно Косово.²⁰ Или пак, подједнако неодређено и неразумљиво: да правно не призна али фактички да призна другу независну албанску државу, и то на делу своје територије као „државу у држави“?

Ма колико аналитичари склони лингвистичким врактоломијама тврдили да је проблем Косова и Метохије решив ортографским средствима, рецимо положајем фусноте у представљању, или дебљином и уочљивошћу звездице изнад имена конфузне политичке појаве, то ипак није тако. Иако нам је по неки пут потребна седативна граматица – ипак нам је, ма колико била болна, дража узнемирујућа истина!

Зато јер алогично пропитати еристичку и групопредодређене неодређености - непризнавајућег признања Косова. Потребно

20 О лингвистичким, реторичким, дипломатским и новогворним триковима у навођењу Србије на тзв. нову реалност, видети: Кнежевић Милош, „Косово и Метохија у Србији – Србија у Европи: критика проалбанске еристике косовског проблема“, *Национални интерес*, бр. 2, 2006, стр. 51–94.

је схватити преговарачку и квазидијалoшку игру укувавања жртвоване жабе која због постепености дизања температуре није свесна сопствене термичке обраде. Зар то није она дијаболична игра која се води „да се Власи не досете“ и Србија остане у трајно раздешеном стању збуњености. Да тзв. Косово *via facti* буде самостално, а *de iure* буде у некој хиперкомпликованој, чудно именованој и слабо разумљивој „звездичастој“ вези са Србијом. При чему би та незвездана *звездица*, која у договореном представљању симболизује косовску „условну независност“, била све блеђа и блеђа, да би временом све више наликовала сјају ишчезлих звезда. А оно што би се напоследку јасно указало на политичком небу Европе, на међународној сцени и према Србији, била би јасно оцртана косовска независност. Иако не би било места вајкању, тада би се многи са разлогом запитали шта се догодило? Како је до овога дошло? Шта смо пречули и превидели? Где смо погрешили?

10. СТАТУС КИМ КАО НЕСВРШЕНА СТВАР

Јесте, наставак дијалога је несумњиво неопходан и не трпи одлагање. Али, то не значи уједно да би у унутрашњем дијалогу и дијалогу са међународном заједницом и Албанцима, требало да се прелазе непрекорачиве границе националног и државног интереса Србије и српског народа. Исто тако, унутрашњи дијалог требало би да послужи изградњи унутарнационалног консензуса око решавања и решења проблема Косова и Метохије, а не фингирању икебана-дијалога и прејудицирању решења, пре стварног разговора и без обзира на ток и исход разговора. У том погледу већ су се чуле примедбе о најављеном унутрашњем дијалогу, да је режиран, инсцениран, фингиран, симулован... јер застаје тамо где би требало да се одвија – у парламенту Србије и националним медијима.

Разговора се да би се размениле мисли, боље разазнао проблем, спознале идеје о проблему, а не само да се саслушају мишљења стучњака, реда ради и без консеквенци на изградњу колико-толико сагласног па тиме и заједничког становишта. У току дијалога и по његовом привременом исходу, зна се више него што се знало пре почетка дијалога.

Стране се у дијалогу додатно упознају. По каткад се у дијалогу ствара сазнање колико се о извесним аспектима проблема, заправо, није знало. Јер, сазнање у потрази за решењем проблема се дијалогским путем увећава. То је, уосталом, од вајкада највреднија сазнајна сврха сваког дијалога. Отуда је дијалог, као вид вишестраног мисаоног општења, савршено несвршени облик делотворног мишљења.

Без обзира на актуелну јачину воље и снагу моћи заинтересованих, готових и беспоговорних решења о судбини Косова и Метохије нема. Уколико је посао на Балкану и у Србији „незавршен“, то значи да је и са српског националног становишта тај „посао“, ма како био схваћен, одиста незавршен. Шта је онда пропагирана „готова ствар“ или „свршени чин“, који се толико помињу као крунски аргументи „нове реалности“? Шта је збиља „зготовљено“, ако је започети посао одузимања и издавајања КиМ из Србије, остао незавршен? Грдно би се преварили када би помислили да је издвајање Косова и Метохије из Србије извршено неповратно, са чврстом намером да траје заувек. Ако то, уз помоћ пријатеља са стране, једнодушно желе Албанци, то свакако не желе Срби и Србија! Сукоб српске и албанске визије проблем Косова и Метохије није дефинитивно разрешио него га је за неко време одложио.

Доживљај незавршености посла поводом Косова и Метохије на српској и албанској страни је антитетички и антагонистички. Срби и Албанци су у проблему Косова и Метохије такмаци, ривали, конкуренти, противници... Док Република Србија тежи реинтеграцији покрајине, албанска страна на Косову, у Албанији и у Македонији, саркастично тражи признање пуне независности управо од Србије од које је туђом руком Косово насилно отето. Однедавно Албанци ојачававају иредентистичку тежњу уједињења у „природну Албанију“, малу не на половини површине балканског простора. О великоалбанском реметилачком фактору и албанизацији Балкана брину четири угрожене балканске државе. Све је снажнија недоумица у ком тренутку нарушавања балканске и европске безбедносне архитектуре ће реаговати Европска унија и велике силе? Да ли ће на то бити приморане тек у часу када равнотежа буде толико нарушена да је тешко ако не и доцкан спречити и обуздати обновљене сукобе?

На досадашњим округлим столовима, али и изван њих, чуло се да је потребно разборито проценити време одлучивања и тренутак доношења одлуке о решењу косметског проблема. Поновљено је и понавља се да је боље на активан начин чекати погодну прилику него седети скрштених руку. То је и моје становиште. Шта је одиста боље него без застоја и одлучно ићи у сусрет повољнијим приликама. Попут многих, уверен сам да је бескорисно чекати из прикрајка да би се нешто позитивно само од себе догодило. Пасивно ишчекивање је поражавајуће. На тај начин се ништа добро неће догодити. Чекање да се проблем реши сам од себе, или да проблем Косова и Метохије реше други без Србије и против Србије, било би неодговорни и лакоумни фатализам.

Потребно је широм отворити очи и погледати око себе, у суседство али и у несуседну даљину. Максималним опрезом потребно је, такође, избећи повреде и самоповреде. У процени унутарполитичких и спољнополитичких околности које пружају повољну прилику, нужно је уважити поменути промену констелације моћи у глобалним односима. Ако некад нисмо имали ниједног савезника, били санкционисани и осамљени, заправо очајно изоловани, а онда и безочно нападнути, данас уопште није тако. Може се рећи да Србија данас има врло моћне симпатизере и савезнике који јој пружају директну подршку. То су три велике и многољудне светске силе: Русија, Кина и Индија. Осим тих земаља и неколико земаља у Европској унији се из разних разлога не слаже са албанским сепаратизмом и не признаје ионако лажну независност Косова. Све те земље могу се означити као пријатељски настројене према Србији.

Мегасила Америка, међутим, још увек није променила базично становиште према Србима и Србији. На жалост, у односу на проблем Косова и Метохије она и даље без колебања подржава Албанце а тзв. *Republica Kosova* третира као своју омиљену геополитичку творевину. У геостратешкој стварности Косова и Метохије *Republica Kosova* је заправо Американида и НАТОида која лојално окружује базу Бондстил, стварну престоницу те војне творевине.²¹ Но, без обзи-

21 Видети: Поповић Александар, „Бондстил главни град «независног» Косова“, НИИ, 9. август 2007, стр. 14-15. Такође: Пророковић Душан, „Улога НАТО у осигуравању државности Косова и последице по државност Србије“, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2017, стр. 105–118.

ра што је још увек у много чему респективно, америчко становиште у балканским односима више није оно што је било до недавно, непорециво до непобитности.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: МОЖЕ ЛИ СЕ ДИЈАЛОГОМ ПОСТИЋИ САГЛАСНОСТИ?

Лако јер рећи да је консензус о судбини Косова и Метохије неопходан. Али, како у савременој Србији доћи до сагласног становишта о будућем статусу Косова и Метохије? Одговор је нимало једноставан али и недвосмислен: кроз стрпљиву размену мишљења, путем дијалога. При том је потребно рећи да би евентуални консензус морао да садржи и извесне тактичке уступке и стратешке компромисе. Али, да не би било забуне, потребно је такође разјаснити какав би могао да буде компромис између супротних српских становишта ако су Срби манипулисана, дискриминисана и прогоњена страна, нарочито угрожени део српског народа који се налази на Косову и Метохији? Према одређењу једног модерног аутора, ако би се такав компромис и догодио, то би био трули компромис. Трули компромис на самопоричућој политичкој платфотми, на несрећу, ништа не решава, напротив мазохистички погоршава ситуацију чинећи је безизгледном и фрустрирајућом.

Дијалог пре доношења одлуке и усмерен ка евентуалној одлуци о моделу односа на Косову и Метохији и у Србији је потребан, јер је у сваком погледу бољи од избегавања разговора, прећуткивања или заташкавања проблема. Потребно је разговарати о Косову и Метохији и што темељније аргументовати своја становишта, без обзира на крајњи резултат. Да ли ће резултат да буде консензуално комплетан и дефинитиван, у форми једнодушног става о одређеном статусу - у шта сумњам - или ће да буде само једна од многих секвенци у разговору који би требало да потраје, још увек није познато.

Надам се да је на основу политичких вредности интегралитета или целокупности државне територије Србије, и суверенизма или сувереног располагања политичком влашћу, те становништва и простора, могуће досегнути неку врсту консензуса. Због спорадично дисонантних тонова на унутар-политичкој сцени Србије, консензус око Косова и Метохије

не може да буде и свакако неће бити заснован на апсолутној сагласности. То би, највероватније, могао да буде релативни већински консензус о начину и циљевима поступања Србије поводом косовскометохијског проблема. Потребно је направити заједничку стратегију, тактику и оперативу повратка оспореног и одузетог утицаја Србије на простору своје јужне покрајине Косово и Метохија.

Хоће ли се успети у хтењу које дели већина стручњака али и грађана Србије? Када ће се и како ће се то урадити? На питање шта и када предузети, мудар одговор би могао буде: урадити све што је у складу са историјским, националним и државним интересима потребно у најпогодније време! Ни преурањено, ни исхитрено, нити закаснило и у доцњи, већ у право време! Нико није мудар уколико није и стрпљив! Делотворан пут ка том циљу је неорочени унутрашњи и спољашњи дијалог у временима разговора која о Косову и Метохији предстоје.

Литература

- Бојанић Бојан, „Један полед на територијалну аутономију у Републици Србији“, Српска политичка мисао, тематски број „Дилеме уставних промена у Републици Србији“, посебно издање, 2017.
- Бојовић Бошко, Косово и Западни Балкан, Медија центар Одбрана, Београд, 2014.
- Века Лина, Затвор под отвореним небом, Хришћанска мисао, Београд, 2009.
- Гаџиновић Радослав, „Отимање Косова и Метохије“, Српска политичка мисао, бр. 3-4, 2005.
- Деспотовић Љубиша, „Геополитичка судбина Косова и Метохије – између евроатлантске окупације и пројекта Велике Албаније“, Политика националне безбедности, бр. 2, 2017.
- Калабић Радован, „Српско родољубље и Косовски завет савременог доба“. Интернет адреса: <http://www.vidovdan.org/drustvo/item/71148-radovan-kalabic-srpsko-rodoljublje-i-kosovski-zavet-savremenog-doba>
- Кнежевић Милош, „Косово и Метохија - сценарији будућности“, чланак у зборнику Косово и Метохија - изазови и одговори, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.

- Кнежевић Милош, Крстарећа демократија. Агресија НАТО на Југославију 24. март – 11. јун 1999, ДП „Буро Салај“, Београд, 1999.
- Кнежевић Милош, Косметске теме, Лепосавић - Београд, 2006.
- Кнежевић Милош, Отмица Косова, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Кнежевић Милош, „Косово и Метохија у Србији – Србија у Европи: критика проалбанске еристике косовског проблема“, Национални интерес, бр. 2, 2006.
- Кнежевић Милош, Косово дан после, Ривел Ко, Београд, 2007.
- Марковић Ратко, „Ка будућем уставу Републике Србије“, Српска политичка мисао, тематски број „Дилеме уставних промена у Репубилци Србији“, посебно издање, 2017.
- Милошевић Зоран, „Независност Космета: историјско подсећање и нова питања?“, Политичка ревија, бр. 1, 2008.
- Пејић Светлана, „Након ослобођења (1912-1999)“, део „Страдања“, Српско уметничко наслеђе на Косову и Метохији. Идентитет, значај, угроженост, САНУ, Београд, 2017.
- Поповић Александар, „Бондстил главни град «независног» Косова“, НИИ, 9. август 2007.
- Пророковић Душан, „Улога НАТО у осигуравању државности Косова и последице по државност Србије“, Политика националне безбедности, бр. 2, 2017.
- Радовановић Дејан, Ђекић Мирјана, „После усвајања Резолуције 1244 (1999-2017)“, део „Страдања“, Српско уметничко наслеђе на Косову и Метохији. Идентитет, значај, угроженост, САНУ, Београд, 2017.
- Степић Миломир, Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Милован Суботић, „Конфликтни потенцијал потиснутог исламистичког екстремизма на Косову и Метохији“, Политика националне безбедности, бр. 2, 2017.
- Суботић Момчило, „Космет између силе и права“, Политичка ревија, бр. 1, 2008.
- Филимоновна Ана, „Албанизација Балкана“, у Геополитика постмодерног света, Геополитика, Београд, 2011.

Milos Knezevic

TO CONTEMPLATE KOSOVO AND МЕТОХИЈА

The Meaning of Internal and External dialogue regarding the Kosovo problem

Resume

The current position of Kosovo and Metohija is a complex problem which is better spoken about than passed over in silence. Dialogue is the path to solving historical and political problems. Solutions for complex problems can only be reached through solving; there is no reaching solutions through mere simplification. The author believes that the Kosovo problem, however complex, is ultimately solvable in perspective.

Still, it's necessary to be realistic. A great obstacle in solving of the Kosovo problem is the self-proclaimed Republic of Kosovo. The false separation of that demo-political and geopolitical forgery, founded on externally aided and supported secession, disrupts the dialogue between Serbs and Albanians. Unconditional dialogue and normalization of relations with Priština is demanded from Serbia, based on manifest passivity and non-disruption of Kosovo's joining international organizations and institutions. The final goal of anti-Serbian demands is the binding legal recognition of Kosovo's independence by Serbia. That act would, according to Western protectors of Albanians, signify an irreversible end to the process of Kosovo's recognition. Against historical, national and state interests of Serbia, Kosovo and Metohija would, by a single irrational move of open or concealed recognition, be gifted to Albanians. According to the opinion of a large majority of Serbian citizens, such a thing must never be done.

Similarly, according to the author's belief, constitutional changes shouldn't be made in the direction of renouncing territorial integrity, sovereignty and authority of the Republic of Serbia on the territory of Kosovo. Serbia should still base its political positions in external dialogue on cherishing the customs, rules

and norms of international law. In the dialogue-based search for solutions, it is necessary to rely on the insights into the geopolitical capabilities and constitutional formation of an acceptable and sustainable model of regulating Serbian-Albanian relations in Kosovo. In that sense, it is necessary to refuse to submit to the pressures for accelerating and slowing down decisions regarding the Kosovo issue and the admittance of Serbia into the EU membership. Neither of those two, in the author's opinion, are in accord with the historical, national and state interests of Serbia.

Namely, it is necessary to acknowledge current shifting of powers on the Old continent, as well as the changes in global power relations, which point to the close perspective of a different historical situation. The problematic processes on Kosovo aren't coming to an end by a long shot, nor are they a "done deal". That's why a broad dialogue regarding all possibilities is necessary for the Serbian side. Scientists from the domain of the humanities can give a specific contribution in reviewing the apt means of solving the problems of Kosovo that trouble not only Serbia, but also, in many ways, the surrounding countries, the Balkan macro region and Europe as a whole.

The author's belief is that considering the Kosovo problem through dialogue requires maximal care and thorough caution, especially in front of preemptive decisions. It's necessary to comprehend the temporary dimension of the Kosovo problem. The recently learned nature of the historical moment enables well-timed and congruous, as opposed to hasty and, unfortunately, illusory solutions. A premature and, for Serbian national interests, incompatible solution of the historical problem of Kosovo, would cause irreparable damage for Serbia, and disturbance and regret among Serbian citizens.

Keywords: Serbia, Serbs, Albanians, Kosovo and Metohija, the Kosovo problem, internal dialogue, models of solution, territorial integrity, sovereignty, the international factor.

* Овај рад је примљен 3. децембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Зоран Аврамовић

ПРЕДЛОЗИ ПОЛИТИЧКОГ И ДРУШТВЕНОГ ОКВИРА ЗА КОСОВСКИ ДИЈАЛОГ

Сажетак

Проблем КиМ је историјски наслеђен али после НАТО бомбардовања 1999. године, добија нова значења, усмерења и могућна решења. Запдноевропски и амерички дискурс о КиМ је feat аcompli. Србија не признаје самопроглашено отцепљење уз помоћ војне силе али неувек са добрим одлукама. У раду се заступа став да не треба прихватати причу о «коначном решењу». Такође проблематизује се употреба појма реалности на КиМ-у, која долази из иностраних политичких кругова. Српски политички ум мора да трага за унутрашњим консензусом о КиМ и да истовремено одбаци одлучно одустајања од Ким у српској нацији. У стратегији борбе за КиМ учествују, држава, православна црква, медији, образовање и патриотска интелигенција.

Кључне речи: дијалог, КиМ, стратегија борбе, НАТО

Како да разумемо дијалог о Косову и Метохији? У српској научној и политичкој јавности се неколико деценија (од 1980 године) о Косову и Метохији разговара на различите начине. Здрав разум каже да то значи «пристојно разговарати» о крупном државном и националном питању. Други нам сервирају обичан труизам: дијалог постоји тамо где налазимо разлике у мишљењу; или нема разговора тамо где су истомишљеници. Трећи нам предлажу обрасце модерног дијалога који укључује учешће, праћење, дебатоване, поделу одговорности, изградњу партнерства по европском моделу.

О Косову и Метохији у српској политичкој и стручној јавности разговори се концентришу око неколико идеја и решења.

Прва струја мишљења се концентрише око неодступног става да је КиМ саставни део уставно-правног поретка Републике Србије: решење се тражи у високој аутономији за ову покрајину.

Скептични ставови о КиМ пласирају идеју о подели КиМ тако што би се северни део припојио Србији а манастири и цркве стекли «Атоски статус» (Добрица Ћосић са присталицама).

Трећа политичка струја мишљења оптира за Србију без КиМ. Овај предлог иза кога стоје две-три маргиналне политичке странке и неколико НВО, има најмању подршку у јавном мњењу Србије и у политичкој арени.

Унутрашњи дијалог о КиМ омета низак ниво политичке културе (јак уплив емоција у политичку активност) али и инострани притисак од НАТО бомбардовања 1999. године, до данашњих дипломатских и политичких настојања да се инострани концепт наметне Србији. Такву политику «међународне заједнице», (овај термин треба избацити из говора јер фалсификује реалност) најупечатљивије репрезентује језик који западне актери користе.

Пажљивим читањем вишедеценијских текстова о Србији могла би се направити разлика између неколико језичких кодова: 1. Користи се *језик обмана* који свесно кривотвори предмет о коме извештава; 2. други тип језика је језик отворених и прикривених *претњи*; 3. језик *непрекидног захтевања* је трећи језички политички код; четврти тип језика о Србима могао би се назвати *мутним језиком* или језиком који вешто камуфлира своје праве циљеве.

У заглушној буци језика претњи, обмана, захтева, замућивања, провлачи се слабашни глас *језика реалности* о Србима и Космету. А то је језик који поштује чињенице, историју, разум и који приказује какво је правно и фактичко стање на КиМ и ко је тамо посегао за насиљем и оружјем. Околност да тај језик није преовлађујући и да већи део европске јавности прихвата претходно поменуте језичке кодове, само потврђује оцену о укорењености предрасуда о Србима. А то је стереотип о Србима као злочинцима, на-

силницима које стално треба држати под казном. Оптужба је неотклоњива, само је треба одговарајућим језичким кодом изразити.

У дијалогу о КиМ важно је идентификовати актере. Ко учествоје персонално, групно, институционално, организацијски? Одговор на ово питање ће нам предочити *реалну друштвену снагу* (основу) њиховог заступања јавног става. Ако је реч о политичким странкама и коалицијама имаћемо увид њихову у *реалну политичку снагу*. Најзад, поред друштвене укоренености и политичке подршке грађана, није од мање важности каква је аргументацијска основа става који јавно бране.

Дијалог о чему? На једној страни имамо систем међународног права, на другој реалне последице НАТО агресије, на трећој моралну и политичку борбу за «своје» решење косовског питања. Дијалог мора да пође од чињеница а не идеолошких пројекција. Али нека питања су од највеће важност за сам почетак дијалога.

1. Може ли се говорити о коначном решењу КиМ?
2. Шта је политичка реалност КиМ?
3. Да ли могућ унутарсрпски консензус?
4. Како оспоравати самодрицање од КиМ?
5. Неопходност одбране српског појма о КиМ.
6. Колико смо близу рационалног решење?
7. Како да се стратешки постави Србија према КиМ?

1. УВОД У ПРОБЛЕМ

Косметски Албанци су користили сва уставом и законом предвиђена права до 1990. године, а од те године ушли у бојкот политичког живота Републике Србије. Почетком 1997. екстремни део је узео оружје и започео насилну борбу за издвајање КиМ из уставног поретка Србије. Од тог часа креће организовани медијски линч Срба, већ виђен у Босни и Херцеговини, у режији “међународне заједнице” односно НАТО држава

У облику хорског политичког наступања НАТО држава против СР Југославије, Срби су оптужени да ускраћују људска права албанској заједници да би завршили кампању уочи 24 марта 1999. године, реториком о “хуманитарној ка-

тастрофи” у којој се тобоже налазе Албанци. Да би спасили “угњетене Албанце” НАТО државе су поставиле основни циљ: да се снаге реда Републике Србије потисну са КиМ и да НАТО снаге успоставе поредак који Србија, по њиховој пропаганди, није успела. Основни спољнополитички интереси Запада, који су били у темељу свих захтева, нису били транспарентни, али сваком ко је пажљиво пратио НАТО офанзиву на СР Југославију могао је да закључи о чему се ту ради – одвојити покрајину КиМ из уставноправног поретка Републике Србије.

Свеколика трагедија КиМ у ове наше дане, започела је оног тренутка када је донета одлука о бомбардовању Србије да би се тобоже решио проблем албанске мањине. Када је та одлука донета? Давно пре 1999. године. 3.3.1993. године Бил Клинтон је упутио писмо Слободану Милошевићу, у којем пише: «у случају сукоба на Косову који би био изазван са српске стране САД ће бити спремне да пошаљу војне снаге на Косово и у Србију» (Ћосић, 2009). Можемо да говоримо о великој грешци западне Европе, Америке и НАТО савеза. Одлука да се један територијални, етнички, плитички проблем, са изузетно тешким историјским наслеђем, реши бомбама, није била добра мерено правним, етничким и политичким критеријумима (Аврамовић, 2015, Кнежевић, 1996 Јовановић, 2006).

2. НЕОСНОВАНOST ТЕЗА О «КОНАЧНОМ РЕШЕЊУ» КИМ

Одмах треба одбацити идеју о дијалогу који ће заувек решити проблем КиМ. Постоје бар три разлога због којих игра са «коначним решењем статуса» није изводљива. Први је историјска свест о овом делу Србије. Нешто што се вековима таложило у свести народа, нешто што се толико ужилило у колективну егзистенцију немогућно је ишчупати, како на дужу стазу тако ни напрасно донетим одлукама. То не важи само за српски народ, већ и за сваки други на овом свету. Сви знамо примере народа који су у својој свети носили територију са које су изгнани и на коју су се вратили после десетине векова. У том смислу језичке акробације у стилу окре-

нимо се будућности и оставимо прошлост су психолошки и социјално немогуће ствари. Као што се ни човек не може одрећи своје прошлости тако ни народи не могу да постоје без свести о ономе што је сложено у протоку времена.

Други разлог је карактер насталог стања на Косову и Метохију који сада треба решити. Садашње прилике на КиМ настале су као последица незаконитог бомбардовања Србије 1999. године, не само по количини војног арсенала већ пре свега због тога што је изведено против међународног права. Накнадна образлагања тог чина могу бити предмет друге дискусије, али чињеница је да Косово и Метохија данас није производ једне друштвене и политичке еволуције већ неправне ратне акције. Овоме треба додати да су наоружане група косовских Албанаца, годину-две пре кише бомби, нападе институције и становнике државе чији су били грађани. Постоје докази о разностраном помагању тих акција из иностранства. Дакле, оружје је ступило на сцену решавања једног мањинског питања у држави и произведено је ново стање: дошле су војне снаге УН, српска администрација одстрањена, српско и друго неалбанско становништво протерано и већ седамнаест година не може да се врати. А када нова ситуација није настала, већ створена оружаним средствима нема никаквог реалног основа да се нуди коначно решење статуса. Тако нешто неће прихватити свест, душа и морал нације. Под маском коначног решења тињаће гнев неправде и неотклоњиво осујећење. И нема изгледа да се такво решење колективно прихвати а има шансе да се нове кризе отворе.

Трећи разлог је суштински за идеју правичности. Када «међународна заједница» универзализује косовскометохијски случај у смислу да све мањинске заједнице у државама света добију право на своју државност, онда Срби не би могли да стављају приговоре правног карактера. Грдно се варају они који мисле да све ово што се дешава са српском покрајином може да буде усамљен случај.

3. ШТА ЈЕ РЕАЛНОСТ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ?

Косовски Албанци и већи део ЕУ и Америке наступа са тезом да је Косово «реалност». Може ли српска страна да оспори ову тезу?

Када се рачуна са оним што је реално у политици (као и у друштву) увек се отвара питање значења овог појма. Реално није проста перцепција. У оно што видимо увек је мање или више уплетена наша мисао, жеља или воља, а потом и језик којим саопштавамо садржај опажања. (Како бисмо иначе објаснили просту ствар да група појединаца једну ствар види и тумачи на различите начине.) Да је мишљење саставни део политичког опажања демонстрирају бројне иностране изјава по којима Београд нема смисао за реалност. Тачно је да постоје политичари који одбацују сваку помисао на издвајање КиМ из уставног поретка Србије, али то није права реалност. Није, зато што готово целокупна политичка елита (изузев ЛДП, СПО) делује државнички, а није и због тога што је то и у највећем степену народна воља.

Друго питање тиче се још важније ствари: шта све улази у круг реалности? Да ли су то само искуствене чињенице? Нипошто. Реално је и оно што представља важећи нормативни поредак било које установе. Другим речима, ако је овакво стање на Косову данас реалност то је још више и Устав Републике Србије, међународне правне норме или Резолуција 1244. Зар то није реалност када је реч о КиМ?

Појам реалности може да се испуњава волунтаризмом и политичким навијањем и да није нешто очигледно и саморазумљиво. Оно што је за мене реално, није за другог. Оно што је реално на КиМ то је стање произведено НАТО бомбардовањем, стањем истераних Срба и других етничких заједница, а реалан је и правни поредак Републике Србије и УН. Ове и друге реалне чињенице неизбежно нас суочавају са питањем, веома значајним за политичке односе, питањем легалности или правичности. Модерна политика настоји да своју власт и облике моћи утемељи на идеји закона, правичности и сагласности. Друштвена реалност није нешто што пада с неба, већ је производ социјалних и политичких акте-

ра. Да ли је произведена политичка реалност правична или није – суштинска је за оцену и перспективу социјалне и политичке стабилности. Она политичка реалност које има полазиште у непоштовању норми правичности или ароганцији силе, неће имати дуг век и биће непресушни извор напетости и сукоба. Примера ради, када су нацисти отели Чехословачкој Судетску област, могло је то да се оцени као реалност у том тренутку. Али, био је то корак ближе катастрофи Другог светског рата.

4. ПОТРЕБА ЗА УНУТАРСРПСКИМ КОНСЕНЗУСОМ О КИМ

Стабилност једне националне заједнице има два извора: прихваћене институције и заједничка схватања, идеје које усвајају њени припадници. Први интегративни фактор може се тумачити и као признавање ауторитета власти и закона, други као консензус о основим питањима (вредностима) заједничког живота или висок степен склада између друштвених чињеница (стварности) и колективног мишљења. Колико је та »полазна тачка« Србије истоветна за све српске политичке странке и личности када је реч о КиМ? У којој мери су они сагласни у идејема о пореклу, развоју и могућним исходима борбе за Косово и Метохију?

Проблем на путу стварања консенсуса је одсуство или мањак разговора (толеранције) између припадника различитих политичких опредељења и уверења. Одсуство дијалога између политичких партија је донекле разумљиво али није оправдано. Зачуђујуће је да партијски неангажовани интелектуалци избегавају политичке расправе. Сви животни кругови (власт, моћ, част, срамота) живе од размене речи, од усклађивања интереса и од развијања заједничких обележја која се темеље у језику. Превише се политике у Србији врти око личности а не око њених уверења и ставова и колико су она значајна за опште интересе. Политички зрела заједница зна за овакве расправе и подстиче их. У супротном, шта остаје? Подизање баријера између различитих политичких опредељења. Таквим ставом продубљује се спектар сукоба у нацији и држави, а губи се визија целине која омогућава утемељење општих интереса.

У тесној повезаности са овим проблемом је тешкоћа успостављања сагласности око основних политичких вредности у српском друштву међу којима је и одбрана КиМ. Како у политичким партијама тако и у политички “неангажованим” круговима влада разноликост у схватању базичних вредности нашег друштва. Још увек не постоји сагласност око питање целовитости српства (регионализам, сепаратизам) а особито однос према иностранству (Руси, Запад, НАТО) питања су око којих још увек нема опште (неконфликтне) сагласности. Са националног становишта, неопходно је да се учесници политике сагласе око неких темељних вредности српске државе и друштва. Тиме би се обезбедила стабилност и усмеравање енергије према другим, такође важним питањима.

5. СРПСКИ ПОЈАМ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ И ПОКУШАЈИ САМООДРИЦАЊА

КиМ је део просторне и историјске (културне) свести српског народа. *Простор* је културна и политичка форма искуства једне заједнице: живот се одвија у простору. То је простор који конституише идентитет Срба. Историјска свест Срба без Косова не постоји. Нација, вера, држава, култура су упамћени са Косовом. Од XIII столећа најснажнија струја српске историјске свести и понашања је у знаку Косова. Српска историја и мит Косова уграђени су у стваралачку културу европских народа још од XV столећа Велики писци европских језика користили су у својим делима значења косовске приче. Косово мора остати део Србије да се не би признале последице насиља у последњих 150 година. Сва релевантна историјска истраживања показују да је после Берлинског конгреса започело насиље над Србима од придошлих Албанаца (Војводић, М. 1998; Терзић, С. 2014). Рачуна се да је исељено под притиском од 1878. до 1985. око 400.000 Срба, а после 1999. године са КиМ је протерано око 200 хиљада Срба и других припадника етничких заједница. Демократска Србија не сме наградити протеривање Срба са Косова.

И поред оваквих чињеница, постоје и у српској медијској, интелектуалној и политичкој јавности заступници одрицања од КиМ. У Србији се организују НВО и неке

мале политичке странке које отворено заступају интересе нама ненаклоњених држава. Њих штити демократија али не би смели да их штите или лоши закони или одсуство закона којима би се, примера ради, спречио нелегалан трансфер новца за политичко деловање. Потребна је строга контрола о новчаним средствима која користи у својим кампањама? Где је ту држава и њени закони?

Каква је сазнајна вредност разлога за непожељност остајања Косова у Републици Србији?

Први, демографски разлог тобоже казује да ће Срби постати мањина половином овог века у Републици Србији а то значи да је «трула» прокламација из преамбуле Устава по којој је Косово део српске државе. Оваква тврдња је логички (и статистички) лишена елементарног смисла. Из једне климаве хипотезе скаче се на тезу. Футур замењује презент. Из произвољне демографске пројекције растегнуте на педесет наредних година, критикује се садашњи Устав. А већ се бељежи демографски пад косовских Албанаца.

Други, економски разлог нам се предочава као на нивоу централистичке државе. Наводно, Србија нема пара да издржава незапослене на Косову. Ово је пример измишљања тезе која се потом критикује. Па нико у политичкој Србији не жели да економски влада косовским Албанцима. Управо им се допушта преузимање одговорности за аутономан развој.

Трећи, политички разлог се такође представља као хипотеза која волшебно постаје теза. Број албанских посланика у републичком парламенту би се тенденцијски увећавао (!) па би опстанак Косова у Срби означио, ни мање ни више, него «нестанак српске државе» (!). Албански национализам греша што жури са државом данас, јер сутра може да буде држава без Срба. Ово је пример политичке конструкције.

Четврти, безбедносни разлог је наставак претходне конструкције. Незапослени млади Албанци би изводили терористичке акције у Србији. Ово се може протумачити и као нека врста савета младим незапосленим Албанцима.

Ниједан разлог, видимо, није логички, политички и искуствено ваљан. Управо ствари стоје супротно: демографски, економски, политички и безбедносни разлози иду у прилог остајању Косова у Србији. Модернизација овог региона би смањила демографски притисак, тржише би било прос-

траније а економска одговорност дефинисана. Политички, Србија доказује да поштује демократски поредак и да је привржена мултикултуралности. Безбедоносно је опаснији искључиви и национално чисти сепратизам од кооперативног федерализма.

Овome можемо да додамо и још неке. Држава мора да брани свој уставни поредак и своје достојанство. Културолошки разлог је концентрисан у већ поменутом колективном идентитету. Свака држава има и свој духовни извор, а за Србе је вековима било Косово. Нису Хиландар и Сент Андреја опевани и вековима препричавани с колена на колена, већ Косово.

Заговорници саодрицања увек се помажу и самопонижавањем. Када неко предлаже да се Косово прода и иностраним парама ублажи душевни бол Срба, онда он уствари открива свој карактер. Када држава купују приватну кућу због изградње пута или неког објекта, власник прима новац и ублажава тугу. Али, држава није приватна кућа. Она је одувек бринула о општим интересима народа и грађана.

У Србији постоји мањинско политичко мишљење које је у основи приватно а камуфлира се као јавно. Корени ове појаве су загонетни. Ниједан озбиљан народ није спреман на добровољно одрицање од дела своје државе, нити се клацка са својим колективним достојанством. Србија изгледа постаје изузетак.

6. РАЦИОНАЛНО ИЛИ ПРАГМАТСКО РЕШЕЊЕ?

Србија на КиМ брани један темељни принцип организовања светских држава. Језик политичких Албанаца није језик људских права него језик «државе Косова». Србија мора на КиМ да покаже толеранцију и модерност насупрот племенској мржњи и неподношењу разлика. Ни по коју цену Србија не сме да пристане на «независно Косово» због елементарних начела правичности. Приликом међународног растурања Југославије Србима из Хрватске и Босне и Херцеговине није дозвољено да остану у заједници са Србијом. Може ли ико замислити да се то право дозволи косовским Албанцима.

Уосталом, Срби данас живе у шест околних држава а Албанци у Албанији и још две суседне државе.

Србија мора прецизним и чистим језиком да се супротстави мултинационалној компанији за производњу лажи. Орвелов свет изврнутих значења речи није власништво само једнопартијског тоталитаризма. Према каквом излазу из косовскометохијске запетљаности да кренемо?

Свакоме је јасно да се некакаво привремено решење мора пронаћи. То ће бити до извесне мере стабилно, трајуће, прихватљиво. Али, само под одређеним условима. Први услов: статус мора бити производ договора српске и косовскоалбанске политичке репрезентације. Уколико то решење режијски наметне «међународна заједница» (Запад), то може бити илузија трајног решења за ону страну за коју инострани политички фактори навијају. (Такво решење не би одговарало ни српској страни када би неким чудом странци окренули ћурак.) У том случају, питање је времена када би се уздрмала зграда која није добро пројектована. Не бисмо имали коначно већ привремено решење статуса Косова и Метохије.

Други услов: евентуални договор до кога се дође мора бити заснован на политици која има «корен у народу». Како у Београду, тако и у Приштини. Без тог ослона сваки компромис биће лабав и нестабилан.

Нешто трајније и чвршће решење могу да постигну, пре свих осталих, политички представници Срба и косовских Албанаца. Потребно је само да Срби и косовски Албанци седну за сто и да усклађују интересе, можда годину, можда неколико година. Од суштинског је значаја да се обострано уваже национални интереси обе стране – Срби не могу да пристану на изградњу друге албанске државе на територији која је део њихове историје и са које су силом протерани, а висока аутономија косовских Албанаца је прихваћена полазна тачка.

Српска политичка елита нема чврст став о косметском питању. То може да поткопа стуб нашег односа према овој покрајини. Други ће остати стабилни зато што се заснивају мање на историјско-идентитском значају Космета, а више на одбрани вредности правде и правичности. Онај део српске елите који повезује идентитет и правдољубивост има шансу да аргументацијски добије битку за КиМ, данас и сутра.

Уз уважавање свих прагматских разлога за усмеравање политичке енергије према ономе што је пред нама, према ономе што је *de facto* и *de jure*, један део наше мисаоне елите, морао би да се окрене оним центрима политичке и медијске моћи, у Европи и изван Европе и да проговори о самој суштини данашњег (а може и јучерашњег) косовометохијског Сизифовог камена.

7. СТРАТЕГИЈА БОРБЕ ЗА КИМ

У Србији мора што пре да се обави једна врста «поделе посла» у јавном суочавању са новим околностима поводом косовског изазова и у складу с тим, одређивање правца стратешког деловања.

На првом месту *држава* би требало да изгради јединствену политику према Косову и Метохији, и на том послу унутрашње политике разлике не би смеле да буду препреке. Држава, а то значи влада и парламент, требало би да постигну највеће могућно јединство око овог питања. Косовскометохијски консензус је од виталне важности за политичку будућност Србије. Зашто?

Српска државна мудрост, при чему не мислим само на делујуће функционере већ и на све политички образоване и упућене личности изван институција власти, треба да пронађе решење за државну политику према понашању Америке и ЕУ у односу на УН и на Републику Србију. Та државна мудрост треба да нам да одговор шта планирају, какве су намере ове групе држава? У поступку противправног признавања Косова и Метохије, државе о којима је реч су заобишле УН. Та чињеница слуги још веће зло. Јавне изјаве страних дипломата да ће они помоћи своје политичке фаворите, такође је једно од питања за државну мудрост Србије.

8. СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА

Институција која је интегрисала српски народ кроз векове, а посебно од пада Деспотовине 1459. године, до Првог српског устанка 1804. и 1878. године, има и данас најважнију духовну и моралну снагу у борби за Косово и Метохију. Пећка митрополија је у турском царству била два века

духовна жижа српске свести и постојања. Бројни манастири, цркве и црквишта су места историјског корена и будућности. Православна цркве је кроз векове сачувала појам саборности. Она чува народни и верски идентитет. Али, није тај идентитет само у молитвама, слављењу рођења и васкрса Исуса Христа, читању богослужбених књига и другим обредима. Саборност народа и свест о припадању овој вери међу хиљадама других вера је она духовна и морална снага наше цркве.

Данас, у постнатовским условима црква мора да најпре уједини владике, монаштво и свештенство (случајеви Артемија) да делује и ван олтара и да храбри народ да остаје и да се враћа на КиМ, да делује у савезу са државом, и да тражи подршку тамо где религијски могу да је потраже.

9. МЕДИЈИ

Шта можемо да очекујемо од државе у погледу њеног односа према слободи медија и бриге за Косово и Метохију?

Свака влада утиче на медије разноврсним средствима. Политички утицај је неизбежан, не само због позиције моћи већ и због логичне потребе владе да обавештава јавност о својим корацима. Други начин утицаја владе на медије су: њена улога у доношењу закона у парламенту, средства којима утиче на регулисање медија и облици контроле.

Поред ова два кључна утицаја, влада може да плаћа медијске огласе којима утиче на јавно мњење.

Неки политичко-историјски догађаји показали су да држава и медији могу да делују у високу степену сагласности. У том погледу Србија може да се угледа на праксу држава ЕУ. То се догодило приликом бомбардовања Србије 1999. Медији НАТО држава су били водећи катализатори међуетничког рата на простору бивше Југославије а можда и генератори (Вуковић, С. 2007).

Како стоји ствар са медијима у Србији када је реч о Косову и Метохији? Одговор је помешан. Било је у протеклој деценији навијачких штампаних и електронских медија који у отвореној или прикривеној форми навијали за албанску ствар или су се противили државним интересима. Тешко је разумети такав однос према елементарно патриотским вред-

ностима. (Аврамовић, 2008). Где су границе медијских слобода? Да ли српска држава користи сва легална средства да заштити државне и националне интересе?

10. СРПСКИ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ

Потребно је најпре осветлити савремене чиниоце који доприносе одсуству консензуса међу Србима око темељних питања опстанка и развитка нације. Посматрање друштвеног и политичког живота српског народа од 1990-тих показује да су главни учесници ове рађаве игре неки кругови интелектуалца (професори, научници, књижевници) и политичари (бивши и садашњи). У њиховом политичком понашању и мишљењу карактеристичне су брзе и страсне промене а основни показатељи њиховог односа према држави су схватање власти, однос према другим народима и властитом националном интересу.

У борби за Косово и Метохију не учествују сви српски интелектуалци. Неки су «на првој линији» а неки су на страни противника. Довијају се речима, али став се не може сакрити, њима је до Косова као до лањског снега.

Борба патриотских интелектуалаца је углавном ентузијстичка. Појединци се појављују у јавности са својим позитивним националним гледиштима и на мање више успешан начин их аргументују. Шта ради организовано друштво и држава? Да ли држава треба да помогне њихово организовано деловање? Наравно. Посебно када је реч о научној и стручној полемици са гледиштима која долазе са Запада. Бројни научници пишу лажи под фирмом струке. На тако нешто треба одговорити. Потребно је стручно оспоравати гледишта странаца о Србима и Косову и Метохији. Држава треба да преко института финансира истраживања страних публикација о Србији, Косову и српском народу.

11. УЛОГА ОБРАЗОВАЊА

Аномично стање које је створено признавањем Косова и Метохије упркос Резолуцији УН 1244, допринеће високом степену инструментализације српског образовања на основношколском и средњошколском ступњу, а у доброј мери и ви-

соког. Треба очекивати да ће оне државе из ЕУ и Америка покушавати да тему Косова и Метохије истисну из образовног система Републике Србије, а за рачун албанског образовања. То значи минимализовање косовског духовног наслеђа у српској културној и образовној свести. Већ сада постоје покушаји са косовскоалбанске стране да се верско-архитектонско наслеђе уклопи у непостојећу косовску културну историју.

У претпостављеној иностраној стратегији заборављања Косова и Метохије од стране српског народа, образовање ће бити главна полуга. Управо из тог разлога српско образовање већ сада би требало да се припреми. Шта та обавеза подразумева? Косово и Метохија треба да буде део знања, вредности и понашања у образовању. Другим речима, што више наставних и ваннаставних активности у које ће бити укључени садржаји о Косову и Метохији.

* * *

Косово и Метохија ће још дуги низ година и деценија бити нерешено питање за све оне који хоће да га отму из уставноправног састава Републике Србије. У таквим околностима Србија и српски народ требало би да се припреме на деловање дугог трајања. То значи да све кључне установе и организације државе, медија, образовања и патриотских интелектуалаца морају да рачунају на мудру борбу за Косово и Метохију на дужу стазу. Највећи српски непријатељ биће малодушност и неорганизованост, а не моћ нама несклоног иностранства. А то је основни разлог да се на организован начин ангажују сви они јавни делатници који могу да помогну у борби за правду Србије у чијем је средишту Косово и Метохија.

Литература

Аврамовић Зоран, *Друго лице демократије*, Филип Вишњић, Београд, 1998.

Аврамовић Зоран, *Срби у гету демократије*, Орфеус, Нови Сад, 2008.

- Аврамовић Зоран, *Демократија и бомбардовање*, Catena mundi, Београд, 2015.
- Војводић М., *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, САНУ, Београд, 1988.
- Вуковић С., *Како су нас волели: антисрпска пропаганда и разбијање Југославије*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад, 2007.
- Ивановић, М., *Метохија*, Службени гласник, Прометеј, Београд, Нови Сад, 2013.
- Јовановић Ж., *Косовско огледало*, Београдско форум за свет равноправних, Београд, 2006.
- Кнежевић Милош, *Балканска пометња*, Ђуро Салај, Београд, 1996.
- Кнежевић Милош, *Косметске теме*, Институт за српску културу, Лепосавић, 1996, 1997.
- Кнежевић Милош, *Срби и пропаст Југославије*, Службени гласник, Завод за уџбенике, Београд, 2017.
- Кнежевић Милош, *Косово у европској цивилизацији*, Филозофски факултет, Косовска Митровица.
- Пеан Пјер, *Косово*, Службени гласник, Београд, 2013.
- Терзић, С., *Стара Србија*, Православна реч, Нови Сад, 2014.
- Ћосић Добрица, *Косово*, Новости, Београд, 2004.
- Ћосић Добрица, *Лична историја једног доба*, књига 4, Службени гласник, Београд, 2009.
- Урошевић А., *Косово*, Завод за уџбенике, Београд, 2006.

Zoran Avramovic

SUGGESTIONS FOR POLITICAL AND SOCIAL FRAMES FOR THE KOSOVO DIALOGUE

Resume

The problem of Kosovo and Metohija is historically inherited, but after the NATO bombing of 1999, it receives new meanings, directions and possible solutions. The Western

European and American discourse regarding Kosovo and Metohija is feat acomplili. Serbia doesn't recognize the self-proclaimed separation aided by military force, but its decisions aren't always good. This paper defends the position that talks of a «final solution» shouldn't be accepted. It also problematizes the use of the term reality in Kosovo and Metohija, borrowed from international political circles. The Serbian political mind must search for an internal consensus regarding Kosovo and Metohija I simultaneously renounce the firm abandonment of Kosovo and Metohija in the Serbian nation. The participants of the battle strategy for Kosovo and Metohija are the state, the Orthodox Church, the media, education and patriotic intelligentsia.

Keywords: dialogue, Kosovo and Metohija, battle strategy, NATO.

* Овај рад је примљен 1. децембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Момчило Суботић

Институт за политичке студије, Београд

КОСОВО И МЕТОХИЈА: ПИТАЊЕ УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА

Сажетак

Аутор у раду презентује неке од својих истраживачких резултата о КиМ у ширем аспекту српско-албанских односа, а поводом «унутрашњег дијалога» о јужној српској покрајини, који је иницирао председник Републике у циљу разрешења вековног сукоба два народа.

Циљ овог рада је да укаже на континуитет у вођењу по Србију и српски народ штетне косметске политике која се огледа у препуштању КиМ албанским претензијама и њиховим западним менторима из ЕУ. Овакав политички смер започет је измештањем питања КиМ из надлежности УН у време власти Бориса Тадића, а интензитет је добио отварањем Бриселских преговора под влашћу напредњака и вођством Александра Вучића, а под контролом ЕУ – тј њених западних чланица које су признале независност Косова.

У раду су обрађена бројна проблемска питања проистекла из Бриселских преговора која Србију корак по корак удаљавају од Косова и Метохије и иду у правцу признања независности Косова као албанске државе.

Српска политика се определила за улазак у ЕУ, али није јасно да ли то она жели са КиМ или без КиМ у свом саставу, о чему сведочи и пристајање на Бриселске преговоре, које је напредњачко-социјалистички тријумвират Николић-Вучић-Дачић прихватио, наводно, искључиво због Заједнице српских

општина, која се због противљења албанске стране и уз прећутну подршку спољних актера не реализује већ четири године.

У раду су коришћени методи анализе и синтезе, историјски и компаративни метод. Научни и друштвени циљ овог рада су испреплетени и садржани су у чињеници да су западни моћници мимо и против међународног права отели Србији део територије и признали Косово као независну државу, док слично право оспоравају Републици Српској и претходно Републици Српској Крајини, што јасно говори да се ради о (гео)политици двоструких стандарда.

Кључне речи: Србија, Косово и Метохија, САД, ЕУ, НАТО, Борис Тадић, Александар Вучић, албанска страна, Бриселски споразум

У контексту разматрања идеје председника Републике Србије Александра Вучића о «унутрашњем дијалогу» по питању Косова и Метохије, неопходно је подсетити на неколико важних политичких чињеница. Основна премиса садржана је у констатацији да је политика напредњака по питању Косова и Метохије и спољнополитичке оријентације наставак претходне политике демократске власти. У време њиховог мандата дошло је до одвајања и државног осамостаљивања Црне Горе као и до проглашења независности «Косова». Али треба истаћи да је суноврат отпочео разбијањем и распадом СФРЈ, које је отпочело након рушења Берлинског зида и уједињења Немачке, те разбијања СССР-а, раздвајања Чешке и Словачке и нестанак социјалистичких вишенационалних држава – федерација. Чешка и Словачка мирно су се разишле, њихове територије је било могуће разграничити и због чињенице да су се језички разликовале, што у српско-хрватско-бошњачком разграничењу није био случај јер су сви говорили истим - српским језиком – којем су Хрвати и Бошњаци (Муслимани до 1993.) наденули сопствено национално име. Тадашња социјалистичка власт у Србији и Црној Гори није била у стању да антиципирају геополитичке последице глобалних промена које су за епилог имале грађански и верски рат на простору друге Југославије. Шиптарска сецесија висила је као Дамоклов мач над судбином Србије у време ратних збивања у Хрватској и БиХ у којима се одлучивала судбина Срба из Крајине и Републике Српске. Милошевићева власт у Србији није много марила за окупацију и нестанак

Републике Српске Крајине; погрешно је процењивала да ће то задовољити непријатељски Запад на челу са САД, те да ће успостављањем Републике Српске као самоуправног ентитета у БиХ и задржавањем Косова и Метохије у саставу Србије решити деведесет одсто српског националног и државног питања. Напротив, западни моћници у свом тријумфализму након победе у «хладном рату», такву политику су окарактерисали као слабост и по принципу «домино ефекта» започели рушење српске државе. Црна Гора и Косово су «у пакету» отети од Србије. Показало се тада – у време Слободана Милошевића – баш као и сада у време Вучићеве власти – да питање Косова и Метохије и српско-шиптарских односа није никакво демократско већ искључиво геополитичко питање, које је требало решавати у време када је Србија имала бољу геополитичку позицију, како би се избегла изнуђена и губитничка решења. У време Милошевићеве власти то је период пре рата 1991-1995, а у време Вучића то је период по преузимању власти (2012), и испуњење предизборних обећања о раскиду са дотадашњом политиком Тадићевих демократа, те прекид евроунијског и евроатлантског арбитражања и захтев да се у складу са Резолуцијом СБ 1244 и Уставом Србије питање Космета врати у надлежност Уједињених нација. Применом овакве политичке стратегије Србија би задржала фактички суверентитет на северном делу КиМ, и формални на целом КиМ, према Резолуцији 1244, те не би било никаквих Бриселских споразума који то политички дерогирају, већ би се уз подршку Русије и Кине ово питање решавало у складу са међународним правом и уставним системом Србије.

1. ПОГУБНА ПОЛИТИКА КОНТИНУИТЕТА У ПРЕПУШТАЊУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Али, не само да није прекинула штетну националну и државну политику претходне власти, већ је Дачић-Вучићева влада учинила радикалан искорак, пристајући на све захтеве ЕУ који су кулминирали Бриселским споразумом. Тако је трасирана политика којом се Косово и Метохија корак по корак изузимају из територијалног и уставно-правног система Србије. Власт напредњака и социјалиста натерала је Србе са севера Космета на локалне изборе под контролом Приштинне, предајући и овај део покрајине под власт нове шиптарске

псеудо-државе; увела је граничне прелазе са тзв. независним Косовом, допустила да тзв. независно Косово добије међународни телефонски број... Филип Мисфелдер, извештач за спољну политику ЦДУ/ЦСУ немачке канцеларке Ангеле Меркел, хвали ову политику српске владе: „Из наше перспективе је за Србију прави пут да са СНС и Александром Вучићем даље иде ка ЕУ. Предуслов за то су преговори са Косовом. У априлу прошле године потписан споразум, који на крају треба да води до признања Косова, мора сада даље да буде спроведен“. ¹ Тако каже високи званичник Немачке која је најзначајнија држава Европске уније. Функционери осталих држава чланица понављају поменути услов на путу Србије ка ЕУ. Српски званичници понављају евроунијску мантру али не и ултимативан став кључних ЕУ-играча о признању независности Косова.

ЕУ, дакле, тражи да Србија на крају процеса преговарања са «Косовом» потпише правно обавезујући споразум, другим речима да призна ту нову државу. Да би се реализовао овај ултиматум ЕУ, Србија мора да приступи промени устава и избрише преамбулу и одговарајуће чланове Устава из 2006, у којем пише да је АП Косово и Метохија неотуђиви део Србије. С обзиром да је за промену устава потребан референдум грађана и њихова двотрећинска већина, то би могло у извесном смислу да отежа посао, али имајући у виду да у Скупштини Србије седе већински евроунијати и да манипуланти навелико раде свој посао, ни то није немогуће. Поготово ако се покаже успешним процес промене свести српског народа,² што се већ увелико чини променом

1 Види: Никола Врзић, „Дан после“, Печат, 21. март 2014, стр. 9.

2 По повратку из једне од својих посета Немачкој, још док је био први потпредседник владе, Александар Вучић је, ваљда импресиониран немачком економском и политичком моћи, рекао да Срби треба да промене своју свест. Касније ће Вучић јавно пропагирати Макса Вебера и протестантизам те протестантску етику као идеал којем треба да тежи српско друштво. Али занемарио је чињеницу да Немачка већински није протестантска него католичка, што када је у питању рад и радна етика није исто. Иначе, и римокатолици и протестанти су својевремено били наклоњени Хитлеру у његовој мржњи и расистичкој политици према православљу и Словенима. Није код Немаца то од јуче. Сетимо се да су и Маркс и Енгелс, као родоначелници праведнијег социјалистичког друштва према Русима и уопште Словенима истицали непојмљиву мржњу и нетрпељивост.

садашњих неприлагодљивих уџбеника историје, географије, српског језика и књижевности³...

У тексту под насловом „Србија да поврати своју душу“ Војислав Коштуница пише о штетним последицама одређења Србије за улазак у ЕУ. Већ први корак је промена устава за коју је потребан референдум, али „власт која је потпуно снисходљива, поданички, екстремно кооперативна без икакве потребе – да се о промени устава разговара, или се може разговарати, тек када земља дође надомак тих бриселских врата. Пре тога не мора. Као што нису морале да се укидају царине на пољопривредне производе. Као што није требало за три године омогућити странцима да купују нашу земљу⁴... Исто се односи и на промену Устава Србије. Том кооперативношћу власт Србије се доводи у све тежи положај, те је иста као и политика претходне власти – екстремно кооперативна на штету Србије и сопственог народа. Ова је сада још кооперативнија, јер због прошлости СНС мора да буде још сервилнија.

Уставни суд је неуставном прогласио уредбу владе о катастарским књигама на Косову и Метохији, што говори да је правни поредак био суспендован. Власт је прешла преко ове одлуке највише судске инстанце као да се ништа није десило. Било би разумно да је Уставни суд и друге делове Бриселског споразума прогласио притвуставним, али је он Бриселски споразуме подвео под политичка питања. Уставни суд је избегао да Бриселски споразум прогласи неуставним и оценио га политичким, што овај свакако није јер производи правне последице.

Да се политичке странке у Србији, поготово када освоје власт, не држе датих обећања, те да „преко ноћи“ праве политички коперникански обрт, препуштајући заборава дојучерашњу идеологију и програм, најбоље илуструје Српска напредна странка. На изборима 2012, ова странка се изричито

3 Неко је у Министарству просвете и науке дошао до закључка да ученици у средњим и основним школама у Србији не треба да уче историју, већ да она постане факултативни предмет. За српски језик тражено је да се смањи на два часа недељно и изједначи са енглеским језиком. Уџбеници и радне свеске из географије су пуни тенденционих грешака, где се чак на неким географским картама КиМ представља као независна држава.

4 Војислав Коштуница, „Србија да поврати своју душу“, Печат, 13. март 2014, стр. 7.

залагала за очување Косова и Метохије у саставу Србије, јер је дотадашња попустљива политика ДС наишла на осуду народа. Политички прваци СНС-а Николић и Вучић, заклињајући су се да је за њих питање суверенитета и територијалног интегритета најпрече национално и државно питање. Тако се Николић у Северној Митровици заветовао да се неће смирити док Косово не врати у састав Србије. Лидери СНС у предизборној кампањи обећавали су да ће преиспитати уговоре које је представник Србије, члан ДС Борислав Стефановић потписао са Едитом Тахири. Али, била су то само обећања.

У пракси се десило да је СНС у рекордном року повукла потезе на које се ДС није усуђивао. Предизборно обећање напредњачких вођа, да се српске институције неће никад повући са Косова и Метохије, поништено је тако што су Николић, Дачић и Вучић са сепаратистичко-терористичким структурама из Приштине потписали Бриселски споразум, поставили границу између јужне српске покрајине и централне Србије, угасили државне институције и државност Србије на Косову и Метохији, предали „независној“ држави Косову део правосудног и безбедносног система Србије са севера Косова, извршили притисак на преостале Србе да изађу на изборе и гласају за власт „независног“ Косова, препуштајући их на милост и немилост Хашима Тачија. Тако је бачена под ноге деценијска борба Срба да сачувају државу Србију у њеној јужној покрајини.

Ваља подсетити да је Томислав Николић и пре, а поготово након преузимања власти, у више наврата изјављивао да је Борис Тадић водио добру спољну политику, што је требало да значи да је и он спреман да настави тамо где је ДС-ов режим стао. Тако је и било. Демократска власт је водила политику под слоганом „И Косово и ЕУ“, а напредњачка, пошто је, мање више, довршила посао око „независног“ Косова, своју политику своди на исто тако несувислу синтагму „И Русија и ЕУ“. За такву политику српске власти Мајкл Кирби, донедавно амерички амбасадор у Београду, рекао је да српски народ и државу ставља у шизофрену ситуацију, јер се историјски, културно, идентитетски итд. вежу за Русију, а политички за Европску унију и Запад.

2. БРИСЕЛСКИ СПОРАЗУМ ИЗБРИСАО КОСОВСКУ ЗВЕЗДИЦУ И ФУСНОТУ

Иако су Београд и Приштина уз посредовање ЕУ договорили да тзв. Косово може да буде члан само регионалних организација, и да се оно представља са звездicom и образложењем у фусноти, српска власт се прећутно сагласила да „Косово“ постане члан и таквих организација које никако нису регионалне, као што су ММФ, Светска банка, спортске организације ФИФА, УЕФА, Светска рукометна асоцијација, Међународни олимпијски комитет. У тачки 14. Бриселског споразума пише: „Две стране се обавезују да неће једна другу блокирати, нити подстицати друге да блокирају европске интеграције друге стране“. ЕУ спада у међународне организације, то је највиши облик европског политичког организовања, у коју се удружују државе. Ово је по себи доказ да ЕУ Косово третира као државу, без обзира што пет држава чланица није признало његову независност. По том основу Косово је постало члан поменутих организација – све су то међународне, а не регионалне организације, на које тзв. Косово наводно само полаже право. Треба поменути да Србија није искористила право вета приликом пријема тзв. Косова у Међународни олимпијски комитет, на шта је имала право, што говори да се једно говори а друго чини, тј. да српске власти разграђују сопствену државу.⁵

Приликом покушаја тзв. Косова да постане члан Унеска част Србије и међународног права браниле су многе државе. Русија је указивала да Косово није држава него територија која се налази под привременом управом УН, да Косово није легитимно, да је Косово саставни део Србије. Кина је изнела став да би пријем Косова у Унеско могао „негативно да се одрази на дијалог Београда и Приштине у Бриселу“. Представник Аргентине је рекао да „пријем Косова није у складу са резолуцијом 1244“, док је представник Кубе истакао „да је то супротно међународном праву“ и додао да његова земља снажно подржава суверенитет Србије. Поменуте и друге

5 Председник ОК Србије Владе Дивац је овај државни аутогол Србије објашњавао некаквим „спортским разлoзима“, иако је знано да је на овакав нечестан поступак био „инструиран са највишег места“.

земље које су подржале територијални интегритет Србије заслужне су да тзв. Косово није постало члан још једне међународне организације. Изненађење представља уздржан став Грчке и Румуније, чланица ЕУ које нису признале Косово. Непријатељски став Словеније и Хрватске никога није изненадио, али је крајње забрињавајући антисрпски став Црне Горе и Македоније. Нарочито забрињава став Црне Горе у којој су припадници српског народа крајње дискриминисани. Забрињавајуће је и то што на то не реагују власти у Београду. Црногорски председник владе у посети Београду саопштава да су односи двеју држава најбољи у последњих 20 година, што делује лицемерно јер се политичка Црна Гора у том периоду потпуно одметнула од српства којим се вековима дичила. Признала је независност шиптарског Косова, примала у посету доказаног ратног злочинца – Хашима Тачија, разменила амбасадоре са тзв. Косовом и гласала за његов пријем у Унеско. Све су то антисрпски политички потези и «нож у леђа» Србији и њеној борби за очување територијалног интегритета, а не пријатељски односи како истичу представници Ђукановићеве власти у Подгорици, на шта се власт у Београду ниједним гестом не осврће. Да је политичка Црна Гора заиграла на карту НАТО-а показала је и увођењем санкција Русији, што је такође остало без реаговања званичног Београда. Власт у Црној Гори активно је учествовала у процесу евроатлантског расрбљивања ове некад изразите српске државе – српске Спарте, чија је независност изведена у режији великих западних сила на челу са САД, да би послужила као инструмент НАТО за геополитичко опкољавање Србије.⁶

Наставком садашње политике да „ЕУ нема алтернативу“ биће неизбежни нови порази са несагледивим последицама по будућност Србије“. Иако је напредњачка власт обећавала да ће питање Косова преместити из непријатељског окружења ЕУ под окриље Уједињених нација и тако довести у склад са одредбама Резолуције 1244, од тога, за сад, нема ништа.

Српски патриотски блок са КиМ истиче да је „гласање у Унеско тријумф Путинове, а не Вучићеве политике“, као и

6 Види шире: Момчило Суботић, „Евроатлантско расрбљивање Црне Горе“, Политичка ревија 4/2011, стр. 89-105; Момчило Суботић, „Избори у Црној Гори 2016 и положај Срба“, Политичка ревија 01/2017, стр. 99-135.

да „актуелна власт у Београду жртвује државну територију ради уласка у Европску унију“. Покрет подсећа да је Русија у два наврата одлучујуће допринела заштити српског културног, националног и државног интереса. Најпре је ветом у СБ УН поводом Сребренице сачувала углед Србији, а затим је својим лобирањем спречила улазак самопроглашене републике Косово у Унеско.⁷ Искључиву заслугу Русије истиче и Ненад Којић, председник Покрајинског одбора ДСС- а КиМ, као и публициста Горан Јевтовић, који каже: „Захваљујући уздигнутој, братској Русији, као и пријатељској Кини и многобројним латиноамеричким и афричким пријатељским државама и, наравно Индији, међународно право ће тек долазити до изражаја. Бар за неки средњорочни период који је пред нама“. Јевтовић сматра да се српска власт „бандоглаво понаша“ игноришући међународно право за шта је случај Косова најубедљивији пример. У таквој ситуацији „не вреди нам ни сва сила и моћ расположене Русије“.⁸

3. ЗАЈЕДНИЦА СРПСКИХ ОПШТИНА

С разлогом би требало да се страхује да се овде ради о ороченој победи Србије, јер Вучић и Дачић најављују наставак преговора у Бриселу, који су у надлежности западних ментора косовске независности, уместо да се одустане од Бриселских замајавања и у складу са Резолуцијом 1244 питање КиМ врати под окриље УН где у СБ Русија и Кина представљају снажан ослонац Србије. Али у питању је очигледно шири Вашингтонско-бриселски пројекат смењивања и постављања српских владајућих гарнитура које спроводе америчку балканску политику. Свака од ових владајућих гарнитура одради намењену деоницу евроатлантског пута. Западни ментори „толеришу“ постојећу власт док год она има уцењивачког капацитета. Када се побунио због признања косовске независности Коштуница је замењен подобнијим од себе - Тадићем. Тадића ће, затим, заменити још „ко-

7 Патриотски блок КиМ, „Гласање у Унеско тријумф Путинове, а не Вучићеве политике“, Факти, 9. новембар 2015, <http://fakti.org/serbian-point/kritika-vlasti/patriotski-blok-kim-glasanje-u-unesko-je-trijumf-putinove-a-ne-vuciceve-politike>;

8 Горан Јевтовић, „Како је и до када Вучићева Србија `победила` Унеско“, Искра, 9. новембар, електронска верзија

перативнији партнер“. И као што је Тадић, мимо и против Русије, тражио да се КиМ изузме из надлежности УН и стави под окриље ЕУ (Еулекс), тако су Николић-Вучић-Дачић пристали да Бриселским споразумима (1 и 2) север Косова предају Приштини и фактички признају сецесију.⁹ Лажна су била предизборна обећања Николића и Вучића 2012, да ће питање КиМ вратити под окриље УН, и да ће поништити све споразуме које је претходна Тадићева власт потписала са привременим институцијама Приштинае.¹⁰ Напротив, нова напредњачка власт наставила је политику претходне. Потписала је Бриселски споразум којим је од своје јужне покрајине направила државу. Прихватила је класичну државну границу са тзв. Косовом, као и улазак тзв. Косова у бројне међународне спортске, привредне и политичке институције и организације, уступила му посебан телефонски број који имају само независне државе. Припаднике цивилне заштите на северу КиМ власт је усмерила да постану припадници војске тзв. републике Косово, као што је претходно припаднике МУП-а Србије натерала да пређу у Косовску полицијску службу, и једни и други ће извршавати наређења која долазе из Приштинае. Поред Бриселског споразума, на крају ће доћи и сам чин признања тзв. Косова, тако што ће Србија и тзв. Косово потписати правно обавезујући споразум, што је само друго име за његово признање. То ће бити услов за улазак Србије у ЕУ, за који се не зна када ће се и да ли ће се уопште догодити. О томе, за разлику од српских политичара, европски званичници отворено говоре.

Актуелни властодршци убеђивали су јавност да Бриселске споразуме потписују превасходно због Заједнице српских општина, а парадокс је да су све тачке овог споразума (15 укупно) реализоване осим те, наводно, главне; Шиптари неће да чују о стварању Заједнице српских општина. То зна-

9 Патриотски блок са КИМ који предводе ДСС и Двери поднели су Вишем јавном тужилаштву кривичну пријаву против Ивице Дачића и Александра Вучића због потписивања Бриселског споразума, наводећи да су тиме „угрозили целовитост државе Србије, што на основу члана 307 кривичног законика представља кривично дело националне велеиздаје...

10 Види: Момчило Суботић, „Платформа о Косову и Метохији“, Политичка ревија, 01/2013, ИПС, Београд, 2013, стр. 1-21, као и: Момчило Суботић, „Косово и Европска унија“, Национални интерес, 03/2012, ИПС, Београд, 2012, стр. 217-238.

чи да су наши преговарачи или били крајње наивни или су унапред обећали моћним западним менторима да се неће супротстављати стварању независног Косова. Јер, како другачије тумачити политичке потезе власти у Београду који су реално ишли у прилог стварању независне државе на српском историјском простору.

4. ЕУ САМО МАМАЦ ДА БИ СРБИЈА УШЛА У НАТО

У неком од претходних радова аутор овог чланка је указивао, да је циљ Вашингтона и Брисела отимање Косова и даље распарчавање Србије, а не њен улазак у ЕУ. Данас сведочимо да је тај циљ захваљујући актуелној српској власти готово остварен. Иде се даље – ка евроатлантским интеграцијама. Прихватљива је теза руске историчарке Наталије Нарочницке која каже да је „ЕУ само мамац да би Србија ушла у НАТО. Наравно да се управо то тражи“.¹¹ Зато је актуелно инсистирање председника Вучића на унутрашњем дијалогу по питању статуса Косова и његовог односа са Србијом у најмању руку закаснило, јер је у међувремену српска власт у континуитету од Петог октобра до данас, а Вучићева власт највише, ово државно и национално питање Србије препустила да решава Запад на челу са САД – државе које су бомбардовале Србију са намером да је територијално распарчају и отму Косово и Метохију.

5. НАЦИОНАЛНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ И УНУТРАШЊИ ДИЈАЛОГ

У околностима апсолутне руске подршке суверенитету и територијалном интегритету Србије, Вучић је изјавио да не жели да изгуби пријатеље са Запада, поготово Немачку – чак и по цену губитка власти. Немачка је признала Косово, то значи да српски премијер не жели да изгуби пријатељство Немачке - ни по цену губитка КиМ.

Ову бојазан сведочи и његов коментар на потписивање споразума тзв. Косова са ЕУ о стабилизацији и придруживању (ССП), изјавивши да је то „јако добра вест за Србију

11 Наталија Нарочницка, „Ако Срби буду истрајни Русија их неће изневерити“, интервју, Геополитика, бр. 92, новембар 2015, стр. 16.

јер ствара економске услове за развој српске привреде“, занемарујући при том да ЕУ тим споразумом комада државну територију Србије. Какву економску корист ће имати Србија Вучић није рекао. ЕУ је потписивањем ССП са Косовом одустала од уобичајене праксе да споразум ратификује свака чланица ЕУ – њих 28, јер тзв. Косово није признало 5 држава, већ је то учинила Комисија ЕУ, што сведочи о намери да се „Косово“ пречицом прошверцује и сврста у државе. Након овог чина председница тзв. Косова Атифеге Јахјага поднела је захтев косовском Уставном суду, да оцени уставност оснивања Заједнице српских општина (ЗСО), што је овај суд привремено суспендовао на 60 дана.

О Вучићевом спољнополитичком балансирању између Запада и Русије, тј. произвољним поимањем непријатеља за пријатеље и релативизовањем историјски доказаног руског савезништва и пријатељства, сведочи и епизода са академиком Владимиром Костићем, председником САНУ, који тражи да Србија призна реалност косовске независности и „достојанствено се повуче са Косова“, као и да схвати да је Русија „вештачка алтернатива“ Европи и Западу. Вучић га је узео у заштиту у смислу права свакога да изнесе своје мишљење. Не треба посебно наглашавати да то није обично лично мишљење, већ мишљење председника најпрестижније националне институције - САНУ. Ово је индикативно, јер баца велику сенку на опредељеност актуелне власти да брани суверенитет и територијалну целовитост Србије. Костић је рекао да тзв. Косово и де јуре и де факто није део Србије. Дефакто није захваљујући недржавотворној политици режима у Београду, али де јуре се Косово, по Уставу Србије, као и по Резолуцији СБ УН 1244 третира као саставни део Србије. А то би академик Костић требало да зна. Као што је познато, Устав још нико није ревидирао, али је могуће да је и овакав став корак ка релативизовању снаге важећег српског Устава и позив на његову измену. Костић не објашњава свој став о „извештачености“ односа са Русијом и одсуству алтернативе када је реч о путу у ЕУ и НАТО, баш као што ни актуелни српски режим не би био у стању да објасни ма какву оправданост и смисао својих евроатлантских стремљења. Из САНУ се нико више није јавно огласио, иако је познато да неки њени чланови имају другачије мишљење, што зна-

чи да ова водећа национална институција нема јединствено мишљење о тако важном националном и државном питању као што је питање Косова и Метохије.

Кад је у питању Српска православна црква такође нема јединства по питању Косова и Метохије. Али, овде ће вероватно бити више отпора попустљивој политици Владе и председника Србије, имајући у виду да су двојица епископа СПЦ: митрополит Амфилохије (Радовић) и Атанасије (Јевтић) потписивање Бриселског споразума прогласили за велеиздају и том приликом (2013) јавно читали опело Влади Србије. Тешко је веровати да су поменуте владике променили став имајући у виду изразито неповољне ефекте Бриселског споразума. Патријарх Иринеј је такође у више наврата истицао важност Косова и Метохије за српско историјско и народно памћење и очување националног идентитета, али је изјављивао да има поверења у Вучићеву косметску политику. Позната је његова реченица: «Оно што је отето може се вратити, али оно што је поклоњено се не враћа».

Не треба заборавити да је СПЦ већ имала «случај» владике Артемија, који је имао другачији став према америчком и западном поимању српског Косова и Метохије. Наиме, владика Артемије се оглушио да у својој Рашко-призренској епархији прими америчког државног секретара Џозефа Бајдена, што је резултирало његовом екскомуникацијом из СПЦ. Мало ко у српској јавности верује да је његово рашчињење извршено због наводних финансијских малверзација око обнове порушених цркава и манастира на Косову и Метохији.

Када је у питању учествовање српске научне и стручне јавности у «унутрашњем дијалогу» о Косову и Метохији, добија се утисак да ће она послужити за пуко прибављање легитимитета за одлуку која је већ донета у западним центрима моћи, а коју српска власт треба само да примени. Аутор инсистира на ставу да је питање «унутрашњег дијалога» требало покренути у време напредњачког запоседања власти и обећања да ће се питање Косова и Метохије решавати у СБ УН, у којем има држава које поштују међународно право и територијални интегритет Србије, а не уз посредовање ЕУ и моћних западних земаља које су већ признале независност Косова. Дакле, пре било каквих Бриселских споразума и прећутног или отвореног саглашавања са помену-

тим атрибутима косовске независности од стране државних институција Србије, па стога ова акција председника Србије подсећа на пребацивање одговорности на цело друштво за лоше вођену политику по стратешким питањима очувања суверенитета и територијалног интегритета Србије. Тако би «институционализовани друштвени дијалог» био својеврсна друштвена и правна основа за ампутацију Косова и Метохије. Нажалост, овакав епилог међусрпског дијалога је могућ и због чињенице да његов иницијатор нигде не помиње Устав Србије, у оквиру којег би требало да се одвија дијалог о Косову и Метохији. Зато сви они који учествују у овом «дијалогу» треба да буду свесни чињенице, да иако су били на страни Устава и настојали да се изнађе решење које би представљало компромис између етничког права Албанаца и државног права Срба, могу да се манипулацијом и конструисањем већинске воље нађу у мањини и буду злоупотребљени тако што су дали легитимитет одвајању КиМ из састава Србије. На овакав закључак упућује и «одушевљење» председника Вучића са предлогом да се српско-албански односи на КиМ разреше стварањем реалне уније (предлог Владана Кутлешића).

6. УНУТАРСРПСКИ ДИЈАЛОГ О КИМ ПОДРЖАВАЈУ ЗАПАД И АЛБАНСКИ ПОЛИТИЧАРИ

Важно је уочити да Вучићев „унутрањи дијалог“ подржавају ЕУ и амерички „савезници“, Русија се посебно не изјашњава. Притом амерички званичници (Пенс) најављују веће америчко ангажовање у преговорима Београда и Приштине. Међусрпски дијалог подржавају и албански политичари из Приштине, али само у смислу да политичка и грађанска Србија прихвати чињеницу да је Косово независно. Само тако виде унутрашњи дијалог и зато су сви шиптарски лидери, и на Косову и у Албанији, подржали Вучићеву идеју. Иначе, у Приштини говоре о 114 држава које су признале Косово, Србија (Дачић) каже да је 7-8 држава измишљено (од 193 држава чланица УН) и уверава да ће та бројка пасти испод 100. Приштина, пак, настоји да бројка порасте до две трећине- тј.

129 држава, што би тзв. Косову омогућило да буде члан Генералне скупштине УН.

Из ЕУ наглашавају да ће Србија „на крају пута у ЕУ“ морати да потпише са „Косовом“ „правно обавезујући споразум“, за који министар Дачић каже да ова формулација не значи ништа, и никога ни на шта не обавезује, као и да је то конструкција коју је измислио Штефан Филе, како би за обе стране била прихватљива. Ова Дачићева дефиниција делује крајње неуверљиво, и поставља се питање зашто је српска страна прихватила неку формулацију „која не значи ништа и која никога ни на шта не обавезује“. Ипак је вероватније да та „олако и узгред“ измишљена формулација и те како правно обавезује Србију. Видели смо да се на ту Филеову „измишљотину“ веома озбиљно позивају немачки политички званичници.

Све у свему: нема чланства у ЕУ без претходног признања „Косова“. На то српске државне „еуроунијате“ готово свакодневно подсећају званичници из Брисела, Вашингтона, Берлина, а недавно је то учинио и бивши хрватски председник Иво Јосиповић. Кад је реч о темама ЕУ и НАТО, о којима је аутор овог текста писао у више наврата,¹² за ову прилику довољно је изнети неколико кључних теза. ЕУ и НАТО су превасходно у служби америчке империјалне политике. То се показало у низу америчких интервенција у свету, поготово у последњих двадесетак година, почев од Србије, Авганистана, Либије, Ирака, Сирије, Украјине итд. Циљ Запада није чланство Србије у ЕУ, циљ је отимање Косова и Метохије и даље територијално распарчавање Србије, што значи да циљ није њено политичко и државно јачање, већ њено свођење на политички неорганизован простор укључен војно-политичке структуре НАТО пакта. Србија не може ући у ЕУ, под претпоставком да ће се то уопште догодити, а да

12 Момчило Суботић, „Србија и Европска унија“, Српска политичка мисао 01/2010, ИПС, Београд, 2010, стр 43-66; Момчило Суботић, „НАТО-изација Срба“, Политичка ревија 03/2010, ИПС, Београд, 2010, стр. 69-86; Момчило Суботић, „Прозападна политика Србије и разграђивање државе и нације“, у : *Србија и евроазијски савез (приредио Зоран Милошевић)*, Центар академске речи, Шабац, Српско одељење међународне словенске академије, Београд, 2016, стр. 59-70

претходно не уђе у НАТО као неку врсту пријемне канцеларије, као што је то био случај са свим другим државама источне и централне Европе. Дакле у првом плану је НАТО, ЕУ је другоразредна, и у свему под утицајем САД. Видело се то и поводом украјинске кризе. САД и НАТО настоје да сузбију руски утицај на српском етнојезичком и државном простору и онемогуће геополитичку парадигму по којој су Србија и српске земље „продужена рука Русије на Балкану“ и „руска стратешка земља“.

У Чешкој постоји изрека: „Ми смо у НАТО да нас не би хуманитарно бомбардовали“.¹³ Али, Србија је већ бомбардована!

Вучићева власт нема никаквог националног, моралног ни правног, историјског ни геополитичког, ни било каквог државног разлога да Србију „гура“ у НАТО савез. Како ће НАТО бранити Србе на Косову и Метохији, показао је у време погрома 2004, као и у време агресије на Србију, а показује и данас.¹⁴ Србија би сврставањем уз НАТО, непопра-

13 Вацлав Дворжак, «Чешка између Путина и НАТО», Печат, 15. мај 2015, стр. 59.

14 Подсетимо да је НАТО, са својих 19 држава, мимо СБ ОУН, кршећи међународно право, извршио агресију на државу чланицу УН, и то је била класична копнена агресија из Албаније на Србију која никога није напала, да је 78 дана бомбардовао Србију (мање Црну Гору), при чему је на њену територију бацно 40.000 бомби, 10 тона осиромашеног уранијума, сејући смрт не бирајући циљеве, не само да је својим бестијалним бомбардовањем убио 2.500 људи, 12.000 је рањених, него је коришћењем недозвољеног хемијско-биолошког оружја проузроковао жртве које ће наредних десет генерација умирати од карцинома. Осим тога, садејствовао је терористичкој ОВК у протеривању више од 250.000 Срба са Косова и Метохије, а затим благонаклоно посматрао рушење и паљење српских светиња, од чега више од 150 цркава и манастира, скрнављење преко 250 српских гробаља, а затим мирно посматрао када су шиптарске банде 17. и 18. марта 2004. протерале још 4.000 Срба, убивши осам људи, као што ће убијати и у наредним годинама српске житеље и повратнике (Старо Грацко, минирани аутобус који је превозио Србе из Ниша на територију КиМ), те најзад 2008. је признао независност своје накарadne и криминалне творевине. Да је НАТО имао намеру да Србе заувек протера са Косова и Метохије говори и заташкавање стравичних злочина који су извршени у „Жутој кући“, у којој су шиптарски терористи вадиле органе ухапшеним Србима и другим неалбанцима и продавали их европским здравственим установама. О томе злочину више нико не говори. Ако је НАТО заинтересован за заштиту Срба на КиМ, како тврди српски премијер, откуд онда толика незаинтересованост за повратак прогнаних Срба, о чему ни српска власт не брине много, готово да се од тога питања прави „табу“, као и од помињања Резолуције СБ УН

вљиво кренула путем духовног уништења (уништења православља које ће утопити у западни папински екуменизам),¹⁵ као и путем моралне и територијалне дезинтеграције. Све у свему, кренула би путем „хуманог“ уништења свеколиког српства“.¹⁶ У више радова аутора овог текста истицана је теза да Србија и српске земље треба да се окрену Русији, и у економском и политичко-безбедносном смислу, да српске власти престану да воде прозападну политику, јер су на Западу „концентрисани сви српски непријатељи“, што је посебно дошло до изражаја од распада југословенске државе, када је почео и још увек траје разградња српске (гео)политике и државе.

„Ступање у ЕУ и НАТО има алтернативу, и Русија има шта да понуди. Заправо ЕУ нема шта да понуди Србији, осим стагнације коју сада доживљавају суседне земље, Бугарска, Румунија и Грчка. А Русија има шта да понуди“.¹⁷

7. АПЕЛ СЕДМОРИЦЕ

Кад су у питању представници политичких партија, илустративан пример је реаговање представника «Двери» и њихових блискомишљеника,¹⁸ који су упутили апел српској јавности у којем истичу да се ради о Вучићевом лажном дијалогу и предлажу да се о КиМ организује народни референдум. Они истичу да председник Вучић унутрашњим дијалогом жели да прикрије праву намеру власти да се у 2018. годи-

1244, која је необорив правни основ за останак КиМ у Србији.

15 Види: Зоран Милошевић, „Источна (гео)политика Ватикана“, у: *Небеска геополитика. Ватикан и међународни односи* (приредио Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац 2016, као и друге веома садржајне и занимљиве радове из овог зборника.

16 Емил Влајки, Западна русофобија и трећи светски рат, Факти

17 „Како руски експерти тумаче тврдње академика Костића“, став Никите Бондарева, старијег научног сарадника РИСИ, Геополитика, бр. 92, новембар 2015, стр. 12.

18 Апел су у Народној скупштини Републике Србије потписали председник „Двери“, народни посланик Бошко Обрадовић, Драган Тодоровић, бивши народни посланик (1992-2012), миснистар и потпредседник Владе Србије (1998-2000), проф. др Слободан Самарџић, бивши народни посланик (2008-2014) и бивши министар за Косово и Метохију у Влади Србије 2007-2008, Славиша Ристић народни посланик и бивши председник општине Зубин Поток, др Марко Јакшић, бивши народни посланик, др Дејан Мирковић, бивши народни посланик и Милан Стаматовић, председник општине Чајетина.

ни потпише обавезујући документ о свеобухватној нормализацији односа са тзв. независним Косовом, што представља услов на даљем путу Србије у ЕУ и значи споразум између две независне државе, чиме се отвара пут за улазак лажне државе Косово у Уједињене нације. Потписници захтевају од власти да одмах прекину преговоре о КиМ са посредвањем ЕУ, поништи све антиуставне бриселске споразуме и тему КиМ врати у СБ УН. Истовремено траже потпуно испуњавање одредби Резолуције СБ УН 1244, а посебно оних које се тичу повратка српског државног особља на КиМ. Такође, одбацују сваку идеју поделе Косова и Метохије, или било какво друго угрожавање територијалног и државног суверенитета Србије. Да би се донела адекватна одлука о КиМ потписници сматрају да је неопходно организовати народни референдум.¹⁹

Код овог апела треба имати у виду да су двојица потписника са Косова и Метохије (др Марко Јакшић и Славиша Ристић), што овом документу даје већу снагу и уверљивост, јер се ради о аутентичном мишљењу и ставу људи који живе на КиМ и који боље од других познају политичке и животне прилике у јужној српској покрајини. Власт у Србији има обавезу да о овом стратешком националном и државном питању поштује мишљење најутицајнијих представника Срба са КиМ, уместо што их је међусобно делила и сукобљавала зарад сопствених тренутних политичких интереса.

8. ТЕРИТОРИЈАЛНО РАЗГРАНИЧЕЊЕ И ПОДЕЛА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Сматрамо, такође, да је неопходно имати у виду све историјске, етничке, геополитичке, културне, верске и друге компоненте сукоба два начела: етничког (албанског) и историјско-државног (српског)²⁰. Било је неколико предлога са српске стране за решење српско-албанских односа и статуса КиМ. У јануару 2004. епископ рашко-призренски Артемије,

19 Апел седморице: „Уместо Вучићевог лажног дијалога о КиМ да се народ изјасни“, <https://dveri.rs/clanci/apel-sedmorice-umesto-vucicevog-laznog-dijaloga-o-kim-referendum>

20 Види шире: Милош Кнежевић, *Косметске теме: (1996-2006)*, Лепосавић: Институт за српску културу- Приштина, 2006; Миломир Степић, *Косово и Метохија – Постмодерни геополитички експеримент*, Београд, 2012.

као председник СНВ на КиМ, одржао је предавање у «Центру за западну Политику» у Вашингтону, на тему «Мултиетничко Косово – дипломатски сан или балканска реалност», и том приликом указао да је на делу владавина «етничке дискриминације и насиља која се систематски наставља из године у годину», што представља главну препреку за повратак избеглог српског становништва. Као пример «суживота» владика је навео да је од доласка мировне мисије оскрнављено или порушено «112 православних цркава».²¹ Завршавајући своје излагање владика се заложио за «принцип асиметричне аутономије Косова и Метохије у којој би заједнице на српском и албанском говорном подручју имале у оквиру својих самоуправних институција различите врсте веза са матичном државом» и истакао »да такво решење статуса КиМ неће бити негативан преседан другим етничким заједницама широм Европе које би волеле да искористе своје право на самоопредељење на штету суверенитета својих држава».²²

Ваља подсетити да је, у време грађанског рата између Хрватске и РСК, Ибрахим Ругова, заједно са другим шоптарским представницима, а под утицајем западних ментора, истицао формулу «К=К» (Косово=Крајина), тј. колико аутономије Србима у РСК у оквиру Хрватске, толико аутономије косметским Албанцима у оквиру Србије. Позната као Вашингтонски папир из 1994. године, ова формула је послужила Ругови да по узору на крајишке Србе тражи примену права на самоопредељење. Није му сметало, као ни његовим америчким менторима да се овде ради о правно различитим категоријама: да су Срби у Хрватској конститутивни народ са свим правима који из тога произлазе, а да су Шиптари национална мањина у оквиру Србије, такође са правима која

21 Ово предавање владике Артемија одржано је три месеца пре мартовског погрома Срба (17. март 2004.), када су Албанци учинили оно што су и до тада радили, овога пута отворено и без зазора, пред лицем целог света извршили су етничко чишћење преосталог српског становништва из њихових енклава у централном делу КиМ. Извршен је погром над српским народом и његовим имовином: убијено осморо Срба, спаљено неколико стотина њихових кућа и око 40 цркава и манастира, и у новом избеглиштву се нашло око 4.000 људи. Био је то добро припремљен и синхронизован албански допринос мултиетничком Косову подржан од стране њихових спољних покровитеља. Види: Дијалог за Косово, јануар 2004, стр. 1.

22 Дијалог за Косово, исто

из тога произлазе. Два различита нивоа права. Ову дистинкцију могуће је тумачити са три аспекта: историјског, правног и геополитичког. Нажалост, услед гажења међународног и југословенског уставног права од стране западних моћника и њихових унутрашњих сателита, «мали светски рат» који је вођен против Срба окупирао је и поништио њихову легитимну и легалну државу – РСК и протерао Србе са њихове историјске земље – КиМ и признао је као независну албанску државу.²³

И поред потпуног краха модела мултиетничности, који је био и јесте у функцији етничког чишћења Срба, САД и водеће државе ЕУ су наставиле да инсистирају на примени овог концепта «до последњег Србина». ЕУ је одбила да прихвати предлог председника Владе Републике Србије Војислава Коштунице да се кроз другачији приступ обезбеди институционална заштита Срба на КиМ, тј њихова аутономија путем кантонизације или кроз модел два ентитета.

Поменути предлози фигурирали су пре признања козовске независности од стране западних земаља. Након овог чина са српске стране није било готово никаквих писаних или усмених концепата по питању КиМ. Пре тога била су два. Један је предлог тадашњег премијера Зорана Ђинђића у успостављању ентитетског система на КиМ који би био сличан моделу Бошњачко-хрватске федерације, а други је концепт Добрице Ћосића, и он је настао пре грађанског и верског рата на простору друге Југославије. Ћосићев концепт представљао је јерес у српској политичкој јавности, јер је заговарао поделу Космета у време кад је српска страна била јача него у доцнијем периоду. Ствар је у томе да су Албанци такво решење тада прихватили. Концепт територијалног разграничења предлагао је и академик Деспић. У промењеним геополитичким околностима када је међународни фактор (западне силе на челу са САД) иницирао и арбитражирао распадом југословенске државе, за ову опцију није било више изгледа. Добрица Ћосић је још једном, у мају 1999. године, усред бомбардовања, упутио писмо Влади Француске, у

23 Види: Момчило Суботић, „К=К“, у: *Истина о Републици Српској Крајини*, Реферати и саопштења, Зборник радова 1 (приредили др Момчило Суботић и др Бранко Надовеза), Институт за политичке студије, Влада РСК у прогонству, Београд, 2008, стр. 273.

којем је написао: «Косово и Метохија су простор сукобљених националних интереса, који се трајно и праведно могу решити само компромисом. Историјски компромис и трајно решење вековних албанско-српских сукоба, који потресају читав балкански простор, може се остварити територијалним разграничењем Срба и Албанаца и поделом Косова. Ако није могла да опстане Титова Југославија, ако није успео експеримент с мултиетничком дејтонском Босном и Херцеговином, сасвим је извесно да после грађанског и етничког рата не може опстати ни мултиетничко Косово... На Косову и Метохији, око великих српских манастира и етничких енклава, треба формирати самосталне државице, попут Сан Марина, Андоре, Ватикана, Лихтенштајна и сличних државно-правних, суверених заједница у Европи, каква је Аланд у Финској. Српске пределе на северу Косова, који су јој припадали од ослобођења од Турака до 1958, придружити Србији, а јужне пределе Косова и део Метохије, где живи албанска већина, прикључити Албанији или самосталној албанској држави, ако то желе косовски Албанци».²⁴ Значило би то извесну корекцију политике ЕУ у односу на српско питање, на шта велике западне силе нису биле спремне. Европа је пристала, под америчким притиском, на експерименте на једном делу своје територије. У том смислу треба посматрати државно-правни провизоријум државне заједнице Србије и Црне Горе, чудну творевину коју је ЕУ, попут Косова, временски орочила на три године наменивши им исту политичку судбину.²⁵

Литература

Апел седморице: „Уместо Вучићевог лажног дијалога о КиМ да се народ изјасни“, <https://dveri.rs/clanci/apel-sedmorice-umesto-vucicevog-laznog-dijaloga-o-kim-referendum>

Врзић Никола, „Дан после“, *Печат*, 21. март 2014.

Дворжак Вацлав, „Чешка између Путина и НАТО“, *Печат*, 15. мај 2015.

24 Наведено према листу „Куир“, бр. 273, Београд, 23. март 2004, стр. 3.

25 Види: Момчило Суботић, *Право на самоопредељење и југословенски експеримент*, глава: СРЈ, Србија и Црна Гора. Питање Косова и Метохије, стр.167-168.

- Јевтовић Горан, „Како је и до када Вучићева Србија `победила` Унеско“, Искра, 9. Новембар 2016.
- Кнежевић Милош, *Косметске теме: (1996-2006)*, Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина, 2006.
- Коштуница Војислав, „Србија да поврати своју душу“, *Печат*, 13. март 2014.
- „Курир“, бр. 273, Београд, 23. март 2004.
- Милошевић Зоран, „Источна (гео)политика Ватикана“, у: *Небеска геополитика. Ватикан и међународни односи* (приредио Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац 2016.
- Нарочница Наталија, „Ако Срби буду истрајни Русија их неће изневерити“, интервју, *Геополитика*, бр. 92, новембар 2015.
- Патриотски блок КиМ, „Гласање у Унеско тријумф Путинове, а не Вучићеве политике“, *Факти*, 9. новембар 2015, <http://fakti.org/serbian-point/kritika-vlasti/patriotski-blok-kim-glasanje-u-unesko-je-trijumf-putinove-a-ne-vuciceve-politike> Суботић Момчило, „Платформа о Косову и Метохији“, *Политичка ревија*, 01/2013, ИПС, Београд, 2013,
- Степић Миломир, *Косово и Метохија – Постмодерни геополитички*
- Суботић, Суботић, „Косово и Европска унија“, *Национални интерес*, 03/2012, ИПС, Београд, 2012.
- Суботић Момчило, „Евроатлантско расрбљивање Црне Горе“, *Политичка ревија*, 4/2011, ИПС, Београд, 2011.
- Суботић Момчило, „Србија и Европска унија“, *Српска политичка мисао*, 01/2010, ИПС, Београд, 2010.
- Суботић Момчило, „НАТО- изација Срба“, *Политичка ревија*, 03/2010, ИПС, Београд, 2010.
- Суботић Момчило, „Прозападна политика Србије и разграђивање државе и нације“, у : *Србија и евроазијски савез* (приредио Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац, Српско одељење међународне словенске академије, Београд, 2016.
- Момчило Суботић, „К=К“, у: *Истина о Републици Српској Крајини*, Реферати и саопштења, Зборник радова 1 (приредили др Момчило Суботић и др Бранко Надовеза), Институт за политичке студије, Влада РСК у прогонству, Београд, 2008.

Momcilo Subotic

KOSOVO AND METOHİJA: THE ISSUE OF INTERNAL DIALOGUE

Resume

In the context of elaboration of the idea of President of the Republic of Serbia Aleksandar Vucic regarding the "internal dialogue" on the issue of Kosovo and Metohija it is necessary to reconsider certain important political facts. A major premise is reflected in an opinion that the politics of Serbian Progressives Party (SNS in the text) regarding the issue of foreign politics in the case of Kosovo and Metohija is the continuation of former politics of the party of Democrats.

It turned out that the issue of Kosovo and Metohija and Serbian-Shqiptarian relations has not been the issue of democracy but strictly the issue of geopolitics and that it would be better that it was resolved in the period when Serbia used to have better geopolitical position than it has it at this moment, so that Serbia could have avoided enforced and defeatist solutions. During the election campaign the leaders of the SNS promised that they would reconsider and examine the contracts which the member of Democratic Party Borislav Stefanovic as the representative of Serbia had signed with Edita Tahiri. However, it turned out that it was just an empty promise. In practice it happened that in record time the SNS-led government made some moves that the former Democrats-led government did not dare to do. The SNS leaders' election promise that Serbian institutions would never withdraw from Kosovo and Metohija was annulled in the way that Nikolic, Dacic and Vucic signed the Brussels agreement with separatist-terrorist representatives from Pristina, set up the border between the southern Serbian province and central Serbia, annulled the state institutions and statehood of Serbia in Kosovo and Metohija, transferred one part of Serbian justice and security system in the northern part of Kosovo and Metohija to "the independent state of Kosovo" and put the pressure on remaining Serbs to participate in the elections and vote for the government of "the independent

Kosovo”, leaving them at the mercy of Hashim Taci. In such way they gave a strong kick to the struggle of the Serbs to preserve the statehood of Serbia in this Serbian province.

The Brussels talks are being held under the intermediation of the European Union, which has no understanding for the issues of sovereignty and territorial integrity of Serbia and instead of it the EU demands from Serbia to sign a legally binding agreement at the end of the process of negotiations with “Kosovo” or, in other words, to recognize this newly aspiring state.

From the Brussels agreement there has already been “deleted” a footnote regarding “Kosovo” and its explanation in the document. With the tacit consent of Serbian government “Kosovo” has not become the member of regional organizations, as it had been agreed upon, but instead of it “Kosovo” has become the member of global world organizations such as the IMF and World Bank, “Kosovo”’s representatives have signed the agreement on stabilization and association and this “state” has also become the member of the International Olympic Committee (IOC), the World Handball Association (IHF), European Football Organization (UEFA), the World Football Association (FIFA) and so on.

The Democrats-led government had presented their politics under the slogan “Both Kosovo and EU”, after that the SNS-led government more or less completed the Democrats’ move toward “independent Kosovo” and following that the SNS-led government presented their own politics under equally incoherent slogan “Both Russia and EU”. Regarding such politics of the Serbian authorities, former US ambassador to Belgrade Michael Kirby said that it put Serbian people and state into a schizophrenic situation, because in terms of history, culture, identity and other things the Serbs are linked to Russia, while politically they are linked to the European Union and West. Philipp Missfelder, the Rapporteur for the foreign policy of the CDU / CSU to the German Chancellor Angela Merkel, praised such Serbian government’s policy: Looking from our perspective it is a proper way for Serbia to continue to follow SNS and Aleksandar Vucic on their way to the EU. The precondition for that is the negotiations with Kosovo. Last April there was signed the agreement which should eventually lead to the recognition of Kosovo and now it must be continued up to its implementation. Author of this text thinks that the objective of the West is not the membership of Serbia in the European Union,

but the seizure of Kosovo and Metohija and its further territorial disintegration and all that with the objective to prevent Serbia to be some sort of "the extended arm" of Russia on the Balkan Peninsula. Therefore, Serbia is not needed in the European Union neither with nor without the "Kosovo", because instead of it is expected from her to join the NATO pact on its march to Russia as a territorially fragmented and politically disorganized region.

There have been proposed some other ideas regarding the solution of the status of Kosovo and Metohija and therefore the current "internal dialogue" has an objective on its own to transfer the responsibility for some unfavourable solution such as the acceptance of the independence of "Kosovo" to whole society and its main national institutions such as the Serbian Academy of Science and Arts, Serbian Orthodox Church and educational and academic centers, universities and institutes of sciences. With their participation in the debate on the "internal dialogue" these institutions are envisioned to provide the legality for the decision which has already been made in the Western centers of power who are the sponsors of "Kosovo"'s independence.

Keywords: Serbia, Kosovo and Metohija, USA, EU, NATO, Boris Tadić, Aleksandar Vučić, the Albanian side, the Brussels Agreement.

* Овај рад је примљен 12. новембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Миленко Бодин

УНУТРАШЊИ ДИЈАЛОГ КАО ДРУШТВЕНИ РЕСУРС САЗНАЊА - ОД СОКРАТА ДО МОДЕРНИХ СОФИСТА

Сажетак

У раду се преиспитује термин „унутрашњи дијалог“ као начин долажења до одређеног облика сазнања. Рефлектује се оригинални смисао какав је код Сократа у поређењу са ставовима античких софиста, као и у контексту могуће модерне софистичке употребе. Преиспитује се смисао унутрашњег дијалога примењеног на случај државе Србије, чија је тема предлог решења проблема покрајине Косова и Метохије. У том контексту се указује на неспремност институционалног оквира на унутрашњи дијалог који подразумева познавање националног идентитета и из њега произашлих вредности који укључују и старање о националној безбедности.

Кључне речи: унутрашњи дијалог, софисти, Косово и Метохија, национални идентитет.

Кованицу унутрашњи дијалог први је изрекао Сократ, према његовом ученику Платону. Посредовање од учитеља до ученика било је колико неизбежно толико и плодотворно. Неизбежно јер Сократ није записивао своје мисли већ је разговарао. Нарочито је запазио значај разговора у форми дијалога. Његов ученик Платон, пак, уочио је значај Сократовог усменог откривања разлике између мњења и знања. Платон је не само причао, него и писао у форми дијалога. Писање је, наравно, имало такође додатну, врло важну вредност. Оно за-

писано је откриће чинило трајним, а записана форма дијалога трајни механизам откривања, задобивши и на формалном нивоу нову вредност.

Реч је о мишљењу, односно, способности поимања. Оно што је Сократ открио човеку било је довољно за културу живљења коју је представљао сопственим примером. А открио је, пре свега, разлику између мњења и знања (појма), дијалог као начин како се људске умне способности пробијају до открића лажи и до истине као индиректног исхода уклањања лажног уверења. Сократ се зато супротстављао онима који су такође откривали могућности дијалога да би подстицали лажна уверења, тј. слично будућим скептицима, остављали намерно истину по страни. Празнину разрешења они су користили за осмишљавање своје пробитачности да би практичну или политичку моћ користили за „дневну употребу“.

То су били *Софисти* од којих су најпознатији Протагора и Горгија. Они су заступали став да се дијалогом обликује мњење према користи оног јачег, како у животу, тако и у самом дијалогу. Не постоји никаква друга сврха, дакле, никаква унутрашњост, тј. самосврха, која онда потражује разоткривање уз помоћ истине. А истина је на тај начин у функцији живота који она заступа.

То је вероватно био разлог зашто је Сократ говорио о *бабичкој вештини* која се појављује као знање о методи дијалошког порађања, уз све муке појаве *бића истине*, које се може неговати као знање, а не бити у бесплодном кружењу мњења. Протагора утврђује чувени став који се изучава као филозофски и не супротан филозофији. „Човек је мера свих ствари оних које јесу (да јесу) и оних које нису (да нису)“. То даље значи да не постоје друге сврхе, оне вишег реда или самосврхе које воде дијалог циљу, већ само оне сврхе људске користи. Многима данас Протагорина мисао звучи као гесло хуманизма а не софистике. Можда је, међутим, управо о томе реч, да је филозофија изгубила смисао и да је тај смисао преузела софистика и то посредством хуманизма.

Ова претходна размишљања треба да помогну у вези са размишљањем о сврси *унутрашњег дијалога о КиМ*. Пре свега, појам унутрашњег дијалога је, према Сократу, разговор човекове душе са собом, односно, преношење дијалога

као поступка долажења до сазнања унутрашњег простора душе, тј. њене способности сазнања – Ума.

Да ли смо у иницијативи са политичког врха Србије да се покрене унутрашњи дијалог о Косову и Метохији могли да препознамо изворне дијаложке мотиве, или пак оне друге, посредоване неким политичким или другим интересом? Унутрашњи дијалог је поунутрен спољашњи дијалог и он има снагу *протометодологије* мишљења јер захтева дисциплину, одговорност да се неко или нешто преиспитује крећући се кроз мњења ка истини која омогућује формирање става или становишта. Претпоставка *поунутрења* је да је вођен спољашњи дијалог што у политичком смислу значи да је вођен са неким изван Србије. И да је у тим дијалозима дошло до померања ставова код обеју страна и то од почетних мњења до ставова који се бар мало приближавају истини.

У једном тренутку смо се ми у Србији „замислили“ над тим спољашњим дијалозима и покренули процес унутрашњег дијалога. Зашто? Спознали смо да смо живели у илузији мњења која нам је стварала лажну слику о Косову и Метохији, а која је доведена у питање садржајем спољашњих дијалога? Или је посреди неки мотив близак старим софистима за покретање унутрашњег дијалога? Или је можда најближи истини став који ћемо назвати мотивом нових, модерних софиста, а то је да треба у маниру старих софиста приказати нужним покретање унутрашњег дијалога, јер смо ми у Србији негде имали искривљену слику о Косову и Метохији. Као ни Сократу неће бити лако водити овакав дијалог са Софистима. Међутим, ни модерним Горгијама неће бити лако.

Унутрашњи дијалог о Косову и Метохији носи са собом суочавање са важним условима за његово одвијање. Прво, шта представља оно „унутрашње“ у Србији и шта представља предмет разговора – Косово и Метохија. Да ли само територију која представља проблем једној држави? Који су то елементи Србије препознатљиви као део унутрашњег простора у којима се показује неопходна дубина и интимни живот српског бића налик човечијој души да би се још дошло до способности промишљања.

Ни у много срећнијим историјским условима не бисмо могли да говоримо о тој, унутрашњој препознатљивости

друштвених ресурса, пре свега националног идентитета. Зашто? Неко је већ врло промишљено констатовоао да је Србија тзв. *резидуална држава* – држава остатак, која постоји као исход растурања једне веће државе – Југославије. Да би све било у рангу *историјског уникума* – јединственог случаја у историји човечанства Србија је као победничка држава после највећег сукоба до тада у историји престала да постоји јер је заложила и своју победу и свој суверенитет, а онда и свој идентитет у нову творевину – Југославију. Ону творевину коју ће историчари збивања назвати „гробницом српског народа“.

После те „Пирове победе“, Србија је доживела и окупацију од стране комунистичких „ослободилаца“ после Другог светског рата, јер они нису крили ни пре рата да се боре, пре свега, против „великосрпског национализма“. Током живота те Југославије Србија је доживела (да ли и преживела?) систематску репресију над својим националним идентитетом и установе које су баштиниле културно наслеђе морале су се доказивати у антисрпској југословенској политици. Наравно да је најјаче ударце трпела Српска православна црква као главни стуб оне *унутрашње слободе*, а то је духовни идентитет српског народа.

Један од најбољих примера за претходно речено је управо Косово и Метохија. Оно је под Титовом Југославијом постало поприште албанског шовинизма према свему што је српско. Дакле, није случајно што је СПЦ нарочито заинтересована за судбину баш тог дела територије Србије. Оно је простор на коме је грађен национални идентитет српског народа кроз есхатолошко тумачење пораза и победе. Оно што се у православно-хришћанском предању испоставља као победа често делује у реалним историјским околностима као пораз. Међутим, у довољно дугом трајању једне историје, пораз може постати победа. И то не као лаж или кривотворење историје, већ као залог посвећености жртви и светињи што у промењеним историјским околностима постаје мотиватор победе. Тако је и настао *косовски завет*. А од њега и угаони камен *културног образаца* српског националног идентитета.

1. КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ КАО НАЈЗНАЧАЈНИЈИ ДРУШТВЕНИ РЕСУРС

Многе културолошке студије су од Вебера до данас покушале да укажу на идеал-типске моделе друштвено-културних разлика у сагледавању (придавања важности) факторима организације друштва.¹ Међу друштвима уопште, на крупном плану, или организованих људских заједница у друштву (или пословних организација). Културни образац је фундирајући људски потенцијал на плану организованог живота, јер се људи на најшири начин око њега окупљају у неки облик заједнице, али уједно и утичу кроз њега на промену сопственог живота. На тај начин културни образац се препознаје и као могући програм остваривања људских подухвата, односно *основни друштвени ресурс* организованог људског напора.

Међутим, сама препознатљивост друштвених ресурса је дубоко зависна од људског (само)виђења, односно, како се једно друштво односи према себи и сопственим потенцијалима. Дакле, у једном ће друштву одређени облик друштвеног потенцијала моћи да буде ресурс, а у другом друштву нешто сасвим друго. Препознатљивост је на неки начин већ претпостављена алокацијом друштвених ресурса различитим (људским) културолошким факторима које је нарочито Макс Вебер истицао као кључне за разумевање људског карактера друштвених наука уопште.

У случају унутрашњег дијалога треба обновити претпоставке за његово стварно одвијање. У супротном, он ће бити инструмент за остваривање циљева модерних софиста, политичких језуита и камелеона. Чак и горе од тога унутрашњи дијалог може бити у функцији „специјалног рата“ против националних вредности које чине културни образац окосницом про-активног националног идентитета. У том смислу заступање первертованих облика унутрашњег дијалога довођењем у питање националног идентитета угрожава

1 У специфичном значењу идеал-типског приступа као и значају културних феномена уа испитивање друштвених појава Макс Вебер је видеом и основу за методологију друштвених наука уопште. Видети: М. Вебер, *Методологија друштвених наука*, Глобус, Загреб, 1986.

и националну безбедност. Када је Косово и Метохија у питању ништа ново. На различите начине су политичке власти од 5. октобра покушавале да релативизују националну свест српског народа о КиМ не би ли себи омогућили већи маневарски простор у преговарању са „пријатељима са Запада“.

2. НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ²

Стављање националних вредности у негативан контекст као «извор нетолеранције», «препрека прогресу», као «превазиђене историјске идеје у односу на глобалне цивилизацијске токове», само су мали исечак ставова који сведоче о центрипеталним силама релативизације националне свести. Национални идентитет који претпоставља различитост и размену у садржајној целини треба да буде анихилиран ничим ограниченим процесом уважавања и прихватања вредности из домена над-националних структура моћи.

Релативно спонтани чиниоци дестабилизације националне структуре редовно су праћени ставовима који на свим нивоима утичу на уверења о стварном (ефективном) националном животу. Карактеристична је афирмација интереса приватно-грађанских, класно-социјалних или уопштено-цивилизацијских, на рачун националних интереса. Тако се указује на негативне или фактички искривљене особине националне историје, на предности, па и супериорност других националних култура или «цивилизацијских резултата» група народа на које се треба угледати.

Појединачни и друштвени ставови се претачу и у ставове политичких организација које са аспекта усмеравања моћи додатно ојачавају утицај таквих ставова. Спољашњи утицај се редовно наслања на унутрашње чиниоце дестабилизације. Од страних центара утицаја пружа се подршка за ширење ставова који слабе поверење у националне вредности. Посебно се полаже пажња на финансирање појединаца, невладиних па и политичких организација које се залажу за напуштање традиционалних вредности, које организовано

2 О овоме више у мојој књизи (уџбенику) *Национална и људска безбедност*, Факултет Безбедности, Београд, 2015.

и систематски подривају поверење у виталне институције друштвене интеграције.

Борба за национални опстанак српског народа се искључиво приказује у негативном светлу док се очигледни криминални поступци других страна у сукобу или прећуткују или образлажу ставовима супротним елементарном, здравом разуму. Циљеви оваквог деловања су у паралисању националне свести која утиче на морал, на вољу за отпором, на жељу за борбом против агресије било које врсте. Тако замрачена свест треба да помути разум и да искључи значај основног разликовања за функционисање националне безбедности шта је пријатељско, а шта непријатељско деловање, ко је пријатељ, а ко то није. Такво деловање на свест становништва може имати краткорочне и дугорочне циљеве и потпада под различите форме специјалног рата.³ Остваривање националне безбедности развојем националног идентитета основ је и за развој националног интегритета и суверенитета.

Интегритет, као критеријум остваривања безбедности, пре свега значи деловање усмерено ка очувању или обнови целovitости националног ентитета у свету, односно, у грађењу институционалних веза које као целина омогућују реализацију националног интереса. Поред појединачног и друштвеног аспекта грађења интегритета најоучљивији је државни аспект. Држава по својој природи тежи да целовито обухвати национални ентитет. То у овом смислу значи, не само хоризонталну структуру државне организације која може бити успостављена на било којој територији са становништвом које ту живи, већ и нарочиту вертикалну структуру. То значи да територија није обичан државни простор већ историјско тло рађања нације, то је земља, или земље живота и борбе многих генерација чије наслеђе чини основ за продубљено разумевање националне државе као отаџбине или домовине.

За Косово и Метохију то поготово важи јер оно прожима националну свест кроз форму завета чинећи је просторним сегментом духовне (без-просторне) баштине. На томе се темељи свест о Отаџбини као *завичају* идентитета.

3 О облицима специјалног рата кроз субверзивно деловање непријатељских тајних служби видети више у: Др. Андрија Савић, *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000, стр. 123-170.

Отаџбинска свест је од кључног значаја за остваривање националне безбедности гледано са аспекта националног интегритета. Она је, како легитимациони основ било које државе која носи национално препознатљиво име, тако и фактор интегрисања људи на матичним националним просторима, али и оних у расејању.

Национална безбедност се стога може сагледати са аспекта угрожавања отаџбинског интегритета. Она се може схватити као деловање ка стварању услова за измену карактера делова државног простора различитим насилним формама. Ту спадају најтеже, као што су: геноцид, етничко чишћење и они мање видљиви који на дуже стазе треба да доведу до измене националне структуре. То су разне форме притисака на исељавање, уништавање националних обележја који историјски и културно дефинишу простор у прилог одређене националне заједнице. Све наведене врсте угрожавања националног интегритета примењене су на Косову и Метохији, нарочито под влашћу комуниста који су и као политичка организација, што директно, што индиректно, дерогирали национални интегритет. Одбрана од оваквих облика угрожавања захтева целовито деловање које потврђује национални интегритет као критеријум националне безбедности. У том смислу и све политичке активности које садрже облике дерогирања националног интегритета треба препознати у *унутрашњем дијалогу*.

Национални суверенитет пак, заснива се на делегирању национално опредељеног суверенитета појединаца и друштвених институција у државну власт која штити националне вредности на својој територији и заступа их изван својих граница. Уколико то државна власт не чини, државни суверенитет се не преклапа са националним суверенитетом. Зато је питање националне безбедности поново зависно од укрштања општег и посебног одређења политичког поретка - државе. Ради се о успостављању «равнотеже» између хоризанталне, *општедржавне* компоненте суверенитета и његове вертикалне, *отаџбинске* компоненте.

Са становишта те испреплетаности национална безбедност се не може реализовати на нивоу државе уколико се суверена власт не заснива на уставу и законима који не артикулишу основне националне вредности. Тако, уколико

устав не афирмише отаџбински карактер државе, а закони права матичног народа државе, улога и карактер државе са становишта националне безбедности остају дубиозни, јер функција државних органа и употреба државног апарата подлежу различитим политичким па и идеолошким интерпретацијама.

Суверенитет се стандардно описује као аспект безбедности државе према спољњем свету, или као степен спровођења и функционисања власти унутар државне територије.⁴ Угрожавање националног суверенитета на државном плану зато може бити пре свега «унутрашње питање» (да ли и унутрашњег дијалога?) подржано од страних фактора. Један од таквих примера је тумачење да је оправдано афирмисати права грађана дефинисањем права националних заједница који чине тзв. «мањину» унутар једне државе, а да се права матичног народа подразумевају у оквиру општег законског оквира, односно права свих грађана те државе. . Историјско искуство Србије, док је била у саставу СФРЈ, сведочи до каквих последица по националну безбедност таква државна пракса може да доведе.

3. ЗАВРШНА АНАЛИЗА

Дакле, да би се водио унутрашњи дијалог о значајним темама мора се поштовати унутрашња сврха, односно вредности којима се руководи дијалог, а изнад свега свест о томе да се одвија у простору који је *сократовска душа* једног бића – у овом случају Србије. Ако Србија има душу онда се дијалог одвија у том, суштински унутрашњем простору. То даље треба да укаже на унутрашњу структуру, односно освешћену унутрашњост. Шта друго него институције, које чине угаони камен националних интереса, који се пак базирају на националним вредностима.

За ову прилику желим само да поменем да су у овом друштву у претходних сто и више година, институције доживеле исувише промена са идеолошким предзнаком, некритичког прихватања модела политичких система који су

4 О комплексној природи појма суверенитет у контексту промена у међународним односима видети: Чарлс Шлајхер, *Суверенитет*, у «Међународни односи» (Практикум), ФЦО, Београд, 2003, стр. 13-23.

добрим делом и наметани Србији. Зато се мора, према критеријуму историјског искуства, најозбиљније поставити питање основа политичког система, који одговара на питања поменутих конституената институција, традиције, искуства, потреба и циља реконструкције, заправо смисла њихове промене. У том светлу треба преиспитати разумевање овог друштва и државе и нарочито политички статус питања о односу појмова народа, грађананина и нације.

После шездесет година комунизма и ново-социјалистичке власти, као супротност томе, опет се некритички, без ослонаца на потребне елементе смисаоности институција, намеће либерално-демократски модел политичког система који поприма статус јавног добра. Промоција у јавно добро одвија се, у случају Србије, објавом и позивом на «пут у Европу». Та синтагма треба ваљда да поручи, промену институционалног аранжмана који омогућава Србији улазак у Европску унију. По карактеру журбе и подразумевања да је то једини пут за Србију логично би било помислити да се ради о некој врсти нужде, а не супериорне вредности која се следи као «јавно добро».

И ова анализа, међутим, указује да обнова институција, уколико треба да буде смислено утемељена, претпоставља реконструкцију цивилизацијске парадигме унутар које се креће искуство генерација људи који чине један народ и једно друштво. То у нашем случају значи да се српски народ и држава, која се по њему зове Србија, суоче са садашњом конфузијом кроз сва институционална лутања бар од обнове државности у другој половини 19-ог века, до данас. Њени извори, међутим, захтевају истраживање јединственог укрштања источно-хришћанске, православне религије и културе са етничким особеностима народа и стварања црквено - државне хармоније до турске окупације.⁵ Затим, истраживање периода под турском окупацијом и делом под влашћу Аустро-угарске. У оба случаја фактор опстанка је очување идентитета, зашта је незаобилазна кохезиона нит национална свест, утемељена у обичајима преношене традиције и православне вере.

5 Поред неких пренетих мојих ставови, више у тексту *Ка институцијама Србије*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2002.

Обнова државности у 19.-ом веку бременита је императивом “скока” у модернизацију, чиме су отворена врата утицајима Аустрије, Француске, Енглеске. Како добрим, тако и лошим. Искуства ратне апокалипсе оба светска рата, у којима се «интернационализује» држава и утапа у институционалне пројекте великих сила. И најзад, искуства распада *авнојевске* творевине која коинцидира са рушењем биполарног поретка у свету, као и стварања основа за ситуацију дубиозног «избора» између Милошевићевог режима и «уласка у свет», односно у европску унију и НАТО.

Остављајући ове анализе за неки фундаменталнији подухват указаћу само још на карактеристичан став «европејца». Према њима у Србији сада, као и раније, има исувише подозрења према «Европи», а тиме и препрека примени европских закона и институционалних решења. Као да ствари, према искуству «модерне Србије», не стоје баш супротно. Зар Срби и Србија нису у том периоду (доминантно) показивали тежњу за «одустајањем од себе»? Зар томе није доказ апокалиптично утапање у разне Југославије, у чијој злокобно-карикатуралној форми резидуалности и данас живимо? Треба ли нам бољи показатељ од стварања авнојевских нација из крила српског народа?

Косово и Метохија су, сами по себи, институција српске нације, она која на вишем институционалном нивоу окупља националне интерес из базичних националних вредности. Са таквим вредностима нема трговања. На том закону почива и условљеност карактера унутрашњег дијалога о КиМ. Да ли ће он бити аутентичан или пак модернизован тако да добије софистичку форму? Сва је прилика да се покретање унутрашњег дијалога о носећој теми националног идентитета одвија са овом другом намереом. Зато треба нагласити да се поред ове, улоге друштвених оријентира, као неке врсте општих - јавних значења и угаоних камена поретка у друштву, за националне институције може рећи да су и јавна места препознавања моћи и њеног промета у друштвеном поретку.

Моћ да улога институција буде усмеравана, интерпретирана на одређени начин па и моћ реконструкције институција, указује на њену општу важност, која је скопчана са општошћу институционалне мреже, а то је политичка моћ

односно, политичког система (режима). Србија и њене институције националног идентитета нису се још опоравиле од комунистичке деструкције, а улази се у „унутрашњи дијалог“. С једне стране, може се очекивати удар на национални идентитет превредновањем питања Косова и Метохије, а с друге, покушај задобијања поена код иностраног фактора који тежи сузбијању српског фактора на КиМ.

Тактика да ћемо одустајањем од себе напаравити историјски искорак је крајње сумњива утопија – „скок у непознато“. Оно што нам је из искуства познато јесте да одустајање од себе упућује на дубоко укорењен феномен *националног мазохизма*. Не би требало да чуди ако би изворе те појаве нашли и данас у непостојању стабилних, националних институција. Љубитеља свега туђег на рачун свог, још од времена Стевана Сремца (19.век) има у Србији доста, исувише. Зато апологети (западног) европског пута имају своје слушаоце и могу, поново да рачунају на успех у стварању од Србије, (остатка Југославије), неког новог институционалног експеримента који у својој «напредњачкој» оријентацији можемо предвидети као ЕУРО-славију.

Литература

- Бодин Миленко, *Ка Институцијама Србије*, Институт за Филозофију и друштвену теорију, Београд, 2002.
- Бодин Миленко, *Национална и људска безбедност*, Факултет Безбедности, Београд, 2015.
- Макс Вебер, *Методологија друштвених наука*, Глобус, Загреб, 1986.
- Савић Андрија, *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000.
- Шлајхер Чарлс, „Суверенитет“, *Међународни односи*, ФЦО, Београд, 2003.

Milenko Bodin

**INTERNAL DIALOGUE AS A SOCIAL
RESOURCE OF CONGNIZANCE - FROM
SOCRATES TO MODERN SOPHISTS**

Resume

This paper re-examines the term “internal dialogue” as the means of reaching a certain form of cognizance. It reflects the original sense of Socrates, as compared with the positions of the sophists of antiquity, as well as in the context of possible modern sophistical use. We examine the sense of internal dialogue as applied to the case of Serbia, which deals with suggestions for solutions to the problem of Kosovo and Metohija. In that context, we point out the unpreparedness of the institutional framework for internal dialogue, which comprehends the understanding of national identity and its proceeding values which include the care for national security.

Keywords: internal dialogue, sophists, Kosovo and Metohija, national identity.

 * Овај рад је примљен 14. новембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Слободан Антонић

Филозофски факултет, Универзитет у Београду

КОСОВО КАО АСИМЕТРИЧНИ КОНДОМИНИЈУМ*

Сажетак

Кондомицијум је подела суверености над неком територијом између две државе. Аутор износи модел по коме се косовско питање решава тако што Србија и ЕУ успостављају кондомицијум над Косовом. У питању је асиметрични кондомицијум зато што ЕУ није држава. Србија и ЕУ заједно именују Високог представника на Косову. Грађани Косова могу изабрати да уз држављанство кондомицијума имају и држављанство Србије. Они такође могу изабрати да буду део српског просветног, здравственог или социјалног система и да порез плаћају Србији. Србија и Косово се одвојено интегришу у ЕУ. Коначни статус Косова биће решен након пуне интеграције Србије у ЕУ.

Кључне речи: управљање кризом, интеграција, консоцијативна демократија, Србија, ЕУ

У јануару 2017. године, пре председничких избора у Србији, у недељнику *Време* објављена је процена да званични Брисел (ЕУ), уз пристанак Вашингтона (САД), подржава могући прелазак Александра Вучића с премијерске на председничку функцију како би најмоћнији политичар Србије могао да с најмоћнијим политичарем и „председником“ тзв. Репу-

* Овај чланак један је од мојих учинака рада на пројекту бр. 179035, који се изводи на Институту за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, уз подршку Министарства просвете и науке Републике Србије.

блике Косово, Хашимом Тачијем – као председник с председником, *al pari* – склопи „правно обавезујући споразум“. Ако би то урадили, обојица председника могу добити Нобелову награду за мир, писало је у том тексту (Жарковић, 2017).

И заиста, када је победио на председничким изборима 2. априла 2017. године, Александар Вучић је, иако о томе није било речи у председничкој кампањи, већ у инаугурационом говору најавио „отварање унутрашњег дијалога о Косову“ (Вучић, 2017а). С обзиром на то да је Устав из 2006, с преамбулом о Косову која ову покрајину одређује као „саставни део територије Србије“¹, усвојен консензусом тадашњих главних политичких снага, поставило се питање која је од значајнијих парламентарних странака иступила из тог консенсуса, или шта се суштински ново десило на спољнополитичком плану, због чега би у Србији требало поново расправљати о Косову?

Једино што се ново догодило након 2016. године био је распад Српске радикалне странке и настанак Српске напредне странке, као и њено израстање у најјачу политичку снагу у Србији. Та странка, међутим, у својим програмским документима није до тада изнела никакав посебан или другачији поглед на начин решавања косовског питања, па је остало нејасан легитимитет отварања „унутрашњег дијалога“ о Косову.

Нови председник убрзо је на исту тему објавио и ауторски текст у једном дневном листу (Вучић, 2017в). У њему се заложиио да конфликт око Косова не оставимо као „најтежи терет својој деци“, већ да га решимо тако што „треба да покушамо да будемо реални“, те да „не треба да чекамо да нам у руке падне оно што смо одавно изгубили“, него да постигнемо споразум после кога ће „сви путеви политичке сарадње и економског напретка бити отворени за Србију – врата Европске уније, такође“. Иако пет од 28 земаља ЕУ није призало „Косово“ (Шпанија, Грчка, Румунија, Словачка и Кипар), тзв. нормализација односа између Србије и Косова је, за званични Брисел, услов који Србија треба да испуни како би јој

1 „Покрајина Косово и Метохија саставни је део територије Србије, има положај суштинске аутономије у оквиру суверене државе Србије и из таквог положаја Покрајине Косово и Метохија следе уставне обавезе свих државних органа да заступају и штите државне интересе Србије на Косову и Метохији у свим унутрашњим и спољним политичким односима“ (премабула, Устав 2006).

био омогућем пријем у ЕУ. А „нормкализација“ подразумева једну врсту признања „Косова“ као државе од стране Србије (Недељковић, 2016).

Из Председниковог текста је било јасно да он сматра како је промена статуса Косова за Србију услов који се мора испунити да би Србија наставила интеграцију у ЕУ, и да је управо то основ легитимности отварања унутрашњег дијалога. Међутим, истраживања јавног мњења показују да 71% испитаника у Србији одречно одговара на питање „Уколико би услов за улазак Србије у ЕУ било прихватање независности Косова, да ли мислите да би тај услов требало испунити?“ (12% одговара са да, 17% неодлучно; истраживање спроведено у августу 2017; НСПМ, 2017). По истом истраживању, улазак Србије у ЕУ подржава 51% грађана Србије, 36% је против, а 13% нема о томе став. То све показује да ЕУ интеграције тешко да могу бити саморазумљиви легитимацијски основ за отварање дијалога који би требало да води промени статуса Косова у главним нормативним документима државе Србије.

Отварање „унутрашњег дијалога о Косову“, међутим, није било праћено и изношењем новог виђења начина решавања косовског питања. „Вучић има свој план, али неће да га износи, већ хоће да чује и друга мишљења“, протумачио је намеру Председника један од функционера СНС задужених за Космет (Дреџун, 2017). Но, било је јасно да Александар Вучић има нешто на памети: „Иако Срби за то још нису спремни, нећу попустити – желим да кренем новим путем у вези Косова“, објаснио је тих дана у интервјуу швајцарском дневнику *Блик* (Вучић, 2017б). Он је најавио да ће „са предлогом за Косово изаћи у марту следеће године“, када ће он и премијерка Ана Брнабић, „бити довољно одважни да презентују одређене предлоге нашим грађанима“ (Вучић, 2017е). Та *одважност* у саопштавању косовског решења биће олакшана тиме што ће „унутрашњи дијалог“ омогућити „да се захтеви Србије приближе реалности“ (Вучић, 2017д). Овај *педагошки дијалог* би заправо требало да доведе до тога да српска јавност разуме шта је реално, а шта не, након чега би онда било изложено и Председниково решење.

Критичари актуелног председника претпостављали су да ће се то *одважно решење* састојати у томе што ће „Вучић, по

свему судећи, потписати са Тачијем двострани уговор, овај пут без ЕУ“, који „неће значити *de iure* признање, али ће бити на вишем правном нивоу од Бриселског споразума“, којим би се „Србија обавезала да неће више представљати тзв. Косово у међународним организацијама“, чиме би „Приштини био отворен пут ка УН“, а „Београд и Приштина би разменили дипломатске мисије нижег ранга од амбасадорских“ (Мировић, 2017).

Такав могући циљ „унутрашњег дијалога о Косову“ у делу јавног мњења Србије доживљаван је као фактичко одрицање од Косова и капитулација пред Бриселом и Вашингтоном, што би, у будућности, могло угрозити суверенитет и остатка Србије. „Прихватање реалности“ на делу територије обично завршава пропашћу целе земље. У Судетима Немци су били уверљива демографска већина, притисак је био страховит и са свих могућих страна. Али, када се Чехословачка, најзад, Минхенским споразумом `добровољно` одрекла те територије, `колико је требало да Немци уђу у Праг?` – пита нас (реторички) историчар Милош Ковић (2016: 87). Само пет и по месеци, колико је требало да Чехословачка буде распарчана између Пољске, Мађарске и Немачке. Кад предамо Северну Митровицу великоалбанским нацистима, колико ће онда бити потребно да они стигну у Ниш? Пет година или пет месеци?“ (Антонић, 2017). „Кад почнете да преговарате о томе чије је Косово“, стајало је у једном другом коментару, „следећег дана ћете преговарати чији је Санцак, а прекосутра већ чија је ваша жена и чији је ручак у вашој шерпи“ (Миленковић, 2017).

Ова забринутост је била тим израженија што су водеће земље ЕУ више исказивале очекивање да ће „унутрашњи дијалог о Косову“ у Србији водити ка српском признању суверенитета званичне Приштине. Тако је немачки амбасадор у Београду на питање новинара да ли захтев за *нормализацију односа* између Београда и Приштине подразумева и чланство Косова у УН, одговорио потврдно², а француски „амбасадор“ у Приштини је поручио да је помирење Француске и

2 „Свеобухватна нормализација односа, по нама, укључује и сарадњу на међународном нивоу. Немачка је признала Косово и стога подржава његово чланство у међународним организацијама, уколико су испуњени услови за то. То важи и за Уједињене нације“ (Дитман, 2017).

Немачке, после Другог светског рата, „пример који две, недавно раздвојене државе, Србија и Косово, морају преузети и морају уложити напоре да постигну пуно помирење као две суседне државе, потпуно суверене“ (Ракочевић, 2017).

Међутим, колико је непотребна и погрешна журба да се већ у 2018. години „реши“ питање Косова видело се после сецесионистичког референдума у Каталонији, 1. октобра 2017. године, и проглашења „независности“, 27. октобра 2017, који је ЕУ одлучно одбила (Wk, 2017в). Случај Каталоније још једном је показао сву проблематичност једностране сецесије, и актуелизовало сумњу да је исправна Председникова лозинка: „Да изгубимо оно што морамо, а да сачувамо оно што можемо“ (Вучић, 2017е). Постављало се питање – зашто бисмо још било шта друго изгубили у вези с Косовом? Поготово није било јасно шта је Председник мислио када је званичницима из Приштине, по сопственим речима, казао: „Нећете ући у УН, осим ако ми нечим не будемо задовољни“ (Вучић, 2017г). Први део ове реченице био је тачан, док је други као да је најављивао наше дипломатско одрицање од Косова и Метохије.

„Косово“ заиста може да постане чланица УН само ако Србија на то изричито или прећутно пристане. Јужни Судан је, рецимо, постао 193. чланица УН тако што је, најпре, Република Судан званично признала независност Јужног Судана (Wk, 2017г), затим је Савет безбедности једногласно усвојио резолуцију бр. 1999 којом је одобрио пријем ове нове државе у УН (Wk, 2017д), а на крају је Генерална скупштина УН изгласала најновијег члана УН (UN, 2011).

По том моделу би и Србија могла да склопи „правно обавезујући уговор“ са „Косовом“ по коме, рецимо, „Београд и Приштина неће један другог ометати приликом аплицирања за међународне организације“. Онда би представник, на пример Шведске, у Савету безбедности, а уз подршку САД, Британије и Француске, могао предложити да се усвоји резолуција којом се одобрава пријем Косова у УН. Ако Москва и Пекинг не буду имали своје јаке разлоге за вето, питали би Београд за мишљење, званични Београд би се позвао на „правно обавезујући уговор“ са Приштином и „Косово“ би постало 194. чланица УН.

Ипак, ако оставимо и могућност да је „унутрашњи дијалог о Косову“ истинска жеља да се чују предлози решења косовског питања, а ради мирне савести да смо учинили све што је у нашој моћи да помогнемо, слободан сам да актуелизујем свој предлог из 2007. године – *асиметрични кондоминијум*.

Идеју о решењу проблема Косова путем једне врсте кондоминијума изнео је први пут, колико знам, Душан Пророковић. Два месеца пре него што ће постати државни секретар у Министарству за Косово и Метохију, Пророковић је учествовао на састанку који је уприличио Форум за националну стратегију (Крагујевац, 16. март 2007). Тема тог скупа била је „Како решити проблем Косова и Метохије“. Пророковић је, говорећи о томе шта би све Београд могао предложити као решење, рекао да „треба добро проучити правни и политички оквир у којем функционише дистрикт Брчко“³. Тај дистрикт је у смислу суверенитета део и Републике Српске и Федерације БиХ. Грађани Брчког бирају хоће ли узети држављанство Републике Српске или Федерације, и да ли ће на изборима гласати као грађани једног или другог ентитета.

„Нешто слично може бити решење на Косову и Метохији“, рекао је тада Пророковић. „Имали бисмо ентитетске институције у Приштини и националне институције у Београду. Сваки грађанин Косова могао би да се персонално изјасни: да ли жели да буде у правном и политичком поретку Приштине или Београда? Да ли жели да његово дете иде у школу у којој се предаје по програмима Приштине, или у школу коју финансира Београд и у којој се учи по нашим националним плановима и програмима? Да ли жели да своје бирачко право оствари на изборима за парламент Косова, или на изборима за парламент Републике Србије?“ (*исто*, 10).

Разлика у односу на дистрикт Брчко, по Пророковићу, била би у томе што је дистрикт унитаран, док би се Косово максимално децентрализовало. „Децентрализацијом би један велики пакет ингеренција могао бити спуштен са покрајинског на локални ново. Ту мислим и на локалну безбедност, и на инвестиционе програме (...) како би обе заједнице могле

3 Ауторизовано Пророковићево излагање штампано је у *НСПМ Анализама*, год. 3, бр. 1-2, стр. 8-10; навод је са стр. 9.

равномерно да се развијају и како не би могле да остваре принцип мајоризације“ (исто).

Овим решењем, по Пророковићу, задовољиле би се тежње обе стране: Албанци би добили потпуну независност од Београда, док би Србија задржала формални суверенитет над Косовом, односно „ми бисмо могли да кажемо да је Косово остало саставни део Србије“ (исто).

Када је Пророковић изнео ово решење, оно се учинило занимљивим. Очекивало се да ће се, нарочито пошто је Пророковић постао државни секретар за Косово, то решење појавити као један од могућих српских предлога на преговарачком столу. Ипак, овај модел се више није помињао у јавности све док га, некако пред сам крај свог мандата, није актуелизовао тадашњи председник Србије Борис Тадић. „Двојни суверенитет, као једно од могућих решења за распетљавање српско-албанског чвора, нова је идеја коју је изнео председник Борис Тадић“, јавили су медији 20. децембра 2011. године (Б92, 2011). „Дупли суверенитет би омогућио да се ниједна страна не осећа губитнички“ јер би он био „формула која би уважила реалност на терену, а не би поразила ниједну страну у историјском сукобу“, биле су формулације које су презентоване српској јавности из окружења Тадића.

Владимир Тодорић, тадашњи члан спољнополитичког савета Министарства иностраних послова, у овој вести је цитиран овако: „Србија не би признала Косово и не би било промене граница. Решење подразумева заједничко присуство институција Приштине и Београда на северу. Срби би имали своје школе, болнице, валуту, што би им омогућило да се осећају као у својој држави Србији” (Б92, 2011).

Треба рећи да је овај Тадићев покушај са „двојним суверенитетом“ дошао у тренутку када је Немачка појачала притисак на Београд. Немачки парламентарци су, пре тога, јасно поручили да „на крају преговора о прикључењу фактичко признање Косова мора бити на столу, а ако то изостане, немачки парламент неће подржати чланство Србије у ЕУ” (Бета, 2011). „Признавање Косова није услов за почетак преговора са ЕУ о чланству“, објаснио је немачки став српској јавности Родерик Кизеветер, посланик и члан Одбора Бундестага за спољне послове и за ЕУ, али „Немачка очекује да

Србија призна Косово током или до краја процеса приступања“ (Блиц, 2011).

Тадић и његов тим нису стигли да озбиљније разраде идеју „двојног суверенитета“, али из онога што је у овој вестии стајало јасно је да се он, као и код Пророковића, одоси на Север Косова, на коме би Србија делила свој суверенитет са „Косовом“, док би у остатку покрајине „Косово“ имало суверенитет једнак оном који има Србија на војно незапоседнутом делу територије.

Предлог који сам дао 2007. године (Антонић, 2007), а који сада желим да актуелизујем, другачији је од Пророковић-Тадићевог решења, мада као и оно полази од модела Брчког. Брчко је, наиме, у неким елементима врста кондоминијума.⁴ Али, код кондоминијума увек постоје две стране, две правно једнаке државе које деле суверенитет над неком територијом и заједнички њоме управљају (скупа са становницима самог кондоминијума; Wk, 20176). У случају дистрикта Брчког тај пар идеалних са-поседника су Република Српска и Федерација БиХ. У случају Косова јасно је да би Србија била један од са-поседника и са-управљача. Али, поставља се питање ко би био други са-управљач?

Пророковић-Тадићев предлог помињао је као другог партнера Београда Приштину, односно ентитет Косово. Ако Косово у овој аналогiji одговара Брчком, онда оно тешко да

4 Пре свега по томе што његова територија припада територији оба ентитета. Ипак, тај кондоминијум је увек био више формалан, него стваран, јер је управа Дистрикта била независна и од Сарајева и од Баљалукe. У Коначној одлуци о дистрикту Брчко од 5. марта 1999, реч кондоминијум се два пута јавља. Али, оба пута је стављена под закрпе навода (http://www.ohr.int/?ohr_archive=1052). Заправо, како је данас званично тумачење канцеларије Високог представника, Брчко није кондоминијум већ „дистрикт са локалном самоуправом под суверенитетом Босне и Херцеговине. (...) Појам ‘кондоминијума’ из Коначне одлуке односи се на одлуку да се не наруши територијални однос између ентитета (51%:49%) утврђен Дејтонским споразумом. Према Коначној одлуци територија бивше општине Брчко припада и једном и другом ентитету с тим да наредна реченица истиче да “ипак, ентитети неће имати никаквих овлашћења унутар граница Дистрикта, којим ће управљати унитарна влада”. Оба ентитета су делегирала “... сва своја овлашћења...” на нови Дистрикт (Коначна одлука, ставови 9-11). Коначна одлука захтевала је стварање јединствене, мултиетничке владе Дистрикта, независног правосудја и Скупштине која има овлашћење да усвоји нови сет закона за Брчко Дистрикт. Закони ентитета се у Дистрикту примењују само док се не донесу нови закони Дистрикта који ће их трајно заменити» (<http://skr.rs/jEU>).

може бити истовремено и Брчко и Федерација, и дистрикт и ентитет, и део и целина. Такође, ако би Срби и косовски Албанци били делови одвојених државно-правних система, ако би имали своје одвојене установе, ако би косметски Срби гласали само за српске институције, а косовски Албанци само за покрајинске, онда би албански део Косова постао једна врста сепаратног државно-правног тела. Тај *corpus separatum*, да будемо реални, био би сличан некадашњим бантустанима у Јужноафричкој републици (Wk, 2017a), што би одвећ подсећало на установу апартхејда што би тешко прихватио ико у међународној заједници.

Ако хоћемо, дакле, да задржимо аналогију са Брчком, нужно је наћи неку државу са којом би Србија могла успоставити кондоминијум над Косовом. Први ко пада на памет, првенствено из етничких разлога, јесте Албанија. Бојан Сузић је, 2010. године, у раду „Косово и Метохија као државни кондоминијум Србије и Албаније“ (Сузић, 2010), а имајући у виду предлоге Пророковића (2007) и Антонића (2007), предложио да управо Албанија буде партнер Србији када је реч о суверенитету „Косова“.

„Албанци на Космету би могли да имају држављанство Албаније, а Срби држављанство Србије. И српска и албанска војска би могле да имају физичко присуство у области. Срби би могли да имају своје законе и своје институције у енклавама, Албанци своје. Ипак, оно што би са наше стране било значајно је да Косово као такво не би имало међународни субјективитет и да би га на том нивоу представљале Србија и Албанија. Представљање може да буде ријешено на више начина – да ли консензусом, расподјелом надлежности, или комбиновано. Поједини елементи међународне сарадње могли би да буду потпуно искључени, као на примјер стационарање страних војних снага“ (Сузић, 2010).

Невоља са Сузићевим предлогом, по мом мишљењу, састоји се у томе што би он неизбежно водио подели Космета. Албански део би контролисала Албанија, српски Србија, и све би међународним чиниоцима, али и властима у Приштини, личило на предигру за поделу Покрајине. Али подела је, као решење, више пута одбачено, и не верујем да би модел који води ка томе имао подршку било кога у Приштини, или у међународној заједници.

Дакле, Албанија ипак није тај партнер за кондомијум. Ко то може бити? Следећи најлогичнији избор, који се мени лично не чини сасвим неприхватљивим, јесте Европска унија.

ЕУ није права држава – зато се ово решење и назива *асиметрични кондоминијум*. Али ЕУ је субјект међународног права и потпуно укључена у решавање косовског питања. Она би у формалном смислу могла да преузме део суверености над Косовом. Све садашње надлежности УНМИК-а прешле би на њу. Специјални представник Генералног секретара УН постао би Високи представник ЕУ, са истоветним овлашћењима (ионако је ЕУ давала све шефове УНМИК-а). Разлика би била само у томе што би се сада тражила сагласност и Београда за личност која се одабира за ту функцију. НАТО трупе остале би да одржавају мир, а Косовски заштитни корпус задржао би се на садашњем нивоу.

Такође, присуство српске државе на Косову, какво сада постоји, могло би да се легализује одн. формализује. Децентрализација Косова, која не би нужно подразумевала стварање одвојених ентитета, формално би заштитила постојеће српске општине. Косово би се, у функционалном смислу, уредило као *консоцијативна демократија*, са снажним заштитним правима етничких заједница. Посебним споразумима било би решено питање имовине и дугова.

Какав би био однос косовских установа и ЕУ зависило би од саме ЕУ. Косово би као европски доминион, односно као европска провинција, могло да директно шаље своје представнике у Европски парламент, што би била очигледна привилегија за Приштину. У том случају могла би се применити формула Брчког. Срби, односно становници Косова који изабери српско држављанство, гласали би на општим изборима за скупштину у Београду. Албанци, односно становници Косова који изабери држављанство европског доминиона гласали би на изборима за парламент у Старзбуру. То не значи да косовски Срби не би били заступљени у европском парламенту. Они би, у складу са начелима консенсуалне демократије, имали своју квоту на провинцијској листи. Такође би и косовски Албанци могли имати своју квоту на листи са Косова. Али та квота би у постотак била истоветна са оном који

имају Срби на листи за Стразбур – баш у складу са начелима консенсуалне демократије.

Проблем за српску страну у овом решењу био би вероватно у томе што би као косовског са-владара имала моћног партнера. Србија би имала партнера од кога зависи у више ствари, а највише у једној – што жели да се са њим уједини. Међутим, постоје и добре стране овог решења. Само моћни партнер може да одржава какав такав ред на Косову, укључив и елементарну заштиту тамошњих Срба. Боље је да тамо имамо европске бирократе него экс-УЧК као полицију „Косова“. Такође, надмудривање са бирократијом у Бриселу и Старзбуру неће бити лако. Али то надмудривање ће имати макар теоретске изгледе на успех, за разлику од било каквих покушаја да се обезбеде српски интереси пред бирократијом Ен-де-ка (независне државе Косово).

Коначно, ово решење подразумева да се најпре изврши пријем Србије у ЕУ, па да се даље ради на испуњавању услова за пријем Косова у ЕУ, па тек после десетак или више година да се одлучи какав коначно статус може имати „Косово“. Но, Србија би тада била у мого повољнијој позицији него данас - она би била део ЕУ, те би њен глас значио више него данас. Тиме би се избегла замка која се данас непрекидно поставља Србији: тражи се од ње да призна независност Косова, а за узврат јој се нуди обећање да ће у некој даљој, магловитој будућности бити део ЕУ. Не, овако је боље: најпре да Србија постане део ЕУ, па ћемо тек онда да разговарамо о независности Косова.

Колико је овај предлог релан имајући у виду да је више од сто држава, а међу њима САД и 23 земље ЕУ, признало „Косово“? Србија не треба да „падне“ на идеологеми „признајмо реалност на терену“. Немачка је 1942. године држала готово целу Европу, а Израел није постојао до 1948. године – па ипак, такве „реалности“ више нема, пошто главни, погођени актери нису желели да на њу пристану. Ни Србија не мора, нити треба, да пристане на садашњи статус. На делу њене територије, после војне окупације и протеривања већине Срба који су тамо живели, направљена је – назовимо то правим именом – марионетска држава „Косово“. Над остатком Србије покушава се успоставити једна врста колонијал-

ног протектората САД и ЕУ (као протектор се након 2012. године све више јавља Немачка).

Србија на то не треба да пристане. Понуда Бриселу да се успостави кондомијум на Косову и Метохији треба да буде максимум попуштања Београда „реалности“ коју су произвели Вашингтон и Брисел. Све преко тога не може другачије бити оцењено до као трговање Hans im Glück-а, с тим да морамо знати да „срећни Ханс“ постоји само у Гримовим бајкама.

Литература

- Антонић, Слободан (2007): „Косово као асиметрични кондомијум“, НСПМ, http://starisajt.nspm.rs/debate_2007/2007_ant_2.htm
- (2017): „Дошао је и тај час““, *Фонд стратешке културе*, 1. август 2017, <http://www.fksrb.ru/fond-strateske-kulture/ostalo/dosao-je-i-taj-cas/>
- Б92 (2011): „Тадићево ново решење за Косово“, *Б92*, 20. децембар 2011, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?уууу=2011&mm=12&dd=20&nav_category=206&nav_id=567086.
- Бета (2011): „Посланици немачког Бундестага: 'На крају преговора о придруживању ЕУ, Србија мора да призна Косово'“, Бета/НСПМ, 22. јун 2011, <http://www.nspm.rs/hronika/poslanici-nemackog-bundestaga-na-kraju-pregovora-o-privruzivanju-eu-srbija-mora-da-prizna-kosovo.html>
- Блиц (2011): „Немачка очекује да Србија призна Косово пре уласка у ЕУ“, *Блиц*, 22. јун 2011, <http://www.blic.rs/vesti/politika/nemacka-ocekuje-da-srbija-prizna-kosovo-pre-ulaska-u-eu/651h7m6>
- Вучић, Александар (2017а): „Говор председника Србије Александра Вучића у Скупштини“, *Вечерње новости*, 31. мај 2017, <http://skr.rs/j0F>
- (2017б): „Иако Срби за то још нису спремни, желим да кренем новим путем у вези Косова; Само се магарци не мењају“, *Танјуг/НСПМ*, 31. јул 2017, <http://www.nspm.rs/hronika/aleksandar-vucic-iako-srbi-za-to-jos-nisu-spremni-zelim-da-krenem-novim-putem-u-vezi-kosova.html>
- (2017в): „Зашто нам је потребан унутрашњи дијалог о Косову“, *Блиц*, 24. јули 2017, <http://www.blic.rs/vesti/politika/ekskluziv->

no-autorski-tekst-predsednika-aleksandra-vucica-za-blic-zastonam-je/v7xgl6q

(2017г): „Нисам знао да ће Српска листа подржати Харадинаја, замрзнути конфликт није никакво решење“, Агенције/НСПМ, 26. септембар 2017, <http://www.nspm.rs/hronika/aleksandar-vucic-ja-zapravo-hocu-da-kazem-srbima-da-realnost-nije-onakva-kakva-nam-se-dopada.html>.

(2017д): „Предлажем унутрашњи дијалог о Косову како би захтеве Србије приближили реалности“, Бета/НСПМ, 13. октобар 2017, <http://skr.rs/jKa>

(2017ђ): „Реално је да са предлогом за Косово изађемо у марту следеће године; Не искључујем ванредне изборе“, Танјуг/НСПМ, 15. октобар 2017, <http://www.nspm.rs/hronika/aleksandar-vucic-dok-sam-ja-na-celu-drzave-stranci-nece-voditi-politiku-u-srbiji.html>

(2017е): „Србију нисам унизио никада“, Агенције/НСПМ, 12. септембар 2017, <http://www.nspm.rs/hronika/vucic-srbijunisam-unizio-nikada-i-omogucio-sam-da-ljudi-na-kosovu-zive-bolje.-srba-na-kosovu-je-vise-nego-pre-tri-ili-cetiri-godine.html>.

Дрецун, Милован (2017): „Дијалогом о Косову Србија нуди излазну стратегију и Западу, Вучић има свој план, али неће да га износи, већ хоће да чује и друга мишљења“, *Танјуг/НСПМ*, 28. јул 2017, <http://www.nspm.rs/hronika/milovan-drecun-dijalogom-o-kosovu-srbija-nudi-izlaznu-strategiju-i-zapadu-vucic-ima-svoj-plan-ali-nece-da-ga-iznosi-vec-hoce-da-cuje-i-druga-misljenja.html>

Дитман, Аксел (2017): „ЕУ не може да увози конфликт Србије и Косова“, интервју, *НИН*, 9. новембар 2017, <http://www.nin.co.rs/pages/article.php?id=111950> (слободан приступ: <https://www.pressreader.com/serbia/nin/20171109/282226601001595>).

Жарковић, Драгољуб (2017): „Играле се делије насред земље Белгије“, *Време*, бр. 1360, 26. јануар 2017, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1461056>

Ковић, Милош (2016): *Упоришта: чланци, интервјуи и беседе*. Београд: Catena mundi.

Миленковић, Милан (2017): „Лепо разговарати“, 22. јул 2017, *Zoon politikon*, <http://milanmilenkovic.com/2017/07/22/lepo-razgovarati/>

- Матић, Милан и Живојин Ђурић (2007): „Косово и Метохија пред судом историје“, *Зборник радова САНУ*, Београд, <https://www.sanu.ac.rs/Izdanja/Kosovo/12Matic-Djuric.pdf>
- Мировић, Дејан (2017): „Неподношљива лакоћа мењања Устава“, *Фонд стратешке културе*, 27. јули 2017, <http://www.fksrbsr.ru/fond-strateske-kulture/autorski-tekstovi/nepodnosljiva-lakoca-menjanja-ustava/>
- Недељковић, Стефан М. (2016): *Успостављање политичких односа између власти у Београду и Приштини у оквиру процеса глобализације*, докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/12/Stefan_Nedeljkovic_Disertacija_FPN.pdf
- НСПМ (2017): „Истраживања јавног мњења: Србија - август 2017“, НСПМ, 13. септембар 2017, <http://www.nspm.rs/istrazivanja-javnog-mnjenja/srbija-avgust-2017.html>.
- Ракочевић, Живојин (2017): „Савезници, на нашем гробљу“, *Политика*, 12. новембар 2017, <http://www.politika.co.rs/scc/clanak/392494/Saveznici-na-nasem-groblju>
- Сузић, Бојан (2010): „Косово и Метохија као државни кондоминијум Србије и Албаније“, НСПМ, 19. септембар 2010, http://www.nspm.rs/kosovo-i-metohija/kosovo-i-metohija-ka-drzavni-kondominijum-srbije-i-albanije.html#_ftn1.
- UN (2001): „UN welcomes South Sudan as 193rd Member State“, *UN News Centre*, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=39034#>
- Wk (2017a): „Bantustan“, *Wikipedia*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Bantustan>
- (2017б): „Condominium (international law)“, *Wikipedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/Condominium_%28international_law%29
- (2017в): „Reactions to the Catalan independence referendum, 2017“, *Wikipedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/Reactions_to_the_Catalan_independence_referendum,_2017#European_Union
- (2017г): „South Sudan–Sudan relations“, *Wikipedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/South_Sudan%E2%80%93Sudan_relations
- (2017д): „United Nations Security Council Resolution 1999“, *Wikipedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Security_Council_Resolution_1999

Slobodan Antonić

KOSOVO AS ASYMETRIC CONDOMINIUM

Resume

The asymmetrical condominium model or Kosovo means a condominium over Kosovo by Serbia and the EU. It could be called an „asymmetrical condominium”, because the EU is not a state. On the other hand, the EU is a subject of international law and it is fully involved in the resolution of the Kosovo issue. Formally, it could assume a share of sovereignty over Kosovo. All current UNMIK competencies could be transferred to it. UN Secretary-General Special Representative would become EU High Representative, with the same authority. The only difference would be that from now on it would have to seek Belgrade’s approval for those appointments. NATO troops would remain to keep peace, and the Kosovo Protection Corpse would be maintained at the same level. Also, the presence of the Serbian State in Kosovo, as it is today, would be legalized i.e. formalized. The decentralization of Kosovo, which would not necessarily imply the creation of separate entities, would formally protect the existing Serbian municipalities. Functionally, Kosovo would be set up as a consensual democracy, where the rights of ethnic communities would enjoy powerful protection. Separate agreements between Serbia and the EU would regulate property and debt issues. The relationship between Kosovo institutions and the EU would depend on the Union. As a European half-dominion, i.e. European province, Kosovo could send its representatives to the European Parliament. In that case, the Brcko formula could be applied. The Serbs, i.e. the residents of Kosovo that opt for the Serbian citizenship would vote in the general Parliamentary elections in Belgrade. The Albanians, i.e. the residents of Kosovo who opt for the citizenship of the European dominion would vote in the elections for the Parliament in Strasbourg. It does not mean that the Kosovo Serbs would not be represented in the European Parliament. They would, in line with the principles of consensual democracy, have their quota on the provincial list. In addition, the Kosovo

Albanians could have their quota on the Kosovo list. However, that quota would be exactly the same to the Serb quota on the Strasbourg list – exactly in line with the principles of consensual diplomacy. The problem to the Serb side regarding this solution would probably be that the Kosovo as a co-ruler would be a powerful partner. Serbia would have a partner on which it would be dependant in many respects, most of all in one – for wanting to unite with it. Moreover, it could even happen that both processes – the protection of Serb interests in Kosovo and EU accession – end up unsuccessfully exactly due to Kosovo. On the other side, there are good sides to this solution. Only a powerful partner can truly maintain some kind of peace in Kosovo including basic protection of local Serbs. It would be better to have NATO and European bureaucrats there instead of UCK and the police of independent Kosovo. Also, outwitting the bureaucracy in Brussels and Strasbourg is not going to easy. On the other hand, it would have at least theoretical chance of success compared to any attempt to ensure Serb interests with the bureaucracy of an “Independent State of Kosovo”. Finally, there is a question of what would happen after Serbia’s possible accession to EU. Would Kosovo gain independence in that case? First of all, that process would last quite a few years for Serbia. Even then, it is not likely that Kosovo will be ready to join EU. Throughout that time the condominium of Serbia and EU over Kosovo would be maintained. Only Kosovo’s accession to EU would open up the question of its status. But then, Serbia would be in a much favorable position than it is today. She would already be a part of EU. If Kosovo and Serbia, as time goes by, come closer to each other it should be less of a problem. If they grow apart, the process of final separation and Kosovo’s independence within or outside the EU will be prepared in an orderly and systematic fashion, contrary to the helter-skelter process since the 1990s. This would help avoid a trap that is today placed before Serbia which is asked to recognize the independence of Kosovo in return for a vague prospect that at one point it will join EU. In this case, Serbia joins EU first and then Kosovo’s in dependence will automatic ally enter the agenda.

Keywords: crisis management, integration, consociational democracy, Serbia, EU.

* Овај рад је примљен 5. децембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Милан Јовановић

*Редовни професор Факултета политичких
наука Универзитета у Београду*

ПОДЕЛА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ - ИЗНУЂЕНО РЕШЕЊЕ НАСИЛНЕ И ЈЕДНОСТРАНЕ СЕЦЕСИЈЕ*

Сажетак

У чланку се анализира подела територије као могуће решење насилне и једностране сецесије Косова и Метохије. Аутор указује на догађаје који обликују стварање атмосфере у којој се 2018. година означава као кључна за решавање конфликта. Широка дебата која је покренута иницијативом председника Републике поновила је читав спектар могућих решења за мирно решавање пробелема сецесије: од заговарања различитих кон/федералних модела, реалних унија, подељене надлежности, замрзнутог конфликта све до поделе. Први део рада указује на теоријске ставове који објашњавају узроке, фазе и технике отцепљења, расправљају о не/праведности сецесије, мотивима и поступцима других држава и међународних организација у контексту праксе различитих сецесионистичких покрета и примера Косова и Метохије. У другом делу констатује се да се процес “нормализације” односа и ангажовање међународне заједнице и ЕУ одвија на штету Србије. Низом аката власти Србије су показале конструктиван приступ решавању проблема.

* Овај рад је резултат рада на пројекту бр.179009 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја, а који се реализује у Институту за политичке студије.

Привремени органи отцепљене покрајине нису испуниле обавезе преузете Бриселским споразумом. Закључује се да је на делу пузеће признање отцепљене покрајине кроз процес преговарања за приступање ЕУ. Аутор објашњава да не треба потписати обавезујући споразум Београда и Приштине који би отцепљеној покрајини гарантовао столицу у ОУН јер би то фактички значило заокруживање међународног субјективитета отцепљене територије и формално признавање независности. ЕУ уцењује Србију да признавањем отцепљене територије реши конфликт, најавма да би супротно блокирало приступање Србије ЕУ. Аутор доказује да САД и ЕУ одобравају и подстичу албанску страну да одбија преговоре, благонаклоно гледају на неизвршавање договорених обавеза, на гетоизацију Срба, кршење њихових основних права, угрожавање њихове слободе, имовине и безбедности. Упозорава се да је интервенцијом страних сила и кршењем низа међународних норми декомпонован простор Балкана и створен низ нестабилних и нефункционалних држава. Предлаже се сазивање међународне конференције под патронатома ОУН уз учешће ЕУ, САД, Русије и Кине и решавање проблема. У првој фази морало би се обезбедити повратак имовине и интерно расељених лица, формирање аутономне заједнице срба на Косову и Метохији. У другој фази стране би директно требале да разговарају о моделу који и албанској страни гарантовао статус широке самосталности у управљању покрајином, а српској гаранцију суверености и територијалног интегритета. Ако се решење не би постигло требало би разговарати о подели као изнуђеном, а не најбољем решењу.

Кључне речи: аутономна покрајина, отцепљење, дијалог, подела, стварње нове државе.

Да је 2018. година “кључна” за процес евроинтеграција Србије и решавање проблема насталог самопроглашавањем независности Аутономне покрајине Косово и Метохија, представља потку политике која се најваљује. Како је истицала претходна година изјаве на ову тему постале су учесталије и добијале на интензитету. Њу су као мантру понављали комесарка за спољне послове ЕУ, америчке дипломате, али и

предстваници власти.¹ Покретање дијалога о распетљавању “Гордијевог чвора” српске политике само је додатно актуелизовала поруке ове врсте. Дијалог је у јавност вратио читав спектар идеја, предлога, размишљања. Суштински сви предлози крећу се у распону од задржавања *statu quo*, разних варијанти кон/федералних модела, поделе до признавања фактичког стања. Предлог од поделе Косова и Метохије лансиран у јавности на почетку дијалога привукао је посебну пажњу, али сама идеја није даље елаборирана. Овај рад је посвећен управо разматрању те идеје.

Анализираћемо поделу као могуће, али изнуђено, решење, разлоге заговарача ове идеје, не апстрактно него управо у контексту наметнуте брзине за окончавање овог конфликта. Две чињенице снажно детерминишу хитност којом се објашњава “историјски” карактер 2018. године за европску агенду Србије. Прва је захтев ЕУ за склапање правно обавезујућег споразума Београда и Приштине, као кључни допринос за претпостављено убрзавање процеса придруживања. Друга је очигледна журба САД и ЕУ да заокруже интересну сферу интеграцијом преосталих земаља Балкана у ЕУ и НАТО, ради смене униполарног мултиполарним концепта у међународној политици и међународним односима. Ова два процеса су синхронизована и снажно обликују нашу позицију у будућности. Србија је започела процес придруживања ЕУ и то је официјелно приоритет који реализују владе од 2008. године. Процес решавања насилне сецесије наше јужне покрајине се од 2008. године са ОУН, фактички преноси на ЕУ уз сагласност српских власти. Настојања да спречи било какво присуство Русије на простору Балкана најбоље се огледају у изјави да у конфликту Вашингтона и

1 Mogerini: 2018.šansa za napredak Zapadnog Balkana, <http://rs.n1info.com/a350369/Vesti/Vesti/Mogerini-2018.-sansa-za-napredak-zapadnog-Balkana.html>. 15.1.2018. Skot kaže 2018. godina ključna za pristupanje Srbije EU:Ala ovo morate ozbiljno da shvatite <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/2926916-skot-kaze-2018-godina-kljucna-za-pristupanje-srbije-eu-ali-ovo>. 15.1.2018. Brnabić i Skot: Ova godina je ključna za napredak Srbije ka EU, <https://www.blic.rs/vesti/politika/brnabic-i-skot-ova-godina-kljucna-za-napredak-srbije-ka-eu/5f7bnqc> <https://www.blic.rs/vesti/politika/brnabic-i-skot-ova-godina-kljucna-za-napredak-srbije-ka-eu/5f7bnqc>. 15.1/2018

Москве Србија треба да води рачуна да се не нађе на “линији” ватре.²

Дакле, више геостратешке не/прилике него ентузијазам за проширење ЕУ притсика папучицу гаса евроатланских интеграција на преостале балканске земаље. Србија је из више разлога круцијални фактор тог проеса. Највећа је по територији, најснажнија по економији, централна је у том простору, једина има прокаламовану политику војне неутралности, једина има добре везе и сарадњу са Русијом. Остале земље региона су под снажном доминацијом америчке администрације. Црна Гора је постала чланица НАТО. Босна и Херцеговина је међународни протекторат са снажним утицајем истог фактора. Косово и Метохија су међународни протекторат, формално под ОУН, а стварано војно под контролом НАТО, а управно-политички под контролом ЕУ. Македонија је променом политике нових власти, уз снажне подстицаје САД, на путу да реши конфликте око имена са Грчком и уђе у НАТО.

Позицију Србије у тим процесима детерминише низ чињеница. Ми ћемо се концентрисати на две. Прва је свакако насилана сецесија и зато ћемо укратко указати на неке теоријске парадигме настанка нових држава. Друга је, рекапитулација косовско-метохијског питања од завршетка агресије НАТО до Бриселског споразума, коју ћемо такође, укратко елаборирати.

1. ОТЦЕПЉЕЊЕ - ТЕОРИЈА И ПРАКСА

Постоји велики број дефиницаја сецесије. Поједини аутори отцепљење - сецеисју - дефинишу као “стварање нове државе путем повлачења територије и њеног становништва при чему је та територија претходно била део постојеће државе”.³ То је довољан оквир за излагање једног начина настанка нових држава, али се за случај који разматрао

2 Keri: Srbija na “liniji” vatre: “Kada je reč o Srbiji, Kosovu, Crnoj Gori, Makedoniji i drugima – Gruziji, Moldaviji, Pridnjestrovlju – oni su na liniji vatre” <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/1840335/keri-srbija-na-liniji-vatre.html>.15.1.2018.

3 Aleksandar Pavković i Petar Radan, *Stvaranje novih država: teorija i praksa otcepljenja*, Službeni glasnik, Beograd, 2008, стр. 13.

требају имати у виду и дефиниције које указују на средства и циљеве. Тако је отцепљење и "...стварање државе путем употребе силе или путем претњи силом, без сагласности бивше суверене државе",⁴ али и то када "...знатан део становништва одређене територије, која је део неке државе, изрази, путем речи или дела, жељу да постане суверена држава или да приступи другој сувереној држави или постане њен део."⁵ Случај Косова и Метохије се уклапа у ове услове. Сецесионисти су отцепили део матичне државе Србије повлачећи са собом највећи део становништва на тој територији. То је урађено претњама, директном силом и са мање и/или више наглашеним тежњама за присаједињење и/или удруживање са Албанијом.

Поступак отцепљења најчешће је двостран. Отцепљени део територије се повлачи из матичне државе, али се и матична држава повлачи са те територије, повлаче се "...њене институције...политичка, законодавна и принудна власт."⁶ Управо је то био случај на Косову и Метохији. Отцепљени део територије јесте се са становништвом повукао из Србије, али су истовремено органи централне власти - полиција, војска, судови, администрација - напустили ту територију задржавајући се делимично у само четири општине на северном делу покрајине у којима већини живе Срби.

Међународноправне теорије су подељене око признавања државе. Декларативна теорија стоји на становишту да је држава држава зато што задовољава услове државности, признање у томе нема никакву улогу. Конститутивна теорија пак сматра да признавање државе суштински ствара државу.⁷ Управо зато признавање од других држава јесте главни циљ сецесионистичких покрета и власти сецесионистичких територија.⁸ И управо зато све отцепљене територије настоје

4 James Crawford, *The Creation of the States in International Law*, Clarendon Press, Oxford 2006, str. 375.

5 Julie Dahlitz, *Secession and International Law, Conflict Avoidance-Regional Appraisals*, TMC Asser Press, The Hague 2003, str. 6.

6 Александар Павковић и Петар Радан *Стварање нових држава: теорија и пракса отцепљења*, нав. дело, стр.18.

7 Исто, стр. 22.

8 James Crawford, *The Creation of the States in International Law*, Clarendon Press, Oxford 2006, str. 376.

да буду примељене у Организацију уједињених нација: “Пошто је чланство у Уједињеним нацијама дозвољено само државама, пријем у ову организацију исто је што и признање државности..”⁹ До тог циља често, када сецесионистичке власти преузимају ефективну власт на отцепљеној територији, друге државе или међународне организације се према њима односе као према сувереној држави, прејудуцирајући тако коначно решење и практично подржавајући сцесионисте из различитих разлога. Привремени органи самопроглашене Републике Косово хвалили су се да су добили признање око 114 држава чланица ОУН. Међу њима су и три сталне чланице СБ - САД, В.Британија, Француска - и 22 државе ЕУ.¹⁰ Међутим то је тек припрема за чланство у међународним организацијама, тачније кровној организацији ОУН. Зато се од Србије и захтева да не спречава чланство отцепљене територије у ОУН.

Литература која истражује случајеве сецесије као начина настанка нових држава показује да су се “...сва успешна отцепљења и велики број покушаја отцепљења односили..на федералне јединице или политичке јединице које су пре отцепљења поседовале посебну законодавну и извршну власт..”, те да су то по правилу биле мултиетничке федерације. И у овом погледу случај јужне српске покрајине је еклатантан пример. Косово и Метохија иако аутономна покрајина у оквиру Србије била је конститутивни елемент и директно представљена у федералним органима. Фактички аутономија, а суштински федераална јединица са законодавном извршном и судском влашћу.

Примери насилних сецесија су бројнији од ненасилних. У случајевима када друге државе, суседи, регионалне и велике силе имају изражен интерес да подрже сецесинисте насилно одвијање отцепљења је извесније. Зато сецесионистички покрети, чак и када су слабији од снага безбедности матичне државе, посежу за насиљем. Изводе се терористички акти против цивилних и војних циљева, провоцира насилан одговор официјелних власти матичне земље и захтева по-

9 Александар Павковић, Петар Радан, *Стварање нових држава: теорија и пракса отцепљења*, nav.delo, стр.23.

10 Međunarodno priznavanje Repulike Kosovo, <http://www.mfa-ks.net/?page=3,224.15.1.2018>.

моћ, подршка и/или интервенција са стране. “У многим случајевима отцепљења, владе других држава - регионалних и светских сила - подржавале су сецесионистичке покрете из... хуманитарних (моралних) и из геополитичких (аморалних) разлога...Случај Косова предстаља најскорији пример успешне стратегије ове врсте.”¹¹ САД и Немачка су државе које су од почетка благонаклоно гледале на сецесионистички покрет на Косову и Метохији. Оне су помагале њихове илегалне органе, обучавале војне инструкторе, наоружавале их и били војна логистика за покретање и извођење насилних акција. Далеко да је циљ те помоћи био етички мотивисан јер је албанска заједница уживала политичку аутономију која није имала пандан. Националне, верске, културне и језичке посебности идентитета биле су високо заштићене. Економски гледано покрајина је била нејнеразвијенији део државе, али са посебним фондовима за помоћ. Циљ је био геополитички: слабљење матичне државе и фабриковање савезника у процесу завршетка хладног рата.

Историја и пракса сецесије показује да се мобилизација без које нема отцепљења одвија придобијањем подршке становништва потенцирањем три проблема: да је сецесионистичкој групи-заједници угрожен идентитет и безбедност, да група-заједница није у једнакој позицији са већинским становништвом и да је решење властита држава. Заговорници сецесије врше артикулацију и комбинују ове приступе. Мобилизацију је лакше покренути и извести уколико има опасности од асимилације; група-заједница нема институционалне гаранције да чува своје националне, верске и културне вредности; постоје прогони и убиства припадника групе-заједнице; нису укључени у процес политичког одлучивања; немају приступ економском развоју и ресурсима исл. Непоштовање закона и протест против органа матичне државе и стварање властитих органа власти, укључујући и оружане снаге, две су фазе динамике сецесије.¹² Пример сецесије албанске заједнице на Косову и Метохији одијао се по тој матрици. Парола „Трепча ради- Београд се гради“ цен-

11 Aleksnadar Pavković, *Otcepljenje, nasilje i državni razlog*, *Političke perspektive*, Univerzitet u Beogradu -Fakultet političkih nauka, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i Udruženje za političke nauke Srbije, Beograd 2013/2, стр.10.

12 Aleksadar Pavković, *Otcepljenje, nasilje i državni razlog*, nav.delu, стр.12.

трална порука насилних демонстрација 1981. године требала је да заједницу мобилише објашњавањем да су њени припадници експлотисани, да стварају вредност која се одлива другим деловима државе и другим заједницама. То је био логичан потез јер је незапосленост у покрајини била висока, а дизајн институција којима су гарантована права албанске националне мањине, укљученост у политичко одлучивање у матичној држави и федерацији нису остављали простор за друге подстицаје мобилизацији.

Проучавање сецесија условно се смешта у три теоријска оквира. Први се бави објашњавањем узрока који доводе до отцепљења, описа средстава и метода који се користе за постизање циља и систематизацијом низа студија случаја. За разлику од ове дескриптивне теорије, нормативни оквир истражује етичке и политичке принципе који не/оправдавају такве поступке. Трећи оквир су правне теорије које анализом правних докумената, устава, резолуција међународних организација, одлука судова – трагају за упориштима за оспоравање или подршку отцепљењу.¹³ Заговорници отцепљења Косова и Метохије највише своју политику базирају на нормативним ставовима. Тврде да је Србија укинула аутономију и тиме угрозила право Албанаца. По томе су њихови протести били оправдани. Прекомерном употребом силе, злочинима над становништвом, исл. Србија је изгубила право да управља аутономном покрајином, односно сецесионисти су имали право да се насиљем боре за самосталност те је сецесија оправдана. Међутим, пракса потврђује да политичка аутономија није укинута. Легалним путем из правног система одстрањена су решења која су аутономне покрајине претварале у територијалне јединице са обележјима државе и које су генерисале сецесионистичке аспирације. Тај чин јесте био акцелератор сецесије зато што су сецесионисти мобилисали албанско становништво да бојкотују систем матичне државе и изграде паралелелне структуре и паралелно друштво, а затим покрену терористичке акције и побуну

13 Види шире : Alfred Rubin, "Отцепљење и самоопредељење - правна, морална и политичка анализа"; Alen Bjukenen, "Теорије сецесије"; Ričard V. Miler, "О исправности и погрешности сецесије", у Зборнику *Secesija, tranziciona pravda, potirenje*, приредили Petar Bojanić и Jovan Babić, Službeni glasnik, Beograd 2009, стр.13-57, 103-113.

против официјелних органа. Сецесионисти нису хтели дијалог и тражење политичког решења. Насиље као метод био је срачунат на интеранационализацију и тражење савезника за отцепљење. И нашли су их у САД и ЕУ које су притисцима и претњом војном интервенцијом матичној држави организовали преговоре безз директног дијалога две стране. Међународно посредовање требало је да натера Србију да призна отцепљење чиме би пут стварању независне државе и њеном међународноправном признању био потпуно отворен. Непристајање Србије на тај ултимативни сценарио резултирао је агресијом НАТО, без одлука ОУН и супротно свим нормама међународног права. Косово и Метохија су отети, истргнути из правног поретка Србије, део њене територије је окупиран. Сецесионисти су добили моћне савезнике, а они су остварили своје геостратешке интересе: контролу стратешки важног дела Балкана, НАТО од одбрамбеног промовисали у офанзивни савез, ослабили државу коју су перцепирали као недовољно лојалну, стекли сараднике који су у потпуности зависили од њих, па су тиме више били поданици него савезници и нагостили тектонске промене у архитектури међународних односа. Према томе теорије сецесија само су обланде за правдање отцепљења, а не реални инструменти за утемељење права на сецесију у међународно право

2. ОД АГРЕСИЈЕ НАТО - ДО БРИСЕЛСКОГ СПОРАЗУМА

Агресија НАТО на СР Југославију, извршена мимо свих норми међународног права, завршена је 1999. године потписивањем Кумановског споразума 9. јуна 1999. године и доношењем Резолуције 1244 Савета безбедности ОУН 10. јуна 1999. године. Тим актом изричито је наведена “приврженост свих држава чланица суверенитету и територијалном интегритету СР Југославије и других држава региона, како је наведено у Хелсиншком документу”, а Косово и Метохија су изузети из јурисдикције Републике Србије и стављени под управу ОУН. Цивилна управа је била у надлежности УНМИК-а, а безбедносна у надлежности КФОР-а.¹⁴ Резолу-

14 Rezolucija SB OUN 1244, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/58-rezolucija-oun-1244?lang=lat>. 15.1.2018.

ција није спроведена. Са територије покрајине, због насиља, пљачки, убистава, отмица, узурпације имовине, претњи одмаздом, протерано је и/или побегло 250.000 Срба и припадника других етничких група. Погром Срба и осталих неалбанаца поново ескалирала 19. марта 2004. године када је протерано 4012 Срба, осморо убијено, спаљено 935 српских кућа, 35 црква и манастира, етнички очишћено шест градова и девет села.¹⁵ Међународна управа није спроводила резолуцију, или је спроводила селективно, подстичући легализацију сецесије.

ЕУ је 16. фебруара 2008. године покренула Мисију владавине права ЕУЛЕКС КОСОВО. Само дан касније уз подршку ЕУ И САД органи привремене самоуправе једнострано су донели Одлуку о проглашавању независности Косова од Србије.¹⁶ Србија је одговорила захтевом да се о овом акту изјасни Међународни суд правде. Генерална скупштина ОУН прихватила је захтев Србије и донела Резолуцију А/63/Л.2, којом се тражило саветодавно мишљење да ли је проглашавање Републике Косова 17. фебруара 2008 године у складу са међународним правом. Две године касније, 22. јуна 2010. године, суд доноси одлуку да поменута декларација “није прекршила опште међународно право, резолуцију Савета безбедности 1244 (1999) нити Уставни оквир...” те да “... сходно томе, усвајање те декларације није прекршило ниједан примењиви принцип међународног права”.¹⁷

У процесу стицања статуса кандидата ЕУ за који је Србија аплицирала 2009. године, власти Србије су прихватиле захтев ЕУ да постигну напредак о дијалогу са властима на отцепљеној територији о решавању бројних практичних административних проблема људи насталих сецесијом, и посебно у вези регионалног представљања Косова и пружања помоћи ЕУЛЕКС-у. Србија је 2. марта 2012. године добила статус кандидата за чланство у ЕУ, пошто је годину дана раније, 8. марта 2011. године отпочела преговоре “Београда

15 Đorđe Jevtić, Albanski martovski pogrom nad Srbima - povod, suština, posledice, <http://www.nspm.rs/kosovo-i-metohija/albanski-martovski-pogrom-nad-srbima-%E2%80%93-povodi-sustina-i-posledice.html?alphabet=15.1.2018>.

16 Deklaracija o Nezavisnosti Kosova, <http://www.assembly-kosova.org/?cid=3,128,1635.15.1.2018>.

17 Odluka MSP o Kosovu, <http://pescanik.net/odluka-msp-o-kosovu/.15.1.2018>.

и Приштине”. Еуфеминистичка кованица требала је да не прејудицира статусна питања. Преговоре с водили Борислав Стефановић, политички директор Министарства спољних послова Србије, и Едита Тахири, потпредседница Владе Косова. Разговори су настављени 2013. године када су 19. априла, председник Владе републике Србије Ивица Дачић и председник Владе самопроглашене Републике Косово Хашим Тачи, парафирали Први споразум о принципима нормализације односа Београда и Приштине.¹⁸

Тај акт, колоквијално назван Бриселски споразум, предвиђа оснивање заједнице српских општина са властитим органима и надлежностима у области комуналних послова, образовања, здравствене заштите, урбаног и руралног планирања, привредног развоја, помоћи повратницима, исл. Споразум је предвидио и интегрисање полиције и суда у четири општине на северу Косова и Метохије, јединог дела покрајине на којима су се примењивали закони републике Србије, у систем самопроглашене Републике Косово. Оставићемо по страни спорове пред Уставним судом и његову одлуку да се не изјасни о уставности тог, и низа других аката донетих донетих на основу њега у форми уредби, сматрајући да се ради о политичким, а не правним, актима који не подлежу оцени уставности. Међутим, политичке консквенце тог процеса су незаобилазне, “Суштина је у одрицању Србије од свих функција државне власти на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија у корист самопроглашене Републике Косово и тиме прећутног прихватања једностране сецесије.”¹⁹ Београд је испунио обавезе предвиђене Бриселским споразумом: полицијске снаге су расформиране и интегрисане у косовску полицију. Исто је учињено са правосудним институцијама. Приштина на сваки начин омета формирање Заједнице српских општина. Срби учествују на изборима за централне органе и органе локалне самоуправе. Шта више, учествују у раду Владе. Тиме су и власти у Београду и представници Срба на Косову и Метохији показали спремност на политички приступ решавању проблема, а

18 Први споразум о принципима нормализације односа Београда и Приштине, <http://www.kim.gov.rs/pregovaracki-proces.php>.15.1.2018.

19 Ratko Marković, О уставности и законитости Бриселског споразума, *Hereticus*, Beograd 2016, Vol XIV, No.1-2, стр. 24.

сецесионисти остали упорни да опструирају разговоре и не спроводе договорено.

3. ПОДЕЛА - ИЗНУЂЕНО РЕШЕЊЕ

Претходне чињенице осликавају тренутну, неповољну, позицију Србије у години коју међународни фактори проглашавају за кључну у продору евроинтеграција. Од Србије се очекује да склопи правно обавезујући споразум са властима отцепљене територије који би решио сва питања између осталих и неометан приступ отцепљене територије чланству у ОУН, другим међународним организацијама и ЕУ. У противном њен пут према ЕУ биће успорен, можда и блокиран.

Пре него што изнесемо став о тој дилеми указаћемо на неколико чињеница које снажно детерминишу позицију Србије у “кључној” 2018. години у погледу овог, несумњиво, најважанијег националног питања.

Прво. Косово и Метохија нису само територија. То је место зачетка државности, морална, духовна и државотворна вертикала нације и државе Србије. То је постамент који је обезбедио формирање идентитета, очувања политичког културног обрасца и независне државе. Решавање проблема сецесије има снажне идентитетске компоненте и генерише снажне емоције. Неправедна и неповољна решења могу остати трајне и дубоке поделе у нацији и друштву.

Друго. Срби никада нису оспоравали право Албанцима да живе на тој територији и чувају свој идентитет. Али Србија као држава и Срби као народ нису дуже од века нашли начин да интегришу Албанце на Косову и Метохију у државу и друштво. И у монархији и у републици, и у унитарном и федералном уређењу изостало је конституисање политичке заједнице у којој би Албанци прихватили Србију као своју државу. То је снажна константа која се може историјски верификовати. Да ли нас све што се догодило последње две деценије оставља у уверењу да се ту нешто променило? Мислим да не.

Треће. Србија и српски народ, посебно у другој половини 20. века допринели су снажној еманципацији албанске мањине. Индустријализација, урбанизација, образовање, по-

себна политичка аутономија која је федерализовала Србију омогућили су живот Албанаца у Србији, у аутономној јединици којом су сами управљали - имали законодавну, судску и извршну власт - немерљиво бољим него у матичној држави. И ова тврдња има јасне доказе материјалне природе. Довољни су подаци о улагањима Србије и Југославије преко посебних развојних фондова за Косово и Метохију. Аутономна покрајина уставно је била уређена по моделу консоцијације. Албанци су сами управљали својом привредом, образовањем, локалном самоуправом, имали свој универзитет, медијски систем, територијалну одбрану, политичке органе, учествовали у доношењу политичких одлука и могли да блокирају одлуке Србије, а она не њихове, представљени су на савезном нивоу, заштићени ветом и консензусом у одлучивању. На врхунцу тог модела нисмо добили захтев за демократизацијом него захтев за сецесијом. У свету непознат облик аутономије није подстакао националну толеранцију. Напротив, генерисао је мајоризацију Срба, притиске, исељавање, затим отворен прогон, на једној страни, и мобилизацију албанског живља против власти Србије. Држава је то дуго игнорисала. Покушај Србије да спречи да у процес деструкције СФРЈ, државе у коју је уложила своју сувереност и независност и милионске жртве, уђе територијално распарчана, односно да успостави територијалну целовитост подржале су, бар формално, све остале федералне чланице. Одговор албанске елите је био је бојкот институција, формирање паралелних институција, органа власти и паралелног друштва. Да ли данас када албанска страна има систем власти који функционише ван система Србије 18 година и коме недостаје само верификација у виду чланства у међународним институцијама треба да верујемо да је враћање под пуну јурисдикцију Србије реално решење? Мислим да није.

Четврто. Земље које сада сматрамо савезницима у решавању овог проблема све време подржавају сецесионисте. Они су политички и финансијски подстицали отцепљење подршком лидерима, активистима и структурама сецесионистичког покрета. Затим су их војно обучавали, наоружали и пребацили у Албанију па затим на Косово и Метохију директно делујући као логистика за теорористичке акте коју су прогласили побуном. Оне су војно омогућили насилну

сецесију, гарант су те накарадне творевине, само једне од њихових конструкција декомпоновања Балкана у виду нестабилних екс југословенских држава. САД као креатор те конструкције, НАТО војни савез као извођач радова и ЕУ која је следила тај концепт супротно принципима на којима је основана и на којима функционише, сада настоје да концепт отцепљења доведу до краја и обезбеде међународни субјективитет отцепљеној територији уз признавање Србије. Они омогућавају Албаницима да одбијају преговоре. Они се у свим преговорима понашају пристрасно. Они су упрегли све капацитете да приморају Србију на признавање њихове творевине. Да ли после свега треба да верујемо да ће после толиког труда, новца, војне и дипломатске борбе оне променити став? Мислим да то није озбиљно утемељено очекивање.

Пето. Србија је све време нудила компромисна решења. Албанска страна није хтела разговор. Сви досадашњи проговори о решавању статуса Косова и Метохије завршени су на штету Србије. Рамбује, Беч, Брисел само су етапе у изградњи пројекта фрагментације територијалне целовитости Србије. Посредовање «међународне заједнице», корак по корак, сводило се на заокруживање концепта независног Косова. Ретроспектива тих преговора - «суштинска аутономија», «стандарди пре статуса», «стандарди и статус», «и Косово и ЕУ», «интегрисано управљање границама», «интегрисање судства у правни систем Косова» - етапе су које оцртавају повлачење Србије и напредовање пузеће сецесије. Остваривање ових циљева било је успешно добрим делом и због «кооперативног» приступа владајућих елита које су прелазиле «црвене линије» које су саме дефинисале. Морали би да будемо непоправљиви оптимисти да верујемо да нам таква позиција оставља комотан маневарски простор за поправљање стања у најваљеном склапању правно обавезујућег споразума.

Шесто. Протерани Срби и неалбанци са Косова и Метохије не могу се вратити у своје станове, куће, на своја имања. Они који су то покушали немају подршку и помоћ. Напади, убиства, узурпација и уништавање имовине, отежано кретање, бесперспективност чине амбијент у којем живи највећи број Срба у енклавама. Сва недела протиб њих ос-

тају нерешене и несанкционисана. Срби не уживају правну и безбедносну заштиту привремених институција. Неорганизованост државе оставља простор за криминал разне врсте, и повратно стварање слике да је помоћ малобројним Србима на Косову и Метохији бацање пара и расипање енергије. Срби који су остали да живе на отцепљеној територији изложени су постепеној асимилацији и интеграцији. Дискриминисани у сваком погледу, у условима гетоизације, они су осуђени на асимилацију путем интеграције и/или постепени егзодус.

Ове чињенице показују зашто форма «замрзнутог конфликта» није добро решење. Генерално оно исцрпљује обе стране. Међутим, проток времена у поменутом и непромењеном амбијенту могао би драстично смањити број Срба на отцепљеној територији што би само по себи ојачало позицију сецесионистичких власти. Уздати се у промену геополитичких прилика у свету које би променом односа снага довело Србију у прилику да проблем решава војним средствима, сама или са неким савезником, само је други облик погубног самозаваравања.

Али описи стања, шта би могло, али је касно или немогуће урадити, где смо грешили, није продуктивно и неће прекинути дефанзивни приступ у коме се изјашњавамо о иницијативама других.

Резолуција СБ ОУН 1244 и процес придруживња ЕУ две су компоненте које треба да обликују нашу преговарачку позицију. Полазне премисе у тим разговорима су: 1. Србија неће признати једностранни акт отцепљења и независности Републике Косова; 2. Србији се територијални интегритет и суверенитет гарантује резолуцијом СБ ОУН 1244 и зато процес преговарања мора укључивати ОУН 3. Србија је кандидат за чланство у ЕУ, посвећена је да што пре постане пуноправна чланица и зато преговарачки процес треба да буде укључена ЕУ заједно са ОУН 4. Тражмо да у преговорима учествују земље сталне чланице СБ 5. ОУН, ЕУ и велике силе морају обезбедити директне разговоре две стране.

Тражење решења у тим координатама одвијало би се у три фазе.

Прва фаза би значила враћање узурпираних имовине, гарантовање безбедности и омогућавање повратка свим ветеранима Србима. У БиХ је међународна заједница тај по-

сао завршила за годину дана. Формирање општина у свим срединама у којима живе Срби. Успостављање политичке, персоналне и културне аутономије Срба у оквиру Косова и Метохије. Шта би био садржај те аутономије? Оно што су албански преговарачи потписали у Рамбујеу. Признавање специјалног статуса културним добрима под заштитом УНЕСКА и Српској православној цркви по систему хилендарске заједнице. Симболично обезбеђивање безбедности тих објеката индивидуалним официрима безбедности албанске и српске стране и међународних снага. Теоретичари који оправдавају сецесију тврде да је она праведна само ако ентитетима унутар себе гарантује оно што је сама тврдила да добија отцепљењем. Ускраћивањем аутономије Србима, Албанци показују да неће бити у стању да поштују стандарде људских прва и слобода, посебно мањинска права. То би релаксирало односе и показало да албанска заједница прихвата да на тој територији живе и припадници српског народа и других етничких група.

Друга фаза подразумевала би хармонизацију система власти Србије и отцепељене покрајине по принципима ЕУ којима теже обе стране. Обезбеђивање пописа становништва и имовине по међународним стандардима од стране ОЕБС-а. Укидање било каквих баријера за слободно кретање људи, роба и капитала. Контрола граница Србије на територији Косова и Метохије у оквиру заједничког присуства Албанаца, Срба и међународних посредника. У тој фази Србија може укључивати представнике албанаца у своје делегације у међународним институцијама.

Трећа фаза би подразумевала директне разговоре о облику о уређивању односа. То не би значила враћање на позиције пре 1990.године. Искуства модела федерација, конфедерација, реалних унија исл. нису довољно инспиративна јер су фаактички одбијена од стране сецесиониста. Ако је Космет суи генерис феномен треба тражити и решење ван теоријских шаблона. Ако се не би сложили о томе, уколико би се сачувао мир, вратили протерани, надокнадила имовина, нормализовао живот, могли би у тој фази разговарати о раздруживању по међународним узансима, политичким средствима. То би значило не само договор о подели територије, него и поделу материјалних вредности, инфраструктур-

них објеката, рудног богатства, међународних кредита који су уложени на територији покрајине, надокнаде средстава из развојних фондова. Споразум о подели био би капија за референдум организован уз међународне посматраче. Уз такав договор, верујем да би се у Србији могао изградити већински став о признавању дисолуције дела територије Косова и Метохије.

Зашто би албанска страна пристала на овакав сценарио? Па зато што без признавања од стране Србије нема столице у ОУН, нема међународног субјективитета, нема комплетирани државности, нема перспективе развоја. Зашто би Србија нудила овакву опцију? Зато што јој време није савезник у постизању бољих опција. Зато и када би се изградиле претпоставке за повољније опције цена трајања конфликта може оставити ненадокнадиве последице по развој и будуће генерације. Зато што би страна која све време инсистира само на признавању сецесије и не жели да разговара о било којој другој опцији и сама дошла до закључка да *status quo* има превелику цену за статус независности. Зато што би се у слично могли уверити и покровитељи сецесиониста. Зато што би показали да хоћемо споразумни разлаз и да њега неће бити без мирно изграђеног компромиса.

Овакав сценарио није могућ без сагласности великих сила. Можда није изводљив и уз њихову подршку. Али сасвим сигурно да га није могуће брзо изградити. Политичке елите зато не би требало да брзају у потписивању некаквог правно обавезујућег споразума који предлаже и пожурје ЕУ обећањима о бржој интеграцији. "Србија не мора да призна Косово. Треба само тако да поступи тако."²⁰ Ова изјава министра спољних послова самопрокламоване Републике Косово најбоље упозорава шта би се нашом неопрезносћу могло наћи у том правно обавезујућем акту. Мајстори - "експерти" новоговара, језичко-правних конструкција, дипломатских фразе, искуства нам говоре, лако ће написати текст у коме ће Албанци читати независност, а Срби се поделити и препирати. Једни ће викати: ко је издао? Други тврдити: то није

20 Pacoli: Srbija ne mora da kaže da priznaje Kosovo, samo treba da "postupi tako", <https://www.blic.rs/vesti/politika/pacoli-srbija-ne-mora-da-kaze-da-priznaje-kosovo-samo-treba-da-postupi-tako>.

признање него само “правно” обавезујући акт! Не би било чудно да нам то истовремено тврди и ЕУ.

Свако решење подразумева промену устава, а промена устава референдум. Без воље грађана нема решења. Они који преговарају и одлучују треба да то имају у виду.

Да ли би подела Косова и метохије отворила “Пандорину кутију” промена граница на Балкану? Извесно. Босна и Херцеговина, Македонија, Албанија па и Црна Гора потенцијални су кандидати за оваква решења. Управо зато указујемо да је насилно, супротно међународном праву, деловање САД и њених савезника у ЕУ створило неодржив и нефункционалан оквир са великим потенцијалом за нове конфликте. Ако сада не разматрамо поделе као решење, онда ће неки будући сукоби са тиме свакако рачунати. Да ли овакве идеје потенцијално могу изазвати пресељавање становништа? Сасвим могуће. Али није ли и то боље радити у миру него чекати нове сукобе, насиље и решења оружјем. Што пре то схвате они који су проблем генералисали и каналисали веће су шансе да се вратимо решењима која су сагласна међународном праву.

Подела, дакле јесте решење. Изнуђено и упозоравајуће. Ако се оно одбаци, ако се само признање сецесије види као решење онда Србија нема добри опција.

Литература

- Bjukenen Alen, “Теорије сецесије”, у *Zborniku Secesija, tranziciona pravda, pomirenje*, priredili Petar Bojanić i Jovan Babić, Službeni glasnik, Beograd 2009, str.13-29.
- Brnabić i Skot: Ova godina je ključna za napredak Srbije ka EU, <https://www.blic.rs/vesti/politika/brnabic-i-skot-ova-godina-kljucna-za-napredak-srbije-ka-eu/5f7bnqc>.15.1.2018.
- Crawford James, *The Creation of the States in International Law*, Clarendon Press, Oxford 2006.
- Deklaracija o Nezavisnosti Kosova, <http://www.assembly-kosova.org/?cid=3,128,1635>. 15.1.2018.
- Đorđe Jevtić, Albanski martovski pogrom nad Srbima - povod, suština, posledice, <http://www.nspm.rs/kosovo-i-metohija/albanski-martovski-pogrom-nad-srbima-%E2%80%93-povodi-sustina-i-posledice.html?alphabet=l>. 15.1.2018

Julie Dahlitz, *Secession and International Law, Conflict Avoidance-Regional Appraisals*, TMC Asser Press, The Hague 2003.

Keri: Srbija na "liniji" vatre: "Kada je reč o Srbiji, Kosovu, Crnoj Gori, Makedoniji i drugima – Gruziji, Moldaviji, Pridnjestrovlju – oni su na liniji vatre" <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/1840335/keri-srbija-na-liniji-vatre.html>. 15.1.2018.

Marković Ratko, O ustavnosti i zakonitosti Briselskog sporazuma, *Hereticus*, Beograd 2016, Vol XIV, No.1-2, str.21-28

Međunarodno priznavanje Repulike Kosovo, <http://www.mfaks.net/?page=3,224>. 15.1.2018.

Miler V. Ričard, "O ispravnosti i pogrešnosti secesije", u *Zborniku Secesija, tranziciona pravda, pomirenje*, priredili Petar Bojanić i Jovan Babić, Službeni glasnik, Beograd 2009, str.29-57.

Mogerini: 2018.šansa za napredak Zapadnog Balkana, <http://rs.n1info.com/a350369/Vesti/Vesti/Mogerini-2018.-sansa-za-napredak-zapadnog-Balkana.html>. Skot kaže 2018. godina ključna za pristupanje Srbije EU:Alo ovo morate ozbiljno da shvatite <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/2926916-skot-kaze-2018-godina-kljucna-za-pristupanje-srbije-eu-ali-ovo>. 15.1.2018.

Odluka MSP o Kosovu, <http://pescanik.net/odluka-msp-o-kosovu/>. 15.1.2018.

Pavković Aleksandar i Radan Petar, *Stvaranje novih država: teorija i praksa otcepljenja*, Službeni glasnik, Beograd 2008. Pavković Aleksnadar, Otcepljenje, nasilje i državni razlog, *Političke perspektive*, Univerzitet u Beogradu -Fakultet političkih nauka, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i Udruženje za političke nauke Srbije, Beograd 2013/2, str.7-22.

Први споразум о принципима нормализације односа Београда и Приштине, <http://www.kim.gov.rs/pregovaracki-proces.php>. 15.1.2018.

Pacoli: Srbija ne mora da kaže da priznaje Kosovo, samo treba da "postupi tako", <https://www.blic.rs/vesti/politika/pacoli-srbija-ne-mora-da-kaze-da-priznaje-kosovo-samo-treba-da-postupi-tako>. 15.1.2018.

Rubin Alfred, "Otcepljenje i samoopredeljenje - pravna, moralna i politička analiza", u *Zborniku Secesija, tranziciona pravda, pomirenje*, priredili Petar Bojanić i Jovan Babić, Službeni glasnik, Beograd 2009, str.103-113.

Rezolucija SB OUN 1244, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/58-rezolucija-oun-1244?lang=lat>. 15.1.2018.

Milan Jovanovic

DIVIDING KOSOVO AND METOHIJA- AN IMPOSED SOLUTION TO A VIOLENT AND UNILATERAL SECESSION

Resume

This paper analyses the possible division of Kosovo and Metohija as one of the proposed solutions to its violent and unilateral secession. A wide spreading debate about Kosovo, initiated by the president of the Republic of Serbia, has once again opened an entire spectrum of possible peaceful solutions to the question of secession: various (con) federal or unitary models, divided jurisdictions, frozen conflict or an actual territorial divide. As the year 2018 has been declared a key moment in the conflict-solving process, it becomes increasingly important to consider the events which shaped the current political atmosphere. The first part of this article uses a number of examples to discuss the theoretical framework concerning the various causes and modes of secession, the question of its (un)fairness and the position of foreign states and international organizations in the process of secession. In the second part, the author shows how the attempts to „normalize“ relations and the actions undertaken by the EU and the international community prove detrimental to the Serbian side. Through various actions and state acts, the Serbian government has shown a will to cooperate and seek for a productive solution. On the other hand, the temporary government of the province of Kosovo hasn't kept its side of the Brussels agreement. It is therefore possible to conclude that the negotiations supported

by the EU actually functions as a gradual pathway to a full recognition of Kosovo. It is the author's view that Serbia should not sign the agreement between Belgrade and Pristina that would guarantee Kosovo's entry to the UN because it would bring about the completion of the international subjectivity of Kosovo and the formal recognition of its independence. Since the accession to the EU depends largely on this problem, Serbia is being more or less coerced into resolving the conflict by recognizing the seceded territory. The author points out the lenient position of the USA and the EU towards the Albanian side and their willingness excuse stalled negotiations, failures to fulfill the agreement and the breach of rights of the Serbian population whose freedom, safety and property is in danger. It is important to keep in mind that the intervention of foreign forces has already led to the dismantlement of the territory of the Balkans and the creation of a larger number of unstable and poorly functioning states. That is why it would be advisable to seek solutions within the regional context and also organize an international conference under the patronage of the UN and the participation of the EU, the US, Russia and China. The first phase of such a process would have to guarantee the restitution of property of internally displaced persons and the creation of the community of Serb municipalities on Kosovo and Metohija. The subsequent phases would include the discussion of a model of government that would be suitable for the Albanian side and allow their autonomous position within the province, while at the same time guaranteeing the sovereignty and territorial integrity of the Serbian side. Only in the event that these negotiations fail, should we consider the division of the territory and even then it would be an imposed solution, and not the best one.

Keywords: autonomous province, secession, dialogue, division, creation of a new state.

* Овај рад је примљен 19. новембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Мијодраг Радојевић

Институт за политичке студије, Београд

ПОЛИТИЧКА РЕШЕЊА И СТАТУСНИ АРАНЖМАНИ ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ

Сажетак

Предмет овог истраживања јесте правно-политички положај и статус Косова и Метохије. У првом делу, кроз правно-историјски контекст, указано је на развитак Косова и Метохије као правног ентитета, у раздобљу између два светска рата, територијалне аутономије након Другог светског рата и њеног уставног положаја након доласка међународних снага и проглашења једностране независности од стране тзв. привремених органа Косова. У посебном делу рада анализирани су статусни аранжмани који могу бити узети у обзир приликом одлучивања о будућности Косова.

Кључне речи: територијална аутономија, уставни, Бриселски споразум, суштинска аутономија, персонална унија, реална унија, независност, Европска унија, унутрашњи дијалог

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Косово и Метохија, сликовито описана као „равница међу бреговима“, представљала је „средишњу област српске цивилизације“, део старе српске средњовековне државе све

до краја XIV века.¹ Ова територија је „густо насељена“ становништвом православне вероисповести све до краја XIX века.² Због великог броја верских објеката и културних споменика, а након Косовске битке ово подручје сматра се и њеним духовним центром. Од тада, у свести српског народа, настаје мит о Косову као „другом Јерусалиму“. На овом простору смештена је Пећка Патријаршија, седиште српских патријарха и једно време помесна православна црква с надлежношћу која је обухватала Бугарску, Румунију, Македонију, Хрватску и Босну и Херцеговину (XVI и XVII век). Пећка патријаршија угашена је средином XV века (1459), затим је обновљена век доцније (1557), да би уследило њено поновно укидање 1766. године.

- 1 Свакако да је неопходно указати на више аспеката када се разматра питање Косова и Метохије. Издвојили смо: историјску, културолошку, политиколошку, безбедносно-геополитичку и правну димензију. У овом раду, историјски контекст сматрамо важним са становишта разумевања правног положаја *de lege ferenda*. У нашој науци, међутим, постоје неслагања о значају Косова и Метохије у српској историји. За разлику од овог првог по коме је Косово „језгро средњовековне српске цивилизације“ („Косово и Метохија: успон и пропадање српског народа“, у: Р. Самарџић и други, *Косово и Метохија у српској историји*, Српска књижевна задруга, Београд, 1989, стр. 6–7), по Јовану Цвијићу, то јест једно од „њених најважнијих делова њених, али право језгро није.“ Опширније: Ј. Цвијић, „Македонија и Стара Србија“, приредио Б. Челиковић, *Стара Србија и Македонија. Насеља, порекло становништва, обичаји*, Библиотека „Корени“, књ. 30, Службени гласник, САНУ, Београд, 2017, стр. 58. Првобитно објављено у: Ј. Цвијић, *Основи за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, књ. I–III, Београд, Београд, 1906, 1911.
- 2 По свом етничком саставу, све до Берлинског конгреса, Срби су доминантна етничка група на Космету. Средином XVI века, према резултатима турских пописа из 1530–1531, 1540–1561, хришћанско становништво је чинило преко 95% становништва у местима као што су: Приштина, Пећ, Вучитрн, Призрен, Скадар, Дукађин, Хоца, Трговиште, Трепча итд. Опширније: „Први векови туђинске власти“, Р. Самарџић и други, *Косово и Метохија у српској историји*, стр. 111–113; Видети етничку карту дела Старе Србије према путопису Милоша С. Милојевића 1871–1877, у: М. Вемић, *Етничка карта дела Старе Србије. Према путопису Милоша С. Милојевића 1871–1877. год.*, Београд, 2005 (М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (Старе) Србије*, књ. 1–3, Београд, 1871, 1872, 1877). Супротно становиште, по коме су Албанци аутохтоно становништво на Косову и Метохији: Mark Krasniqi, „Neki manje poznati izvori o stanovništvu Kosova“, *Geografski vestnik*, Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana, XLIX, 1977, стр. 119–124,

Након првог балканског рата територија Косова и Метохије поново је припојена матици. Међутим, од тада до данас, ово подручје доживело је буран повесни развитак у саставу више држава и под различитим господарима. Србија је имала стварну контролу и самостално управљала овом облашћу нешто дуже од три деценије. И за то време, као слаба и неорганизована држава није успевала да води континуирану политику изградње грађанског друштва и суживота са Албанским народом.

Подручје под називом Косово и Метохија било је у саставу три југословенске државе (од 1918. до 2006. године) а исто толико пута је окупирано: од 1389. до 1912. године (Отоманска империја), од 1915. до 1918. године (Аустрија и Бугарска), од 1941. до 1945. године (у саставу Велике Албаније и Италијанског протектората). Од 1999. године је под протекторатом Уједињених нација, а од 2008. године привремене институције самоуправе прогласиле су Декларацију о проглашењу независности Косова под покровитељством Сједињених Америчких Држава и већине земаља Европске уније. Осим свог геостратешког значаја, место укрштања важних саобраћајних комуникација, интересовање великих сила налази се и у чињеници да је то простор са „највећом концентрацијом минералног блага у целој југоисточној Европи.“

Након Другог светског рата Косово и Метохија обликовано је као посебан правни ентитет. За разлику од унитарно уређене прве југословенске државе, друга Југославија била је федеративно организована. Прва Југославија, у складу са идеологијом интегралног југословенства, настојала је да створи једну нацију по цену сузбијања било какве етничке и националне хомогенизације других народа. У другој Југославији, као последица примене политике комунистичке партије према начину решавања националног питања („равноправност народа и народности“), подстиче се идентитет других нација осим Срба, Хрвата и Словенаца.

У Другој Југославији формалноправни статус аутономних покрајина прошао је три фазе: од 1945. до уставних амандмана на Устав од 1963. примерен је традиционалном моделу; други период почиње од поменутих амандмана и траје до марта 1989. године, односно до доношења амандмана

на Устав СР Србије од 1974. године. Радикални преображај територијалне аутономије указивао је на то да су аутономне покрајине добиле елементе државности. Наредни период трајаће једну деценију, од републичких амандмана из 1989. године до доласка међународне цивилне мисије УН на Косову и Метохији аутономија је изнова у оквирима класичног модела.

Међународни протекторат над Косовом и Метохијом наметнут је након војне агресије НАТО на Савезну Републику Југославију. У складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности успостављена је привремена администрација Организације Уједињених нација (УНМИК). Ова администрација, уз пристанак Србије, замењена је администрацијом Европске уније („Мисија владавине права Европске уније на Косову и Метохији – ЕУЛЕКС) само један дан пре него што ће органи привремене самоуправе на Косову и Метохији (у даљем тексту и скраћено: КиМ) донети одлуку о проглашењу независности (17. фебруара 2008. године). Покушај Србије да оспори легалност ове одлуке, користећи механизам Међународног суда правде, није успео.³ Независност КиМ у међувремену је признало велики број земаља.

Иако Србија формалноправно има суверенитет над својом јужном покрајином, она нема стварну контролу (територијални интегритет). Упркос одлуци већине земаља у свету да признају унилатерално проглашену независност Косова и притисцима најмоћнијих западних земаља у свету, Србија и даље води битку на дипломатском плану. Међутим, она *de facto* не остварује нити једну надлежност у својој јужној покрајини. Кључни аргумент за којим она посеже јесте да је ова самопрокламована независност у супротности с међународним правом. С друге стране, низом политичких договора познатих под генусним називом – Бриселски споразум, Србија је признала трансфер дела своје суверености на органе власти са седиштем у Приштини.

3 На предлог Србије, Генерална скупштина УН усвојила је резолуцију којом је затражила од међународног суда правде да се изјасни да ли је одлука привремених косовских институција у складу са међународним правом (видети: Резолуцију А/63/Л.2 од 8. октобра 2008. године). Међународни суд правде је закључио 22. јула 2010. године да Декларација о независности Косова није у супротности с међународним правом, нити је прекршена Резолуција 1244.

2. УСТАВНОПРАВНИ И МЕЂУНАРОДНИ СТАТУС КОСОВА И МЕТОХИЈА – ИСТОРИЈСКОПРАВНИ КОНТЕКСТ –

2.1. Косово и Метохија до Другог светског рата

Иако је југословенска идеја оспоравана, чињеница је да, изузев Србије и Црне Горе, већина њених народа је по први пут остварила своје националне интересе у заједничкој држави. Међутим, за разлику од српског народа који је Југославију сматрао остварењем својих геополитичких интереса (сви Срби у једној земљи), други нису сматрали да је то њихова заједничка кућа, него привремено решење ка стицању националне државности.

Само пар година раније, с Првим балканским ратом (1912), Србија је вратила Косово. Део Метохије припао је Црној Гори. За Србију решавање Косовског питања није имало само национални, историјски и психолошки, него и геополитички значај.⁴ Излазак на море, преко Косова све до луке Скадар и обале Јадрана, није био остварен због интервенције Аустрије и Италије. Ове две земље, поготово она прва, били су и раније заговорници и помагачи стварања независне Албаније.⁵ Лондонска конференција, одржана 30. маја 1913, била је истовремено пораз и победа Србије. Потврђено је припајање Косова, али је међународно призната Албанија,

4 Преко Косова се остварује веза Подунавља са јужним Јадраном, кроз Скадарска врата, како је писао Јован Цвијић. На једном месту он каже: „Косово с Метохијом и Призренском котлином чини део оне централне области Балканског полуострва од које има најкраћих прилаза Јадранском и Егејском мору и из које се може најлакше завладати знатним делом Балканског полуострва.“, Ј. Цвијић, „Македонија и Стара Србија“, стр. 339.

5 Опширније о улози Аустро-Угарске у настанку Албанске нације у монографији: Т. Толева, *Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896–1908*, „Филип Вишњић“, Београд, 2016. Ова бугарска историчарка, на основу докумената из Бечког архива, реконструисала је улогу Аустроугарске у стварању албанске нације. Циљ Аустро-Угарске био је да коришћењем албанског фактора спречи експанзију Србије, а тиме и излазак Русије на „топла мора“ (Јадран и Медитеран). И каснија политика Аустрије била је да уз помоћ Муслимана, из Санџака и Босне и Херцеговине, и Албанаца Србију држи у клештима и онемогући њено територијално проширење.

што је тумачено као дипломатски неуспех. Албанци, такође, нису били задовољни начином на који је решено њихово национално питање. Управо на Лондонској конференцији је упућен њихов меморандум са захтевом да се Косово и Метохија, делови Грчке и Македоније припоје матици. На тај начин, семе раздора и сукоба међу овим суседним балканским државама већ тада је почело да даје своје плодове.

У раздобљу од 1915. до 1918. године, након окупације Србије и Црне Горе, Косовом и Метохијом управљају Аустрија и Бугарска. У овом периоду, погром Срба одвија се уз подршку окупационих снага од стране албанског становништва, што је довело до новог таласа исељавања. Албанци већ тада чине већину на Косову и Метохији.⁶ Црно-белу слику о односима Срба и Албанаца у овом периоду ремете ретки примери узајамне помоћи и сарадње.

Један од резултата Првог светског рата било је ново цртање граница на Балкану и стварање такозване Прве Југославије. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца била је унитарно уређена држава, а Косово и Метохија није уживала посебан статус. Албанци су третирани као мањина, и у складу с тим

6 Према Јовану Цвијићу, на Косову и Метохији услед исељавања Срба а насељавања Арбанаса извршене су „знатне етнографске промене“ (Ј. Цвијић, „Македонија и Стара Србија“, стр. 342 и даље). Као што је познато, први талас исељавања збио се од 1690. до 1692. („Велика сеоба“), када су се након турско-аустријског сукоба и свог сврставања уз поражену страну, Срби масовно мигрирали са Косова и уже Србије у Хазбуршку монархију. Тада је број становника српске националности на Косову и Метохији вишеструко смањен, а према подацима „у Београдском пашалуку, за који постоје поуздани подаци, харачко становништво смањено је осам пута.“ („Велика сеоба Срба 1690. године“, стр. 137). Наредна фаза уследила је након Берлинског конгреса, када је према грубим проценама, исељено око 150.000 Срба с Косова до 1912. године. Трећи талас уследио је током Другог светског рата (за овај период не постоје тачно наведени подаци а бројке се крећу од неколико десетина до 100.000 Срба). Исељавање је настављено и под комунистима, па је према званичним подацима од 1961. до 1981. године исељено 42,2% свих Срба и 63,3% Црногораца (Ј. Димић, *нав. дело*, стр. 449). Последња фаза исељавања десила се уочи и након доласка међународних снага на Косово и Метохију (1999). Српска академија наука и уметности је средином осамдесетих година изашла са податком да је око 800.000 Срба исељено са Косова и Метохије од 1690. године. Видети: тачку 8. Меморандума САНУ (текст Меморандума преузет је из књиге: С. Лекић, З. Павић (прир.), *VIII седница ЦК СК Србије – Нулта тачка „народног препорода“*, ЈП „Службени гласник“, STATUSTEAM D.O.O., Београд, 2007. године), стр. 112.

имали су права која је, на основу Сен-Жерменског уговора, преузела Краљевина СХС.⁷ Видовданским уставом гарантовано је право мањинама на наставу на њиховом матерњем језику (члан 16. став 3), али је у пракси веома мали број албанске деце похађао наставу.

Поновно успостављање власти није протекло без отпора албанског становништва, који је угушила српска војска.⁸ Следио је и покушај колонизовања Косова и Метохије махом из правца уже Србије и Црне Горе. С обзиром на начин на који је спроведен, пре ће бити да се радило о неорганизованој акцији, која се спроводила индивидуално због економских разлога.⁹ Било је и исељавања Албанаца у Турску, али не у знатном обиму које би довело нарушило етничку неравнотежу.¹⁰ Нова држава била је унитарна држава, али модел децентрализације власти није обезбедио смиривање етничких напетости. У раздобљу између два светска рата није успостављена територијална аутономија, јер се то косило са званичном политиком интегралног југословенства.

По Уставу од 1921. године, предвиђено је оснивање области. На основу Уредбе о подели земље на области (1922),

7 Видети: М. Јовичић, „Косово – историјски и уставноправни аспект“, у: М. Јовичић, *Изабрани списи, књига 6. Србија на прелому векова*, ЈП „Службени гласник“, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2006, стр. 495–496.

8 О побунама Албанаца и борбама са српском војском видети обимну монографију Дмитра Тасића, *Рат после рата – Војска Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Косову и Метохији и Македонији 1918–1920*, друго допуњено издање, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2012, стр. 209 и даље. Масовних оружаних побуна Албанаца било је и раније, 1913. и 1915. У акцији Албанаца почетком 1915. године учествовало је око 20.000 наоружаних људи.

9 Упоредити: К. Ристић, *Мало Косово, антропологеографска студија*, Приштина, 1971, стр. 85–86.

10 Процењује се да с у овом периоду иселило око 45.000 људи, већином Турака, а затим Албанаца и Муслимана и то због аграрне реформе у Турској. Они су продавали своје земљиште у Србији, а затим бесплатно добијали имања у Турској. Такође, албански извори истичу и случај емиграције више од 80.000 Албанаца у Турску између 1953. и 1966. године, након споразума Југославије и Турске (опширније: Mrika Limani, „Kosovski Albanci u Jugoslaviji – borba za autonomiju“, http://www.yuhistorija.com/serbian/jug_druga_txt01c7.html, посећено 15. јануара 2018. године). Ипак, и овај, као и други подаци везани за исељавања и миграције Срба и Албанаца нису поуздани, што понекада признају и сами истраживачи.

установљена је Косовска област са седиштем у Приштини.¹¹ И друге области, којих је укупно било 33, тако су територијално организоване да спрече национално и етничко груписање. Иста ова идеја и тежња да се „омогући вештачко и насилно стварање јединствене нације од више нација,¹²“ ригидније је примењена у новом моделу територијално-административне организације власти из 1929. године. Области су укинуте, а успостављене су бановине, као административно-самоуправне јединице.¹³ И према Уставу Краљевине Југославије од 1931. године територија Косова и Метохије подељена је између две бановине: Моравске и Вардарске (члан 82).

2.2. Косово и Метохија од Другог светског рата до резолуције 1244/1999

Аутономна покрајина Косово и Метохија настала је непосредно након Другог светског рата. Тада се територија Косова и

11 Видовданским уставом успостављене су четири категорије административно-територијалних јединица: област, округ, срез и општина (видети: члан 95–101. Устава Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 1921. године). Надлежности ових управних јединица биле су наведене комбинацијом еnumerације, али и уз могућност да се могу проширити законом (члан 96). У областима, као и срезовима, осим самоуправних постојали су и државни органи. Општине су биле основне јединице локалне самоуправе. Уставом регулисана надлежност области обухватала је: здравствену и социјалну заштиту, просвету и културу, саобраћајну инфраструктуру, привредни развитак итд. Територија области није могла имати више од 800.000 становника. О обласној самоуправи по Видовданском уставу видети: С. Јовановић, *Уставно право Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, НИО „Службени лист“, стр. 462–472. Такође: Закон о обласној и среској самоуправи од 26. априла 1922. године.

12 Р. Марковић, *Уставно право, двадесето осавремењено издање*, Правни факултет Универзитета у Београд, 2015, стр. 118.

13 Законом о називу и подели Краљевина на управна подручја из 1929. године успостављено је девет бановина. Бановине су истовремено управне и самоуправне јединице. У бановинама су, изузев бана кога је као представника врховне власти постављао краљ на предлог министарског савета (члан 86. Устава Краљевине Југославије од 1931. године), изабрана и самоуправни тела – бановинско веће и бановински одбор. Осим бановина, постојали су и срезови (јединице управне децентрализације) и општине (јединице локалне самоуправе). Територија бановина била је непромењена све до уочи Другог светског рата, када је образована Бановина Хрватска (Уредба о Бановини Хрватске од 26. августа 1939. године), која је уживала посебан статус. Стварање бановине Хрватске послужило је као аргумент појединим ауторима да укажу на тенденцију ка „федерализацији“ Краљевине Југославије.

Метохије, по први пут, посматра као један нормативни ентитет. Њене границе, као и међе федералних јединица биле су предмет договора комунистичких руководиоца још у току Другог светског рата, у склопу уставноправне прекомпозиције будуће државе и решавања националног питања.¹⁴

Оразлозима за образовање аутономних покрајина постојала су опречна мишљења у теорији. Осим оних који истичу историјске и етничке аргументе у прилог две покрајине на северу и југу Србије, критичари указују на то да су стварни разлози далеко сложенији и морају се тражити у политици Коминтерне и односа Комунистичке партије према тзв. српском националном питању и бившој монархији.¹⁵ Југославија је била друга федерација у свету, након СССР, у којој су успостављене аутономне покрајине. Осим тога, критичари сматрају да је Србији нанета неправда, јер је формирањем аутономних покрајина на својој територији доведена у неравноправан положај у односу на друге федералне јединице, као и да је правни карактер ових аутономних покрајина касније био у нескладу са доктринарним карактером територијалних аутономија у упоредном праву. Са историјске тачке гледишта, није било помена о томе да је стварање аутономије на Косову легитимисало насилну промену етничке структуре.

Статус аутономних покрајина је постепено трансформиран – од класичне аутономије до тзв. парламентарних јединица које нису имале пандан у упоредном праву. Југословенска уставна пракса створила је особену доктрину федерализма и територијално-политичке аутономије, о чијем карактеру коришћене су квалификације, као што су „извитоперени карактер“ федерализма и територијалне аутономије и јединицама аутономне покрајине као „квази федералним јединицама“.¹⁶

14 „Посебан, аутономан статус Косова и Метохије после Другог светског рата био је умногоме прејудуциран међународним ставовима КПЈ о арбанашком, српском и југословенском питању и политиком Комунистичке интернационале која је ради увлачења Албаније и других балканских земаља у совјетску сферу утицаја, давала предност Балканској федерацији.“ К. Чавошки, „Успостављање и потоњи развој косовске аутономије“, у: Р. Самарџић и други, *Косово и Метохија у српској историји*, стр. 379.

15 М. Јовичић, „Уставноправни положај припадника албанске националности у Југославији 1919–1990“, *Срби и Албанци у XX веку*, циклус предавања, 7–10. мај, Београд, САНУ, 137–154. Изнова објављено у: М. Јовичић, *Косово – историјски и уставноправни аспект*, стр. 500–501.

16 П. Николић, *Федерација и федералне јединице*, НИО „Службени лист“, Београд, 1989, стр. 60.

Будуће државно уређење Југославије прејудицирано је у току Другог светског рата одлукама АВНОЈ-а. Комунистичка Југославије осмишљена је као федерација са шест федералних јединица. Тада се нису помињале аутономне покрајине, као што се то касније тврдило, нити посебан правни статус Војводине и Косова и Метохије.¹⁷ Привремена народна скупштина Србије донела је Закон о установљењу и устројству Аутономне косовско-метохијске области (Космет) у септембру 1945. године.¹⁸ Положај ове области био је у границама надлежности јединица територијално-политичке аутономије или „обичне административне децентрализације“, што је било утврђено и Уставом ФНРЈ из 1946. и Уставом НР Србије који је усвојен годину дана доцније.¹⁹ Према овим уставима је „оснивање и утврђивање делокруга аутономних покрајина и области у *искључивој надлежности* (курз. Р. М.) републике“. То је значило и да о оснивању и укидању ових територијално-политичких аутономија одлучује Србија као федерална јединица и да је то њено суверено право.

Уставом СФРЈ и Уставом СР Србије из 1963. године изведене су промене који су оснажиле положај аутономних покрајина у односу на Србију као федералну јединицу. Србија је изгубила право да самостално одлучује о својим територијално-политичким јединицама. Уставом СФРЈ утврђено је да „оснивање и укидање аутономне покрајине ступа на снагу кад се потврди у Уставу Југославије“ (члан 111. став 2). Друго, судска аутономија установљена је и на Косову и Ме-

17 Међутим, тежња за стварањем тзв. Велике Албаније већ је била испољена на тзв. Бујанској конференцији (Првој конференцији Народноослободилачког одбора за Косово и Метохију, која је одржана од 31. децембра до 2. јануара 1944. године). На овој конференцији истакнуто је да се након Другог светског рата пружи могућност да „Шиптари са Косова и Метохије“, у складу с правом народа на самоопредељење, „уједине са Шипнијом“. Опширније: П. Николић, *нав. дело*, стр. 33 (фн 28).

18 Новом закону претходило је доношење Закона о административној подели Србије, који је такође предвиђао постојање две аутономне покрајине, као и Резолуција Обласне народне скупштине Косова и Метохије о прикључењу ове области федералној Србији. Опширније: П. Николић, *нав. дело*, стр. 29–30.

19 Према уставним одредбама „Народна Република Србија има у свом саставу Аутономну покрајину Војводину и Аутономну косовско-метохијску област.“ (члан 2. став. 2. Устава ФНРЈ из 1946). Осим ове термилошке неусклађености, Војводина је имала судску аутономију. Врховни суд за Војводину био је успостављен Савезним законом.

тохији, чиме је уклоњена асиметрија у положају с Војводином.²⁰ Једна од новина јесу савезни и републички уставни судови, који су се старали о заштити уставности и законитости.

Важна промена у уставном положају аутономних покрајина наступа крајем 60-их и почетком 70-их година прошлог века, У домаћој науци она је означена као почетак процеса „радикалног преображаја“ правног положаја аутономних покрајина,²¹ а настављена је са Уставом СФРЈ од 1974. године. Овом уставу претходили су уставни амандмани од 1968. и 1971. године (амандмани на Устав СФРЈ од 1963) који су значајно изменили и дали једно ново виђење настанка и правног статуса аутономије КиМ и Војводине. Напомињемо и да по уставним амандманима из 1968. године је извршена и једна термилошка промена. Из назива јужне српске покрајине избрисана је одредница Метохија и задржан само назив Косово.²² Претходно је амандманом на Устав од 1963. године и Косово добило квалификатив – аутономна покрајина.²³ Нова интерпретација настанка аутономије појавила се 1968. године, када је конституисана концепција о Косову које се *слободно удружило у Србију* и по којој је ова аутономија резултат слободно изражене воље становништва.²⁴ Подлога

20 Уместо Врховног суда Војводине образовано је одељење Врховног суда Србије са седиштем у Новом Саду, а на КиМ је образовано одељење Врховног суда Србије са седиштем у Приштини. Ова судска одељења вршила су послове из надлежности Врховног суда Србије. Види: П. Николић, *нав. дело*, стр. 39.

21 Види: П. Николић, *нав. дело*, стр. 29. М. Јовичић сматра да су као резултат амандмана настале две последице: „прва је значајно приближавање статуса аутономних покрајина статусу федералних јединица, а друга практично потпуна декомпозиција СР Србије као федералне јединице.“ (М. Јовичић, „Облици територијалне аутономије у нашем систему и уставне промене“, Из саопштења за научни скуп „Актуелни проблеми устава и уставних промена у САНУ, 17. марта 1984. године, стр. 284).

22 Видети и амандман V на Устав СР Србије („Службени гласник СРС“, број 5/69).

23 Уместо Косовско-метохијска област користи се назив Косово и Метохија.

24 Тадашњи комунистички албански функционери тражили су промену Устава из 1963. и преношење овлашћења са републике на аутономне покрајине, као и „непосредно везивање аутономне покрајине за Федерације или формирање у оквирима Србије више аутономних република или стицање потпунијег садржаја аутономије.“ (Љ. Димић, *Историја српске државности – књига III – Србија у Југославији*, САНУ – огранак у Новом Саду, Нови Сад, 2001, стр. 393). Овим уставним променама претходе и демонстрације Албанаца (27. новембра 1968). Савезна држава је за сузбијање демонстрација користила силу, укључујући и тенкове. У литератури, међутим, наилазимо и на

за ову концепцију представљали су уставни механизми јачања аутономије, као што су утврђена претпоставка надлежности у корист аутономних покрајина (XVIII амандман), пуна судска аутономија у односу на Врховни суд Србије успостављањем три врховна суда на територији једне федералне јединице и право аутономне покрајине да доноси свој највиши правни акт у форми закона, а не статута.²⁵ Осим тога, границе аутономних покрајина нису могле бити промењене без сагласности њене скупштине.

Уставни амандмани од 1971. (XX–XLII) променили су природу југословенске федерације и промовисали аутономне покрајине као њене конституенте.²⁶ Под изговором заштите равноправности народа и народности у федералну структуру уграђивани су конфедерални елементи, док је с друге стране додатно ојачана позиција аутономних покрајина. Југославија, након ових амандмана, није била само заједница „уједињених народа и њихових социјалистичких република“, него и „социјалистичких аутономних покрајина...“ Аутономне покрајине су изједначене с федералним јединицама. Већ тада било је оних критичара који су у овим уставним амандманима налазили злу намеру, начин да се изврши разградња југословенске федерације тако што ће јачати елементи државности република и покрајина.²⁷ Обистинила су се предвиђања да је Југославија „само географски појам“,²⁸ а да

тумачења по којима су амандмани били вентил за смиривање напетости на Косову. Након месец дана усвојени су амандмани на Устав ФНРЈ (амандмани VII–XIX од 26. децембра 1968. године)

- 25 Тачка 7. амандмана V на Устав СР Србије („Службени гласник СРС“, број 5/69).
- 26 Употребу формулације о аутономним покрајинама као „конститутивним елементима федерације“, критиковао је Миодраг Јовичић, оспоравајући ваљаност овог израза, јер федерацију могу конституисати само федералне јединице (М. Јовичић, „Конститутивни елемент федерације – загађивање интелектуалне средине (II), *Књижевна реч*, 10. децембра 1986. године, поновно објављено у М. Јовичић, *Србија на прелому векова*, стр. 289–291).
- 27 Аутономне покрајине су биле заступљене и у савезним извршним органима. О томе детаљније: П. Николић, *нав. дело*, стр. 107–109.
- 28 Михајло Ђурић, један од малобројних професора Правног факултета УБ, који је критиковао предложене уставне промене. Нарочиту пажњу заслужују Ђурићева становишта о карактеру државног уређења непосредно након Другог светског рата, републичким границама и положају српског народа у односу према другим народима у Југославији. По његовом мишљењу, централизам након Другог светског рата, резултат је настојања да се онемогући „постављање питања националне одговорности за геноцид који

је то последица јачања национализма (sic!), чији извор није био у Србији.

На концепцији израженој у уставним амандманима од 1971. године заснивао се Устав СФРЈ од 1974, касније жестоко нападан у Србији као противан њеним интересима и полуга за њено разбијање на три дела. Поједини теоретичари користе и својеврсни оксиморон, тврдећи да је био „Устав за растурање Југославије“.²⁹ Према Уставу од 1974. аутономне покрајине су биле једнако заступљене с другим федералним јединицама у свим савезним органима.³⁰ Нови начин одлучивања – „консензусом“, доводио их је у повлашћен положај тако да се нити једна одлука на савезном нивоу није могла донети без њихове сагласности. И за промену тадашњег устава била је неопходна сагласност обе аутономне покрајине. Такође, оне су добиле и право на доношење сопственог устава, као основног конститутивног акта. Савезни устав садржавао је конфедералне елементе који су додатно ојачали сепаратисте у републикама. Кључни креатори ових уставних промена били су Ј. Б. Тито и Е. Кардељ који су сматрали да се на тај начин може поразити највећа опасност по социјалистички развитак – „бирокарски централизам“. Оно што није било спорно из садашње перспективе јесте да аутономне покрајине добију политичку и културну аутономију, али су њима припали и атрибути суверене власти.

Иако је ојачан положај аутономних покрајина, Албанци на Косову и Метохији нису били задовољни постојећим стањем, него је поново следила још једна побуна, овог пута 1981. године (тзв. студентске демонстрације). Кључан захтев албанских демонстраната био је сажет у пароли: Косово – република.³¹ Иако се умањује значај ових демонстрација као

је за време Другог светског рата извршен над српским народом!“. Његово излагање, под називом „Смишљене смутње“, објављено је у листу „Студент“ и „Аналима Правног факултета“, бр. 3/71. За овај чланак коришћен је репринт текста у: Ј. Трукуља, *Злочин над мишљење – осуда, изгон и рехабилитација Михаила Ђурића*, друго допуњено издање, ЦУПС, Досије студио, Београд, 2013, стр. 74–78.

29 Р. Марковић, *Уставно право*, двадесето осавремењено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, 2015, стр. 139.

30 Опширније: П. Николић, *нав. дело*, стр. 110–123, 162–179.

31 То, међутим, није био нов захтев, него је уживао подршку албанских комунистичких функционера који су користили прилику да на то и јавно укажу (упоредити: Љ. Димић, *нав. дело*, стр. 397, 445).

покретача касније југословенске кризе и распада земље, чак и код албанских аналитичара се истиче да су „биле прекретница у историји Косова“.³² Од тада долази до хомогенизације албанског сепаратистичког покрета, познатог под називом – иредента. Етничка дистанца и насиље над Србима расту на Косову. У Меморандуму Српске академије наука и уметности, у коме је анализирано стање у југословенској федерацији и положају Српског народа, наведено је и да се против српског народа на Косову и Метохији води „отворен и тоталан рат“, као и да је извршен „физички, политички, правни, културни геноцид“.³³ Убрзо након доношења Меморандума покренути су догађаји који су допринели да у српском комунистичком руководству превагу однесе струја која се залагала да се уместо компромиса са Албанцима примене радикалнија решења.³⁴

Први корак била је промена уставног положаја аутономних покрајина. Амандмани на Устав СР Србије укидају право вета покрајина у поступку промене републичког устава.³⁵ Аутономне покрајине само могу да дају мишљење о предлогу да се приступи промени Устава и мишљење о предлогу акта о промени Устава. Такође, проширена су овлашћења републичке скупштине у областима као што су народна одбрана, унутрашњи послови, и омогућава се суспендовање одредби покрајинских устава које су у супротности са уставом Србије. Врховни суд Србије је добио и нову надлежност да оцењује законитост покрајинских прописа. Легитимност ових уставних промена била је оправдана, јер се на тај начин сузбијао растући сепаратизам Албанца, али и изједначавао

32 М. Limani, *нав. дело*.

33 Текст Меморандума преузет је из књиге: С. Лекић, З. Павић (прир.), *VIII седница ЦК СК Србије – Нулта тачка „народног препорода“*, ЈП „Службени гласник“, STATUSTEAM D.O.O., Београд, 2007. године, стр. 111.

34 На Осмој седници ЦК Србије, одржаној 23–24. септембра 1987. године, победу је однела струја коју је предводио Слободан Милошевић која се залагала за радикалније решење. Двадесет дана раније десио се догађај који ће покренути у парафинској касарни се десило масовно убиство. Тада је Албанац на служењу војног рока убио четири војника а ранио петорицу. У Србији је овај догађај искоришћен за антиалбанско расположење

35 Амандмани од IX до XL IX на Устав СР Србије од 28. марта 1989. године („Службени гласник СР Србије“, број 11/89). Претходно су усвојени амандмани на савезни Устав (амандмани од IX до XLVII на Устав СФРЈ од новембра 1988. године).

положај Србије с другим федералним јединицама, у којима да подсетимо није било дозвољено формирање јединица територијалне аутономије. Међутим, овај чин изазвао је заостравање односа Србије не само са Албанцима, него и појединим републикама.³⁶

Након ових амандмана приступило се доношењу новог Устава Србије из 1990.³⁷ Устав је заокружио промену концепције територијалних аутономија започету уставним амандманима од 1989. Враћен је стари назив Косово и Метохија, покрајинама су одузети преостали елементи државности, између осталог укинута су и покрајински уставни судови, сувереност је припала грађанима (члан 2), територија Србије је јединствена и неотуђива (члан 4), а аутономне покрајине су „облици територијалне аутономије“ (члан 6). Све то је послужило појединим ауторима да закључе да су аутономне покрајине изгубиле право да врше државну власт (уставотворну, законодавну и судску), односно „карактер оригиналности, који их је чинио партнерима републичкој власти“.³⁸ Међутим, у том нормативном деградирању локалних самоуправа отишло се и корак више, па су оне изгубиле и право на доношење прописа са законском снагом, чиме су сведене на „статус јединица локалне самоуправе вишег степена“.³⁹

2.3. Међународни протекторат и проглашење независности

Иако је Уставом од 1990. године конституисана територијална аутономија, она практично никада није функционисала. Претходно је суспендована и распуштена Скупштина

36 Усвајању ових амандмана претходио је штрајк рудара у Косову Пољу и демонстрације у другим местима, које су довеле до тога да је тадашње председништво СФРЈ увело ванредно стање на Косову. Словеначко руководство пружило је подршку албанским рударима, што је даље продубило кризу у тадашњој југословенској федерацији. У демонстрацијама су погинуле 24 особе. Од тада, Албанци стварају паралелне институције и друштво на Косову и Метохији. Словенија већ у септембру исте године усваја амандмане којима се предвиђа отцепљење ове републике од СФРЈ.

37 Устав РС, „Службени гласник РС“, број 1/90.

38 Д. Симовић, „Писани и живи устав за време важења Устава Републике Србије из 1990. године“, *Два века српске уставности*, САНУ, Правни факултет Универзитета у Београд, Београд, 2010, стр. 395.

39 Д. Симовић, *нав. дело*, стр. 396.

на АП Косово (јул 1990. године). Већина њених посланика из редова албанског народа одржала је седницу на којој је донела Декларацију о независности, у септембру је усвојен тзв. Качачки устав (7. септембар 1990), а у септембру наредне године одржан је и илегални референдум о независности Косова, на којима се позивајући се на право на самоопредељење и отцепљење.⁴⁰ На Косову је албански национални покрет развио паралелни систем, већина Албанца отпуштена је с посла или бојкотује институције Републике Србије. У овом периоду пропали су и покушаји проналажења политичког решења и преговори српског државног врха с представницима албанског народа. Такође, Република Србија је одбила предлоге које је Европска унија и Контакт група понудила Београду као решење за Косово.⁴¹

Већина албанског народа је напустила платформу ненасилног отпора Демократског савеза Косова, и узела учешће у оружаном побуну 1998. године. Акције српске војске и полиције повод су за оружану интервенцију НАТО. Бомбардовање СР Југославије окончано је Војно-техничким споразумом (Кумановски споразум од 9. јуна 1999. године), да би дан касније била усвојена Резолуција Савета безбедности бр. 1244/1999.

Међународни протекторат, односно цивилна и војна управа Уједињених нација на Косову (УНМИК и КФОР) преузела је задатак одржавања мира, организовања привремених институција самоуправе, обнове инфраструктуре и привреде, заштите и унапређивања људских права.⁴² Привремени мандат окончава се преношењем овлашћења на косовске привремене институције на основу политичког договора.⁴³ Овај документ је различито тумачен у Београду и Пришти-

40 Опширније: С. Самарџић, „Проблем Косова и Метохије из угла европских интеграција – сецесија Косова као питање односа Европске уније и Србије“, *Србија у процесу придруживања Европској унији*, Београд: Службени гласник, Београд, стр. 210.

41 О овоме опширније: В. Коштунџица, „Постоји ли уставно решење за Косово“, *Уставно-правни статус Косова и Метохије*, материјал са Округлог стола организованог 24. јуна 1999, Југословенско удружење за уставно право, Београд, 1998, стр. 124–127.

42 О неуспеху ове мисије у заштити људских права видети: М. Радојевић, „Заштита људских права на Космету – искуство међународног омбудсмана“, *Херетикус*, бр. 3–4/2007, ЦУПС, Београд, стр. 72–84.

43 Видети: Резолуција СБ 1244(1999).

ни. Једна страна је тврдила да се Резолуцијом гарантује суверенитет и територијални интегритет СР Југославије, док је друга страна истицала да она отвара могућност да о коначном статусу Косова одлуче Албанци на референдуму. На основу Уставног оквира од стране УНМИК (мај 2001) спроведени су избори и изабрани привремене институције. *De facto*, правни систем Србије престао је да функционише изузев на северу Косова.

У међународној заједници питање коначног статуса Косова покренуто је 2005. године,⁴⁴ али преговори од фебруара 2006. године до децембра 2007. године нису довели до резултата. План Мартија Ахтисарија специјалног изасланика УН за преговоре о будућем статусу Косова одбацили су Савет безбедности и Србија.⁴⁵ У међувремену Србија је усвојила нови Устав од 2006. године, који није донео значајније промене у уређивању територијално-политичке аутономије, изузев што је формално прокламовао „суштинску аутономију“ Косова и Метохије. Устав на два места помиње израз „суштинска аутономија“ – у преамбули⁴⁶ и у одредби која се односи на дефиницију, оснивање и територију аутономне покрајине. Међутим, њен садржај никада није детаљније уређен, нити је овај закон донет.⁴⁷ Важнија је била политичка порука која је

44 По старом рецепту, из комунистичке Југославије, Албанци су изазвали насиље 2004. године који је био сигнал и да део западних земаља покрену питање коначног статуса јужне српске покрајине. Контакт група у новембру 2005. године објавила је водеће принципе за решавање статуса.

45 Овим планом предвиђено је да се успостави међународно надгледана независност Косова. План предвиђа повољнији статус српске мањине и присуство Београда на северу Косова (видети: „Свеобухватан предлог за решење статуса Косова“, 26. март 2007, интегрални текст са незваничним преводом са енглеског језика је доступан: <http://kossev.info/public/dokumenti/Sveobuhvatni%20predlog%20Martija%20Ahtisarija.pdf>, посећено 11. јануара 2018. године). Занимљиво је, међутим, да је план објављен на дан када је почело бомбардовање СРЈ. Народна скупштина Републике Србије донела је Резолуцију о Косову којим је одбацила овај план у фебруару 2007.

46 Према тексту преамбуле је: „[...] Покрајина Косово и Метохија саставни део територије Србија, да има положај суштинске аутономије у оквиру суверене државе Србије и да из таквог положаја Покрајине Косово и Метохија следе уставне обавезе свих државних органа да заступају и штите државне интересе Србије на Косову и Метохији у свим унутрашњим и спољним политичким односима [...]“

47 У Уставу и Уставном закону у коме је регулисана обавеза доношења закона о о „суштинској аутономији“. Овај закон се доноси по посебном поступку који важи за промену Устава. Видети: члан 182. став 2. и члан 203. Устава.

након доношења овог устава упућена домаћој и међународној заједници.⁴⁸

Приштина је прогласила независност (17. фебруар 2008. године), управо позивајући се план Мартија Ахтисарија, који је почела једнострано да примењује.⁴⁹ Косовски устав постао је основни правни оквир на овом делу територије. Чин једностране независности Косова заиста је преседан у међународном праву, који је у делу међународне заједнице добио епитет случаја *sui generis*.⁵⁰

3. ДИЈАЛОГ О КОСОВУ

Након окончања тзв. међународно надгледане независности, део међународне заједнице је изнова извршио снажан

48 „У референдумској кампањи, политичка елита је грађанима Србије сервирао дилему – ’Устав или губитак Косова?’. У том периоду, део међународне заједнице је и интензивирао настојања у циљу да се реши коначан статус Косова и Метохије. Суочена с међународним притисцима и сценаријом проглашења независности јужне покрајине, политичка елита је промптно припремила нови устав Србије. Задатак уставног референдума, одржаног крајем октобра 2006. године, био је и да манифестује национални консензус о потреби за остајањем Косова и Метохије у саставу Републике Србије. Позитивно изјашњавање на референдуму о доношењу новог устава коришћено је као порука међународној заједници да грађани Србије и њени државни органи неће признати независност Косова и Метохије... Употреба термина ’суштинска аутономија’ је оригинална, јер је непозната уставној теорији и пракси, и контрадикторна међународноправном статусу и фактичком положају Космета. *De facto*, Србија није конзумирала сувереност на подручју Косова и Метохије од августа 1999. године. Део међународне заједнице је истицао да Устав нема никаквог утицаја на коначан статус Косова и легитимност уставног референдума, пошто већинској албанској популацији није омогућено изјашњавање јер нису ни укључени у бирачки списак.“, опширније: М. Радојевић, „Прилог за расправу о уставном питању у Србији – Митровдански устав“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2009, Институт за политичке студије, Београд, стр. 238–239.

49 Дан раније Европска унија је преузела управљање Косовом од УН и покренула Мисију владавине права Европске уније на Косову и Метохији (ЕУЛЕКС).

50 Овај израз је први пут коришћен у Закључцима Савета о Западном Балкану од 18. јуна 2007. године Само неколико месеци након проглашења независности Косова, Абхазија и Јужна Осетија прогласиле су отцепљење и независност од Грузије. При томе, оне су се позивале на „случај Косова“. На „случај Косово“ позивале су се и сепаратистички покрети у Баскији и Нагорно Карабаху. Опширније: С. Самарцић, *нав. дело*, стр. 196.

политички притисак да Србија успостави дијалог с Приштином, уз посредовање Европске уније. Нови преговори Београда и Приштине су почели 8. марта 2011. године.⁵¹ Након парламентарних избора у Србији, преговори су настављени у новом саставу. „Први споразум о принципима за управљање нормализацијом односа“ потписали су Ивица Дачић и Хашим Тачи, тадашњи председници влада у Београду и Приштини 19. априла 2013. године.⁵² Овај споразум оспораван је у Србији и на Косову. У Србији његови критичари су тврдили да је то параван за „пузајуће признање независности“,⁵³ а поједини албански аналитичари сматрају да се Први споразум удаљио до Ахтисаријевог плана, јер ствара основе за конституисање „двонационалне недовршене државе“.⁵⁴ Трн у оку албанске јавности је Заједница српских општина, за коју сматрају да неће водити интеграцији Срба у косовске институције.⁵⁵ Последица Првог Бриселског споразума је ипак тзв. мирна интеграција општина са српском већином (Северна Митровица, Лепосавић, Зубин поток и Звечан), интеграција

51 Преговори Београда и Приштине уз посредовање Европске уније започели су на основу Резолуције Генералне скупштине УН А/RES/64/298 од 9. септембра 2010. године (текст доступан на веб-страни: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/298, посећено 13. јануара 2018. године).

52 Била је то тзв. десета рунда преговора. У претходних девет рунди постигнути су споразуми у вези с матичним књигама, слободи кретања, катастром, царинским печатом, признањем универзитетских диплома, интегрисаном контролом административне линије, регионалним споразумом и представљањем и функционисањем ЦЕФТ-е.

53 У Србији је Уставни суд Србије (одлука Уставног суда IУо-247/2013) одбацио предлог за оцену уставности овог споразума, јер је утврдио да је ненадлежан за одлучивање. Излагања правних стручњака на јавној расправи у Уставном суду објављена су у часопису *Српска политичка мисао*, број 4/2014, стр. 111–180 (видети текстове: В. Петрова, Б. Ракића, Д. Симовића и Т. Шурлан, В. Ђурића) и часопису *Херетикус*, бр. 1–2/2016, ЦУПС, Београд, стр. 13–151 (К. Чавошки, Р. Марковић, В. Ђурић, Т. Маринковић и В. Беширевић). У часопису *Херетикус* објављени су и интегрални текстови издвојених мишљења судија Уставног суда (О. Вучић, Д. Стојановић, К. М. Андрић и Б. Ненадић).

54 Упоредити: I. Deda, L. Peci, „Godinu dana nakon završetka nadgledane nezavisnosti: Kosovski ćorsokak“, *Kratka analiza*, бр. 1/13, октобар 2013, стр. 5, текст је доступан на веб-порталу: www.kipred.org

55 Споразум о Заједници српских општина потписан је 25. августа 2015. године. Текст споразума доступан је на електронској адреси: <http://www.blic.rs/vesti/politika/dokument-tekst-sporazuma-o-zajednici-srpskih-opstina/cv5gyk3>, преузето 1. децембра 2017. године.

српских безбедносних и правосудних структура у косовски правни систем. Овај споразум приказан у српској јавности као дипломатска победа, јер наводно Заједница српских општина јамчи опстанак српског народа на северу Косова. У међувремену, Србија је направила и друге уступке који су оцењени као напредак у примени Бриселског споразума током 2017. године.⁵⁶ Међутим, и поред тога, Заједница српских општина још увек није формирана. И током 2017. године Европска унија и Сједињене Америчке Државе наставиле су да шаљу поруке да признањем независности Косова Србија отвара врата за убрзан процес уласка у Европску унију. У међувремену, с обзиром на то да је блокиран дијалог између Приштине и Београда, председник Србије Александар Вучић покренуо је иницијативу (јул 2017. године) да се одржи *унутрашњи дијалог* о Косову. На основу ове иницијативе Влада је 16. октобра 2017. године формирала Радну групу за пружање подршке унутрашњем дијалогу. Сам формат и циљ овог дијалога није јасан, и у јавности изазива различита реактовања и тумачења. На првим састанцима с представницима научне и стручне јавности нису могле да се чују и сасвим нове идеје о будућим односима Београда и Приштине.

4. СТАТУСНИ АРАНЖМАНИ

У домаћој научној јавности појавило се неколико предлога за решавање проблема КиМ у протекле две деценије. Већина ових предлога, нажалост, није у складу са политичком реалношћу. Издвојили смо и предлог који више није актуелан, али је својевремено изазвао велику пажњу стручне јавности.

4.1. Регионална држава

Идеја о Србији као регионалној држави настала је у нашој стручној јавности средином 90-их година. Миодраг Јовичић, наш истакнути уставноправни стручњак, имајући у виду инхерентне недостатке уставног уређења – двочлане федерације (СР Југославије) и територијално-политичке

56 Споразум о правосуђу и интеграцији српских судија, тужиоца и правосудне управе у косовско правосуђе обављен је 17. октобра 2017. године.

аутономије у Србији предложио је модел регионализације на савезном нивоу.⁵⁷ Према овом моделу, држава би била подељена на регионе који би располагали широком аутономијом. По његовој замисли, Албанци би могли да буду већина у два региона, са широким правом на самоорганизовање и директним представљањем у дому региона. По становишту самог аутора, који је овај концепт варирао на основу идеја о уставном реформисању СФРЈ крајем 80-их година прошлог века, регионална држава амортизовала би етничке напетости и изградила функционалну државну заједницу. Неодрживост оваквог решења била је у чињеници да је он био неприхватљив и за Црну Гору, па се о овом моделу никада није разговарало на политичком нивоу, као и да је подела албанског корпуса са два региона, који би имали исти статус са другим регионима, унапред била одбачена.⁵⁸

Осим овог решења, било је и оних додуше веома усамљених предлога да Косово и Метохија добије специјални статус (са решењима који су била по Уставу од 1974, односно модел Квебека, Тирола, Хонгконга, Оландских острва...), положај федералне јединице (конфедерација Западни Балкан), предлог о консоцијацији, мултиетничко Косово под протекторатом УН-а, пет кантона (Душан Батаковић, 1998) итд.⁵⁹ Подела Косова такође је разматрана као један од могућих сценарија.

57 Упоредити: М. Јовичић, „Регионални мач за косовски чвор“, *Борба*, 6–8. јануар 1994. године; М. Јовичић, *Регионална држава – уставноправна студија*, Вајат, Београд, 1996;

58 Касније је поново актуелизована, па и разрађена код других аутора. Упоредити: З. Радовић, „Уставно-правни статус Косова и Метохије“, *Уставноправни статус Косова и Метохије*, материјал са округлог стола организованог 24. јуна 1998, Југословенско удружење за уставно право, Београд, 1998, стр. 7–22; З. Ваџић, Б. Мијатовић, А. Симић, З. Радовић, *Регионализација Србије*, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2003; У овом последњем моделу, регионализација се посматра као право на регионално удруживање грађана у општинама. С тим што Косово и Метохија задржава асиметричан положај.

59 Већ у другој половини последње деценије прошлог века идентификовано је око 20-ак различитих сценарија по коме би се могао решити проблем Косова и Метохије. О томе: М. Кнежевић, „Косово и Метохија – сценарији будућности“, *Косово и Метохија – изазови и одговори*, Београд, 1997, стр. 99–155.

4.2. Подела Косова

Тешко је утврдити када се ова идеја у српској јавности појавила,⁶⁰ али је она добила пуну „афирмацију“ након што су је подржали поједини српски академици,⁶¹ као што је Добрица Ћосић. Своју легитимност она црпи из историје односа Срба и Албанаца, по којима је током векова суживот ова два народа био оптерећен сукобима и неразумевањем. Због тога је рационално решење – територијално разграничење на Косову и Метохији.⁶² Добрица Ћосић предлаже да се на Косову и Метохији приликом демографског разграничења узме у обзир демографско стање пре 1998. године, да се спроведе уз максимално поштовање демократске процедуре (референдум) и учешће релевантних међународних организација. С друге стране, предлаже и да српски манастири уживају одређену аутономију према „атоском моделу“.

На основу мемоара Добрице Ћосића, српска јавност је сазнала да је ову идеју прихватио и Зоран Ђинђић, тадашњи председник српске владе, средином децембра 2002. године.⁶³ Увидом у преписку између писца и политичара, сазнајемо да је З. Ђинђић имао примедбу да нема подршку код других српских политичара, који замерају да је ова иницијатива „преурањена“, а она је већ тада била одоцнела. Пре ће бити, да је З. Ђинђић већ тада схватио да је ова идеја превазиђена, и да би је протагонисти проглашења независности Косова врло брзо дезавуисали. Због тога је као реалније решење разматрао успостављање српског ентитета на КиМ, облике сарадње српске и албанске заједнице и гарантовање колективних права српском народу.⁶⁴ Ова решења веома су блиска Споразуму о Заједници српских општина која ће бити потписана 2015. године и била су веома инвентивна, што се не би

60 О томе је било речи крајем 80-их година прошлог века у стручним круговима. Упоредити: Ј. Тркуља, „Алтернативна решења статус Косова и Метохије, *Херетикус*, бр. 3–4/2007, ЦУПС, Београд, стр. 15.

61 Александар Деспич 1996 године („Два могућа пута“, *Наша Борба*, 10. Јун 1996. године). Опширније: Ј. Тркуља, *нав. Дело*, фн. 10, стр. 15.

62 Упоредити: Д. Ћосић, *Косово*, Новости, Београд, 2004, стр. 254, 256.

63 *Исто*, стр. 191–192.

64 Видети: „Стратегија за КиМ“, у: Д. Ћосић, *нав. дело*, стр. 197.

могло рећи и за модел суштинске аутономије изражен кроз формулу „више од аутономије мање од независности“.

Идеја поделе Косова на српски и албански део била је тематизована и код других аутора. Углавном се радило о томе да Косово буде подељено на северни (српски) део, који укључују Косовску Митровицу и Грачаницу, док би српски манастири имали посебан екстериторијални статус.⁶⁵ У једној варијанти овог решења, било је чак и идеја о размени територије и то тако да Србија добије север Косова, а да Косову припадне југ Србије насељен Албанцима (Прешевска долина).

Дилема на коју наилазимо јесте да ли је то решење унапред било осуђено на неуспех. Према Слободану Г. Марковићу својевремено је подели Косова писало и више америчких аналитичара, па се претпоставља да је била предмет размишљања америчке дипломатије. Пажњу заслужује и предлог Ђулијана Амата, италијанског министра унутрашњих послова и председавајућег Међународне групе за Балкан која је и предложила надгледану независност за Косова, о „двофазној упоредној ректификацији“.⁶⁶ Након завршетка надгледане независности Северно Косово би се поново вратило Србији. Ова опција изгледа да је била у игри и након једностраног проглашења независности Косова о чему сведоче и изјаве високих српских званичника.⁶⁷

4.3. Status quo

Присталице одржавање постојећег стања у односима Приштине и Београда противници су наставка преговора између Београда и Приштине и признавања независности Ко-

65 Упоредити: М. Марковић, „Могућности решења проблема статуса Косова и Метохије“, текст доступан на веб-страни: <https://www.sanu.ac.rs/Izdanja/Kosovo/36MihailoMarkovic.pdf>, посећено 13. јануара 2018. Године; М. Степић, „Територијална подела Косова и Метохије – питање геополитичке целисходности“, текст доступан на веб-страни: <https://www.sanu.ac.rs/Izdanja/Kosovo/37MilomirStepic.pdf>, посећено 13. јануара 2018. године.

66 С. Г. Марковић, „Излазна стратегија Србије на Косову и Метохији, *Херетикус*, бр. 3–4/2007, стр. 25–26.

67 Недоумицу је изазвала изјава И. Дачића, министра спољних послова и потпредседника Владе 13. августа 2017. године („Разграничење, а не подела Косова“, <http://rs.n1info.com/a290583/Vesti/Vesti/Dacic-Razgranicenje-a-ne-podela-Kosova.html>, посећено 15. јануар 2018. године).

сова, као и европских интеграција. Они сматрају да стање замрзнутог конфликта није непознаница у међународној пракси. Као примери се наводе Кипар, Кашмир, Тајван, а од недавно и Крим односно Донбас. Према овом становишту, Србија полаже пуно међународно право на Косово и Метохију. Основни аргумент којим поткрепљују своја становишта налазе у наговештају промене геополитичких односа који, по њиховом становишту, иду у корист Србије. У међувремену, предлажу примену тактике одуговлачења, како би се добило на времену јер Сједињене Америчке Државе као главни спонзор Косовске независности губе лидерски положај и статус суперсиле у међународним односима, док је Европска унија након Брегзита у кризи. Присталице *status quo* се залажу за промену спољнополитичке оријентације Србије и јачање политичких и економских односа са Кином и Русијом.

Присталице овог гледишта очекивали су и да се позиција америчке администрације промени након победе на председничким изборима Доналда Трампа, што се није обистинило. Недостатак овог предлога јесте у томе да и у наредних неколико деценија не може очекивати да се стање у међународним односима тако драматично измени. Моћ САД јесте пољуљана, али она још увек управља међународним токовима новца и водећа је земља у технолошким иновацијама. Извесно је да би се Србија у случају сукоба са западним земљама изнова могла суочити са изолацијом па и санкцијама дела међународне заједнице које би могле озбиљно довести у питање њен даљи економски развој и унутрашњу политичку стабилност. Треба подсетити да Србија највећу трговинску размену остварује са земљама Економске уније, као и да је безбедносно окружена земљама НАТО што умногоме компликује њену преговарачку позицију. Такође, време не ради у корист Србије јер на Косову живи све мањи број Срба, а захваљујући високом наталитету све већи број Албанаца.

Ову стратегију покушавала је примени Влада Србије од 2008. до 2012. године. Напослетку, уследила је фамозна посете и ултиматум Ангеле Меркел Београду 23. августа 2011. године. Ова влада није променила своју политику, али је она била замењена новом владом након избора 2012. године.

4.4. Конфедерација и њени деривати

Идеја о лабавом савезу Србије и Косова, конфедерацији и Косова појавила се у стручним круговима,⁶⁸ наводно је била и једна од опција припремана у међународној дипломатији,⁶⁹

68 О овој идеји расправљало се и током последње деценије прошлог века, и она је била у оптици страних (Антонио Касезе, италијански професоре и бивши председник Хашког трибунала, сматрао је да би конфедерација Косова и Метохије требало да буде орочена на пет година, а да би након тога Косово добило пуну независност. У међувремену, како сматра овај италијански професор, могао би да се постигне компромис („За орочену конфедерацију“, дневни лист *Глас јавности*, 28. септембра 2007. године, <http://www.glas-javnosti.rs/node/5249/print>, посећено 30. 11. 2017. године). Ову идеју разматрали су и домаћи стручњаци (упоредити: М. Марковић, „Могућности решења проблема статуса Косова и Метохије“, стр. 454, текст је доступан на интернету: <https://www.sanu.ac.rs/Izdanja/Kosovo/36MihailoMarkovic.pdf>, посећено 30. 11. 2017. године). Теза коју заступа Зоран Томић, професор Правног факултета Универзитета у Београду јесте да се ову творевину, у којој Заједница српских општина има статус посебне аутономије, предвиђа убрзани поступак уласка у Европску унију. Компромис јесте у томе што Србија признаје елементе државности Косова. На тај начин избегавају се даљи конфликти између српског и албанског народа. Упоредити: „Конфедерација Србије и Косова“, дневни лист *Данас*, 15. август 2017, стр. 7, доступно на: http://www.danas.rs/licni_stavovi/licni_stavovi.1148.html?news_id=353807&title=Konfederacija+Srbije+i+Kosova, посећено 16. новембра 2017. године. Неколико година раније нешто другачије виђење изнео је норвешки социолог Јохан Галтунг. Познат по својим смелим предвиђањима будућих политичких процеса, као што је настанак Кине као суперсиле и престанак америчке доминације у свету, Глатунг сматра да ће у наредних пола века настати конфедерација Србије и Албаније, са кантонима који постоје као у Швајцарској. „Конфедерација Србије и Албаније“, објављено 16. фебруара 2010. године, <http://www.info-ks.net/vijesti/665/konfederacija-srbije-i-albanije>, преузето 29. новембра 2017. Године.

69 Према изворима из штампе, Немачки институт за међународну политику и безбедност припремио је у септембру 2007. године документ о три „могућа сценарија“ у односима Србије и Косова. Први је формирање уније између Србије и Косова; други сценарио предвиђа, што се обистинило, проглашење независности Косова уз америчку помоћ и повлачење УНМИК-а. Једина грешка у овој предикцији била је предвиђање и да би север Косова могао бити припојен Србији; и према трећем сценарију – да се Србија сложи са независношћу Косова. Упоредити: „Немачка: стручњаци разматрају могућност конфедерације Србије и Косова“, 24. септембар 2007. године, <https://www.glasamerike.net/a/a-34-2007-09-24-voa9-86983377/755417.html>, преузето 29. новембра 2017. године; „Србија – Косово савез држава“, дневни лист *Новости*, 30. јул 2007. године, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:201004-SRBIJA--KOSOVOSAVEZ-DRZAVA>, преузето 29. новембра 2017. године.

али и разматрана у оквиру тзв. унутрашњег дијалога.⁷⁰ Предност овог решења јесте у томе што се формалноправно не долази до промене границе нити се користи термин – независност. Иако су званичници Европске уније демантовали овакве планове, то није спречило српске политичаре да о томе изнесу своје мишљење. Својевремено, она није добро прихваћена јер се сматрало да Србија тиме не добија ништа, и да је то само прелазно решење до формалне независности Косова.⁷¹ Како се тада истицало, то је водило ка репризи сценарија на основу кога је престала државна заједница Србија и Црна Гора. Након одређеног периода Косово би располагало правом да одржи референдума о државном статусу.

Критичари, дакле, одбацили су идеју о стварању некакве заједнице суверених држава. Конфедерација, по овим становиштима, јесте превазиђени теоријски модел – двочлане федерације или конфедерације показале су се као неодрживо решење на дужи рок.⁷² Конфедерација није облик држава, него савез или скуп држава.⁷³

Крајем новембра 2017. године, на почетку тзв. унутрашњег дијалога, појавила се и нова идеја о реалној унији Србије и Косова.⁷⁴ У јавности, предлог проф. др Владана Кутлешића добила је публицитет захваљујући чињеници и да је председник Републике изјавио да је предлог „веома занимљив“. Иако нису изнете детаљније појединости плана, ради се о следећем: Србија и Косово представљају две независне државе, између којих постоји заједнички царински режим,

70 Почео унутрашњи дијалог о Косову – први модели, <https://rs.sputniknews.com/politika/20171031113265800-kosovo-srbija-dilaog-pravo-modeli-okruglisto/>, посећено 29. новембра 2017. године.

71 Упоредити: „Конфедерација Србије и Косова“ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yuuu=2007&mm=07&dd=31&nav_id=257472, посећено 29. новембра 2017. године.

72 Узмимо за пример, поред Савезне Републике Југославије, и Чехословачке. Федерирање удвоје је, како примећују поједини теоретичари, *contradictio in adiecto*.

73 Упоредити: Р. Марковић, *Уставно право*, петнаесто измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета, у Београд, Београд, 2011, стр. 365; Д. Симовић, В. Петров, *Уставно право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 390.

74 „Блиц: За Србију и Косово 'реална унија'?", https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yuuu=2017&mm=11&dd=19&nav_category=78&nav_id=1327027, 11. јануар 2018. године.

тржиште и монетарна унија. Косово остварује право на столицу у УН, а Србија заузврат добија одређене уступке. Тако припадници српског народа на Косову остварују право на територијално-политичку аутономију (на северу Косова), односно персоналну аутономију (јужно од Ибра), имовина Српске православне цркве и споменици културе нашли би се под посебном заштитом. Споменицима културе управљао би Републички завод за заштиту споменика културе.

Аутор ове идеје проф. др Владан Кутлешић сматра да је реч о рационалном моделу, који узима у обзир да „Косово није унутрашње питање већ међународно правно питање и не зависи од Устава Србије и онога што у њему пише.“⁷⁵ Предност ове идеје је у томе што Срби добијају заштиту својих права и културних споменика, а Косову се омогућава несметана интеграција у међународне институције. У овом предлогу спорно је колико је идеја о реалној унији остварива, јер је Косово прихватило већ прихватило евро као јединицу плаћања.⁷⁶

5. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА - ДА ЛИ ЈЕ ПРИЗНАЊЕ НЕЗАВИСНОСТИ КОСОВА РЕШЕЊЕ ПРОБЛЕМА?

Из угла Београда, Косово и Метохија је део њене територије на коју она полаже сувереност у складу са својим Уставом, међународним правом и Резолуцијом СБ 1244. Приштина, пак, сматра да је Косово независна држава што потврђује бројем држава које су признале ову независност. Међутим, очигледни су недостаци формата оваквог међународног признања, јер се заснива на билатералном нивоу, тако да не испуњава услове за коначно признање у УН-у.

Дакле, основна опција у разматрању статуса Косова јесте признање независности. Изузев малог броја политичара који немају значајнији утицај, већина странака у Србији јавно

75 „Почео унутрашњи дијалог о Косово – ово су први модели“, <https://rs-lat.sputniknews.com/politika/20171031113265800-kosovo-srbija-dilaog-pravo-modeli-okrugli-sto/>, преузето 1. децембра 2017. године.

76 Упоредити: „Реална унија Косова и Србије – замазивање очију“, <http://www.dw.com/bs/realna-unija-kosova-i-srbije-zamazivanje-o%C4%8Diju/a-41463068>, посећено 1. децембра 2017. године

пориче могућност признања независности Косова. Перцепција да је признање Косова и Метохије чин раван националној издаји, још увек је присутан у јавном мњењу. Због тога ко год да је на власти није спреман да преузме огроман политички ризик и мимо националног консензуса донесе такву одлуку. Ипак, понављање мантри да Србија неће признати независност Косова и Метохије све мање делује убедљиво. Низом договора под кишобраном тзв. Бриселског споразума Србија се одрекла своје суверености на Косову и Метохији.⁷⁷ Променом реторике, уместо некадашњих парола о одбрани суверености, сада се све више говори о праведном и рационалном решењу за Космет, који би требало постићи до краја ове календарске године.

Истовремено међународна заједница засипа порукама Србију да призна Косово. То се чини у директној форми или у виду увијених флоскула о нормализацији односа Београда и Приштине. У замену за ово признање, у складу с тактиком „штапа и шаргарепе“, нуди се отварање поглавља и убрзање европских интеграција. Предмет нагодби јесте и имплементација ЗСО, која очигледно је стављена *ad acta* и у договору са менторима Приштине.

Признање Косова од стране Србије био би велики тријумф запада, потврда да је њихова политика силе и злоупотребе међународног права делотворна. Признање Косова амнестирало би НАТО повесне одговорности за бомбардовање СРЈ. У будућности, преседан Косова могао би постати правило који би се могао арбитрерно тумачити приликом стварања нових држава на територији међународно признатих земаља. Због тога ће притисци на Србију наставити да расту.

Друга димензија признања независности Косова тиче се региона и како би тај чин могао утицати на даље односе између суседа. Да ли ће Албанци коначно бити задовољни тиме што су добиле и своју другу државу или ће се то посматрати само као корак ка коначној реализацији националног сна о Великој Албанији. Симптоми превирања у околним државама указују на то и да би на удару њиховог националног плана

77 Опширније: Р. Марковић, „Самртнички ропак српског Косова“, у: Р. Марковић, *Са уставне осматрачнице*, ЈП „Службени гласник“, Досије студио, Београд, 2017, стр. 75.

веома брзо појавила би се Македонија, а затим Црна Гора... Траума националног пораза за српски народ (постријанонски синдром), могла би радикализовати унутрашњу политичку сцену са несагледивим социјалним импликацијама.

Литература

- Вашић Зоран, Мијатовић Бошко, Симић Александар, Радовић Зорица, *Регионализација Србије*, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2003
- Вемић Мирчета, *Етничка карта дела Старе Србије. Према путопису Милоша С. Милојевића 1871–1877. год.*, Београд, 2005 (М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (Старе) Србије*, књ. 1–3, Београд, 1871, 1872, 1877)
- Deda Ilir, Peci Lulzim, „Godinu dana nakon završetka nadgledane nezavisnosti: Kosovski ćorsokak“, *Kratka analiza, br. 1/13*, октобар 2013, стр. 5, текст је доступан на веб-порталу: www.kipred.org
- Деспић Александар, „Два могућа пута“, *Наша Борба*, 10. јун 1996.
- Димић Љубодраг, *Историја српске државности – књига III – Србија у Југославији*, САНУ – огранак у Новом Саду, Нови Сад, 2001
- Јовановић Слободан, *Уставно право Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, НИО „Службени лист“.
- Јовичић Миодраг, „Косово – историјски и уставноправни аспект“, у: М. Јовичић, *Изабрани списи, књига 6. Србија на прелому векова*, ЈП „Службени гласник“, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2006, стр. 493–507.
- Јовичић Миодраг, „Облици територијалне аутономије у нашем систему и уставне промене“, Из саопштења за научни скуп „Актуелни проблеми устава и уставних промена у САНУ, 17. марта 1984. године
- Јовичић Миодраг, „Уставноправни положај припадника албанске националности у Југославији 1919–1990“, *Срби и Албанци у XX веку*, циклус предавања, 7–10. мај, Београд, САНУ, 137–154.
- Јовичић Миодраг, „Конститутивни елемент федерације – загађивање интелектуалне средине (II), *Књижевна реч*, 10. децембра 1986, године, поновно објављено у М. Јовичић, *Србија на прелому векова*, стр. 289–291.

- Јовичић Миодраг, *Регионална држава – уставноправна студија*, Вајат, Београд, 1996.
- Кнежевић Михајло, „Косово и Метохија – сценарији будућности“, *Косово и Метохија – изазови и одговори*, Београд, 1997, стр. 99–155.
- Коштуница Војислав, „Постоји ли уставно решење за Косово“, *Уставно-правни статус Косова и Метохије*, материјал са Округлог стола организованог 24. јуна 1999, Југословенско удружење за уставно право, Београд, 1998, стр. 123–132.
- Krasniqi Mark, „Neki manje poznati izvori o stanovništvu Kosova“, *Geografski vestnik*, Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana, XLIX, 1977, стр. 119–124.
- Лекић Славиша, Павић Зоран (прир.), *VIII седница ЦК СК Србије – Нулта тачка „народног препорода“*, ЈП „Службени гласник“, STATUSTEAM D.O.O., Београд, 2007.
- Limani Mrika, „Kosovski Albanci u Jugoslaviji – borba za autonometriju“, http://www.yuhistorija.com/serbian/jug_druga_txt01c7.html, посећено 15. јануара 2018. године Марковић Михајло, „Могућности решења проблема статуса Косова и Метохије“, текст доступан на веб-страни: <https://www.sanu.ac.rs/Izdanja/Kosovo/36MihailoMarkovic.pdf>, посећено 13. јануара 2018
- Марковић Ратко, *Уставно право, двадесето осавремењено издање*, Правни факултет Универзитета у Београд, 2015.
- Марковић Ратко, „Самртнички ропац српског Косова“, у: Р. Марковић, *Са уставне осматрачнице*, ЈП „Службени гласник“, Досије студио, Београд, 2017, стр. 70–76.
- Марковић Слободан, „Излазна стратегија Србије на Косову и Метохији, *Херетикус*, бр. 3–4/2007, ЦУПС, Београд, стр. 19–27.
- Николић Павле, *Федерација и федералне јединице*, НИО „Службени лист“, Београд, 1989.
- Радовић Зорица, „Уставно-правни статус Косова и Метохије“, *Уставноправни статус Косова и Метохије*, материјал са округлог стола организованог 24. јуна 1998, Југословенско удружење за уставно право, Београд, 1998, стр. 7–22 .
- Радојевић Мијодраг, „Заштита људских права на Космету – искуство међународног омбудсмана“, *Херетикус*, бр. 3–4/2007, ЦУПС, Београд, стр. 72–84.

- Радојевић Мијодраг, „Прилог за расправу о уставном питању у Србији – Митровдански устав“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2009, Институт за политичке студије, Београд.
- Ристић Косовка, *Мало Косово, антропогеографска студија*, Приштина, 1971.
- Самарцић Радован и други, „Косово и Метохија: успон и пропадање српског народа“, *Косово и Метохија у српској историји*, Српска књижевна задруга, Београд, 1989.
- Самарцић Слободан, „Проблем Косова и Метохије из угла европских интеграција – сецесија Косова као питање односа Европске уније и Србије“, *Србија у процесу придруживања Европској унији*, Београд, Службени гласник, Београд.
- Симовић Дарко, „Писани и живи устав за време важења Устава Републике Србије из 1990. године“, *Два века српске уставности*, САНУ, Правни факултет Универзитета у Београд, Београд, 2010.
- Симовић Дарко, Петров Владан, *Уставно право, Криминалистичко-полицијска академија*, Београд, 2014.
- Степић Миломир, „Територијална подела Косова и Метохије – питање геополитичке целисходности“, текст доступан на веб-страни: <https://www.sanu.ac.rs/Izdanja/Kosovo/37MilomirStepic.pdf>, посећено 13. јануара 2018.
- Тасић Дмитар, *Рат после рата – Војска Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Косову и Метохији и Македонији 1918–1920*, друго допуњено издање, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2012.
- Толева Теодора, *Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896–1908*, „Филип Вишњић“, Београд, 2016.
- Тркуља Јовица, „Алтернативна решења статус Косова и Метохије, *Херетикус*, бр. 3–4/2007, ЦУПС, Београд.
- Тркуља Јовица, *Злочин над мишљење – осуда, изгон и рехабилитација Михаила Ђурића*, друго допуњено издање, ЦУПС, Досије студио, Београд, 2013.
- Ћосић Добрица, *Косово*, Новости, Београд, 2004.
- Цвијић Јован, „Македонија и Стара Србија“, приредио Челиковић Борислав, *Стара Србија и Македонија. Насеља, порекло становништва, обичаји*, Библиотека „Корени“, књ. 30, Службени гласник, САНУ, Београд, 2017, стр. 58. Првобитно објављено у: Ј. Цвијић, *Основи за географију и*

геологију Македоније и Старе Србије, књ. I–III, Београд, Београд, 1906, 1911.

Чавошки Коста, „Успостављање и потоњи развој косовске аутономије“, у: Р. Самарцић и други, *Косово и Метохија у српској историји*, Српска књижевна задруга, Београд, 1989.

Правни извори

Амандман на Устав СР Србије, „Службени гласник СРС“, број 5/69

Амандмани од IX до XL IX на Устав СР Србије „Службени гласник СР Србије“, број 11/89

Амандмани од IX до XLVII на Устав СФРЈ од новембра 1988. године

Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја из 1929. године, Издавачка књижарница Геца Коц, Београд, 1930 („Службене новине“, број 233 од 5. октобра 1929.)

Закон о обласној и средској самоуправи од 26. априла 1922. године, „Службене новине“, бр. 99/1922

Резолуција Генералне скупштине УН А/RES/64/298 од 9. септембра 2010. године (текст доступан на веб-страни: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/298, посећено 13. јануара 2018. године).

Резолуција А/63/Л.2 од 8. октобра 2008. године

„Свеобухватан предлог за решење статуса Косова“, 26. март 2007, интегрални текст са незваничним преводом са енглеског језика је доступан: <http://kossev.info/public/dokumenti/Sveobuhvatni%20predlog%20Martija%20Ahtisarija.pdf>, посећено 11. јануара 2018. године).

Споразум о Заједници српских општина потписан је 25. августа 2015. године. Текст споразума доступан је на електронској адреси: <http://www.blic.rs/vesti/politika/dokument-tekst-sporazuma-o-zajednici-srpskih-opstina/cv5gyk3>, преузето 1. децембра 2017. године

Устав РС, „Службени гласник РС“, број 1/90

Устав РС, „Службени гласник РС“, број 98/06

Устава ФНРЈ из 1946

Устав СФРЈ од 1974

Судска пракса

Одлука Уставног суда IУо-247/2013

Новински текстови

„Блиц: За Србију и Косово 'реална унија'?“, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=11&dd=19&nav_category=78&nav_id=1327027, 11. јануар 2018.

„Почео унутрашњи дијалог о Косово – ово су први модели“, <https://rs-lat.sputniknews.com/politika/201710311113265800-kosovo-srbija-dilaog-pravo-modeli-okrugli-sto/>, преузето 1. децембра 2017.

Упоредити: „Реална унија Косова и Србије – замазивање очију“, <http://www.dw.com/bs/realna-unija-kosova-i-srbije-zamazivanje-o%C4%8Diju/a-41463068>, посећено 1. децембра 2017.

Разграничење, а не подела Косова“, <http://rs.n1info.com/a290583/Vesti/Vesti/Dacic-Razgranichenje-a-ne-podela-Kosova.html>, посећено 15. јануар 2018.

„За орочену конфедерацију“, дневни лист *Глас јавности*, 28. септембра 2007. године, <http://www.glas-javnosti.rs/node/5249/print>, посећено 30. 11. 2017.

„Конфедерација Србије и Косова“, дневни лист *Данас*, 15. август 2017, стр. 7, доступно на: http://www.danas.rs/licni_stavovi/licni_stavovi.1148.html?news_id=353807&title=Konfederacija+Srbije+i+Kosova, посећено 16. новембра 2017.

„Конфедерација Србије и Албаније“, објављено 16. фебруара 2010. године, <http://www.info-ks.net/vijesti/665/konfederacija-srbije-i-albanije>, преузето 29. новембра 2017.

„Немачка: стручњаци разматрају могућност конфедерације Србије и Косова“, 24. септембар 2007. године, <https://www.glasamerike.net/a/a-34-2007-09-24-voa9-86983377/755417.html>, преузето 29. новембра 2017. године; „Србија – Косово савез држава“, дневни лист *Новости*, 30. јул 2007. године, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:201004-SRBIJA--KOSOVOSAVEZ-DRZAVA>, преузето 29. новембра 2017.

Почео унутрашњи дијалог о Косову – први модели, <https://rs.sputniknews.com/politika/201710311113265800-kosovo-srbija-dilaog-pravo-modeli-okrugli-sto/>, посећено 29. новембра 2017.

Упоредити: „Конфедерација Србије и Косова“ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?уууу=2007&мм=07&дд=31&нав_id=257472, посећено 29. новембра 2017.

Mijodrag Radojevic

**POLITICA SOLUTIONS AND STATUS
ARRANGEMENTS FOR KOSOVO AND
МЕТОHIЈА**

Resume

The subject of this research is the legal-political position and status of Kosovo and Metohija. In the first part, through a legal-historical context, we discuss the development of Kosovo and Metohija as a legal entity, in the period between the two World Wars, its territorial autonomy after the Second World War and its constitutional position following the arrival of international forces and the one-sided declaration of independence by the so-called temporary organs of Kosovo. A specific part of the paper analyzes the status arrangements that can be taken into account when deciding the future of Kosovo.

Keywords: territorial autonomy, constitutions, the Brussels agreement, substantive autonomy, personal union, real union, independence, the European Union, internal dialogue.

* Овај рад је примљен 1. децембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Зоран Кинђић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

ДУХОВНА ДИМЕНЗИЈА УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА

Сажетак

Истакавши да је у решавању косовско-метохијског проблема неопходно имати у виду етичку и духовну димензију, аутор позива сваког ко намерава да се укључи у расправу о том проблему да најпре поведе унутрашњи дијалог са властитом савешћу и читавом српском историјом. Ауторerefлексijом се долази до увида да је Косовски завет оно што конституише српски национални идентитет. За Србе је територија Косова и Метохије света, баш као и Јерусалим за јеврејски народ. Онај ко би да се, зарад европских интеграција, одрекне Косова и Метохије, није уистину Србин. Аутор подсећа да одбрана Косова и Метохије није само ускогрудни српски национални интерес, него да има универзалан значај. Лазарево опредељење за Царство небеско, учињено у име свих Срба, блиско је свим правдољубивим људима света. Питање односа према Косову и Метохији треба сагледати и из есхатолошке перспективе: да ли смо за Христа или, свесно или несвесно, за Антихриста. Будући да Запад, окренувши леђа Христу, припрема услове за ступање на историјску сцену Антихриста, за Србе је право решење да се окрену свом светосавском корену. Подсетивши на светоотачки увид да је прагматичан савез са злим савезником осуђен на пораз, да судба једног народа у великој мери зависи од моралног и духовног лика владара, као и да имамо владара каквог заслу-

жујемо, аутор све позива на покајање и морални и духовни преображај. Будући да Албанци својим грешним понашањем (трговање дрогом и људским органима) на себе све више навлаче Божији гнев, уколико се догоди преображај српског народа, Косово ће опет бити српско.

Кључне речи: Косовски завет, духовност, Божија правда, Христос, крст, издаја, грех

Председник Вучић нас је недавно позвао на тзв. унутрашњи дијалог о Косову и Метохији, после кога би он, након што сагледа и процени садржину тог дијалога, изнео рационалну платформу за отпочињање (спољашњег) дијалога са властима из Приштине. Циљ овог дијалога је, по Вучићу, уклањање највеће препреке која стоји Србији на путу пријема у Европску унију.

Према овом позиву могуће је одредити се на више начина. Две основне могућности – одазивање или неодазивање на позив, почивају на дијаметрално супротним претпоставкама о томе какви су били Вучићев мотиви када се одлучио да упути позив на јавну расправу о проблему Косова и Метохије. Они који, на основу његовог досадашњег понашања, као и најаве да ћемо морати донети тешку, али рационалну) одлуку и пристати на болан компромис, а поготово наговештаја да је спреман да под извесним условима (ако и ми нешто добијемо) пристане да не блокира пријем тзв. државе Косово у Уједињене нације, сматрају да је Вучић већ донео одлуку, а да тзв. унутрашњи дијалог треба само да му послужи као алиби за испуњавање оног што је својевремено обећао Западу, како би дошао на власт и учврстио своју ауторитарну владавину, с индигнацијом одбијају да се у њега укључе. Учествовати у фиктивном дијалогу, по њима, нема смисла. Будући да не желе да буду пука средства Вучићеве манипулације, не само што одбијају да се упусте у расправу, већ имплицитно оптужују оне који су прихватили позив или као политички наивне или чак као Вучићеве саучеснике у издаји свете српске земље.¹

1 Што се тиче Вучићеве тврдње да морамо испољити храброст и политичку мудрост при доношењу одлуке којом ћемо уклонити највећу препреку на путу европских интеграција, они сматрају да је у питању пука софистичка смицалица, те је разобличавају тако што указују да та тобоже разумна и храбра одлука подразумева неформално, али фактичко одрицање од

Они који пак мисле да је Вучићев позив био искрен, да је он заиста заинтересован да пажљиво саслуша различите аргументе, како би био у стању да формулише најрационалнији предлог за решавање косовско-метохијског проблема, са одобравањем су прихватили његов позив. Уверени да је стигао у прави час, труде се да дају свој допринос уклањању највеће препреке на путу нашег убрзаног укључивања у Европску унију, што је, бар по њима, циљ ка коме бисмо сви морали тежити.

Између ова два супротстављена гледишта могуће је заузети различите позиције, које ће у већој или мањој мери нагињати једном од наведних полова. Но, као што мотив оних који се нису одазвали на Вучићев позив не мора бити одбијање да се буде саучесник у издаји свете српске земље, већ напросто равнодушност према том питању или пак страх да се изношењем свог гледишта некоме не замере, тако ни они који су се укључили у тзв. унутрашњи дијалог не морају да буду присталице европских интеграција. Наиме, могуће је укључити се у тај дијалог чак и ако се претпоставља да је Вучићева првобитна замисао била да прибави себи алиби за одрицање од територије Косова и Метохије, тако што би политичку одговорност поделио са другима. Наиме, по овом гледишту, које и ми делимо, уколико став оних који се противе било каквим даљим уступцима властима у Приштини буде чврст и непоколебив, поготово уколико Српска православна црква буде довољно гласна у одбацивању било какве могућности да се тргује светом српском земљом², могуће је, имајући у виду и повољан развој догађаја на светској политичкој сцени, да Вучић устукне и одустане од те евентуалне намере, правдајући се пред Западом да није могао да испуни

суверенитета над територијом Косова и Метохије, тј. пристанак на пријем Косова у Уједињене нације. Они истичу да за издају није потребна храброст, већ одсуство стида пред људима и страха од Бога. Евентуални чин издаје виталних националних интереса, зарад убрзавања крајње неизвесног процеса европских интеграција, током којег ћемо бити изложени читавом низу неприхватљивих условљавања, поготово од стране Хрватске, био би знак кукавичлука и бестидности, а не мудрости.

2 Верујемо да би за данашње епископе било веома корисно да се присете како су се српски епископи, поготово Св. Николај Српски, понашали током Конкордатске кризе. Уколико би се угледали на њих, ни данашњи српски политичари не би се усудили да повлаче потезе који су у супротности са виталним српским интересима.

њихова очекивања јер су у супротности са демократски израженом вољом народа.³

Одмах на почетку ваља указати да је Вучићев позив у великој мери закаснео. Наиме, јавна расправа о тако важном питању морала је претходити његовој самоволној одлуци да склопи противуставни Бриселски споразум чија целокупна садржина нам још увек није позната. Осим тога, Вучић сасвим неосновано претпоставља да је опредељење грађана Србије за укључивање у Европску унију неупитно, те дијалог о Косову и Метохији смешта у пуки контекст уклањања препрека које стоје на путу европских интеграција. Проблем је такође и у томе што је он тај тзв. унутрашњи дијалог замислио као дијалог који ће се бавити првенствено правним, политичким и економским питањима, док је етичка и духовна димензију нашег односа према „срцу Србије“ потпуно занемарена.⁴

Пре него што се евентуално упустимо у дијалог о за српски народ тако судбински важном питању, потребно је подсетити да је пре започињања било каквог сучељавања аргумената неопходно да свако од нас најпре поведе унутрашњи дијалог са самим собом, тј. са својом савешћу, баш као и са својим прецима, па и читавом српском историјом,

3 Чини нам се да је Вучић, избегаваши да изнесе свој предлог решења косовско-метохијског проблема, предвидео за себе и могућност одступнице, уколико отпор његовој намери буде превише јак.

4 Иако би било логично очекивати да Вучић најпре изнесе свој предлог, који би затим био изложен критичком суду јавности, он је од тога, по свему судећи, из политикантских разлога одустао, плашећи се да би аргументована критика његовог предлога, поготово уколико би она могла да се чује и преко строго контролисаних медија, умањила његов политички рејтинг. Чини нам се, мада не искључујемо могућност да грешимо, да је своју тактику Вучић замислио тако што би, наводно, пажљиво саслушао све предлоге, након чега би се определио за тзв. средње, компромисно, рационално решење, које се мање-више поклапа са већ унапред донетом одлуком. Будући да ће у јавној расправи свакако бити и дефетистичких предлога да на овај или онај начин Албанцима предамо Косово и Метохију, Вучићу би то послужило као изговор да се ето он, као одговоран и рационалан политичар, чува крајности и бира средње, компромисно решење. А крајност би, из искривљене визуре особе која је по образовању правник, била поштовање Устава Републике Србије! Уместо да одустане од било каквих даљих уступака, поготово што се у томе већ отишло предалеко, предложио би решење које би у најмању руку неформално водило признању независности тзв. државе Косово. Чини се такође да није предвидео да се о његовом решењу народ изјасни на референдуму.

поготово што су у њој кристалисана хришћанска духовна начела, која нам могу бити од велике помоћи у заузимању исправног становишта. Наиме, уколико запоставимо властиту унутрашњост, уколико без претходне ауторефлексије дијалогу приступамо као пука телесна а не морална и духовна бића, наши аргументи и евентуални предлози биће не само мањкави него неизбежно и погрешни. Све оне који се ослањају само на пуку разумску процену тренутног односа економских, политичких и војних снага у свету, а поготово оне који се руководе само својим приземним материјалним интересима, треба подсетити да човек није само телесно него и душевно и духовно биће. Уколико то превидимо, уколико су наша срца хладна према светој српској земљи, уколико смо равнодушни према Косовском завету, наши ће закључци бити површни и приземни, баш као што смо у том случају то и ми сами.

Онај ко је усредсређен првенствено на задовољавање својих телесних потреба и егоистичних интереса, ко не брине ни за своју отаџбину ни за своју душу, ко није свестан тога да смо сви ми заправо само путници на земљи, у старту се определио за процену проблема из пуке жабље перспективе. Ма колико се иначе надимало његово телесно ја, било због политичке моћи било због академског звања, уверења да припада политичкој или интелектуалној елити, његове процене ће, услед његове скучене и приземне перспективе, неизбежно бити инфериорне у односу на оног ко проблем посматра из етичке и светскоисторијске, а поготово из есхатолошке перспективе.

Што би рекао наш блаженопочивши патријарх Павле, а што важи за сваку ситуацију, па и ову, када треба изнети своје мишљење о питању како се одредити према статусу Косова и Метохије, потребно је увек водити рачуна о томе да будимо људи. Дакле, не нељуди, не полусвет, не несој, не они који у свету живе као пука телесна бића, који су, било због себичности било због страха, заинтересовани да само што лагодније и удобније проживе свој овоземаљски живот. Наиме, да би неко у пуном смислу те речи могао да претендује на то да буде човек, он мора у себи да има развијен смисао за моралност и духовност. Онај ко је у свом површном начину постојања ограничен само на једну димензију, ко је слеп за

душевну дубину и духовну висину, свакако то није, ма колико можда имао високо мишљење о себи, о својој образованости и хуманости. Уколико претходно ауторефлексијом не осветли властиту унутрашњост и не буде свестан онога што конституише српски национални идентитет, боље би било и да се не упушта у тзв. унутрашњи дијалог, будући да није компетентан да одлучују о ономе што је свето, а Косово и Метохија с правом имају статус свете српске земље.

Ма колико се то заговорницима евроатлантских интеграција чинило архаичним и политички некоректним, треба увек изнова понављати и подсећати: за Србе је територија Косова и Метохије света, баш као и Јерусалим за Јевреје, а светим се не тргује! Онај ко би да то чини није у пуном смислу те речи ни Србин ни човек, без обзира на то какав углед уживао или какву позицију имао у нашем друштву.⁵ Територија Косова и Метохије није гола ледина, већ је испуњена бројним српским светињама које вековима освећују ову страдалну и заветну земљу. Препустити их на милост и немилост онима који би да их оскрнавe и униште, био би велики грех. Оног ко сматра да се треба бринути искључиво за земаљску Србију, да је Небеска Србија тек пука илузија и бесмислица, треба подсетити да без Небеске Србије земаљска Србија не вреди много. Онај ко се шегачи са појмом Небеске Србије, кога интересује само земаљска Србија, у строгом смислу речи заправо и није достојан да се назове Србином⁶, баш као што ни онај ко даје предност

5 Будући да у сваком од нас постоји напетост између *јесте* и *треба*, могло би се рећи да неко у биолошком значењу речи свакако *јесте* човек, али не мора бити и у вредносном. Само онај ко се труди да своју палу природу преобрази тако што ће се врлинским животом све више уподобљавати Праобразу заслужује да се назове човеком. Наиме, док је нечовек онај ко се својим неморалним животом уподобљава демонима, човек је онај ко се уподобљава Богочовеку. Апел патријарха Павла „Будимо људи!“ био би неразумљив уколико бисмо сматрали да је неко већ самим својим пуким биолошким постојањем човек.

6 Еп. Атанасије Јевтић подсећа да „трајно опредељење за Небеско царство владика Николај назива опредељењем за Небеску Србију, али не у неком националистичком смислу, већ као духовно опредељење за следовање и идеје за Србима Светитељима, који су већ постали становници вечног Царства Христовог“ (Еп. Атанасије, *Свети Сава и Косовски завет*, стр. 302). Уверен да између земаљске и Небеске Србије не зјапи непремостива онтолошка провалија, већ да Срби живе у јединственој небоземној Србији, епископ Атанасије се критички осврће на Вучићеву изјаву „У ’небеској Србији’

Царству земаљском у односу на Царство небеско није у вредносном смислу истински човек, тј. не одговара појму човека, иако споља наликује на човека.

За све оне који су одрођени и обезбожени, територија Косова и Метохија представља само непотребан и сувишан терет, препреку на европском путу, баласт, омчу око врата који нам отежава приступ тобожњем европском потрошачком рају, па би, бар по њима, било најпапетније отарасити га се. У свом материјалистичком, аморалном и недуховном приступу животу, они одбијају да понесу крст. Уместо да достојанствено, без роптања носе свој лични и колективни крст, они би, како кажу, напосто само да живе „као сав нормалан свет“, што се у њиховим очима најчешће своди на потрошачки начин живота. Али Божјим промислом устројено је да се у физичком свету не може живети без некаквог крста.⁷ Чак и ако бисмо се, због своје безумности и саможивости, одрекли Косовског крста, неизбежно бисмо понели неки други, вероватно чак још и тежи крст. Наиме, уколико бисмо се одрекли Косова и Метохије, били бисмо осуђени на некакво друго страдање, само овог пута не Христа ради, него због својих грехова! Одбијањем да носимо крст који нам је од Бога дат, чија тежина свакако није већа од оне коју можемо да понесемо⁸, показали бисмо се као себична,

треба само да умремо, ништа више, а ја сам обећао живот“. Та изјава, по еп. Атанасију, показује да је Вучић, иначе нарцисоидно опседнут собом и својом тобожњом незаменљивошћу, упркос томе што се повремено, када му је то од политичке користи, буса у српска прса, заправо отуђен „од изворног карактера и етоса свог народа, од живог предања и идентитета и интегритета српског“. Вучићу, „ругачу јединствене небоземне Србије“, који скоројевићки и лакејски претендује да „промени свест српског народа“, измиче да „небоземна Србија над Косметом“ није мртва, да се „на њој, и за њу, и њоме“ живи (Еп. Атанасије, „Вучићево поповане против ’небеске Србије’ или приватизација неба и земље“, у: www.kurir.rs, приступљено 21. 12. 2017.).

- 7 Јасперс је тврдио да су борба и патња заправо човекове граничне ситуације, да човек не може да проживи живот у коме не би било патње и борбе, да управо оне потенцијално доприносе изградњи човекове аутентичне егзистенције. Види: Карл Јасперс, *Филозофија*, Књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1989, стр. 403-412.
- 8 Бог увек води рачуна о томе да тежина и величина крста буде сразмерна нечијој снази, баш као и време ношења терета. По речима Св. ап. Павла, Бог „неће пустити да се искушате већма него што можете, него ће учинити са искушењем и крај, да можете поднијети“ (1. Кор. 10, 13).

бљутава, Светим Духом неосољена бића, а самим тим бисмо, док се страдањем и покајањем не искупимо за тај грех, привремено били лишени Божије помоћи. А у овом свету, који сав „у злу лежи“ (Јн. 5, 19), који је препун замки и искушења, страшно је и крајње непромишљено лишити се Божије помоћи.

Телесни Срби, који се често у свом постојању руководе психолошким механизмом идентификације са агресором, истичу да је за нас најпааметније да се беспоговорно повинујемо Западу, да се одрекнемо тобоже митске, мрачно средњовековне прошлости зарад светле евро(атлантске) будућности. Уколико пристанемо на све што од нас траже, наводно ћемо избећи садашњи политички притисак и будућа страдања, штавише припадајући западном победничком табору уживаћемо у благостању и моћи. Ако је цена за интеграцију у Европску унију Косово, треба је без много размишљања, моралисања и сентименталности платити. Но оне који помишљају да је исплативо одрећи се Косова зарад убрзања процеса европских интеграција, ваља подсетити да је цена за такву интеграцију унутрашња дезинтеграција. И то не само територијална. Одрицање и предаја Косова и Метохије за Србе не значи само пуки губитак некакве територије, већ пре свега губитак властитог идентитета. Баш као што су Јевреји током свог двомиленијумског егзила сачували свој идентитет управо захваљујући својој вери, сећању на Јерусалим и нади да ће се једном, кад то прилике дозволе, вратити у обећану земљу⁹, тако су и Срби у вишевековном ропству чували свој идентитет хранећи се Косовским заветом.¹⁰

9 Не одричући се територијалног упоришта свог верског и националног идентитета, Јевреји су из генерације у генерацију понављали исту заклетву верности: „Ако заборавим тебе, Јерусалиме, нека ме заборави десница моја“ (Пс. 136, 5). Чак и када се чинило да нема никакве шансе да се тако нешто оствари, да је „паметније“ одрећи се светиње и бринути се за своје прозаичне послове, они су непоколебљиво изражавали наду у повратак у свети град, говорећи један другоме: „Догодине у Јерусалиму!“ Срби би од Јевреја макар то могли да науче.

10 Димитрије Богдановић истиче да је Косово симбол српске државности и културе. Он подсећа да се у меморандуму српске владе упућеном конференцији амбасадора у Лондону 1913. приликом стварања Албаније каже да је Косово „нешто као Света земља српског народа“. По Богдановићу, светом је чини поготово „жива, незаборавна успомена на Косовску битку. (...) У низу великих битака европских народа (уз Термопиле, Поатије,

Освешћујући увид у огроман значај видовданског Догађаја за српски идентитет, тог судбинског Догађаја који се већ више од шест векова, попут Христове евхаристијске мистерије, увек изнова догађа у душама многих Срба и Српкиња, толико је присутан у српској култури да не треба трошити превише речи о његовој архетипској важности за све нас. Осврћући се на српску историју, која је сва у знаку Косовског распећа, Милош Ђурић пише: „Од свог сопственог живота наш народ је направио своју христософију, што најбоље показује Косовски Мит, који је изгубио своје историјско значење и добио снагу мистеријске мудрости. Светосавска идеја-сила и видовданска идеја-сила су два најпресуднија стваралачка импулса наше историје“.¹¹ Као што је Св. Сава поставио духовни темељ српском народу, одредивши га за православно исповедање вере и сведочење Истине, тако је Видовдан кулминација српске светосавске историје и културе, христолики голготски оријентир који наше историјско време дели на преткосовско и посткосовско, а духовну вредност уподобљавања Христу високо уздиже над свим материјалним вредностима. Истакавши да је страдање за слободу и правду „централни факт наше историје“, да је управо страдање Христа ради освештало српску историју, а нашу историјску драму учинило сакралном, Св. Николај Српски подсећа да је Лазарево „привољавање царству небеском, извршено (...) у име целог народа, (...) најјачи израз свеукупног смисла наше историје и њена регулативна идеја“.¹² Оне који сматрају да бисмо постали велики народ да није било Косовске жртве, треба подсетити да о величини неког народа не одлучује број него сој.¹³ „Баш Косово нас је“, с правом истиче српски

Куликово и друге), Косово је постало симбол одређења за вредности једне остварене цивилизације, симбол националног идентитета. Предање о Косову, у тесној вези са представама о српској слободи и о мартирijuму узвишеног одређења за 'царство небеско', траје потом кроз мрачну епоху османлијског ропства као жива порука за будућност, као ослободилачка свест, а не као миг“ (Димитрије Богдановић, *Разговори о Косову*, стр. 43).

11 Милош Ђурић, „Смисао светосавља“, у: *Изабрана дела*, том II, стр. 68.

12 Владика Николај, „Косово и Видовдан“, стр. 347.

13 Блаженопочивши патријарх српски Павле инсистирао је управо на соју а не на броју хришћана: „Наша Црква рачуна са квалитетом, а не са квантитетом. (...) Бог себе не назива Богом милиона, него Богом светих. Зато је на нама да се трудимо да не будемо међу милионима људи ако су нељуди, него међу појединцима који теже правди божанској“ (Књигољубац, *Бог ће помоћи ако има коме : патријарх Павле – живот и сведочења*, стр. 355). По

Златоуста, „учинило великим народом. Оно је наша народна Голгота, али у исто време наше народно васкрсење, духовно и морално“.¹⁴ Све док су Срби верни Косовском завету, док се опредељују за Царство небеско, они потврђују, упркос свим историјским искушењима, свој национални идентитет. Као што наша историја сведочи, они Срби који би примат дали материјалним вредностима, одрицали би се своје вере и временом престајали да буду Срби, утапајући се у неке друге нације, готово по правилу непријатељски усмерене према свом српском корену.

Но чак и онај коме је страна духовна димензија проблема, ко је скептичан према свему ономе што би могло да га асоцира на нешто митско и религиозно, тешко да може да очекује да ће наши проблеми бити решени потписивањем правно обавезујућег уговора са Приштином о признавању реалности на терену.¹⁵ Чак и ако у том чину не би видео срамну издају, тешко да може поверовати, упркос пропагандној машинерији која покушава да нас увери у могућност равноправног припадања евроатлантској заједници просвећених, политички коректних народа, да више неће бити притисака са Запада. Наиме, видевши да имају посла са млаким и недостојним људима, са несојем и полусветом, са људима који се „одричу вере због вечере“, западни моћници би наставили са свакојаким условљавањима, од територијалних до вредносних. Свесни чињенице да Србија има православан духован корен, као и могућности да ће се можда једног дана на историјској сцени појавити нека нова српска поколења, достојнија и храбрија од садашњег, закључили би да је, док су по њихове интересе тако повољне околности, најпапетније што је више могуће унизити и

Милошу Ђурићу, вредност једне нације треба „мерити према колику је победу извојевало у њој небеско начело над земаљским“ (Милош Ђурић, *Видовданска етика*, стр. 3).

14 Владика Николај, „Косово и Видовдан“, стр. 326.

15 Тзв. реалност на терену није нешто статично и непромењиво. Пошто све што постоји у физичком свету подлеже историјској динамици, и та реалност ће се променити захваљујући синергији човекове делатности и Божије милости. Оно што је данас реално није то било пре неколико деценија, као што то неће бити кроз неколико деценија. Када би се човечанство руководило искључиво само оним што је тренутно реално, а не би сањало о идеалном, не би било историјског напретка. Исто важи и за сваки народ и за сваког појединца.

територијално смањити Србију, и тиме знатно умањити шансе српском народу да се икада поново дигне из блата. Предајом Косова и Метохије притисци на Србију се, по свему судећи, не би смањили него убрзо чак и увећали! Није тешко разумети каквом би се логиком руководили западни моћници: кад су ови јадни и никакви Срби добровољно пристали да предају оно што им је најсветије, пристаће на све, само да их још мало притиснемо и уценимо.¹⁶ На дневни ред дошло би питање Рашке области, па Војводине, и ко зна шта све још.

Посматрано из духовне перспективе, нема сумње да било који чин неке личности има последице не само по њен живот, него у извесној мери утиче и на ближње (породицу и пријатеље, покојне сроднике), на народ коме ова личност припада, као и на читаво човечанство.¹⁷ Имајући у виду да својим поступцима, мислима и емоцијама делујемо на свет око нас, морали бисмо бити свесни своје одговорности за то како живимо и мислимо, поготово како одлучујемо. Наравно, немају сви људи исту одговорност. Одговорност је рангирана сходно нечијем друштвеном положају, као и нечијој свести о универзалном космичком моралном закону, односно Божијим заповестима. Највећа је свакако одговорност оног ко је на врху хијерахије, било световне било духовне. Иако је у случају доношења одлуке о Косову и Метохији свакако на Вучићу највећа политичка одговорност, ни они који га подржавају нису је лишени. Уколико буду учествовали у евентуалној издаји, не само неизбрисива историјска љага издаје него и последице греха издаје остаће и на њима.

Св. Николај Српски, говорећи о издаји у српској историји, помиње три лика којима је заједничко то што

16 Као прилог неопходности чувања личног и националног достојанства сетимо се Канта који је истицао да онај „ко од себе начини црва, не може после тога да се жали што га газе ногама“, Имануел Кант, *Метафизика морала*, Књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1993, стр. 237.

17 Старац Тадеј је истицао да не само наши поступци него и речи и мисли утичу на нашу околину: „Својим племенитим, мирним и тихим (мислима), пуним добра, утичемо и на себе и зрачимо миром свуда околу, и у породици, и у држави, и свуда. То делује не само на земаљској кугли, него и у васиони. (...) Ако се бавимо негативним мислима, ево нам велико зло. Када је у нама зло, оно зрачи из нас, и у породици, и у кругу куда се крећемо“, *Поуке старца Тадеја*, стр. 31-32.

њихова имена садрже одредницу Вук – Вукан Немањић, Вук Бранковић, Вујица Вулићевић.¹⁸ Као што је познато, Вуканова издаја састојала се у томе што је српски народ хтео да одвоји од православља и приклони га латинској јереси. Вук Бранковић је наводно издао Св. кнеза Лазара на Косово пољу, повукавши се са својом војском из битке¹⁹, а Вујица је одговоран за убиство свог кума, вожда Карађорђа. Те издаје су у тој мери урезане у свести српског народа, да попримају обресе Јудине издаје.²⁰

Но подсетимо такође да се последице издаје на ограничавају само на неизбрисиву историјску љагу, него да оне на потомство издајника навлаче породично проклетство, о чему речито сведочи случај потомака оних који су одговорни за Карађорђеву смрт. Као што је познато, Милошев син Милан умро је млад, док је кнез Михаило убијен у атентату. Милошев праунук, краљ Александар, убијен је 1903. у атентату, чиме се угасила породична лоза Обреновића. Вујица Вулићевић је умро у немаштини, презрен и тешко болестан. Његова деца, син и ћерка, умрли су млади, као и сва његова унучад. Карађорђево убиство, не само што је полудео, него је и његова смрт била страшна: несрећним „случајем“ оклизнуо се и пао на воденички витл, који га је смрвио. Син му је умро млад, а ћерка полудела.

Што се тиче оних који су били у сродству са Вујицом Вулићевићем, будући да су итекако били свесни тежине његове издаје, као и последица те издаје, нико није ни помишљао да

18 „У историји српској забележена су имена три издајника, сва тројица са именом – Вук“ (Владика Николај, „Косово и Видовдан“, стр. 358).

19 Има историчара који сматрају да Вук Бранковић није издао на Косово пољу, већ да је штавише имао најважнију улогу у Пировој српској победи, будући да је до ногу потукао противничко крило. По њима, оптужба за издају на Косову последица је или настојања присталица кнегиње Милице да се онемогући Вуку Бранковићу да евентуално наследи власт у Србији након погибије кнеза Лазара, или пак народне потребе да нађе кривца за вишевековно ропство под Турцима, а Вук је био идална особа за фигуру архииздајника зато што је, за разлику од видовданских великомученика, преживео битку.

20 По Св. Николају Српском, „сви пресудни догађаји у историји света имали су своје издајнике. Прототип свима њима јесте онај Јуда који је Бога издао“. Уверен да духовна издаја претходи фактичкој, он каже: „Не може ни бити нико издајник свога народа и правих народних вођа ко најпре није постао издајник Бога“ (Владика Николај, „Косово и Видовдан“, стр. 358).

свом детету надене име Вујица. Будући да и наш председник у свом презимену има исту одредницу – Вук, морао би да поведе рачуна о томе да у нашој историји не буде упамћен као четврти Вук. Људски живот је кратак, тако да и уживање у политичкој моћи неће дуго трајати. Свест о историјској лязи коју би понео због велеиздаје, а поготово о страшној вечној оностраној судбини душе због таквог греха, морала би да га наведе да добро размисли пре него што се одлучи да испуни оно што од њега очекују западни моћници. Уколико није у стању да остане чврст, усправан и достојанствен у одбрани виталних српских интереса, најбоље би било да се повуче из политичког живота.

Нико не каже да је Вучићева позиција лака, као што није била ни његових претходника, које је он сâм својевремено с правом оптуживао да својим повиновањем западним налозима корак по корак издају свету српску темљу. Иако је несумњиво изложен снажним западним притисцима да се сагласи са пријемом тзв. државе Косово у Уједињене нације, на њему је као политичару да се тим притисцима како зна и уме одупре и пролонгира у недоглед било какав акт признања. Сходно Христовом савету „Будите, дакле, мудри као змије и безазлени као голубови“ (Мт. 10, 16), од наших политичара се не тражи да се упуштају у отворен сукоб са Западом, већ да испоље политичку мудрост. Ако су већ започели преговоре, могу да их наставе, али не би смели да чине никакве даље уступке, поготово не да било шта правно обавезујуће потписују. Иако неки од њих покушавају да нас увере у супротно, сада за Србију још увек није време да се о територији Косова и Метохија донесе коначна одлука.²¹ Наиме, само онај ко је слеп не види да време ради за нас. Чудно је како управо они који Милошевићу замерају да није уочио тектонске историјске промене које су се пред њим одигравале, и сами нису у стању

21 Блаженопочивши старац Тадеј, познат по свом дару прозорљивости, не само што је најавио да ће Косово, ако се покајемо и преобразимо, поново бити српско, него је такође поручио да наши политичари не смеју да журе са склапањем било каквог правно обавезујућег споразума, јер су за нас још увек неповољне околности за решавање косовско-метохијског проблема. По њему, ништа не смемо потписивати. Напросто треба стрпљиво да чекамо, морално и духовно узрастајући, на повољније међународне околности. Убрзо ће доћи наше време, када ћемо, готово преко ноћи, вратити у своје окриље свету српску земљу.

да то данас виде.²² Док Запад, који би да нас лиши Косова и Метохије, из дана у дан постаје све слабији, Русија и Кина, наши потенцијални савезници, јачају, тако да без њих неће моћи да се одлучи наша судба. Наравно, уколико ми сами претходно не одустанемо од оног што би за нас морало бити свето и предамо се без икакве реалне потребе. Нити је више Запад толико јак као пре две деценије, нити су изгледи на материјално благостање у оквиру Европске уније, која је у дубокој кризи, реални. Лакомислено (и неморално!) одустати од Косова и Метохије наликовало би на оног ко би, упркос упозорења да то не чини, у бесцење продао своју дедовину и купио карту за Титаник.

Већ смо истакли да Косовски завет почива на светосавском темељу, на опредељењу за Царство небеско, као и да би изневеривање тог завета значило губитак властитог идентитета. Оне којима национални идентитет не значи много, који би напросто само да буду Европејци, космополите, не ускогруди Срби него грађани света, треба подсетити управо на универзалност Косовског завета.²³ Наиме, у основи Косовског завета је хришћанско опредељење за Царство небеско. Сваком човеку на свету, на основу властитог искуства, разумљива је унутрашња борба коју свако од нас води са самим собом двоумећи се да ли ће се определити за Царство земаљско или Царство небеско, за приземно или идеално, прагматично или морално.²⁴ И као што свако од нас гаји симпатије према храбрим Грцима који су се, под вођством Леониде, неколико дана у Термопилском кланцу одупирали вишеструко надмоћном непријатељу, те му је лако да се идентификује са њима²⁵, баш као и са свима

22 По свему судећи, егоистички краткорочни интерес оних који се залажу за утапање Србије у западни блок спречава увид у оно што је, поготово дугорочно посматрано, заправо мање-више очигледно.

23 Иако себе радо доживљавају као космополите, наши мондијалисти под тим ипак обично подразумевају идентификовање са богатим Европљанима или Американцима, са онима који живе у благостању, али не и са сиромашним и обесправљеним грађанима света.

24 И они који нису религиозни итекако су свесни чињенице да је често потребна унутрашња борба како би наша умна природа тријумфовала над нашом чулном, нагонском природом. Што би рекао Кант, док чисто интелигибилна бића, чија је воља света, спонтано поштују морални закон, за човека, који је уједно и чулно и умно биће, морални закон се намеће у форми императива.

25 Издајника Ефијалта, који је, полакомивши се на новчану награду,

онима који су спремни да се жртвују за заједницу и опште добро, тако је и сваки слободољубиви човек на планети Земљи, док размишља о Косовском боју, на страни Лазара и његових витезова против бројно надмоћне а морално инфериорне османлијске силе. Имајући у виду општељудску димензију морално-духовног императива опредељивања за Царство небеско, за правду и добро, издаја Косова представљала би велики грех, и то не само као огрешење о некакав наводно ускогрудни национални интерес него и као огрешење о општељудски интерес. Морали бисмо бити свесни да су, док одлучујемо како ћемо се одредити према светој косовско-метохијској земљи, очи не само наших предака и потомака него и читавог човечанства упрете у нас. За многе понижене народе света, који су се увек потајно дивили снази српског народа да моћницима одважно каже Не²⁶, тај чин издаје би представљао велико разочарење и обесхрабрио би их у евентуалној намери да се и сами одваже на усправан и достојанствен ход кроз историју.

Посматрано из есхатолошке перспективе, за српски народ је духовни императив одлучно одупирање западном

Персијанцима показао како да дођу бранитељима иза леђа, не гнушају се само Грци, већ свако ко о томе слуша.

- 26 Шелер је с правом одређивао човека као биће које је у стању да каже Не: „Успоредан са животињом, која увијек збиљском битку каже 'да' (...), човек је 'онај који може казати не'. Он је 'аскет живота', вјечни протестант против све голе збиље“ (Max Scheler, *Položaj čovjeka u kozmosu*, стр. 65). Све док се неко слепо и кукавички приклања сировом фактицитету још увек се није издвојио из пуке биолошке сфере и уздигао до духовне. Моћи рећи Не моћницима одлика је моралних и духовних људи. За тако храбар чин потребна је духовна снага. Српски народ, упркос слабостима и манама многих Срба, имао је храбрости да великим силама каже Не и 1389, и 1804, и 1912, 1914, 1941, 1948, па и 1999, чиме је за друге народе постао образац за угледање. Искуство нашег народа сведочи да је утолико лакше рећи Не моћницима овог света, уколико се претходно каже Да Христу! Као што се српски народ 1389. жртвовао „на бранику хришћанске Европе“ (Димитрије Богдановић, *Разговори о Косову*, стр. 43), тако је то чинио и 1999, ма колико то код многих његових припадника неосвешћено било. За разлику од 1389, када смо хришћанску Европу штитили од исламског освајача, овог пута бранили смо хришћанство од постхришћанског Запада. Као што је Хитлеров бес због 27. марта 1941. одложио немачки напад на Русију за 37 дана, услед чега немачка војска, суочивши се са великом зимом, није успела да заузме Москву, тако је и наше одупирање западним силама деведесетих година дало времена Русији да се опорави и поново заузме позицију велике светске силе, што ће се показати кобним за пројектовану владавину Новог светског поретка.

притиску да на било који начин призна тзв. државу Косово. Свако од нас морао би да размисли не само какав је наш одговор у историјском светлу него какав је и из перспективе краја историје, односно из димензије вечности, тј. да ли он доприноси победи добра или зла, како у историји тако и у надисторији.²⁷ Наиме, будући да по светим оцима живимо у предапокалиптичком времену, у основи сваке одлуке, па и оне да ли смо за Европску унију или Русију, морао би бити фундаментални избор: да ли сте за Христа или свесно или несвесно за Антихриста. Није тешко констатовати да је западна Европа постхришћанска, да се фактички одрекла Христа. Упркос томе што би за своја велика цивилизацијска и културна достигнућа морала бити захвална Христу, који је својом натприродном светлошћу разагнао паганску таму, она то одавно више није. Горда због своје моћи, окренула је леђа Христу, одрекавши се свог изворног хришћанског идентитета, тако да ће и Христос њој, уколико се не покаје, ускоро окренути леђа.²⁸ Будући да Нови светски поредак припрема услове за долазак Антихриста, да меки тоталитаризам све више прожима планету, било би крајње непромишљено и неморално одустати од своје слободе и суверености, те му се добровољно предати на милост и немилост.

27 Епископ Атанасије истиче да је „Лазарево и наше Косовско опредељење истовремено и историјско и надисторијско“. Оно је историјско „зато што се њиме и сам Лазар и цео народ определио *овде* на земљи, у историји, за нешто што ту историју *'суди'*, тј. просуђује, *процењује* стварношћу и вредношћу есхатолошком“, а „надисторијско, есхатолошко, јер се њиме Лазар и сав народ определио за искање најпре и првенствено Царства Божјег и Правде Његове“ (Еп. Атанасије, *Свети Сава и Косовски завет*, стр. 324-325). О разлозима зашто православно хришћанство процењује историју есхатологијом види: Исто, стр. 317-322.

28 О дехристијанизацији западне Европе су код нас у прошлом веку најуверљивије писали Св. Николај Српски и Св. Јустин Ћелијски. У основи процеса замене теохуманизма хуманизмом, који ће кулминирати у христорборству и нихилизму, они виде искривљавање изворног Христовог учења. Св. Николај Српски тврди да је западна Европа у знаку јереси: „Најпре папска архијерес, потом лутеранска јерес, па калвинска, па суботашка и тако скоро без краја. Конац свих тих јереси завршава са атеизмом“ (Николај Охридски и Жички, *Кроз тамнички прозор*, стр. 243). Уверен да свако „богоборство увек завршава самоубиством“ (Јустин Поповић, *Православна црква и екуменизам / Светосавље као философија живота*, стр. 223), да се западна Европа, одрекавши се Христа, претворила у духовни леш, Св. Јустин Ћелијски нас одвраћа од самодеструкције и позива да се вратимо свом светосавском духовном корену.

Не само библијска поука него и вековно историјско искуство уче нас да је прагматичан савез са злим савезником, поготово дугорочно посматрано, заправо веома лош и непромишљен потез, јер је из духовних разлога осуђен на пораз.²⁹ Није такође тешко уочити да Запад, осим што све више подвргава технолошкој контроли све видове људске комуникације, промовисањем различитих облика греховног понашања као људских права (абортус, хомосексуалност, еутаназија, сатанизам) из дана у дан све више припрема услове за појаву и зацарење Антихриста.³⁰

Библија нас такође учи да од моралног и духовног лика владара зависи судбина његовог народа.³¹ Ако то имамо у виду, чини се да нам се не пише добро. Упркос пропагандној машинерији која треба да нам представи Вучића као изузетно племенитог човека, који напросто живи и изгара за Србију, стварност је нажалост другачија – он се често понаша као да Србија постоји само зарад њега и оних око њега. Имајући у виду да, сходно духовним законима, имамо владара каквог заслужујемо³², морали бисмо да се дубоко замислимо о на-

29 На основу библијских примера, Св. Николај Српски указује да „безбожан и неваљао савезник у рату навлачи несрећу како на себе тако и на своје добре савезнике“, да „ортаклук са злом доноси свима ортацима зло“ (Епископ Николај, „Рат и Библија“, у: *Изабрана дела у 10 књига*, стр. 180).

30 Ради наводне борбе против тероризма, на „демократском“ Западу све више се суспендују људске слободе. Не само што се традиционалне хришћанске моралне норме релативизују него је однедавно на Флориди озакоњено да се чак и у вртићима и школама отворено пропагира сатанизам. Иако је још увек чиповање људи (ласерско утискивање жига звери) ствар слободног избора, све већа спремност грађана западних земаља да тако нешто прихвате, наговештава да је успостављање тоталитарног друштвеног система, у коме се неће моћи живети без жига – којим се човек одриче Христа, све ближе и извесније. Залагање појединих западних политичара да се укине готовинско плаћање корак је ка увођењу плаћања искључиво посредством картица, након чега би уследио захтев да се, због спречавања компјутерског криминала, уведе ласерско печећање људи и тиме омогући „најсавршенији“ начин платног промета. Види: Старац Пајсије Светогорац, *Духовно буђење*, стр. 183-191.

31 Св. Николај Српски истиче да као што „због добрих старешина, Господ дарује мир и благостање једном народу“, односно „одбија нападаче и дарује победу једном народу“, тако „греси старешина народних проузрокују рат и губе рат“ (Епископ Николај, „Рат и Библија“, стр. 178 и 174).

32 Библијска изрека да „нема власти да није од Бога“, да су „власти што постоје од Бога (...) установљене“ (Рим. 13, 1) не значи и да је свака власт, било световна било духовна, по Божијем благослову. Нека је наиме само по Божијем допуштењу, као казна за непокајане народне грехе.

шој одговорности, те да се покајемо и одлучимо за вођење што моралнијег и духовнијег начина живота, јер само тако, као појединци и као народ, можемо бити достојни Божије милости и наклоности. Уз апел свима онима који се одричу Косовског завета да преиспитају сами себе тако што ће повести унутрашњи дијалог са самим собом, који им, уколико га искрено спроведу, може помоћи да се освесте и преобразе, треба се такође и усрдно молити за њих, да их Бог уразуми и да им снаге за покајање.³³ Поготово је потребно молити се Александра Вучића, и то не само да напросто промени мишљење, будући да је то већ чинио не променивши властито биће, него да се покаје и преуми, те почне богоугодно да се понаша.³⁴ Ако би се то десило, све би након тога за Србију

Одговарајући на питање зашто Бог допушта да владају недостојни, Св. Анастасије Синајски подсећа на Божије речи: „Даћу вам пастире по срцу вашем“ (Јерем. 3, 1), те поучава: „Из овога је очигледно да су властодршци, који су достојни власти коју носе, од Самога Бога уведени у своје звање. Други, пак, властодршци који су недостојни свога звања, уводе се у њих по Божијем допуштењу, или по Његовој светој вољи због недостојности народа над којим владају.“ Св. Анастасије наводи да је у време владавине тиранина Фоке у Константинопољу живео један монах светог живота, који је данима у молитвама вапио Богу: „Госпode, Госпode, зашто си нам дао оваквог цара?“ Након вишедневне усрдне молитве овај монах се удостојио Божијег одговора: „Зато што нисам могао да нађем другог, горег од овог“ (Владимир Димитријевић, „Православни монархизам : извори и смисао“, у: *Двери српске*, бр. 28, стр. 9). Сличан одговор Бог је дао и грешном народу који се, уздишући, питао зашто им је Бог послао тако недостојног епископа: „Тражио сам за вас горега, али га нисам нашао!“ (Архим. Тихон Шевкунов, *Несвети а свети и друге приче*, стр. 309).

- 33 На оне „код којих је самољубље јаче од љубави према народу“, који се не осећају издајницима свог народа упркос томе што им је животнo опредељење супротно Косовском завету, српски Златоусти апелује: „Али пре него што падне клетва Краљева и клетва народна на њих и на децу њихову ми их позивамо на покајање“ (Владика Николај, „Косово и Видовдан“, стр. 359). Но да би се покајање догодило, ваљало би стварати духовну атмосферу која подстиче на покајање. СПЦ би се морала угледати на РПЦ. У Русији Црква организује покајне ходове, током којих долази до излива јаких покајничких осећања. Кајањем не само због властитих него и предачких грехова многи од верника су се морално и духовно препородили. Будући да је Вучић најавио формулисање предлога за решавање косовско-метохијског проблема током марта 2018, ваљало би да СПЦ организује молебне и литије, да вернике позове на појачану молитву за одбрану Косова и Метохије, као и за спас и духовну обнову српског народа.
- 34 Уместо да пронађе праву меру, да изгради уравнотежену политичку позицију, Вучић се, зарад доласка на власт, одлучио да напросто промени мишљење, да некадашњи шовинистички став замени поданичким ставом пуке послушности Западу. Иако његови пропагандисти покушавају да нас

било много лакше, јер бисмо могли да наш државни брод усмеримо ка правом циљу – моралној и духовној обнови, што је неопходан предуслов за повратак наше привремено окупиране територије.³⁵ Ако нам је допуштено да изнесемо своје слутње о Божијем промислу, дубљи смисао привременог губитка свете српске земље је у неопходности напора, како личног тако и саборног, у обнови српског бића, како бисмо спремни дочекали велики, светскоисторијски изазов који очекује и нас и читаво човечанство.³⁶

Увек када је у ситуацији да донесе неку важну животну одлуку, поготово када се она тиче (заветне) заједнице, човек треба да има на уму да никако не сме да следи нечасни Јудин пример. Мада нико од нас не може дословно поновити Јудину издају, будући да је као архетипска јединствена и непоновљива, нажалост могуће је, о чему сведочи светска историја, подражавати је. Све оне који помишљају на издају ваља стога подсетити управо на Јудину судбину, на чињеницу да некад након велеиздаје више нема ни могућности ни времена за поправку. Због тога на све оне који су од светских моћника, у

увере како он аутономно доноси одлуке, његова политика безрезервног повиновања страним економским интересима показује да нас таква претерана кооперативност води у полуколонијални положај. Док су му пуна уста европских вредности, наши радници су у страним компанијама често у ропском положају. Уместо да држава штити њихова радна и људска права, Вучић им сугерише да бездушним страним компанијама, које су иначе добиле огромне финансијске подстицаје за инвестирање, буду захвални за недостојан положај у коме се налазе (што би Вучић рекао, важно је да се ради, није важно колика је надница). Уместо што се једна радикалност замењује другом, супротном, која је једнако погубна као и прва, било би добро да се сваки наш политичар, а поготово онај који одлучује о туђим судбинама, покаје, преуми, те убудуће своју политичку делатност схвати као истинско служење народу, а свој политички позив (*Beruf*) као одговор на Божији зов (*Ruf*).

- 35 Као први корак, од великог симболичког значаја, предлагемо забрану емитовања ријалити-програма пре поноћи. Уместо да прљају свест људи и заглупљују их, наши медији би, на сугестију преумљеног Вучића, могли да понуде садржај који би био од користи за душе гледалаца и реафирмацију етичких и духовних вредности у нашем друштву.
- 36 У време док је територија Косова и Метохије била у нашем поседу, нисмо много обраћали пажњу на њу. Већина Срба, васпитана у комунистичком духу, била је равнодушна према српским светињама. Данас, када се човек излаже опасности, како би их посетио, оне нас све више привлаче, све више нам значе. Као што смо временом заслужено изгубили оно што нас се није тицало, о чему нисмо мислили, што нисмо посећивали, тако ћемо једном то повратити, уколико нам буде у мислима и срцима.

символичком смислу, добили тридесет сребреника, апелујемо да их врате док још увек није касно. Као што показује Јудин пример, узалуд је након издаје раскајати се и бацити их. Жиг издаје остаће на њима не само у историјском сећању народа него и у вечности.

Пропагандном машинеријом конструисани Вучићев лик можда може привремено да завара већинско гласачко тело Србије, али свакако неће моћи оне који ће једном просуђивати о његовом делу, поготово не може Бога, непогрешивог и праведног судију.³⁷ Отуда би Вучић морао да поведе више рачуна о вечности него о својој ефемерној тренутној политичкој моћи, више о сопственој души него о

37 Једнострано интерпретирајући рационално-протестантски начин живота, Вучић се хвали како он, за разлику од осталих, углавном лених Срба, непрестано ради, и то дан и ноћ, и на празник и на црвено слово. Али шта то он заправо ради и какви су резултати тог рада, тј. да ли је његов рад од Бога благословен? Приметимо да његово прекомерно старање о свом политичком рејтингу, као и брига о имиџу није од никакве користи за грађане Србије, те би било погрешно такву делатност третирати као рад. Тренутно владајући систем у коме лојалност има предност над компетентношћу, у коме је важнија улепшана, ружичаста представа о стварности од саме те стварности, свакако да нам не користи, већ штети. Волели бисмо да и наш председник, попут Путина, макар недељом и празницима, иде на литургију, а не само да ради. Док Путин посећује манастире и дочекује Благодатни огањ, Вучић уместо да оде на божићну литургију гостује на Пинку! Седницу Владе заказује на Никољдан, чиме показује да уопште не поштује ни властиту крсну славу ни евентуална верска осећања својих министара. А шта тек рећи о његовом срамно срчаном заказивању термина председничких избора, који је подразумевао да би се евентуални други изборни круг одиграо на Васкрс. Зашто је изабрао баш тај термин? Због, и за протестанте незамисливе, а за Бога крајње увредљиве рачунице да ће тада имати веће шансе да буде изабран. Наиме, по прагматички исправној али у моралном погледу срамној калкулацији, симпатизери опозиције, иначе финансијски боље стојећи, би у неупоредиво већој мери од Вучићевих дали предност одласку на одмор него изласку на изборе. Оваквом одлуком, баш као и оном о избору за премијера особе која се јавно декларише као припадник геј популације (њен лични грех постао је и колективни), Вучић је нанео велику духовну штету Србији. Пошто му је, као тобожњем следбенику Вебера, страшно читање православног аутора, упутимо га, рецимо, на речи Св. Николаја Српског. Он је својевремено политичаре опомињао на православно народно веровање да се „изборима у празничне дане скрнавe празници и вређа Бог“. Као пример „зле последице од избора у велике празнике“ наводи да је ужички народ, чувши да су избори 1927. одређени на православно Усековање, предвидео да ти избори неће изаћи добро. „И заиста није било добро. У народној скупштини пала је крв; убијени су Радићи. Народ је то довео у нераздвојну везу са скрнављењем страшног празника Усековања“ (Епископ Николај, „Емануил“, у: *Сабрана дела*, књ. 5, стр. 424).

политичком рејтингу.³⁸ Његошеве речи „су чим ћете изаћ пред Милоша и пред друге српске витезове“³⁹, дубоко су се уразале у свест нашег народа. Али није питање само како ће неко од нас изаћи пред Милоша, косовске јунаке или Карађорђа, него и пред Његоша, Ракића и Нушића, Надежду и Исидору, Теслу и Пупина, као и многе друге Србе и Српкиње, задојене светосављем и Косовским заветом. А поготово како пред Св. кнеза Лазара и Св. Саву.

Све оне који су постали малодушни, који би да се једном већ, било како, реши проблем Косова и Метохије, па да након тога можемо лагодније да живимо, треба подстаћи да промисле о духовном смислу наше борбе за свету српску земљу. Ма колико се чинило да је зло тврдокорно, да не може шут са рогатим, ваља знати да се зло увек, пре или касније неизбежно изнутра распада. Спољашње зло је управо ту да бисмо се у невољи окренули Богу, да бисмо се покајали, преобразили, изборили са злом у себи и око себе. Бог свакоме, па и нашим непријатељима, оставља прилику да се покаје и поправи. Мада се Албанцима чини да су победили, они и не слуте да својим грешним понашањем, које прекорачује сваку људску меру, на себе све више навлаче Божији гнев. Државност коју би да стекну на основу насиља и злочина, помоћу новца стеченог трговином људским органима, белим робљем и дрогом, из духовних разлога не може да се одржи. На трулим темељима немогуће је изградити чврсту и трајну државну грађевину. Када истакне предвиђено време за страдања Срба, које је казна због тога што су Богу окренули леђа, уследиће неизбежан историјски преокрет. Зато, уместо дефетизма, који експоненти западних интереса, посредством прозападних медија, срачунато шире, треба остати успра-

38 Иако смо, у оквиру примарног настојања да духовним аргументима поткрепимо апел за одбрану Косова и Метохије, па самим тим осудимо било какву помисао на евентуално одрицање од свете српске земље, били принуђени да подвргнемо Вучићеву политику оштрој критици, верујемо да је наша критика у основи била добронамерна. За разлику од оних који се, зарад себичних интереса, додворавају Вучићу, који му својим ласкањем отежавају да сагледа истину – чиме му наносе душевну штету, од наше критике би, уколико се не разгневи него о њој пажљиво размисли, могао да има користи. За њега би, као уосталом и за сваког од нас, био корисно да се макар повремено сети Христових речи: „Јер каква је корист човјеку ако сав свет задобије а себе упропасти или себи науди?“ (Лк. 9, 25)

39 Петар Петровић Његош, *Горски вијенац*, стр. 25.

ван, достојанствен и непоколебљив, односно трудити се око свог властитог моралног и духовног преображаја⁴⁰, стрпљиво чекајући да се историјске околности и Божија наклоност промене у нашу корист. Све оне који прљају и кваре српско биће, било лагањем и лоповлуком, било пропагирањем блуда и перверзије⁴¹, треба најпре опоменути, а ако су непоправљиви морално жигосати, као што је то својевремено предлагао Арчибалд Рајс, ужасавајући се склоности многих градских Срба да се друже са онима који су се нечасно обогатили, као и онима који своју политичку моћ користе у себичне сврхе.⁴²

Што рече Његош, Косово је за све нас „грдно судилиште“.⁴³ Свако поколење полаже испит верности Косовском завету. То је непогрешива мера којом се мери ко смо и шта смо, свако од нас појединачно, као и народ у целини. Преиспитивати Косовски завет непотребно је, штавише са духовне тачке гледишта чак и недопустиво, јер је његова утемељеност неупитна, налик оној коју за јеврејски народ има савез склопљен са Богом на гори Хорив. Као што је Мојсије у име целокупног јеврејског народа склопио савез са Богом, тако се Св. кнез Лазар у име целокупног српског народа определио за Царство небеско. Уместо богохулне помисли да Косовски завет доведемо у питање и евентуално се определимо за Царство земаљско, једино што треба

40 „Божја реч, забележена у Светом Писму Божјем, учи нас да срећа и несрећа једнога човека, једне породице, потомства и друштва зависи од извршења или гажења моралног закона Божјег“ (Еп. Николај, „Номологија“, у: *Изабрана дела у 10 књига*, стр. 45).

41 Мада власници и уредници наших медијских кућа то вероватно и не слуте, будући да се не брину о својој души, а камоли о Србији, већ првенствено о својим материјалним интересима, велики је грех оних који посредством медија шире вулгаран садржај и тако прљају свест људи. Одговорности нису лишени ни они који људима одвраћају пажњу од оног што је битно, нудећи им приземну забаву.

42 Иако се дивно моралности и родољубљу Срба из народа, Рајс је указао да су припадници српске интелигенције, а ту убраја и чиновнике и политичаре и пословне људе, углавном егоистични, склони робовању материјалним вредностима: „Част је непозната вредност на берзи 'интелигенције'. Частан човек се сматра глупаком, а цени се само онај који лукавством уме да прекрене догађаје у своју корист. Природно је да родољубље не иде уз таква осећања. (...) Многи припадници 'интелигенције' би хладно жртвовали слободу, и опстанак своје земље, ако би то њима лично било од користи“ (Др Рудолф Арчибалд Рајс, *Чујте Срби : чувајте се себе!*, стр. 53-54).

43 Петар Петровић Његош, *Горски вијенац*, Просвета, Београд, 1963, стр. 62.

испитивати, и то увек изнова, јесте то да ли смо му одани.⁴⁴ Иако су многа српска поколења сумњичена да су на путу да изневере Косовски завет, упркос повремених застајања и посртања у за Србе тешким и мукотрпним временима, никада се то још није десило.⁴⁵ Хоће ли се наше поколење показати као најслабије и најнедостојније?

Они који сматрају да управо сада треба правно обавезујуће решити питање Косова и Метохије тврде да ће Србија, ако одустане од одбране наводно већ неповратно изгубљене територије, обезбедити себи услове за несматан економски развој и живот у миру, штавише да ће таквом одлуком значајно допринети светском миру. Онима који нас плаше новим ратним страдањима, бомбардовањем, санкцијама и томе сличном, треба скренути пажњу на чињеницу да мир у свету никако не зависи од наше попустљивости него од односа великих сила. Свет се, због људског безакоња које све више прља Земљу и „призива“ очишћујући огањ страдања, нажалост налази пред светским ратом, пред тектонским економским и друштвено-политичким поремећајима. Пошто ће будући рат неизбежно довести до новог одређивања граница, нема разлога да сами брзоплето и непромишљено пристанемо не оне које су не само за нас у етичко-духовном смислу неприхватљиве него и са гледишта међународног права нелегитимне и нелегалне. Осим тога што је дубоко неморално, одрицање од Косова и Метохије је чак и са становишта реалполитике непотребно

44 Занимљиво је да многи наши политичари не доводе у питању мантру „Европска унија нема алтернативу“, што би иначе било крајње легитимно и паметно преиспитати, а спремни су да оспоре оно што би за све Србе морало да буде свето, што не сме бити предмет трговине.

45 Не само што је у својој песми „На Газиместану“ Ракић поручио да је такво подозрење неоправдано (Данас нама кажу, деци овог века, / Да смо недостојни историје наше / Да нас је захватила западњачка река / И да нам се душе опасности плаше. / Добра земљо моја, лажу ...) него је с пушком у руци, као добровољац у четничкој јединици војводе Вука, и то у првим борбеним редовима, учествовао у ослобођењу свете српске земље. Нашавши се међу онима који су први ступили на управо ослобођени Газиместан, преплављен емоцијама, док су његови саборци љубили земљу, слушао је младог официра како рецитује његову чувену песму. Уто неко саопшти пуковнику да је аутор песме „На Газиместану“ ту, међу добровољцима војводе Вука. Уследила је команда: „Добровољац Ракић, напред!“ Међутим, од силног узбуђења, Милан Ракић није био у стању ни да коракне ни да било шта изусте. Види: Јован Пејчић, *Милан Ракић на Косову*, стр. 195.

и штетно, јер би водило даљим погубним политичким потезима. Оно што би уследило након те издаје било би приклањање западном војном савезу, евроатлантским интеграцијама, које се у име уласка у Европску унију додуше већ годинама прикривено корак по корак спроводе. Будући да је НАТО као свог непријатеља одредио пре свега Русију, морали бисмо да се запитамо да ли смо заиста спремни да будемо део војне коалиције против братског руског народа? Да ли је икоме замисливо да се Срби на тако нешто икада одлуче, и буду након тога не само духовно и морално него и војно поражени?

Што се тиче аргумента да је наша економија упућена на сарадњу са земљама Европске уније, да би економске последице нашег евентуалног одустајања од пута у Европску унију биле тешке, ваља приметити да одустајање од тих интеграција не значи неизбежно и прекид економских односа. Белорусија нпр. има већу трговинску размену са западним земљама од Србије, а не намерава да приступи Европској унији. Осим тога, увек треба покушавати да антиципирамо будућа дешавања на светској политичкој и економској сцени, како нас предстојећи догађаји не би дочекали неспремним. Настојање Русије и Кине да истисну долар као резервну светску валуту, идеја економског повезивања Далеког истока и Европе (Пут свиле) могу имати за нас повољне економске последице, наравно под условом да не будемо слепо усредсређени само на Европску унију. Будући да познати светски економисти предвиђају да је Запад пред новом економском кризом, и то неупоредиво тежом од претходне, штавише да САД предстоји економски крах, благовременим, макар неформалним укључивањем у евроазијске интеграције у великој мери бисмо избегли последице предстојеће кризе.⁴⁶

На основу свега реченог верујемо да је за сваког од нас веома корисно да започне темељан унутрашњи дијалог са самим собом. И то не само због бољег сналажења у суочавању са проблемом Косова и Метохије, него управо због нас самих. Ако смо утонули у прозаичност безличне свакодневице, ако више и не помишљамо на могућност аутентичног егзис-

46 Но чак и када би наша чврста решеност да бранимо свој суверенитет имала лоше економске последице, то није разлог да од тога одустанемо. Свакако бисмо морали дати предност етичким и духовним вредностима у односу на мало бољи животни стандард.

тирања, а поготово не на бригу око спасења, како свог тако и наших ближњих, унутрашњи дијалог нам може помоћи да се освестимо и усредсредимо на оно што је битно. Самоспознаја нам може помоћи у покајању и трансформацији нашег бића.

Није тешко сложити се да је, пре него што се усудимо да изнесемо свој суд о било ком проблему и евентуално формулишемо предлог за његово решавање, неопходно најпре добро размислити о дотичном проблему, тако што ћемо га сагледати из више угла. Но наше мишљење не сме да се сведе само на једносмерно бављење некаквим предметом мишљења. Да би било плодотворно, оно мора да садржи и димензију аутореклесије. Наиме, без момента преиспитивања и самокритике наше мишљење је осуђено на површност и једностраност. Свакако није случајно што је још Платон одредио мишљење као унутрашњи разговор душе саме са собом.⁴⁷ Уколико се и ми одлучимо на такав дијалог, уколико свако од нас искрено поразговара са властитом душом, дакле не на начин пуког хладног безличног резоновања, већ као биће које има срце, коме нису страна осећања саможртвене љубави, патоса и стида, Вучићев позив на тзв. унутрашњи дијалог имаће неупоредиво дубљи смисао од очекиваног. Ако се запитамо ко смо, коме припадамо, шта је наш идентитет, због чега смо се родили управо у овом народу и у овом времену, какав је смисао нашег борава на земљи, од таквог размишљања имаћемо велику духовну корист, чак и ако нисмо у стању да дођемо до сасвим поузданог одговора.

У ово наше огреховљено време, када се чини да је све на продају, и част и достојанство и отаџбина, управо способност да осетимо стид због тога што још увек нисмо у правом смислу те речи људи, може нам помоћи да се покајемо, преумимо, преобразимо. „Будимо људи!“ значи будимо Христиви, дакле не злочинци и шовинисти, не они који мрзе друге људе.⁴⁸ Али не ни кукавице и издајници, не они који свој

47 Платон, *Теетет* 189 е – 190 а; *Софист* 263 е.

48 Важно је истаћи да Косовско опредељење подразумева да су Срби спремни да „своје животе дају за Крст часни и слободу златну“, међутим не и да стреме било каквој слободи, поготово не по сваку цену. Витешки дух Косовског опредељења усредсређен је само на „слободу свету и златну, слободу која неће упрљати веру и образ“ (Еп. Атанасије, *Свети Сава и Косовски завет*, стр. 302). Патријарх Павле, и сам непоколебиво одан Косовском завету, опомиње да је за нас боље да света српска земља не буде враћена ако је

егоизам маскирају тобожњим космополитизмом. Особа који се труди да постане човек, да се уподоби Христу, помаже и себи и ближњима, и свом народу и читавом човечанству. А одбрана Косова и Метохије, одбијање да се тргује са светом српском земљом, за све нас представља тест и мерило да ли смо заиста људи.

Литература

- Атанасије, еп. Јевтић, *Свети Сава и Косовски завет*, СКЗ, Београд, 1992.
- Атанасије, еп. Јевтић, *Вучићево поповање против 'небеске Србије' или приватизација неба и земље*, <http://www.Kurir, 21/12/2017>
- Богдановић Димитрије, *Разговори о Косову*, Д. Богдановић – М. Драмичанин, Београд, 1986.
- Димитријевић Владимир, „Православни монархизам : извори и смисао“, *Двери српске*, бр. 28, год. 2005.
- Ђурић Милош, *Видовданска етика*, ЊЕГОШ, Загреб, 1914.
- Ђурић Милош, „Смисао светосавља“, *Избрана дела*, том II, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.
- Јасперс Карл, *Филозофија*, Књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1989.
- Јустин (Поповић), *Православна црква и екуменизам / Светосавље као филозофија живота*, Манастир Ћелије, Ваљево, 2001.
- Кант Имануел, *Метафизика морала*, Књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад, Сремски Карловци, 1993.
- Књогољубац, *Бог ће помоћи ако има коме : патријарх Павле – живот и сведочења*, Верско добротворно старатељство Архиепископије београдско-карловачке; Београд, 2014.

услов за њено враћање то да постанемо нељуди. Чувајући до краја Косовско опредељење, он српском народу, па и западном свету, поручује: „А ја кажем: ако би требало да се одржи Велика Србија злочином, ја на то пристао не бих никада; нека нестане Велике Србије, али злочином да се одржава – не. Ако би било потребно и нужно једино да се одржи Мала Србија злочином, ја и на то не бих пристао. Нека нестане и Мале Србије али злочином да се одржи – не. И када би требало да се одржи последњи Србин, ја да сам тај последњи Србин, а да се одржи злочином – не пристајем, нека нас нестане али да нестанемо као људи, јер онда нећемо нестати, живи ћемо отићи у руке Бога живог“ („Најдужи телевизијски интервју Његове Светости, дат 'Дверима српским'“, у: *Двери српске*, бр. 40, стр. 16-17).

- Најдужи телевизијски интервју Његове Светости*, дат „Дверима српским“, *Двери српске*, бр. 40, год. 2008.
- Николај, епископ Велимировић, „Емануил“, *Сабрана дела*, књ. 5, Глас цркве, Чачак, 2013.
- Николај, епископ Велимировић, „Номологија“, *Изабрана дела у 10 књига*, Глас цркве, Ваљево, 1996.
- Николај, епископ Велимировић, „Рат и Библија“, *Изабрана дела у 10 књига*, Глас цркве, Ваљево, 1996.
- Николај, владика Велимировић, „Косово и Видовдан“, *Сабрана дела*, књ. 9, Глас цркве, Шабац, 2013.
- Николај (Охридски и Жички), *Кроз тамнички прозор*, Петровград, Зрењанин, 2004.
- Његош Петар Петровић, *Горски вијенац*, Просвета, Београд, 1963.
- Пајсије Светогорац, старац, *Духовно буђење*, Манастир Св. првомученика и архиђакона Стефана, Врање, 2004.
- Пејчић Јован, *Милан Ракић на Косову*, Конрас, Београд, 2006.
- Платон, *Кратил, Теетет, Софист, Државник*, Плато, Београд, 2000.
- Рајс Рудолф Арчибалд, *Чујте Срби : чувајте се себе!*, Фондација „Др Арчибалд Рајс“, Епархија шабачко-ваљевска – НОСС, Цирих – Београд, 2004.
- Ракић, Милан, *Песме*, Чигоја, Београд, 2015.
- Свето писмо Старога и Новог завјета*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 2012.
- Тадеј, старац, *Поуке старца Тадеја*, Издавачка кућа ХРИСТОС ВАСКРСЕ.
- Тихон, архим. Шевкунов, *Несвети а свети и друге приче*, Информатика, Београд, 2013.
- Scheler, Max, *Положај човјека и козмосу*, V. Masleša – Svjetlost, Sarajevo, 1987.

Zoran Kindjic

**THE SPIRITUAL DIMENSION OF
INTERNAL DIALOG****Resume**

Emphasizing that in solving the problem of Kosovo and Metohija it is necessary to keep in mind the ethical and spiritual dimension, the author appeals to everyone who intends to participate in discussion about the problem to primarily initiate an internal dialogue with one's own conscience and the entire Serbian history. Through self-reflexion one reaches an insight as to the fact that Kosovo pledge constitutes Serbian national identity. For Serbs the territory of Kosovo and Metohija is sacred, just like Jerusalem is for the Jewish people. The one who wishes to disown Kosovo and Metohija for the sake of European integrations is not a true Serb. The author reminds that defence of Kosovo and Metohija is not just a narrow-minded Serbian national interest, but that it holds a universal significance. Lazar's determination for Kingdom of Heaven, made on behalf of all Serbs, is close to all righteous people in the world. The question of attitude towards Kosovo and Metohija should be observed from an eschatological perspective: are we for Christ or, consciously or unconsciously, for Antichrist. As West, having turned its back on Christ, is preparing conditions for Antichrist's arrival to the historical stage, the right solution for the Serbs is to turn to their roots, laid down by Saint Sava. By reminding of the patristic insight that pragmatic alliance with an evil ally is doomed to defeat, that fate of a nation depends to a great extent on the moral and spiritual character of its leader, and that we have a leader whom we deserve, the author invites everyone to repentance and moral and spiritual transformation. Since the Albanians increasingly call for God's wrath by their sinful behaviour (trading drugs and human organs), if the transformation of Serbian people takes place, Kosovo will again be Serbian.

Keywords: Kosovo pledge, spirituality, God's justice, Christ, cross, betrayal, sin.

* Овај рад је примљен 3. децембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Милован Р. Суботић

Институт за стратегијска истраживања, Београд

ЕКСТРЕМИЗАМ КОСМЕТСКИХ АЛБАНАЦА: СУПРЕМАЦИЈА ЕТНОНАЦИОНАЛИЗМА НАД ВЕРСКИМ ЕКСТРЕМИЗМОМ

Сажетак

Екстремистички потенцијал балканских друштава је неупитан. Ипак, када би ендемске балканске екстремизме покушали класификовати према већ утемељеним критеријумима савремене политикологије и осталих друштвених наука, наилазимо на проблем оличен у флуидности, тако својственој екстремизму. Из тог разлога је тешко разлучити који екстремистички варијетет је заступљен, а још теже који од њих има супремацију у односу на онај други. Значајан број аутора који су анализирали природу конфликта на Балкану, на ратове из деведесетих година прошлог века гледа као на верске сукобе. Оваквом гледишту се супроставља становиште како је природа ових сукоба примарно мотивисана етничким и етнонационалистичким разлозима. Пример јужне српске покрајине је, уз Босну и Херцеговину, вероватно један од парадигматичнијих у миљеу кохезивног екстремистичког потенцијала религије и етнонационализма. Елаборирајући међузависност термина етнонационализам, верски екстремизам и етносепаратизам, овај рад ће, упоређујући потенцијал верског екстремизма са оним етнонационалистичког карактера, покушати да да одговори на

питање: који од ових екстремизама код косметских Албанаца има извесну супремацију у односу на онај други.

Кључне речи: Косово и Метохија, Балкан, етнонационализам, верски екстремизам, сепаратизам, супремација

1. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР: НАЦИОНАЛИЗАМ, ЕТНОНАЦИОНАЛИЗАМ, ЕТНОСЕПАРАТИЗАМ, ВЕРСКИ ЕКСТРЕМИЗАМ

Идентификацију, у општем смислу односа појединца и колективитета, можемо посматрати као механизам помоћу којег човек „поунутрује ставове, понашања њему значајних особа, али и група“.¹ Одрастањем се човек, у све већој мери, поистовећује са заједничким симболичким ентитетима које оличава нација и које заправо и чине нацију. На тај начин, идентификујући се са њима, појединац обезбеђује општи оквир орјентације у друштву. „Да би, пак, стекао *национални идентитет*, појединац мора да се идентификује са нацијом, и та узајамна идентификација људи исте националности утиче, како на уобличавање, тако и одржавање њиховог осећаја националне припадности“.²

Ипак, свест народа о себи, заједно са створеним националним идентитетом, још увек није *национализам*. Тек када „национална свест прерасте у *националну идеологију*, онда се има посла са национализмом“.³ Прелаз од човека до идеолога је, према Шушњићу, скоро не приметан. „Велича се свој народ и његова славна прошлост, што доводи до презира свих других народа и њихове историје, и нема те будуће идеологије која би могла да искорени или дубоко потисне прастаре племенске нагоне чији је израз национализам“,⁴ истиче Шушњић и наставља: „око ситних разлика разбуцтају се крупни сукоби, којима претходе организовани часови мржње“.⁵ Бенда (Julien Benda), говорећи о нацијама као

1 Nenad Kecmanović, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; tom 2, Clio, Beograd, 2014, стр. 27.

2 Исто.

3 Đuro Šušnjić, *Religija II, značenja, teorije, preplitanja, susreti*, Čigoja štampa, Beograd, 2009. стр. 150.

4 Исто.

5 Термин „трајна мржња“ може сматрати својеврсним новумом у анализи

нарочито осетљивом и увредљивом организму, истиче да су „нације постале осетљиве као да су особе (мајке, очеви)“.⁶

Дакле, очигледно је да национализам задобија смисао тек у симбиози са националном (националистичком) идеологијом. Ову релацију, на један симболичан и надасве духовит начин, описује Саватер (Fernando Fernández-Savater Martín) у „Три кратка огледа о национализму и тероризму“⁷ када анализирајући „изме“ каже како они указују на „нимало очигледно наглашавање нечега што је очигледно, баш као што речи које се завршавају на „итис“ указују на запаљења, а не напросто да неко има неки орган“. Тако и човек може припадати одређеној нацији, а да не буде националиста, баш као што „може имати бронхије, а да не пати од бронхитиса“.⁸

На исти начин као што национална идеологија пресудно формира национализам, тако и *етнонационалистичка идеологија* омеђује координатни систем етнонационалиста. Етнонационалистичку идеологију посматрамо кроз њене главне карактеристике, од којих су најекспонираније следеће:⁹ *поједностављивање* (сложене социјалне стварности), *дихотомизација* (ко није са нама, тај је против нас), *ригидност*, нар. тврдоглавост (код етнонационалиста се тумачи као *доследност*, принципијелност), *демаркације* (да знамо докле сеже наше, и одакле почиње „њихово“), *униформност* (једнообразност појачава кохезију), *деградација рационалног* (емоције испред разума), *популизам* (популизам најбоље успева у друштву које је кохезивно и униформно), *антииндивидуализам* (негација индивидуалног права на различитост), *морализам* (морално је искључиво оно што подржава групно-националне циљеве), *традиционализам* (затвореност и окренутост прошлости), *чезња за бесмртношћу* (добра дела

сукоба, што се тумачи чињеницом да се мржња изузетно интензивно и свесно потхрањује у јавном мњењу сукобљених страна. Шушњић наводи пример Рима који је „грчко чудо покорио војнички, али не и духовно: остало је дубоко поштовање за грчку културу“.

6 Žiljen Benda, *Izdaja intelektualaca*, Socijalna misao, Beograd, 1996. str. 25.

7 Fernando Savater, *Tri kratka oglada o nacionalizmu i terorizmu* (203-208), u: Mikel Asurmendi (ur.), *Identitet i nasilje*, XX vek, Beograd 2002, str. 207.

8 Исто.

9 Класификација карактеристика етнонационалистичке идеологије (појашњења – аутор), преузета из: Nenad Kecmanović, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; tom 2, Clio, Beograd, 2014, стр. 118 - 133.

за етнос као пут у вечни живот – отворено кокетирање са религијом), *биологизам* (тзв. чистоћа етноса, нације, повећање наталитета као дужност), *екстремизам* (радикални захтеви праћени са „жарко, одмах, све“ – суштинска карактеристика и, на неки начин, садржилац многих раније поменутих карактеристика).¹⁰

Такође, анализирајући ове карактеристике које су својеврсна „доктринарна документа“ идеолога етнонационализма, у многима од њих се може уочити блискост са религијском вокацијом. И заиста, кад би смо етнонационализам, због лакшег разумевања феномена, преселили на тле најмлађег монотеизма, могли би смо га упоредити са фундаменталистичким огранком сунитског ислама – вахабизмом, јер оба, у својим „забранима“, баштине тзв. изворни или интегрални варијетет.

Успостављен и оснажен, на нивоу мањинских заједница, етнонационализам постаје њихов најчешћи инструмент у настојању да остваре већу аутономију или самосталност, што широм отвара врата да се етнонационализам задобије и своју сецесионистичку¹¹ - *етносепаратистичку* форму. Како етнонационализам чини кичму свих сецесионистичких покрета, „етнонационалистичка идеологија је била неопходна да убеди чланове своје циљне групе у то да матична држава није легитимна“.¹² Дисолуција бивше СФРЈ, са отцепљењима узастопног и рекурзивног карактера, прави је пример домета етнонационализма у нараслој форми етносепаратизма.

10 Исто.

11 Отцепљење (сецесија), према Крофорду (James Crawford), представља „стварање државе путем употребе силе или путем претње силом, без сагласности бивше суверене државе“ (James Crawford, *The Creation of States in International Law*, Second Edition, Oxford, Clarendon Press, 2006, 375). Постоје и дефиниције које на овај феномен гледају мање милитаристички. Тако, Џули Далиц (Julie Dahlitz) на отцепљење гледа на следећи начин: „Кад знатан део становништва одређене територије, која је део неке државе, изрази, путем речи или дела, жељу да постане суверена или да приступи другој сувереној држави и постане њен део, ради се о отцепљењу“ (Julie Dahlitz, *Secession and International Law, Conflict Avoidance; Regional Appraisals*, The Hague, TMC Asser Press, 2003, str. 6).

12 Aleksandar Pavković, Petar Radan, *Stvaranje novih država, teorija i praksa otcepljenja*, Beograd, Službeni glasnik, 2008. str. 266.

2. ЕКСТРЕМИЗАМ КОСМЕТСКИХ АЛБАНАЦА КАО ЕТНОНАЦИОНАЛИЗАМ И(ЛИ) ВЕРСКИ ФУНДИРАН ЕКСТРЕМИЗАМ

Значајан број аутора који су анализирали природу конфликата на Балкану, на ратове из деведесетих година прошлог века гледа као на верске сукобе. Оваквом гледишту се супроставља становиште како је природа ових сукоба примарно мотивисана етничким и етнонационалистичким разлозима. Разумевајући компликовани карактер „балканског бурета барута“ може се рећи да је и једно и друго становиште тачно, али и да је сваки од ових сукоба имао одређене посебности које иду у прилог тези да се овом нарочито осетљивом питању мора прићи искључиво уважавајући значајну улогу религије у готово свим сукобима који су инспирисани етнонационалистичким идејама и страстима. Дакле, реч је о тзв. хибридном карактеру конфликата који истовремено имају и екстремистичко-верску и етнонационалистичку компоненту. Захваљујући чињеници да се „верска начела могу врло растегљиво и према практичним потребама тумачити, увек постоји могућност да се изабере оно које тренутно одговара и неким профаним циљевима“.¹³ Када је реч о анализи верског (исламистичког) екстремизма и оног са етнонационалистичким предзнаком на примеру Косова и Метохије, такође је немогуће повући јасне границе. Шта више, с правом се може рећи да је пример јужне српске покрајине, уз Босну и Херцеговину, вероватно један од парадигматичнијих у миљеу овог, како смо га већ назвали – хибридног екстремизма. Ипак, да би могли закључити која од ових компоненти екстремизма косметских Албанаца има извесну супремацију у односу на ону другу, неопходно их је анализирати кроз студије случаја, и то: 1) Екстремизам косметских Албанаца као верски фундиран екстремизам и 2) Екстремизам косметских Албанаца као етнонационализам.

13 Милован Суботић, „Исламистички екстремизам као парадигма верски фундираног насиља“, *Поља геополитике – зборник радова*, (приредили Љ. Деспотовић, В. Конатар), Култура –полис: Факултет за европске правно политичке студије, Нови Сад, 2017, (215-229), стр. 217.

2.1. Екстремизам косметских Албанаца као верски финансиран екстремизам

Откако се, на велика врата, религија вратила на пиједестал друштвене стварности, могло би се рећи да она представља и линију разграничења, тј. неку врсту вододелнице између идентитета великих група, те је као таква заузима значајно место у етничкој и националној политици многих земаља данашњице. Такође, и националистичке покрете савременог света, по правилу, прати одређено религијско опредељење које извесно може постати извориште екстремних верских осећања. Обрнут случај, тј. да екстремни верници постају националисти – екстремисти, приметно је рећи управо из разлога што њих, недвосмисленим и нераскидивим везама, већ повезује фанатична вера.¹⁴

Корелација албанских екстремних организација етнонационалистичког карактера и оних са верски инспирисаном вокацијом, не представља новост. Наиме, још током Другог светског рата, албански националистички покрет, утемељен на програму често експониране Друге призренске лиге,¹⁵ направио је значајне искорак ка верском фанатизму. Добар пример је обраћање тадашњег албанског лидера Сокоља Доброшија који је чак и на крају рата позивао на „дихад“, као и чињеница да су припадници дивизије „Скендербег“ прили-

14 Милован Суботић, *Екстремизам под окриљем религије – исламистички екстремизам на примерима БиХ и Р. Србије*, Медија центар Одбрана и Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2015, стр. 279.

15 Око карактера Призренске лиге и данас постоје спорења, која се крећу од чешће експонираног виђења лиге као етнонационалистичког пројекта, до становишта да је реч о јасној панисламској конотацији. Према Јевтићу, „Политички покрет који се формира међу Албанцима, пре свега Прва Призренска лига је панисламски покрет. А сваки панисламски покрет је антинационалан, самим тим и антиалбански. То је покрет који је настао као реакција на Берлински конгрес 1878. године, који је претио да отме делове османске царевине, насељене између осталог етничким Албанцима. И његов основни циљ био је да се сачувају границе османске-исламске државе, а не да се створи нека Албанија, било мала или велика. Основни програмски документ Лиге „Карарнаме“ (изјава или владин декрет), нити једном не спомиње стварање албанске државе.“ Види: Мирољуб Јевтић, „Прерастање албанског сецесионизма у антиалбански покрет“, *Страни правни живот*, (96-114), стр.105.

ком ступања у њене редове полагали заклетву верског садржаја користећи Куран и сл.¹⁶

Последња деценија XX века изнедрила је етносепаратистичку организацију ОВК¹⁷ која је, осим изворног (и примарног) утемељења на етничкој албанској основи, имала и своју исламистичку компоненту. Ирански модел уређења државе као Исламске републике, нарочито је промовисан у исламистичком крилу ОВК. Операционализација ка тероризму постала је очигледна након формирања јединице муџахедина по називом „Абу Бекир Садик“¹⁸ 1998. године у селу Доњи Преказ на Косову.

Догађаји са почетка XXI века донели су вишеструка поткрепљења става о исламистичком карактеру који је карактерисао ОВК деведесетих година прошлог века. Октобра 2001. године у Авганистану је откривена документација везана за Дамира Шабанија, косовског Албанца, који је попуњавајући приступни формулар истакао: „Заинтересован сам за самоубилачке операције. Имам борбено искуство у ОВК против српских и америчких снага“.¹⁹ Остало је забележено и да је Албанија прва европска земља која је почетком 1992. године постала чланица Организације исламске конференције, док се директна међузависност између деловања ОВК, које је најчешће тумачено искључиво као етносепаратизам, и панисламизма на глобалном нивоу, може се видети на примеру конференције поменуте организације одржане у Пакистану 1997. године, којом приликом су „суб-

16 Видети шире у: Драган Симеуновић, *Тероризам: опити део*, Правни факултет, Београд 2009. стр. 230.

17 У широј јавности тзв. ОВК се први пут огласила фебруара 1996. године, када је преузела одговорност за извођење терористичких акција на објекте на Косову и Метохији у којима су били смештени Срби прогнани из Републике Хрватске (Р. Гађиновић, „Косово и Метохија – Изазови и одговори“, Тематски зборник: *Космет – Гордијев чвор*, (прир. Ј. Тирић), Институт за упоредно право, Београд, 2008, (21-52), стр. 38.

18 Језгро ОВК чинили су искусни припадници терористичких група са простора Космета, али и извештан број страних плаћеника и добровољаца, муџахедина из исламских земаља. Крајем јула 1998. године припадници МУП-а Србије у Дреници разбили јединицу муџахедина под називом „Абу Бекир Садик“. У њој се налазило 70 муџахедина, од којих 40 странаца, највише из Саудијске Арабије, Египта, Албаније и Македоније.

19 Драган Симеуновић, *Тероризам: опити део*, Правни факултет, Београд 2009. стр. 233

верзивне активности великоалбанских сепаратиста добиле квалификацију цихада²⁰.

Према наводима Јиргена Елзесера (Jürgen Elsässer), немачког аналитичара и експерта за исламистички екстремизам, прва муџахединска јединица на Косову и Метохији деловала је од маја 1998. године на подручју Дренице и њен вођа је био Екрем Авдију из Косовске Митровице. Јединица је била позната под називом „Бригада Абу Бекир Сидик“, а формирана је заправо у БиХ уз помоћ инструктора из Саудијске Арабије и Турске. Поред косовских албанаца, чинили су је и муџахедини из Босне и Херцеговине, Албаније, Египта, Македоније и Саудијске Арабије.²¹

Амерички новинар и публициста Расел Гордон (Russell Gordon), у свом делу под називом *Bechid Kosovo's Facade* (*Иза фасаде Косова*), указује како се уочава све веће присуство Арапа са Блиског истока, као и арапске дијаспоре из западне Европе. Исти аутор даље наводи да се „јачање вахабистичких опредељења код Албанаца свакодневно види по њиховом карактеристичном изгледу (дужина косе, браде, панталона), као и да се уочава стални пораст броја следбеника вахабистичке вероисповедне праксе у косовским џамијама“.²² Такође, бројни су примери организовања и деловања радикалних исламиста пореклом са Косова у земљама западног света, нарочито на тлу САД. Када је реч о исламистичким организацијама чије је деловање доказано на територији Косова и Метохије, осим поменуте „Абу Бекир Садик“ из Косовске Митровице, „Алахова војска“ из Призрена и „Селафисти“, такође из Призрена.²³

Значајну улогу у етаблирању исламистичког екстремизма на КиМ играју тзв. хуманитарне организације, под чијим се плаштом одвија ширење утицаја најрадикалнијег огранка сунитског ислама. Вахабисти, или „борци за чисти ислам“, како сами себе често називају, полако и стрпљиво

20 Љубиша Деспотовић, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017, стр. 194.

21 Јирген Елзесер, *Цихад на Балкану – Како је цихад стигао у Европу (Свети ратници и тајне службе на Балкану)*, Београд, Јасен 2006. стр. 133.

22 Russell Gordon, *Behind Kosovo's Façade*, Интернет сајт: <http://www.serbianna.com/columns/gordon/004.shtml> 21/12/2016

23 Исто

мењају идентитет албанске заједнице на Косову и Метохији. Саудијски новац и утицај чине све како би „трансформисали су ово некад толерантно муслиманско друштво на ивици Европе у фронт исламског екстремизма и гасовод за дихадисте“.²⁴ Како наводи *New York Times* „у последње две године полиција је идентификовала 314 становника Косова, укључујући двојицу бомбаша самоубица, 44 жене и 28 деце, који су отишли у иностранство да се придруже ‘Исламској држави’, што уједно представља највећи број тзв. страних бораца по глави становника у Европи (!!!)“.²⁵ У новембру 2016, Косовске власти су ухапсиле 19 осумњичених за тероризам, тј. планирање напада на Косову и Албанији.²⁶ Слични подаци могу се видети и у најновијем извештају Стејт Департамента (US Department of State), који говори да „опасност од насилног исламистичког екстремизма на Косову расте, те да „уз помоћ фондова страних организација које пропагирају екстремистичке идеологије, насилне екстремне групе активно користе друштвене медије за ширење пропаганде и регрутовање следбеника“.²⁷

Последња деценија прошлог и првих петнаестак година XXI века на Косову, као и уосталом у Албанији и Македонији, обележени су значајном обновом религиозности, која се јасно очитује у стотинама подигнутих нових џамија и других сакралних исламских објеката. Истовремено, на територији Косова и Метохије дошло је до рушења, оштећења и скрнављења великој броја хришћанских верских објеката и споменика, из чега се недвосмислено може извући закључак да обнова религиозности има и своју милитантну димензију, те да не представља само пуко право на исповедање вере у једном грађанском друштву. Очигледно је да је ова верска

24 Carlota Gall, *How Kosovo Was Turned Into Fertile Ground for ISIS, Extremist cleric secretive associations funded by Saudis and others have transformed a once-tolerant Muslim society into a font of extremism*, The New York Times, May 21, 2016.

25 Исто.

26 Robin Simcox, “European Islamist Plots and Attacks Since 2014 – and How the U.S. Can Help Prevent Them“, *Backgrounder*, No 3236, The Heritage Foundation, 2017, (1-14), стр. 2.

27 U.S. Department of State, Chapter 2, *Country Reports: Europe - Kosovo, Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism*, Country Reports on Terrorism, 2016.

обнова оличена кроз повратак исламским коренима, код једног дела становништва доживљена као учешће у својеврсном верском рату.

2.2. Екстремизам косметских Албанаца као етнонационализам

Говорећи на тему реализованих и потенцијалних сукоба у савременом свету, Амарта Сен (Amartya Kumar Sen) истиче како су они најчешће продукт „идентитетских трвења на темељу етничитета, религије, и културе“, те да се „с одговарајућим подстицајем, негована свест о идентитету унутар једне групе људи може се претворити у моћно оружје како би се брутално поступало с другом“.²⁸ Високо позиционирање етничитета и његова интерактивна корелација за религијом и културом, учинили су да значајан број научних делатника који се баве феноменом национализма сматра да етнонационализам има доста карактеристика због којих га је оправдано сматрати неком врсто модерне, „секуларне религије“. Тако рецимо Џон Хачисон (John Hutchison) закључује да је нација постала нешто што би смо могли назвати „сурогатна религија“,²⁹ а Ентони Смит (Anthony Smith) истиче да етнонационализам представља „логичан продужетак традиционалних религија“,³⁰ Ову тезу је подупирао још раније и Лесвел³¹ (Harold Lasswel) који је сматрао како је етнонационализам, као секуларизована алтернатива религиозним обрасцима, идеална замена за религију. Берђајев је такође примећивао како „фанатизам има религијске изворе, али да лако прелази на националну и политичку сферу“.³²

28 Amartya Kumar Sen, *Identitet i nasilje – Iluzija sudbine*, Masmedia, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 2007, str. 15.

29 John Hutchinson, „Introduction: Global perspectives on religion, nationalism and politics“, u: R. Hefner, J. Hutchinson, S. Mels i drugi (ur.), *Religions in Movement: The Local and the Global in Contemporary Faith Traditions*, London, Routledge, 2013, str. 9.

30 Anthony Smith, „Introduction: The formation of nationalist movements“, u: A. D. Smith, *Nationalist Movements*, London, Macmillan, 1976, str. 19.

31 Harold Lasswel, *World Politics and Personal Insecurity*, New York, Whittlesey, 1935, 50-51, u: Nenad Kecmanović, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; tom 2, Clio, Beograd, 2014, стр. 285.

32 Николај Берђајев, „О фанатизму, ортодоксији и истини“, Градина, Ниш, 1992. стр. 6-9, у: Владета Јеротић, *Вера и нација*, Ars libri, Београд, 2004. стр. 185

Чињеница је да је религиозни идентитет у предмодерним временима представљао основни облик колективног идентитета, тако да трансфер према етнонационалном идентитету представља једно логично исходиште и то превасходно због тога што се намеће као нови главни механизам социјалне интеграције, али и дезинтеграције.

Наиме, скоро у једнакој мери у којој служи колективној кохезији, етнонационализам зна да буде и узрок и инструмент антагонизама међу етнонационалним заједницама. Подела на нас и „оне друге“ у средишту је етнонационалистичког концепта и шире, етнонационалистичког погледа на свет. Дихотомизација отелотворена у повлачењу између симболичких и(ли) реалних граница између нас и „њих“ представља суштину етнонационалистичке идеологије и њене касније операционализације оличене у деловању етнонационалиста.

Говорећи о тематским карактеристикама етнонационалистичке идеологије, Кеџмановић, између осталих, истиче следеће: *тему угрожености, тему кривца за све, тему жртве и жртвовања, тему правог тренутка или преломног часа* и коначно, *тему освете и одмазде*.³³ И заиста, уколико би смо овај Кеџмановићев образац применили на етнонационалистичку идеологију косметских Албанаца,³⁴ дошли би до невероватних поклапања.

Наиме, *тема угрожености* је иницијална тема у етнонационалистичкој идеологији косметских Албанаца. *Тема кривца за све* на овом примеру је недвосмислена. За све невоље албанског етноса на КиМ криви су Србија, политички естаблишмент и великосрпски национализам, како онај из централне Србије, тако и онај од стране српског живља на КиМ. Оваква симболика се показала као моћно средство у

33 Nenad Kečmanović, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; tom 2, Clio, Beograd, 2014, стр. 134-143.

34 Албански етнонационални покрет има већ дугу историју суочавања са унутрашњим поделама на религијском плану. Иако поборници албанске етнонационалистичке идеологије тврде да им религија није никад била посебно важна, јер је „албанство једина истинска вера Албанаца“, крајем XIX века је религија била узрок дубоких подела у друштву и главна препрека националном јединству. Више у: Ger Dejjinks, *Religija i identitet na Kosovu*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2005.

политичком мобилисању маса.³⁵ *Теме жртве и жртвовања* у албанској етнонационалистичкој идеологији су поткрепљене злоупотребом (неспорног) страдања косметских Албанаца деведесетих и стварању култа жртви који се успоставио упоредо са испољеном етносепаратистичком активношћу са елементима тероризма од стране ОВК. *Тема правог тренутка* оличена је у препознавању моментума који је определио даља збивања у јужној српској покрајини. Наравно да тај „прави тренутак“ (говоримо о 1998/99 години), није само производ генијалности албанских етнонационалиста, већ и очито добро испланиран и осмишљен сценарио за ово подручје од стране водећих земаља западног света, преваходно САД. Такође, ојачали етнонационализам, који је у међувремену ескалирао у етносепаратизам на врхунцу, је свој „прави тренутак“ дочекао фебруара 2008, када је у очигледној координацији са иностраним подржаваоцима сепаратизма, усвајањем тзв. Декларације о независности Косова, једнострано проглашена независност самопрокламоване „Републике Косово“. И коначно, *тема освете и одмазде* обухвата период од повлачења српских снага безбедности 1999. године, и траје, са већим и мањим осцилацијама у интензитету испољавања, до данас. Као врхунац етнонационалистичког насиља сматра се погром³⁶ над Србима на Космету који је трајао од 17. до 19. марта. 2004. године.

35 Безброј је оваквих и сличних примера. У периоду који је претходио исламској револуцији у Ирану 1979. године, САД су приказиване као „неморални неверник који је силовао и злостављао Иран“. Према: Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, Biblioteka XX vek, ur. Ivan Colović, Beograd, 2004, стр. 187.

36 Албанци су насиљем реаговали на утапање два албанска дечака у селу Чабра на северу Космета, за шта су окривили Србе, што се касније испоставило нетачним. У незапамћеном дводневном насиљу убијено је 18 људи, из домова је прогнано око 4.000 Срба, уништено више од хиљаду српских домова и око 130 верских објеката, за шта још нико није одговарао. Након тринаест година, тужилац међународне мисије Еулес на Косову, Данило Качарели (Kasareli), затражио је хапшење организатора и учесника у мартовском насиљу на Космету 2004. Он је означио групу бивших припадника ОВК као „кључне организатор“ мартовског погрома. Реч је о Бедрију Краснићу, Албану Диздарију, Бајраму Кичмарију и Фаику Краснићу. Они су, према оптужници исписаној на 41 страни, наређења добијали од високо рангираних команданата ОВК, који су у међувремену заузели важне политичке позиције на Косову. Цитирано према: Д. Зечевић, *Четворка из ОВК предводила погром*, Вечерње новости, 7. јул 2017.

ЗАКЉУЧАК

Иако су етнички и етнонационалистички идентитети постали главни идентитети у већем делу Балкана, верска димензија је и даље остала веома јака. Међутим, општије посматрано, верска идентификација је постала мање важна од етничке, и верско супарништво је преобработено у етничке и етнонационалне антагонизме. На Косову и Метохији је српско-албански сукоб заменио стару конфесионалну поделу на муслимане и хришћане. Етничке линије поделе су постале важније од верских, упркос недвосмисленој чињеници да су ове друге наставиле да играју суштинску улогу у дефинисању првих. Иако се у корелацији са религијом може сматрати „модерном појавом“, етнонационализам се веома често ослања на „традиционалне“ вредности и симболе, посебно из опуса сродства и религије, да би се усадило осећање припадности заједници која је апстрактнија и шира од етноса (нације). Истина, ова тврдња се више односи на Босну и Херцеговину где све етничке групе говоре истим језиком, па верска повезаност наглашено оцртава етничке идентитете.³⁷

Након распада СФРЈ религија је поново добила значајну улогу у животу Албанаца, и старе верске поделе су умногоме обновљене. Главни дуализам међу Албанцима, како онима у Албанији, тако и онима на Космету, у то време се односио на питање: Да ли главне савезнике за сецесионистички пројекат треба тражити на „муслиманском“ Блиском истоку или на „католичком“ Западу? Потез бившег албанског председника Берише, када је 1992. године учланио Албанију у Организацију исламске конференције (ОИК) изазвао је многе контроверзе. Сви који су указивали на Албанце као „муслиманску нацију“ или „муслиманске фундаменталисте“, добили су за право, и прокламовани секуларни карактер албанског идентитета је био озбиљно доведен у питање.

Дихотомија унутар интелектуалних албанских кругова по овом питању, као и лоше искуство покушаја стварања унитарне Босне и Херцеговине на темељима јасно израженог исламизма, као да су послали јасну поруку званичној Алба-

37 У Босни и Херцеговини је довољно познавати конфесионално порекло поједнца да би се одредио његов етнички идентитет.

нији да се из ОИК повуче јануара 1999. године. Ограђивање званичне Албаније од исламистичког утицаја, било је од нарочите важности за косметске Албанце да се у надолазећим кључним временима позиционирају као секуларно друштво у коме религија нема значајан екстремистички потенцијал, иако је, без сумње, остала важно мерило њиховог идентитета. Пример косметских Албанаца, и Албанаца уопште, један је од оних примера где је верски идентитет, у жељи да се успостави као примарни облик идентитета свих верника без обзира на то којег су етнонационалног порекла, очигледно засметао оном етнонационалном.

Литература

- Берђајев, Николај, *О фанатизму, ортодоксији и истини*, Градина, Ниш, 1992.
- Гађиновић, Радослав, „Косово и Метохија – Изазови и одговори“, Тематски зборник: *Космет – Гордијев чвор*, (прир. Ј. Ћирић), Институт за упоредно право, Београд, 2008, (21-52)
- Деспотовић, Љубиша, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017.
- Елзесер, Јирген, *Џихад на Балкану – Како је џихад стигао у Европу (Свети ратници и тајне службе на Балкану)*, Београд, Јасен 2006.
- Зечевић, Душан, *Четворка из ОВК предводила погром*, Вечерње новости, 7. јул 2017.
- Јевтић, Мирољуб, „Прерастање албанског сецесионизма у антиалбански покрет“, *Страни правни живот*, бр. 1, 2013, (96-114)
- Јеротић, Владета, *Вера и нација*, Ars libri, Београд, 2004.
- Суботић, Милован, „Исламистички екстремизам као парадигма верски финансираног насиља“, *Поља геополитике – зборник радова*, (приредили Љ. Деспотовић, В. Конатар), Култура – полис: Факултет за европске правно политичке студије, Нови Сад, 2017, (215-229).
- Суботић, Милован, *Екстремизам под окриљем религије – исламистички екстремизам на примерима БиХ и Р. Србије*, Медија центар Одбрана и Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2015.
- Asurmendi, Mikel (ur.), *Identitet i nasilje, XX vek*, Beograd 2002.

- Benda, Žilijen, *Izdaja intelektualaca*, Socijalna misao, Beograd, 1996.
- Crawford, James, *The Creation of States in International Law*, Second Edition, Oxford, Clarendon Press, 2006
- Dahlitz, Julie, *Secession and International Law, Conflict Avoidance; Regional Appraisals*, The Hague, TMC Asser Press, 2003
- Dejzinks, Ger, *Religija i identitet na Kosovu*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2005.
- Eriksen, Tomas Hilan, *Etnicitet i nacionalizam*, Biblioteka XX vek, ur. Ivan Čolović, Beograd, 2004.
- Gall, Carlota, *How Kosovo Was Turned Into Fertile Ground for ISIS, Extremist cleric secretive associations funded by Saudis and others have transformed a once-tolerant Muslim society into a font of extremism*, The New York Times, May 21, 2016.
- Gordon, Russell, *Behind Kosovo's Façade*, Интернет сајт: <http://www.serbianna.com/columns/gordon/004.shtml> 21/12/2016
- Hutchinson, John, "Introduction: Global perspectives on religion, nationalism and politics", u: R. Hefner, J. Hutchinson, S. Mels i drugi (ur.), *Religions in Movement: The Local and the Global in Contemporary Faith Traditions*, London, Routledge, 2013.
- Kecmanović, Nenad, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; tom 2, Clio, Beograd, 2014.
- Lasswel, Harold, *World Politics and Personal Insecurity*, New York, Whittlesey, 1935.
- Pavković, Aleksandar, Radan, Petar, *Stvaranje novih država, teorija i praksa otcepljenja*, Beograd, Službeni glasnik, 2008.
- Savater, Fernando, Tri kratka ogleđa o nacionalizmu i terorizmu (203-208), u: Mikel Asurmendi (ur.), *Identitet i nasilje*, XX vek, Beograd 2002.
- Sen Kumar, Amartya, *Identitet i nasilje – Iluzija sudbine*, Masmedia, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 2007.
- Simcox, Robin, "European Islamist Plots and Attacks Since 2014 – and How the U.S. Can Help Prevent Them", *Backgrounder*, No 3236, The Heritage Foundation, 2017, (1-14)
- Simeunović, Dragan, *Terorizam: opšti deo*, Pravni fakultet, Beograd, 2009.
- Smith, Anthony, "Introduction: The formation of nationalist movements", u: A. D. Smith, *Nationalist Movements*, London, Macmillan, 1976.

Šušnjić, Đuro, *Religija II, značenja, teorije, preplitanja, susreti*, Čigoja štampa, Beograd, 2009.

U.S. Department of State, Chapter 2, *Country Reports: Europe - Kosovo, Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism*, Country Reports on Terrorism, 2016.

Milovan R. Subotic

**EXTREMISM OF KOSOVO
AND METOHIJA ALBANIANS:
SUPREMACY OF ETHNIC
NATIONALISM OVER RELIGIOUS
EXTREMISM**

Resume

The extremist potential of Balkans societies is unquestionable. Still, if we could try to classify the endemic Balkans' extremisms with already established criteria from contemporary political science and other social sciences, we are facing the problem of fluidity which is inherent to extremism. That is reason why it is hard to distinguish the extremist variety which is present and even more difficult which has the supremacy over the other one. Significant number of authors who analyzed the nature of conflicts in the Balkans, sees the wars from the 1990s as religious conflicts. This viewpoint is opposed with the stand that the nature of these conflicts is primarily motivated with ethnic and ethnic and nationalist reasons. The example of southern Serbian province is, along with Bosnia and Herzegovina, probably one of the most paradigmatic in the environment of cohesive extremist potential of religion and ethnic nationalism. Through elaboration of interdependence of the terms ethnic nationalism and religious extremism, the paper tries to answer the question "Which one of these extremisms has certain supremacy over the other at Kosovo and Metohija Albanians?" Through comparative analysis of these two phenomena, it is unequivocally concluded that in Kosovo and Metohija, the Serbian-Albanian conflict replaced the old confessional division on Muslims and Christians. Ethnic lines of divi-

sion became more important than religious, despite the fact that religious continued to play a key role in defining the ethnic. In the 1990s a main dualism among Albanians, both in Albania and Kosovo and Metohija, at the time was focused on the question "Should we seek our main allies for secessionist project on the 'Muslim' Middle East or on the 'catholic' West?" The move of former Albanian president Berisha, who joined Albania to the Organization of Islamic Conference in 1992, caused many controversies. All those who pointed out Albanians as the "Muslim nation" or the "Muslim fundamentalists" claimed to be right, and proclaimed secular character of Albanian identity was seriously questioned.

The dichotomy within intellectual Albanian circles regarding this issue, as well as bad experience with attempts to create unitary Bosnia and Herzegovina base on clearly expressed Islamism, seemed to have send clear message to officials in Albania to retreat from Organization of Islamic Conference in January 1999. Albanian officials distanced from Islamic influence, which was especially important for Kosovo and Metohija Albanians for positioning as secular society where religion does not have significant extremist potential, although it undoubtedly remained a strong norm of their identity. The example of Kosovo and Metohija Albanians, and Albanians in general, is one of those examples where religious identity, with attempt to be established as a primary form of identity of all the believers regardless their ethnic and national origin, was obviously a disturbance for ethnic and national identity.

Keywords: Kosovo and Metohija, Balkans, ethnic nationalism, religious extremism, violence, separatism, supremacy.

* Овај рад је примљен 1. децембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Сандра Давидовић

Београд

МИСИЈА EULEX – „КОСОВСКИ“ ТЕСТ ЗАЈЕДНИЧКЕ СПОЉНЕ И БЕЗБЕДНОСНЕ ПОЛИТИКЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Сажетак

Рад разматра деловање Европске уније на Косову и Метохији, као део њеног настојања да се афирмише као међународни политички и безбедносни актер. Косовска криза постала је важан тест за Заједничку спољну и безбедносну политику ЕУ, али и за деловање њене најамбициозније мисије Заједничке безбедносне и одбрамбене политике – EULEX. Политички процес решавања косовског проблема и спољно-политички интереси Уније у том процесу истакли су везаност и испреплетаност овог процеса са њеном политиком проширења, чиме је контекст додатно проблематизован. Сложеност приступа Уније косовском проблему читао се у конфузном правном и политичком статусу мисије EULEX, али утицао и на њен домашај и резултате. Ангажовање на Косову кроз установљење мисије ЗБОП виђено је као катализатор спољног деловања Уније и кључни тест њене делотворности после реформи уведених Лисабонским уговором. Непуних 10 година рада ове мисије заслужује преглед услова њеног настанка и учинке њеног рада, али и оцену досадашњег ангажмана Уније у процесу решавања косовске кризе.

Кључне речи: Европска унија, Заједничка спољна и безбедносна политика, мисија EULEX, Косово и Метохија

Деловање Европске уније на Косову и Метохији представља вишеструко користан оквир за анализу еволуције Уније као међународног политичког и безбедносног актера и развоја њене заједничке спољне, а затим и безбедносне и одбрамбене политике. То стога што је управо у време југословенске кризе Унија започела прогресивни развој Заједничке спољне и безбедносне политике, а њене домашаје настојала да провери активним учешћем управо у решавању косовског питања. Развој ове политике Уније, од Мастрихта 1992, преко Келна 1999, до Лисабона 2007, текао је упоредо са кризама на Балкану, због чега је овај регион постао место провере њене функционалности и домашаја.¹ Једна од основних теза у вези са деловањем Европске уније у процесу распада Савезне Федеративне Републике Југославије тиче се аргумента о „јазу између очекивања и капацитета“ (*capability – expectations gap*).² Велики број оцена управо се кретао у овом оквиру објашњавајући да је „југословенски фијаско“ последица њене „бескичмене политике“ и недостатка војне компоненте која је неопходна да подупре дипломатске и политичке акције. Пропаст њених мировних иницијатива, као и политичка и војна маргинализација од стране Сједињених Америчких Држава били су знак да је Унија пала на задатку, који је сама прогласила „часом Европе“.³ На том увиду никла је решеност Уније да прогресивно крене у стварање установа своје спољне и безбедносне политике, као одговора на тектонске промене у међународним односима које је са собом донео крај Хладног рата. Једнолинијски смер закључака онемогућио је ширу критичку рефлексију, која би осветлила и друге недостатке приступа региону, попут одступања од правила међународног права и сопствених правних начела, као и честа

1 Неке оцене имале су готово идеалистичко виђење о улози Уније на Косову, попут ове Урлиха Бека: “Kosovo could be our military euro, creating a political and defence identity for the European Union in the same way as the euro is the expression of economic and financial intergration”, Наведено према David Cadier, *EU Mission in Kosovo: Constructing Ambiguity or Constructive Disunity?*, John Hopkins University, 2011, стр. 1.

2 Christopher Hill, “The Capability – Expectations Gap or Conceptualizing Europe’s International Role”, *Journal of Common Market Studies*, London School of Economics, Vol. 31, no. 3, 1993, стр. 305.

3 Крилатица министра спољних послова Луксембурга и председавајућег Савета министара Жака Поса (*Jacques Poos*) из 1992. године, у вези са деловањем Уније у решавању југословенске кризе.

политичка недоследност и пристрасност. На случају Косова може се проверити оправданост овог приступа и утврдити да ли је ова еволуција Уније довела до жељених резултата, готово 25 година после Мадрихта и Босне. Кроз анализу политичких и правних аспеката оснивања мисије *EULEX*, њеног карактера и структуре, настојаћемо да стекнемо увид у то да ли је Унија на Косову успела да „говори једним гласом“ и достигне успех који оправдава покретање њене најамбициозније мисије ЗБОП.⁴

1. МИСИЈА ЕУЛЕКС – КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР

Један од основних концептуалних проблема у анализи спољне политике колективитета какав је Унија представља однос целине и делова, изражен кроз практично питање, када је спољно деловање Уније деловање држава чланица (по правилу најмоћнијих), а када је то спољно деловање Уније као целине, као и да ли тај квалитативни ниво уопште постоји данас?⁵ Преношење овог проблема на деловање Уније у процесу распада СФР Југославије, а затим и у погледу решавања косовске кризе омогућава његово конкретније разматрање. Ако су нејединство приступа и доминација интереса појединих држава чланица у време распада Југославије били последица одсуства уговорно дефинисаних обавеза у овој области у то време, онда би прогресивни развој ове политике значио много јаснији, јединственији и доследнији приступ решавању косовске кризе.⁶ Ипак, нејединство у погледу признања сецесије покрајине Косово и Метохија од Републике Србије и даље деловање Уније у том оквиру још једном је отворило питање способности Уније да „говори једним гласом“. Де-

4 Мисија ЕУЛЕКС је покренута као део Европске безбедносне и одбрамбене политике (ЕБОП). Ипак, будући да је ова политика Уније, након ступања на снагу Уговора из Лисабона, преименована у Заједничку безбедносну и одбрамбену политику (ЗБОП), у раду ћемо користити скраћеницу ЗБОП.

5 Filip Ejdus, *Razvoj spoljnih odnosa EU od međunarodnog prisustva do zajedničke spoljne politike*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2008, стр. 33.

6 ЕУ је почела да артикулише своју сопствену спољну политику тек са Уговором из Мадрихта из 1992. године (Уговор о ЕУ), којим је створена нова структура ЕУ „Три стуба сарадње“, при чему се ЗСБП налази у другом, међувладиног стубу.

ловање Уније на Косову захтева и испитивање аспекта њене спољне политике који се тиче односа са стратешким интересима америчке администрације, односно њену способност за еманципацију и самосталност од Сједињених Држава и НАТО пакта. Стога је оправдано наведеном концептуалном оквиру додати потпитање, када је спољно деловање Уније артикулисани израз спољних политика њених држава чланица, а када је ЗСБП део система геополитичке стратегије САД и НАТО пакта? Аргумент о томе да је деловање Уније на Косову долазило после кључних одлука америчке администрације и да се њена улога сводила углавном на политички секундарно извршавање одлученог неизоставна је у разумевању овог односа.⁷ Једна од тих одлука која сликовито представља наведено била је одлука да се подржи унилатерална сецесија Косова од Србије. Ова одлука која је поделила Европу била је, пре свега, америчка одлука, с којом су се европске силе постепено, једна за другом саглашавале.

Деловање Уније на Косову подударно се са ставом да „ће у ситуацијама криза Американци одрадити „тврдо“, војни посао а да се од Европљана очекује да после одрађеног посла делимично плате послератну обнову“.⁸ Ова оцена може бити од користи како у погледу изнетог концептуалног проматрања спољног деловања Уније уопште, тако и посебно у случају косовског проблема, где је улога Уније била наглашена тек у периоду пост-конфликтне реконструкције. О томе сведоче и подаци о рачуну које је Унија платила на Косову. До 2003. године у циљу економске обнове, Косово је примило 3.5 милијарди долара помоћи и донација, при чему је удео Европске уније највећи и износи 1.6 милијарди. Ако томе додамо појединачне донације држава чланица у износу од око 400 милиона евра, јасно је колики је терет морала да поднесе Унија. Као део њеног настојања да подржи независност Косова, Унија је организовала донаторску конференцију јуна 2008. године, на којој је сакупљено 1.2 милијарде евра, при чему је удео саме ЕУ био преко 70%.⁹ Наравно, подаци сведоче и о значају које ангажовање на Косову представља за

7 Слободан Самарџић, *Европска унија: систем у кризи*, Сремски Карловци, 2016, стр. 188.

8 Pol Tejlor, *Kraj Evropske integracije*, Albatros plus, Beograd, 2010, стр. 22.

9 Слободан, Самарџић, *Европска унија: систем у кризи*, нав. дело. стр. 190.

саму Унију, као и о жељи да поправи учинак на Балкану и афирмише се као важан безбедносни актер. Њено наглашено деловање почеће у време када је у вези са Косовом почела да провејава идеја о коначном решењу статуса, кроз преговоре. У складу са тим, Унија ће добити најистакнутију улогу, како у процесу преговарања (Беч – Брисел), тако и кроз установљење њене највеће и најскупље мисије Европске безбедносне и одбрамбене политике. Ангажовање на Косову кроз установљење мисије ЕБОП виђено је као катализатор спољног деловања Уније и кључни тест њене делотворности после реформи уведених Лисабонским уговором. Значај успешног ангажовања Уније на Косову истакнут је у тексту *Европске стратегије безбедности* (2003), у којој се каже да „кредибилитет спољне политике (ЕУ) зависи од консолидације постигнућа на Балкану“.¹⁰ Стратегијом су створене претпоставке за отпочињање цивилних и војних мисија у склопу ЕБОП, при чему је у првих пет година покренуто двадесет мисија, од чега чак шест на Западном Балкану, што потврђује стратешки значај овог региона наведен у овом документу.¹¹

2. ВРЕМЕ ПОЧЕТКА „ЧАСА УНИЈЕ“ НА КОСОВУ

Извештај о стању на Косову и Метохији, који је сачинио норвешки дипломата Каи Аиде (*Kai Aage Eide*), на захтев Генералног секретара УН, након мартовског погрома из 2004. године, отворио је питање решавања будућег статуса.¹² Мартовско насиље, које је било уперено против Срба, представљало је и насилну опомену управи Уједињених нација. У извештају се наводи да ће потенцијал за немире да расте и предложено је да се ускоро отворе преговори са аргумен- том да „дуже чекање прети да повећа фрустрацију већинског

10 European Council, A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003.

11 2003: Artemis, EUFOR у Конгу, EUPM БИХ, Concordia Македонија, 2004: EUPOL Proxima Македонија, EUJUST Themis Грузија, 2005: EUSEC Конго, EUPOL Киншаса, Amis 2 Судан, AMMAch Индонезија, JUSTLEX Ирак, EU-VAM Палестина, 2006: EUPAT Македонија, 2007: EUPOL ДР Конго, EUPOL Авганистан, 2008: EUSSR Гвинеја Бисао, EUFOR Чад, EULEX Косово.

12 Извештај је разматран на састанку Савета безбедности, 30. новембра 2005. године, где је одлучено да се да одобрење за почетак преговора о статусу.

становништва на Косову“.¹³ Овај извештај, који је касније објављен у облику „Смерница за преговоре о статусу Косова“, наглашава кључну улогу ЕУ будући да се Косово налази у Европи, те заговара могућност коришћења перспективе чланства као инструмента притиска. Као конкретне области ангажовања у извештају помињу се управо полиција и правосуђе, које ће касније и постати кључни део надлежности мисије. Паралелно са овим дешавањима и унутар саме Уније започето је разматрање платформе о њеном будућем ангажовању на КиМ, после најављених преговора и уз постепено пребацивање овлашћења са УНМИК-а. Ово је уједно време када је Унија започела да ради на преузимању вођства у погледу Косова, што оправдава временску поделу њеног ангажмана у две фазе:

Прва фаза обухвата временски период од 9. марта 1998. до 10. априла 2006. године, када је Унија била један од учесника у решавању кризе. Као прву временску одредницу узимамо састанак Контакт групе у Лондону, чиме је ова неформална групација од 6 моћних држава узела учешће у решавању косовског проблема, чиме је ово питање интернационализовано. Свакако да је вођство Сједињених Америчких Држава унутар овог малог круга држава било кључно и оно није ни на који начин доведено у питање ни у другој фази. Ипак, са аспекта деловања Уније ова подела је оправдана због њеног изузетно ангажованог приступа, који ће свој врхунац достићи установљењем мисије *EULEX*. У првој фази, Унија је била део међународне цивилне и војне управе Уједињених нација, као један од актера међународног присуства, и то у оквиру IV стуба, задуженог за економску обнову и реконструкцију.¹⁴ Истакнуто учешће појединих држава чланица у овој фази решавања косовске кризе не можемо поистоветити са спољним деловањем Уније, будући да постављени концептуални оквир подразумева висок ниво артикулисаности који није био присутан у овом временском одељку.

Друга фаза, у којој ће Унија имати знатно наглашенију улогу, почиње усвајањем прве *Заједничке акције Савета*

13 Kai Eide, Report on the situation in Kosovo, United Nation, Security Council, 30 November 2004, S/2004/932.

14 Међународно присуство на Косову и Метохији након 10. јуна 1999. године чиниле су и друге организације (НАТО, ОЕБС и др.).

Европске уније 10. априла 2006. године, што уједно представља први правни инструмент ЗСБП који је Унија донела у вези са Косовом.¹⁵ Наведеном акцијом предвиђено је установљење Тима ЕУ за планирање (*EU Planning Team*) поводом могуће ЕУ операције управљања кризом на Косову, који ће пуне две године припремати терен за деловање мисије и касније постати њен део. Чињеница да је у поменутом извештају Каи Аидеа предложена реконфигурација УНМИК-а у корист неке европске мисије, навела је Унију да усвоји овај документ, који додуше у хијерархији правних инструмената Заједничке спољне и безбедносне политике представља тек документ оперативног карактера, коме претходе заједничке стратегије и ставови.¹⁶ Од тог тренутка, Унија је донела серију заједничких акција у којима је потврђена доследност у настојању да се ангажује, након преговора који су се паралелно одвијали у Бечу. Динамика одвијања преговора и истовремено доношење аката Уније којим је припремана мисија на Косову обележили су период од доношења прве заједничке акције, априла 2006, до почетка рада мисије, децембра 2008, који уједно представља и временски оквир ове анализе.

3. ИНТЕРЕСИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ НА КОСОВУ

Интерес Европске уније и њених држава чланица да се ангажују на Косову био је вишеструк. Поменути аргумент о томе да Балкан представља полигон за проверу делотворности Заједничке спољне и безбедносне политике провејава кроз текст Безбедносне стратегије и мноштва анализа, уз оправдано питање „који би кредибилитет Унија имала да управља кризама на Блиском истоку, у Африци или Азији ако није способна да реши проблем у властитом дворишту“.¹⁷

15 Council Joint Action 2006/304/CFSP of 10 April 2006 on the establishment of an EU Planning Team (EUPТ Kosovo) regarding a possible EU crisis management operation in the field of rule of law and possible other areas in Kosovo, *Official Journal of the European Union*, L 112/19, 26.4.2006.

16 Slobodan Samardžić, „Problem Kosova i Metohije iz ugla evropskih integracija – secesija Kosova kao pitanje odnosa EU i Srbije“, u zborniku: *Srbija u procesu pridruživanja EU* (priredio: Slobodan Samardžić), Službeni glasnik, Beograd 2009, стр. 220.

17 Jacques Rupnik, “The Western Balkans and the EU: the hour of Europe”, Institute

Поред тога, Унија има и безбедносни интерес да се ангажује на Косову. Од укупно пет претњи које идентификује Европска стратегија безбедности, бар три се могу довести у везу са Косовом, и то *регионални конфликти, пропале државе и организовани криминал*. У Стратегији се наводи да ће се суочавање Уније са овим претњама одвијати изван граница ЕУ, при чему се као најбољи инструмент борбе истиче оснаживање балканских држава, будући да одатле долази једна од горућих претњи.¹⁸ Та оцена определиће садржај и мандат мисије на Косову.

Унапређење стратешког циља о стабилизацији Балкана и провера способности Европске безбедносне и одбрамбене политике неспорно су интереси Уније када је реч о ангажовању на Косову. Ипак, то не би било довољно објашњење слања мисије која ће постати не само перјаница ЕБОП, већ и инструмент имплементације плана за независност Косова, односно део „процеса изградње државе“.¹⁹ Аргумент о вези наведених интереса о унапређењу косовских установа и процеса независности, који се у литератури често користи, логички је неодржив, будући да су параметри о стопи криминала, корупције, социо-економском окружењу и владавини права постајали негативнији са добијањем већег степена независности.²⁰ Стога, свеобухватније разумевање мора укључити анализу мисије у напред постављеном концептуалном оквиру, односно у контексту условљености спољног деловања Уније интересима њених моћних чланица, као и САД, које су доследно подржале једнострану сецесију, а посао изградње нове државе препустили Унији. У том контексту треба поменути и да ова два актера немају истоветне интересе на Косову. Америчка логика на Косову била је политички рачун и „ако су се проблеми управљања сукобљавали са њихо-

for Security Studies, June 2011, стр. 19.

18 У стратегији се наводи да 90% хероина у Европи долази од мака узгајаног у Авганистану. При томе, већина се дистрибуира кроз балканске криминалне мреже, које су, по слову Стратегије, одговорне и за око 200.000-700.000 жена жртва сексуалне трговине широм света.

19 Иако овај термин никад није коришћен у заједничким акцијама Уније, треба поменути да тзв. „процес изградње државе“, као део теорије либералног мира, представља основни концептуални оквир највећег броја анализа у вези са проблемом Косова.

20 У последњем делу рада биће изложени подаци који о томе сведоче.

вим интересима Вашингтон је пре него ЕУ био склон да тим интересима да првенство у односу на проблеме управљања, с обзиром на дугорочан развој Косова није био приоритет за САД²¹. Косово не представља никакву претњу Америци од које је удаљено читав океан, док је за Унију од изузетне важности да њено „двориште“ не буде извор нестабилности јер то представља претњу њој самој. Овај увид условиће у великој мери карактер мисије и њене широке надлежности. Проблем непризнавања једностране сецесије од стране пет држава чланица није довео у питање мандат мисије, управо зато што међу тих пет држава није било моћних држава чланица.

Најзад, деловање Уније на Косову у вези је са политиком проширења, која ће у другој фази практично постати део Заједничке спољне политике уније, неизоставан у анализи односа Уније према региону Западног Балкана. У тачки 3. Заједничке акције од 15. септембра 2006. године каже се „Процес стабилизације и придруживања представља стратешки оквир политике ЕУ према Западном Балкану, а инструменти тог процеса су отворени за Косово укључујући и европско партнерство, политички и технички дијалог унутар механизма посебне трасе у оквиру процеса стабилизације и придруживања, као и одговарајући програми помоћи Заједнице“²². Овим је Унија први пут званично довела у везу своје деловање на Косову са програмом Процеса стабилизације и придруживања, а веза и условљеност ова два процеса постаће неизоставни део њеног приступа региону. Један од најизразитијих примера тог приступа представљају и даље актуелни преговори Београда и Приштине о примени „Споразума о принципима нормализације“, у коме је настављена и до врхунца доведена политика везивања две области, кроз процес политичког условљавања страна у преговору.

21 Andrea Lorenc Kapusela, *Izgradnja države na Kosovu: demokratija, korupcija i EU na Balkanu*, Službeni glasnik, Beograd 2016, стр. 181.

22 С обзиром на чињеницу да се Косово и Метохија налази под међународном управом, али и да је фактички одвојено од остатка Србије, Унија је одредила за Косово посебну трасу у оквиру процеса, такозвани *tracking mechanism*. Наведено према: Slobodan Samardžić, „Problem Kosova i Метохије из угла европских интеграција – сецесија Косова као питање односа ЕУ и Србије“, нав. дело, стр. 222.

4. ПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ ПРЕДУСЛОВИ УСТАНОВЉЕЊА МИСИЈЕ

Период пре званичног установљења мисије *EULEX KOSOVO* и њеног размештања значајан је јер се у њему паралелно одвијао процес преговарања у Бечу и процес прогресивне припреме Уније за рад у изразито сложеном контексту. Он је значајан јер је у њему могуће разматрати у којој је мери Унија превазишла препреке карактеристичне за југословенски сукоб и на који начин је одговорила на кључне изазове који су претходили почетку рада мисије. Тај период се одвијао у оквиру друге фазе, односно од доношења прве заједничке акције до децембра 2008, када је мисија званично започела рад. Преговори, које је водио Специјални представник Генералног секретара УН Марти Ахтисари (*Martti Ahtisaari*), одвијали су се од фебруара 2006. до децембра 2007. Унутар овог временског одељка улога Уније је постала истакнутија пред сам крај преговора, и то у оквиру „Тројке ЕУ, САД и Русије“.²³ Унија је снажно подржавала напоре да се „Свеобухватни предлог за решење статуса Косова“ (Ахтисаријев план) усвоји како би он постао правни основ њене мисије на Косову.²⁴ Наиме, овај предлог је предвидео установљење мисије Европске политике безбедности и одбране у области владавине права, која ће у свему бити део извршавања плана за независност, заједно са Међународном цивилном канцеларијом.²⁵ Пропаст преговора крајем 2007. године и једнострано проглашење независности Косова 17. фебруара 2008. године ставили су на тест и планирану мисију ЕБОП и спољно деловање Уније уопште.

Прво, мисија је изгубила могући међународни правни основ постојања, а друго, Унија је требало да се постави

23 Исто. стр. 221.

24 У Закључцима о Западном Балкану од 27. марта 2007. године Савет министара је „изразио пуну подршку Специјалном изасланику Генералног секретара и његовим напорима у вођењу политичког процеса за одређивање будућег статуса Косова“.

25 Међународна цивилна канцеларија предвиђена је и основана на основу Ахтисаријевог плана, као део инструмената за имплементацију плана (иако он никада није прихваћен). На Косову и Метохији је функционисала од фебруара 2008. до септембра 2012. године.

према чину једностране сецесије територије за коју је мисија увелико била спремна. Њено поступање у односу на оба проблема svelo се на „јединствену произвољност“,²⁶ чиме ће произвести правне и политичке последице које ће довести у питање њен „идентитет на међународној сцени“.

Чин једностране сецесије привремених органа самоуправе десио се пар дана након усвајања заједничке акције којим се установљава мисија *EULEX*.²⁷ Претпоставка је да је Унија акцију усвојила раније, како би избегла блокаду њеног установљења изазвану одлуком дела чланица да не признају овај чин. Дан након проглашења независности, донела је још једну заједничку акцију, којом се одредила ненадлежном по питању сецесије и оставила државама чланицама да се појединачно одреде према том питању, што је супротности са њеним напорима да у међународним пословима „говори једним гласом“. Ипак, у низу својих аката афирмисала је аргумент од томе да Косово представља „случај *sui generis*“, код кога кршење норми међународног права не повлачи одговорност, чиме је указала на правац којим ће поћи. Тиме је Унија поновила грешку карактеристичну за време југословенског фијаска, коју мисија из њене политике безбедности и одбране развијене у међувремену није могла да поправи. Напротив, произвољна примена међународног права и покушај да се низом политичких техника амнестира од те праксе управо ће довести у питање све циљеве ангажовања њене мисије на Косову.

5. ПРАВНИ АСПЕКТИ ОСНИВАЊА EULEX-A

Утврђивање правног основа мисије *EULEX* подразумева идентификовање правног акта Уније, на основу кога је мисија основана (интерни правни основ), као и међународног правног документа којим је предвиђено то оснивање.

26 Израз професорке Радмиле Накараде: Radmila, Nakarada, *Raspad Jugoslavije: problemi tumačenja, suočavanja i tranzicije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.

27 Мисија је установљена 4. фебруара 2008. године: Council Joint Action 2008/124/CFSP of 4 February 2008 on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, *EULEX Kosovo*.

Интерни правни основ мисије *EULEX* представља *Заједничка акција Савета о Мисији владавине права Европске уније на Косову, EULEX KOSOVO*, од 4. фебруара 2008. године, донета на основу члана 14 и члана 25 Уговора о Европској унији, којом је мисија званично установљена.

Идентификовање међународног правног основа представља знатно тежи задатак, будући да је у циљу успостављања мисије, покренуто мноштво квази правних техника које суштински имају политички карактер и последица су настојања Уније да по сваку цену установи мисију, као и компромиса страна у спору условљених везом са Процесом стабилизације и придруживања и промењеним околностима које је донела 2008. година. Да би нека група држава успоставила мисију владавине права на територији неке друге државе неопходан је пристанак највише власти домаће државе. Будући да је територија Косова и Метохије од 10. јуна 1999. године интернационализована, највишу власт представља УНМИК, а највиши правни акт јесте Резолуција СБ УН бр. 1244. То би значило да међународни правни основ може бити само нови акт Савета безбедности, којим би се постојећа резолуција заменила у циљу преноса овлашћења са УНМИК администрације (установљене Резолуцијом 1244) на мисију Европске уније. Будући да су преговори у Бечу вођени под окриљем Уједињених нација, Ахтисаријев план је могао постати својеврсни правни основ мисије, да су га прихватиле обе стране у спору и да је, као такав, усвојен од стране Савета безбедности. Ипак, будући да су преговори пропали, он је остао акт неформалног карактера и не може представља правни основ.²⁸ Уједињене нације нису донеле нити један документ који бисмо могли идентификовати као међународни правни основ. Извештај Генералног секретара Уједињених нација од 12. јуна 2008. године „констатује об-

28 Свеобухватни предлог за решење статуса Косова (Ахтисаријев план) представља 'План за надгледану независност Косова', због чега и сам излази ван оквира Резолуције 1244, која предлаже преговоре о коначном решењу статуса, али у оквирима ове и претходних Резолуција у вези са Косовом. (1160 (1998) од 31. марта 1998, 1199 (1998) од 23. септембра 1998, 1203 (1998) од 24. октобра 1998. и 1239 (1999) од 14. маја 1999.) Будући да су основна начела наведених Резолуција територијални интегритет и суверенитет СРЈ (Србије) уз давање суштинске аутономије појкрајини Косово и Метохија, овај план излази ван оквира постављених Резолуцијом.

раћање Високог представника ЗСБП Уније о настојањима да се ангажује на Косову под окриљем Резолуције 1244²⁹, али то не може представљати одобрење да се такав ангажман установи. Такође, наредни Извештај Генералног секретара као ни председничко саопштење Савета безбедности од 24. новембра 2008. у коме се „поздрављају континуирани напори Уније да унапреди европску перспективу Западног Балкана и тиме одлучујуће допринесу регионалној стабилности и просперитету“, не могу бити правни основ мисије. Ипак, непосредно пре наведене седнице Савета безбедности постигнут је политички договор српске Владе и Уједињених нација тзв. „План 6 тачака за реконфигурацију међународног присуства на Косову“, који је садржан у поглављу XI извештаја Генералног секретара Бан Ки Муна (*Ban Ki-moon*) у поглављу „Дијалог са Београдом“.²⁹ Постигнути договор предвидео је статусно неутрално ангажовање Уније и то у оквирима Резолуције 1244, што је прихваћено од стране српске владе, као својеврсни гарант да се мисија неће претворити у инструмент за имплементацију Ахтисаријевог плана. Овај извештај, усвојен на седници Савета безбедности 26. новембра 2008. године, представља политички одговор на овај вишеструко сложени проблем у коме се преплићу тежња Уније да коначно активира мисију, политичко трговање у вези са процесом проширења који је упоредо текао, као и тежња да се пронађе одговор на новонастали вакуум. Ипак, аргумент да је овим документом извршена и легализација мисије, није прихватљив из неколико разлога. Прво, реч је о једном поглављу Извештаја Генералног секретара, а Извештај као ни поменуто саопштење нису обавезујући правни акти и не производе правно дејство.³⁰ Друго, сам текст плана помиње пет пута Резолуцију 1244, осам пута мисију УНМИК, али ни на једном месту не помиње ни Европску унију експлицитно нити мисију *EULEX*. Чињеница да је Унија прихватила статусно неутрално ангажовање на Косову и то у складу са Резолуцијом 1244 и овај оквир унела у текст заједничке акције не ствара правни основ да унилатерално успостави мисију која ће

29 *Plan 6 tačaka za rekonfiguraciju UNMIK*, Internet, http://www.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=543851, 15/05/2017.

30 Slobodan Samardžić, „Problem Kosova i Metohije iz ugla evropskih integracija – secesija Kosova kao pitanje odnosa EU i Srbije“, нав. дело, стр. 225.

заменити УНМИК, без одобрења Савета безбедности, кроз нову резолуцију. Ипак, упркос дистанцирању од Ахтисаријевог плана и позивању на Резолуцију 1244, текст заједничке акције о оснивању мисије суштински репродукује текст Плана, понављајући дословно или преформулисано кључне одредбе.³¹ Тиме је Унија потврдила суштинско залагање за спровођење овог плана, више пута истакнуто у претходним заједничким акцијама. То не би био проблем да се на њеном дистанцирању од овог плана није пронашао основ за почетак рада мисије, заснован на политичком договору страна. Ова недоследност не само да је довела у питање њену намеру да се ангажује на Косову, већ је произвела структуру и облик мисије, коју су оправдано, многи аутори окарактерисали као „камелеонски прагматизам“.³² Таква, она превазилази границе прагматског приступа и улази у границу нелегалног поступања, чиме је Унија још једном довела у питање способност доследне примене сопствених правних начела.

6. „КАМЕЛЕОНСКИ ПРАГМАТИЗАМ“ И ЊЕГОВЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Технички одговор Уније на сложен проблем правног и политичког контекста територије створио је амбивалентан карактер мисије, који се састоји у декларативној неутралности, а суштинском спровођењу Ахтисаријевог плана за независност. То „шизофрено окружење“ отворило је неколико проблема. Прво, Унија је требало да ради на изградњи установа које формално није признала. Друго, пред судије и тужиоце *EULEX*-а појавио се проблем права које треба да примењују. Најзад, камелеонски карактер мисије поставио је суштински проблем њене прихватљивости.³³ „Парадокс изградње државе“ коју део чланица Уније није признао, произвео је практичне проблеме, али је озбиљно довео у питање и интегритет њене спољне политике. Врхунац овог проблема

31 Исто, стр. 226.

32 David Cadier, *EU Mission in Kosovo: Constructing Ambiguity or Constructive Disunity?*, нав. дело, стр. 21.

33 ‘Камелеонски прагматизам’ – израз на који се у литератури у вези са мисијом ЕУЛЕКС често може срести, а који се односи на његов нејасан правни и политички статус.

оличен је у случају сведочења у вези са легалношћу косовске Декларације о независности, приликом давања саветодавног мишљења Међународног суда правде, где су се чланице Уније нашле на супротним странама.³⁴ Јасно, овако огољена слика нејединства држава чланица Уније у погледу спољне политике последица је недоследне примене сопствених начела у циљу остваривања појединачних политичких интереса. Наведени контекст у коме је мисија започела са радом оличен је у апсурду да су га две стране у спору одбаћивале из разлога који се у потпуности међусобно искључују. Албанци нису прихватили деловање *EULEX*-а у оквиру „Плана 6 тачака“ јер су у томе видели препреку развоју суверенитета и истичали Ахтисаријевог план, који је постао део „домаћег права“, уношењем Плана у текст Декларације и новог Устава „Републике Косово“. Иако предложени „План 4 тачака“ Приштине није уврштен у извештај Генералног секретара, након разговора са представницима Уније, приштински званичници прихватили су статусно неутрално ангажовање *EULEX*-а, уз образложење да он заправо представља спровођење Ахтисаријевог плана и да ће мисија деловати у складу са косовским уставом.³⁵ Иако ће убрзо пракса потврдити овај став Приштине, јавно мњење и опозиција одбаћивали су мисију тврдећи да се њоме даје уступак Србији. Упркос серији протеста албанске стране, противљење Срба са севера покрајине са собом је истакло већи проблем за мисију јер је довео у питање могућности њеног размештања и рада на Северу, будући да тај део Косова и Метохије није био под фактичком контролом Приштине.

Још једна од последица амбивалентности мисије оличена је у функцији Високог представника Европске уније на Косову и Метохији, који је уједно и Међународни цивилни представник. Персонално сједињавање ове две функције извршено је због разлога ефикасности, без узимања у обзир да

34 Шпанија, Румунија и Кипар одаслале су правне тимове у циљу сведочења против легалности Декларације о независности привремених органа самоуправе, при чему је супротстављена страна укључила 8 других чланица Европске уније.

35 Након што је одбацила План 6 тачака, Приштина је истакла предлог „Плана у 4 тачке“, који је превидео распоређивање мисије у складу са планом Ахтисарија и Уставом Косова, одбаћивање плана о шест тачака, сарадња са Елексом и другим установама на принципима независног Косова.

су ове две функције правно установљене документима који се међусобно искључују. Наиме, Ахтисаријевим планом је предвиђено установљење Међународне цивилне канцеларије која се стара о спровођењу Плана за независност, а којом руководи шеф канцеларије, односно Међународни цивилни представник. Са друге, стране, након проглашења независности и пропасти Ахтисаријевог плана, правни оквир мисије постаје, како је претходно представљено, Резолуција СБ УН 1244. Практично, то значи да мисијом политички руководи личност Виског представника у коме је персонално сједињена функција неспојива са правним основом мисије. Поред тога, Међународни цивилни представник добија инструкције од неформалне Међународне управљачке групе (*International Steering Group*), установљене након једностраног проглашења независности Косова, од стране држава које подржавају независност. Ако се има у виду да је Канцеларијом суштински руководила Квинта,³⁶ са водећом улогом САД, те да се функција Међународног цивилног представника сједињава са представником Уније, овим је доведен у питање принцип статусне неутралности мисије.

7. МИСИЈА EULEX – СТРУКТУРА И НАДЛЕЖНОСТИ

Дефинисана као мисија владавине права, ова мисија има своју специфичну структуру, три области надлежности, као и две врсте овлашћења. Надлежност *EULEX*-а обухвата три области, те стога и структура мисије има следеће три компоненте: компоненту полиције, правосудну компоненту, као и компоненту царине.

У складу са основним циљем мисије, да „помаже косовским институцијама (унутар три наведене области) да на одржив начин постану одговорни, независни, мултиетнички и слободни од политичког утицаја“, развијена су два основна оперативна метода рада *EULEX*-а за остварење тих циљева, односно две врсте функција: саветодавне (*EULEX* прати, усмерава и саветује надлежне косовске установе у свим областима везаним за шире поље владавине права: полиција,

36 Квинта обухвата неформалну групу 5 држава: САД, Велика Британија, Немачка, Француска и Италија.

правосуђе, царина) и извршне функције (*EULEX* директно врши одређене правосудне и судске надлежности). Из овако утврђених надлежности произилази да се саветодавне функције односе на све три побројане области надлежности (полиција, правосуђе, царина), док се извршне функције односе на област полиције и правосуђа. Поред тога што су уже по обухвату, оне су и резидуалног карактера, односно њима се прибегава када се „неадекватност поступања козовских органа не може исправити праћењем, усмеравањем или саветовањем“.³⁷ Давање извршних овлашћења мисији *EULEX* представља највећу иновацију у деловању Уније у области цивилног управљања кризама. Ниједна мисија ЕБОП до сада није добила тако широка овлашћења и пандан овако амбициозном мандату може се наћи само у процесима изградње држава које спроводе Уједињене нације, што по циљевима, садржају и мандату далеко превазилази оквир ЕБОП. Два кључна одсека, полиција и правосуђе, одабрана су зато што се унутар њих идентификују узроци претњи по саму Унију идентификовани у Стратегији. При томе, мисија је посебан нагласак ставила на три групе предмета: *ратни злочини и међуетничка кривична дела, затим тероризам, као и организовани криминал и корупција*.³⁸ Овакво одређење *EULEX*-а релативно је јасно, ако се има у виду стање на КИМ у вези са сваком од њих.

Систем на КИМ у првом реду карактерише криминогена државна структура, са елитом која се доводи у везу са ратним злочинима. Према оцени *Freedom House* из 2012. године, Косово представља полуконсолидовани ауторитарни режим. Индикатор који посредно мери изложеност владе притиску бирачког тела и друштва, издваја Косово као далеко најниже рангирано у односу на све друге земље Балкана по структуралној мањкавости политичких институција, односно у погледу тога до које мере могу грађани једне земље да утичу на избор владе. Од установљења УНМИК-а, корупција је константно расла и постала највиша у Европи. У процес системске корупције на Косову и Метохији укључено је на свим нивоима од 20.000 до 80.000 људи односно између 1 и

37 Council Joint Action 2008/124/CFSP of 4 February 2008 on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, *EULEX Kosovo*.

38 Исто.

5% становништва.³⁹ На основу анализе Светске банке у вези са управљањем на Косову, која се односи на период 2000-2008 године, Косово представља најгори систем управљања на Балкану. Индикатори квалитета управљања (*Worldwide Governance Indicators*), који се односе на период 2004-2013, показују да у односу на почетак рада EULEX-а Косово бележи стагнацију или пад, што је у супротности са општим трендом на Балкану. У погледу учинака у вези са борбом против корупције и криминала, извештај *Doing Business* из 2014. каже да од 2009. Косово стагнира на резултату 46,54% (на скали од 0 до 100), без побољшања, у погледу укупног квалитет система права.⁴⁰ Према овом извештају, Косово је остварило најгоре резултате у ширем контексту Европе и Централне Азије, а интересантно забележило добар напредак у областима које мисија не покрива, као на пример, заштита инвеститора. Поређења *EUROPOL*-ових извештаја о организованом криминалу указују да су криминалне групе које функционишу на Косову ојачале.⁴¹ Постоје процене које кажу да између једне и две трећине укупног БДП-а на Косову представља промет произашао из организованог криминала. Слични закључци Уније могу се наћи и у извештају из 2013. о спремности Косова за визну либерализацију, као и Годишњем извештају о напретку Европске комисије где је указано на то да је корупција највероватније порасла на Косову након упућивања мисије.⁴² Корупционашки скандали који потресају *EULEX* последњих година чине наведене податке још суморнијим. Општа амбивалентност довела је и до парадоксалних резултата. Мисија која би требало да унапреди владавину права дозвољава да између 30 и 40% места за тужиоце и судије константно остаје непопуњено. Током 2011, мисија је пропустила да изабере главног тужиоца и тужиоца за ратне злочине.⁴³

39 Andrea Lorenc Kapusela, *Izgradnja države na Kosovu: demokratija, korupcija i EU na Balkanu*, Službeni glasnik, Beograd 2016, стр. 241.

40 Овај извештај мери број, дужину и цену процедура неопходних да би се остварила легално дата права.

41 Andrea Lorenc Kapusela, *Izgradnja države na Kosovu: demokratija, korupcija i EU na Balkanu*, нав. дело, стр. 260.

42 Исто. стр. 261.

43 EULEX је само од УНМИК-а наследио 1187 предмета могућих ратних злочина.

ЗАКЉУЧАК

Деловање Уније на Балкану текло је упоредо са прогресивним развојем њене спољне и безбедносне политике, али овај процес није упоредо праћен и њеном суштинском еманципацијом. Сецесија Косова представља део америчких геостратешких интереса на Балкану, са којима су се чланице постепено усаглашавале, мада Унија ни на Косову није успела да „говори истим гласом“. Тежња Уније да се више ангажује на Косову свела се на довршавање започетог и овај оквир определио је домашаје њене политике и успех мисије *EULEX*. То је довело до све већег прожимања овог процеса са њеном политиком проширења, чиме је оквир могућих решења постао наглашено политизован. Указивањем на одсуство суштинског међународног правног основа и тежњу Уније да по сваку цену установи мисију *EULEX* потврђена је тенденција одступања од међународних правних начела и коришћење политичких техника како би се њено деловање омогућило. Такав приступ створио је системска ограничења оличена у парадоксу да се Унија ангажовала у процесу изградње државе, коју званично није признала. Представљањем структуре и надлежности указано је на могуће капацитете које је мисија имала на располагању. Ипак, подаци о учинцима, иако укратко представљени, указују на поражавајуће домете мисије. Упркос правном и политичком оквиру који је поставио системска ограничења, *EULEX* је имао на располагању значајне ресурсе које није искористио. Напротив, корупционашки скандали који су потресали мисију последњих година створили су парадокс у коме су службеници мисије владавине права постали предмет серије оптужби за корупцију. Најзад, учинци у погледу остваривања независности кроз даљи процес политичких преговора, оправдавају оцену о томе да ова мисија представља случај интервенционистичке праксе Уније, кроз учешће у процесу „изградње државе“, тамо где то налаже политички интерес.

Литература

- Самарцић Слободан, *Европска унија: систем у кризи*, Сремски Карловци, 2016.
- Cadier David, *EU Mission in Kosovo: Constructing Ambiguity or Constructive Disunity?* John Hopkins University, 2011.
- Ejdus Filip, „Razvoj spoljnih odnosa EU od međunarodnog prisustva do zajedničke spoljne politike“, *Međunarodna politika*, br. 1132, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd 2008, стр. 32-43.
- Hill Christopher, “The Capability – Expectations Gap, or Conceptualizing Europe’s International Role”, London School of Economics, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, no. 3, 1993.
- Kapusela Andrea Lorenzo, *Izgradnja države na Kosovu: demokratija, korupcija i EU na Balkanu*, Službeni glasnik, Beograd 2016.
- Nakarada Radmila, *Raspad Jugoslavije: problemi tumačenja, suočavanja i tranzicije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- Rupnik Jacques, “The Western Balkans and the EU: the hour of Europe”, Institute for Security Studies, June 2011.
- Samardžić Slobodan, „Problem Kosova i Metohije iz ugla evropskih integracija – secesija Kosova kao pitanje odnosa EU i Srbije“, u zborniku: *Srbija u procesu pridruživanja EU* (priredio: Slobodan Samardžić), Službeni glasnik, Beograd 2009, стр. 219-230.
- Tejlor Pol, *Kraj Evropske integracije*, Albatros plus, Beograd, 2010.

Документа

- Council Joint Action 2008/124/CFSP of 4 February 2008 on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX Kosovo.
- Eide Kai, Report on the situation in Kosovo, United Nation, Security Council, 30 November 2004, S/2004/932.
- European Council, A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003.
- Plan 6 tačaka za rekonfiguraciju UNMIK*, Internet, http://www.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=543851, 15/05/2017.

Sandra Davidovic

**MISSION EULEX – KOSOVO’S
TEST OF THE COMMON FOREIGN
AND SECURITY POLICY OF THE
EUROPEAN UNION**

Resume

This paper discusses the activities of the European Union in Kosovo and Metohija crisis as part of EU’s efforts to establish itself as an international political and security actor. The Kosovo crisis has become an important test for the EU’s Common Foreign and Security Policy, but also for the operation of its most ambitious European Security and Defense Policy mission – EULEX. The political process of solving Kosovo problem and EU’s political interests in this process highlighted relation and interdependence with EU Enlargement policy, which additionally problematised context. The complexity of the European Union’s approach to the Kosovo problem has shown in a confused legal and political status of the EULEX mission, but it has also affected it’s achievements and results. Engagement in Kosovo through establishment of ESDP mission is seen as a catalyst for the foreign activities of EU and a key test of its effectiveness after Lisbon Treaty. About ten years after launching EULEX there is a request for review of political and legal aspects of establishing and impact of its work, as well as review of current EU involvement in the process of solving of Kosovo crisis.

Keywords: European Union, Common Foreign and Security Policy, EULEX mission, Kosovo and Metohija.

* Овај рад је примљен 1. новембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

Јелена Лопичић Јанчић

*Факултет за међународну политику и безбедност,
Универзитет Унион – Никола Тесла, Београд*

**КОНЗУЛАТ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
У ПРИШТИНИ 1889-1912. ГОДИНЕ**

Сажетак

Овај чланак обрађује оснивање и рад Конзулата Краљевине Србије у Приштини од 1889-1912. године После Берлинског конгреса, од 1878. године када је Србија и званично међународно правно призната као независна држава, могла је да отвара своја дипломатско-конзуларна представништва у иностранству. Србија је своју спољну политику усмерила на ослобађање Косова и Метохије и Македоније који су били преко четири века окупирани од стране Турске. Присуство званичне Србије било је углавном сведено на културно-просветни рад као и кроз помоћ Српској православној цркви. Над српским становништвом су свакодневно вршени масовни тешки злочини и пљачке имовине од стране Албанаца уз подршку Турске. Бројне дипломатске интервенције Србије код Турске у Цариграду као и код тадашњих великих сила Русије, Аустрије, Француске, Енглеске и Италије само су делимично успевале, али масовни злочини Албанаца на Косову и Метохији уз подршку турских власти наставили су се све до 1912. године када је Турска коначно протерана из Косова и Метохије, Македоније, Црне Горе и највећег дела Грчке. За сво време постојања у трајању од 23 године Конзулат Србије у Приштини је послао Министарству иностраних дела у Београду на хиљаде извештаја, телеграма и другог писаног

материјала о читавој политичкој, културно-просветној и верској ситуацији на Косову и Метохији.

Кључне речи: Конзулат Србије у Приштини, Косово и Метохија, злочини Албанаца над Србима на Косову и Метохији, убиство вице конзула Луке Маринковића

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Са Првим српским устанком 1804. године настала је борба српског народа за ослобођење од вековног турског ропства која ће трајати током читавог XIX века све до 1918.г. када Краљевина Србија улази у састав Краљевине СХС.

Значајно је нагласити да је устаничка Србија за време Првог српског устанка у периоду 1804-1813. године постојала као савремена држава јер је имала све прерогативе савремене државе. Имала је своју територију која је била ослобођена од турске власти у којој су у потпуности функционисали устанички српски органи власти.¹

У овом временском периоду Србија, као вазална држава, још увек није могла да отвара своја дипломатско-конзуларна представништва у иностранству. Једини изузетак је било Српско дипломатско представништво под називом Српска књажевска Агенција у Цариграду од 1815-1838. године, које је било дипломатско конзуларно представништво *sui generis*.

Устаничка Србија је још од времена стицања аутономије своју борбу за потпуно ослобођење оријентисала на ослобођење Старе Србије и Јужне Србије, односно Косова и Метохије и Македоније, заснивајући тај свој план у континуитету који је постојао још из Средњег века када су ове територије биле центар српске државе. Тек после Берлинског конгреса 1878. године, када је Србија и међународноправно призната, настаје интензивна спољнополитичка и дипломатска активност на Косову и Метохији и у Македонији. Наведена спољнополитичка и дипломатска активност Србије се састојала у проширењу постојеће културно-просветне и

1 Dragoslav Janković, *Srpska država Prvog ustanka*, Nolit, Beograd, 1984, стр. 91-108; Димитрије Папазоглу, *Кривично право и правосуђе у Србији (1804-1813)*, Југославија, Београд, 1954, стр. 13-56.

информативне делатности: слању школских и других књига и брошура на српском језику, отварање књижара, слање учитеља, помагање српских школа, помоћ српским црквама, манастирима и свештеницима. Од школских књига налазили су се српски земљопис, српска историја и мала песмарица са народним јуначким песмама.² У Министарству иностраних дела Србије је 1889. године основано Просветно-политичко одељење које је имало за циљ реализовање наведених културно-просветних и информативних делатности на Косову и Метохији и Македонији.³

Спољнополитичка и дипломатска активност Србије састојала се у закључивању Конзуларне конвенције са Турском 1896. године, у циљу заштите српског становништва на Косову и Метохији, као и у деловима Македоније од масовних злочина и насиља од стране Албанаца у којима је турска власт често учествовала или их је толерисала.⁴ На овај начин би се извршила и заштита српских школа, црква, заштита имовинско-правних питања као и српских трговаца који су извозили стоку и пољопривредне производе у Турску. Знатан број од неколико хиљада српских држављана су живели и радили у Цариграду где је постојала и српска основна школа и гимназија као и новине „Цариградски гласник“ на српском језику.⁵ Конзуларна конвенција између Србије и Турске 1896. године била је правни основ за отварање конзулата у Скопљу 1887. године, Солуну 1887. године, Битољу 1889. године, Приштини 1889. године и Серезу 1897. године.⁶ Министар-

2 Јагош К. Ђилас, *Српске школе на Косову од 1856. до 1912. године*, Приштина, 1969, стр. 220; Јагош К. Ђилас, „Рад конзулата Краљевине Србије у Турској крајем 19. вијека на отварању првих књижара“, *Обележја*, бр. 5, Приштина, 1986. стр. 153; Петар Костић, *Просветно-културни живот Срба у Призрену и његовој околини у XIX. и почетком XX. века*, Скопље, 1933, стр. 97-98; Ђорђе Микић, „Ширење српских школа на Косову крајем XIX. века и отварање ниже гимназије у Приштини“, *Обележја*, бр. 5, Приштина, 1972, стр. 125-127.

3 Михаило Војводић, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, Слио, Београд, 2003, стр. 35-138.

4 Михаило Војводић, „Конзуларна конвенција између Србије и Турске (1879-1896)“, *Вардарски зборник*, бр. 3, Београд, 2004, стр. 9.

5 Поред српске основне школе и гимназије у Цариграду лист „Цариградски гласник“ је излазио у Цариграду од 1895. до 1909. године на српском језику на хириличном писму, једном седмично и то четвртком и представљао је врло значајано информативно као и национално и политичко средство за српске раднике и исељенике којих је било у Турској неколико хиљада.

6 *Државни календар са шематизмом Књажевине, а касније Краљевине Србије*

ство иностраних дела Србије придаје посебан значај раду српским конзулатима у Приштини, Скопљу, Битољу и Солуну, па 1894. године шаље Слободана Јовановића, тадашњег шефа политичког одељења у Министарству иностраних дела, у обилазак наведених српских конзулата. Поред инструкција о даљем раду на политичко-просветном и информативном пољу као и упознавању прилика на лицу места, додатни задатак је био борба против бугарске пропаганде која је била веома јака. Слободан Јовановић је о свом обиласку српских конзулата поднео Извештај, у коме је посебан део који се односи на Конзулат у Приштини, где се поред осталог наводе тешкоће са којима се суочава Конзулат, да локација није погодна и да постоје разлози да се измести у Митровицу.⁷

2. СРПСКА ДИПЛОМАТСКО-КОНЗУЛАРНА ПРДСТАВНИШТВА У ИНОСТРАНСТВУ 1878-1918. ГОДИНЕ

У наведеном временском периоду Србија је развијала велику дипломатску активност која се састојала у успоставаљању дипломатских и конзуларних односа, првенствено са европским државама. Прва дипломатско конзуларна представништва у иностранству Србија је имала у Цариграду и Букурешту. Већ 1878. године отворено је посланство Србије у Бечу, а затим посланства у Софији (1879), Риму (1879), Петрограду (1880), Паризу (1882), Атини (1883), Лондону (1884), Берлину (1888), Бриселу (1890), Цетињу (1897) и Хагу 1900. године.⁸

Србија је у XIX веку врло успешно надокнадила финансијске и кадровске несташице за отварање својих дипломатско-конзуларних представништава на тај начин што је отворила у иностранству почасне конзулате, који су отворени после 1879. године и који су све послове обављали потпуно

од 1856. до 1914. године, који је редовно једном годишње излазио у Београду.

7 Радос Љушић, „Извештај Слободана Јовановића у посети српским конзулатима у Турској из 1894. године“, *Историјски гласник*, бр. 1-2, Београд, 1987, стр. 193-215.

8 *Зборник закона и уредаба изданих у Књажевству Србији од 1. новембра 1878. до 6. маја 1879. године, 34. (XXXIV)*, Београд, 1879, стр. 123; *Државни календар са шематизмом Књажевине, а касније Краљевине Србије од 1856. до 1914. године, који је редовно једном годишње излазио у Београду.*

бесплатно. Почасних конзулата је било 81 по броју и распо­ређивању у разним државама и заиста су деловали импре­сивно јер су покрили практично читаву Европу, као и САД и Аустралију.⁹ Ови конзулати су веома добро обављали не само конзуларне послове, него и привредне и информативне па и у неким приликама и политичке послове у државама где Србија није имала своја посланства. Значајно је да су ови кон­зулати за време Првог светског рата много радили за Србију, а нарочито на плану информативне и хуманитарне помоћи.

Србија је од 1878. године па надаље закључила читав низ међународних споразума из разних области, почев од конзуларних конвенција, трговине, саобраћаја и правосуђа. Србија је приступила читавом низу међународних конвен­ција што је било значајно ради афирмације државности Ср­бије као нове независне државе у међународним односима.¹⁰

Значајно је нагласити да су све тадашње каријерне ди­пломате морали да почну од звања приправника, односно како се тада звало писара и да у одређеном звању проведу прописан број година, тако да није било прескакања у нап­редовању. Један број тадашњих српских дипломата су били и књижевници (Јован Дучић, Бранислав Нушић, Милан Ра­кић, Војислав Илић, Др Војислав М. Јовановић-Марамбо и др.) али су сви почињали као приправници, а то што су били књижевници није им доносило у служби било какву приви­легију у стицању звања или у напредовању.¹¹

3. КОНЗУЛАТ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ У ПРИШТИНИ 1889-1912. ГОДИНЕ

Србија је у циљу заштите свог становништва, на основу привремене Конзуларне конвенције између Србије и Турске из 1886. године која је предвиђала отварање конзулата у др-

9 *Државни календар са шематизмом Књажевине, а касније Краљевине Србије од 1856. до 1914. године*, који је редовно једном годишње излазио у Београду.

10 *Преглед развоја међународно-правних односа Југословенских земаља од 1800. до данас*, I. свеска, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1953, стр. 80-189.

11 Детаљније видети: Миодраг Митић, *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002. Наводимо пример: Милану Ракићу, који је завршио правни факултет у Паризу, требало је 22 године службе у дипломатији да би био именован за посланика.

жавама потписницима, у европском делу Турске отворила своје конзулате: Генерални конзулат у Скопљу (1887-1913), Генерални конзулат у Солуну (1887-1918), Конзулат у Битољу (1889-1913),¹² Конзулат у Приштини (1889-1912), и Конзулат у Серезу 1897-1900. године.¹³

Веома значајна чињеница у заштити српског народа на Косову и Метохији и Македонији је било постављање познатог научника и дипломате Стојана Новаковића за српског посланика у Цариграду 1886. године, који је својим вештим заузимањем успео да Србија добије дозволу за отварање српских конзулата у европском делу Турске, укључујући и конзулат у Приштини.¹⁴ Отварање Конзулата у Приштини 1889. године био је почетак званичног и службеног присуства Србије на окупираном Косову и Метохији од стране Турске. Иако Конзулат у Приштини није могао да побољша или измени тежак положај Срба на Косову и Метохији, он је бројним интервенцијама код турских власти делимично, у конкретним случајевима, то и успевао, али слањем бројних извештаја Министарству иностраних дела Србије у Београду српска Влада је била благовремено обавештавана о свим битним догађајима везаним за положај и угњетавања Срба, па је она на основу њих могла да интервенише у Цариграду.¹⁵

Ради што боље заштите српског народа Србија је покушала да отвори Конзулат у Пљевљима 1891. године¹⁶ и Конзулат у Призрену 1898-1900. године¹⁷ Међутим, оба покушаја

12 Драгољуб Влатковић, „Нушић у Битољу (1891-1893 и 1913)“, *Вардарски зборник I*, Београд, 1999, стр. 199-212; Славенко Терзић, „Конзулат Краљевине Србије у Битољу (1889-1897)“, *Историјски часопис*, књ. LVII, Београд, 2008, стр. 328.

13 *Преглед развоја међународно-правних односа југословенских земаља од 1800. до данас*, нав. дело, стр. 98. и 104; Михаило Војводић, „Конзуларна конвенција између Краљевине Србије и Турске (1879-1896)“, *Вардарски зборник*, бр. 3, Београд, 2004, стр. 9.

14 Ближе о Стојану Новаковићу видети: Михаило Војводић, *Стојан Новаковић у служби националних и државних интереса*, Српска књижевна задруга, Београд, 2017.

15 Михаило Војводић, *Изазови српске спољне политике (1791-1918) огледи и расправе*, Историјски институт, књига бр. 4, Београд, 2007, стр. 206-207.

16 Славенко Терзић, „Покушај отварања конзулата Краљевине Србије у Пљевљима“, *Симпозијум: Сеоски дани Сретена Вукосављевића VII*. Пријепоље, 1980, стр. 28-30.

17 Душан Т. Батаковић, „Покушај отварања српског конзулата у Призрену 1898-1900. године“, *Историјски часопис*, бр. XXXI, Београд, 1984, стр. 256-257.

нису успела због противљења Турске. У циљу даље заштите српског народа на Косову и Метохији као и интернационализације тешког положаја српског народа, Србија је почетком 1908. године спровела интензивну дипломатску активност да Русија и Енглеска отворе своје конзулате у Пећи. Међутим, у томе није успела јер је у јулу 1908. године дошло у Турској до младотурске револуције, па је Србија инсистирала да се стриктно и доследно спроводи и примењује устав и поштују закони на Косову и Метохији.¹⁸

Делатност наведених српских конзулата у Скопљу, Солуну, Битољу, Приштини и Серезу се првенствено састојала у заштити српског народа који је живео потпуно незаштићен, обесправљен политички, економски и верски, од свакодневних и масовних злочина од стране Албанаца и Турака. Овом терору треба додати и деловање албанског покрета Призренске лиге која је правила масовне сукобе и нередне на Косову и Метохији и Македонији. Обзиром на наведену тешку ситуацију српског народа на Косову и Метохији и Македонији, Србија је 1885. године донела одлуку о организованом културно-просветном и политичком раду у европском делу Турске.¹⁹ Конкретна делатност наведених српских конзулата у Скопљу, Солуну, Битољу, Приштини и Серезу састојала се и у културно-просветној делатности отварањем српских школа, отварању читаоница, књижара, штампању и растурању школских и других књига, слању учитеља и свештеника, обнављању и помагању српских православних цркава и манастира, као и вршењу информативне делатности по инструкцијама Министарства иностраних дела Србије, што је била легална делатност која је имала дозволу и контролу турских власти.²⁰

Конзулат Краљевине Србије у Приштини је отворен 15. новембра 1889. године.²¹ За вице конзула у Конзулату

18 Ђорђе Микић, „Настојање Србије на отварању Руског и Енглеског конзулата у Пећи 1908. године“, *Обележја*, бр. 1, Приштина, 1977, стр. 149-167.

19 Владимир Стојанчевић, *Срби и Арбанаси 1804-1912*, Прометеј, Нови Сад, 1994, стр. 148-150; Михаило Војводић, „Плава књига‘ о страдањима Срба у Старој Србији“, *Југословенски историјски часопис*, бр. 1-2, Београд, 1999, стр. 59.

20 Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине (1890-1900)*, Народна књига, Београд, 1985, стр. 14.

21 *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији број 45*, Београд, 1891, стр. 440.

Краљевине Србије у Приштини је постављен Лука (Коста) Маринковић,²² каријерни дипломата и правник.²³ Поред вице конзула Луке Маринковића у овом конзулату био је још и писар прве класе Димитрије С. Чохаџић и још један локални гаваз, телохранитељ-послужитељ.

Територијална надлежност конзулата Србије у Приштини обухватала је територију Косовског вилајета (покрајине). У територијалну надлежност овог конзулата спадала је територија Санџака, али због немира и безбедности српска влада је одредила надлежност конзулата искључиво на Косово. У Косовској Митровици се налазила једна турска дивизија.²⁴ Конзулати Русије, Аустрије, Енглеске и Италије налазили су се у Призрену.²⁵

Колико је био тежак положај поред сталних претњи Конзулату најбоље се види да је начелник Приштинског округа забранио сваку посету Конзулату и на тај начин је покушавао да онемогући и забрани нормалан рад Конзулата.²⁶

У XIX. веку као и до 1912. године на Косову и Метохији биле су за Србе године масовних прогона, стравичних злочина, физичког истребљења, отимања имовине од стране Албанаца уз помоћ турске власти. Оваква ситуација је довела до великих исељавања Срба са Косова и Метохије у Србију, тако да је од 1878. до 1912. године око 150.000 Срба протерано са Косова и Метохије. Навешћемо неколико извештаја Конзулата из Приштине о злочинима које су вршили Албанци над

22 *Српски биографски речник б. Мар-Миш*, Матица Српска, Нови Сад, 2014, стр. 73.

23 После завршеног Правног факултета у Београду, као државни питомац је од 1873. до 1880. године изучавао источне језике: турски, персијски и арапски. После повратка из Цариграда послат је у Париз, у Школу за живе оријенталне језике, као и на усавршавање француског језика. У Цариграду је објављивао чланке на турском језику у турским новинама. У Паризу је објавио књижицу турске конверзације на француском језику, а у Берлину мали речник арапског и турског језика на француском језику. За писара у Министарству иностраних дела постављен је 1881. године. Био је вице конзул у Конзулату краљевине Србије у Скопљу 1888. године, а 1889. године постављен за вице конзула у Приштини када је отворен Конзулат Краљевине Србије.

24 Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890-1900*, нав. дело, стр.14-15.

25 Петар Костић, „Европски конзули у Призрену“, *Јужни Преглед*, бр. 5, Скопље, 1928, стр. 207-213.

26 Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890-1900*, нав. дело, стр. 15.

српским становништвом: „У селу Грнчару, убијен је Недељко Николић ђак из Скопља 5. априла. Убица је качак, Ајдаров брат из Љубижде. Убица је попретио да ће још двојицу убити из исте куће“. „У селу Љубужди други дан Ускрса, качак Ајдур из Бусовата тражио је од баба Танке Вукића њену снају да силује. Када је баба склонила снају, Ајдур је силовао бабу од 60 година насред дворишта, на догледу целог села.“²⁷

Више пута су Срби са Косова и Метохије тражили од Србије да им пошаље оружје како би се они сами, у самоодбрани борили и заштитили од Албанаца, као и да српска влада подигне устанак против Турака. Тако су 8. августа 1896. године у свом захтеву Председнику српске владе поред осталог навели: „Ми не знамо зашто Краљевина Србија чека и оставља нас туђинцима на милост и немилост њину да нам се они препоручују и исмејавају како Србија неће да се ми ослободимо, но оставља да још дуго, робујемо, ми не можемо но или дозволите да и ми дижемо устанак по zgodним местима, или ћемо се предати Бугарима а неки Грцима да се о њима заједно војујемо за слободу народа.“²⁸

Конзулат у Приштини извештава да су Албанци 8. априла 1899. године опљачкали и спалили село Вериће. Том приликом је десетак породица остало без кућа, привредних зграда, говеда, оваца и коња. Поред тога Албанци су заробили Трифуна Јакова и осморо чланова његове породице.²⁹

Убиства Срба на Косову и Метохији су постала редовна и учестала појава. Конзулат у Приштини 11. августа 1904. године обавештава Председника Министарског савета Саву Грујића да је обавештен да су још два Србина убијена у селу Синаји пећка каза, и да су још три Србина убијени у селу Раовцу пећка каза.³⁰

Сталне претње особљу Конзулата су се обистиниле када су 19. јуна 1890. године Албанци убили вице конзула Луку Маринковића испред зграде конзулата у Приштини. После спроведене истраге, турске власти су као убицу означиле извесног Ибрахима Иби-Хусеиновића, досељеника

27 Исто, стр. 179.

28 Исто, стр. 214-215.

29 Исто, стр. 408-411.

30 Бранко Перуничкић, *Сведочанство о Косову 1901-1913*, Научна књига, Београд, 1988, стр. 203-205.

из Прокупља. Његови саучесници су били двојица Турака Хамди Едхемовић, Раиф Агушевић и један Циганин Сејфедин Алић, сви из Приштине. Ово незапамћено убиство вице конзула Луке Маринковића турске власти су настојале колико толико да оправдају на тај начин што су навели тоталну неистину да су убијени Лука Маринковић и његов гаваз тукли Циганина Сејфедина Алића испред зграде конзулата, што је био повод овом убиству. Званични лист косовског вилајета „Косово“ објавио је 27. јуна 1890. године ову неистину турских власти о наводној тучи која је изазвала убиство. У истрази која је вођена поводом овог убиства, један од саучесника у убиству, Циганин Сејфедин Алић је изјавио да га није тукао конзул Лука Маринковић, нити било ко од особља из конзулата. Суд је касније осудио извршиоца убиства Ибрахима Иби Хусеиновића на смртну казну, али је на поновљеном суђењу био осуђен је на свега 15 година робије.³¹

Србија је после убиства вице конзула Луке Маринковића за конзула у Приштини 1891. године поставила Тодора П. Станковића, уредника српског листа „Призрен“ у Призрену и доброг познаваоца прилика на Косову и Метохији где је боравио десетак година. Тодор П. Станковић је био на дужности вице конзула у конзулату у Приштини све до почетка 1893. године³² Тодор Станковић је о свом раду у конзулату у Приштини и конзулату у Скопљу написао извештај и осврт који је био доста детаљан и значајан, јер је документовао читаво стање које је тада владало на Косову и Метохији и Македонији.³³

Бранислав Нушић, дипломирани правник и тада већ познати књижевник именован је за вице конзула у Приштини маја 1893. године³⁴ Претње Албанаца вице конзулу Браниславу Нушићу, његовој породици и особљу конзулата су биле свакодневне. Нушић је још 1894. године предлагао Ми-

31 Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890-1900*, нав. дело, стр. 81-82.

32 Тодор П. Станковић је касније као конзул службовао у конзулатима у Скопљу, Битољу и Солуну.

33 Бранко Перуничкић, *Зулуми ага и бегова над српским народом у Косовском вилајету 1878-1913*, Народна књига, Београд, 1989, стр. 118-127.

34 Јован М. Јовановић, „Нушић као конзул“, *Српски Књижевни Гласник*, бр. 4, Београд, 1938, стр. 259; Раде Николић, „Нушић и Војислав у Приштини“, *Стварање*, бр. 1-2, Титоград, 1966, стр. 243.

нистарству иностраних дела Србије да се Конзулат у Приштини затвори. Поново је Нушић предложио 20. септембра 1896. године Стојану Новаковићу, тада председнику владе и Министру иностраних дела, да се конзулат затвори и дао је образложење свог предлога. Навео је да Приштина није никакав трговачки, политички или војни центар нити ће то у скорој будућности бити. За конзуларне послове којих је било веома мало није било оправдања. Као најважнији разлог за затварање Конзулата навео је да у Приштини нема ни једног страног конзулата, а затим да су безбедносни услови веома лоши и опасни по живот особља конзулата. Навео је да је за време од три и по године службовања у Приштини седам пута био осуђен на смрт од стране Албанаца, али да се он тога не плаши.³⁵ Предлози Бранислава Нушића за укидање Конзулата у Приштини су били оправдани али нису били усвојени и конзулат је остао све до 1912. године када је српска војска ослободила Косово и Метохију од турске окупације.

Српски учитељ Стеван Марковић успео је још 1890. године да од турских власти добије дозволу за отварање српске књижаре у Приштини. Отварање ове српске књижаре у Приштини помогао је Бранислав Нушић, тако да је књижара отворена 1. марта 1890. године Турске власти су вршиле строги преглед и цензурисање свих књига и другог штампаног материјала који су стизали из Београда и Новог Сада.³⁶

Навешћемо хронолошки све српске конзуле који су службовали у Конзулату Србије у Приштини: Лука Маринковић (1889-1890), Тодор П. Станковић (1891-1893 и 1898), Бранислав Ђ. Нушић (1893-1897), Светислав Ст. Симић (1899), Сима Аврамовић (1901-1903), Михаило Марковић (1904), др Мирослав Спалајковић (1905-1907), др Милан Пећанац (1908-1910), Милан Ракић (1911) и др Милан Милојевић 1912. године.³⁷

Министарство иностраних дела Србије је уочи Међународне мировне конференције у Хагу 1899. године на коју

35 Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890-1900*, нав. дело, стр. 243-248.

36 Јагош К. Ђилас, „Рад конзулата Краљевине Србије у Турској крајем 19. вијека на отварању првих књижара“, *Обележја*, бр. 5, Приштина, 1986, стр. 154-155.

37 *Календар са шематизмом за Књажевство Србију за 1956. годину*, у Београду, који је редовно излазио сваке године до 1914. године.

ријерни дипломата Григорије Степанович Шчербина (1868-1903). У Косовској Митровици Албанци су изазвали оружану побуну и немире, па је 31. марта 1903. године Албанац Ибрахим Халит, који је био каплар у турској војсци, изненада из пушке пуцао у леђа конзулу Шчербини који је био тешко рањен. Упркос свим лекарским интервенцијама, конзул Шчербина је умро 10. априла 1903. године.⁴¹

4. ЗАКЉУЧАК

На крају овог чланка који обрађује Конзулат Краљевине Србије у Приштини 1889-1912. године можемо да констатујемо да је Конзулат у Приштини у потпуности оправдао своје постојање, пре свега у функцији заштите српског становништва од свакодневних тешких злочина које су вршили Албанци и Турци као и због делатности како на политичком, националном, конзуларном, економском и културно-просветном и информационом плану. Није се могло очекивати да ће Конзулат својим протестима, интервенцијама и акцијама код турских званичних органа извршити потпуну измену турског окупационог система који је трајао скоро пет векова и у потпуности спречити масовне и свакодневне злочине над српским народом. Велика је заслуга Конзулата што је он за сво време свог рада од 23 године, од 1889 до 1912. године, скоро свакодневно, писменим путем извештавао Министарство иностраних дела Србије у Београду о свим важнијим догађајима који су се дешавали на Косову у Метохији. На основу извештаја Конзулата којих има неколико хиљада, Министарство иностраних дела Србије је улагало протесне ноте, меморандуме, демарше и друге дипломатске акте код Порте у Цариграду и делимично је успевао у тим својим дипломатским акцијама. На основу свих тих извештаја, телеграма и других писмених доказа сада имамо, после више од сто двадесет и седам година, аутентичне доказе и документе о систематском терору Албанаца и Турака над српским становништвом на Косову и Метохији. Наведени извештаји преко Министарства иностраних дела су достављани тадашњим великим силама Русији, Аустро-Угарској, Француској,

41 Душан Т. Батаковић, „Погибија руског конзула Г. С. Шчербине у Митровици 1903. године“, *Историјски часопис*, бр.4, Београд, 1988, стр. 318-323.

Италији као информације о догађајима на Косову и Метохији ради интервенције код Турске због заштите српског становништва. Ови извештаји, телеграми и други писани материјали Конзулата такође су послужили великом броју наших историчара, правника и публициста да публикују те материјале у посебним књигама.⁴²

Треба нагласити, да није било Конзулата Краљевине Србије у Приштини као и Конзулата Краљевине Србије у Скопљу, Битољу и Серезу ми не бисмо данас, после више од сто двадесет и седам година, знали шта се дешавало на Косову и Метохији и о масовном свакодневном терору Албанаца и Турака према српском народу. Наведени извештаји си су добрим делом сачувани у Архиву Србије у Београду и у Архиву Југославије у Београду па су доступни свим научницима, истраживачима и најширој заинтересованој публици.⁴³

Литература

Батаковић Т. Душан, „Меморандум Срба из Старе Србије и Македоније Међународној конференцији мира у Хагу 1899. године“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. 53-54, св. 1-4, Београд, 1989, стр. 175-183.

Батаковић Т. Душан, „Погибија руског конзула Г. С. Шчербине у Митровици 1903. године“, *Историјски часопис*, бр. 4, Београд, 1988, стр. 315-335.

42 *Дипломатска преписка Краљевине Србије, књига прва (1. јануар 1902-1. јуна 1903)*, Београд, 1933; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, у двадесет девет књига у издању Српске академије наука и уметности – Одељење историјских наука Београд, 1980-2010.; Бранко Перуничић, *Писма српских конзула из Приштине (1890-1900)*, Народна књига, Београд, 1985; Бранко Перуничић, *Сведочанство о Косову 1901-1913*, Научна књига Београд, 1988; Бранко Перуничић, *Зулуми ага и бегова у Косовском вилајету*, Нова књига Београд, 1989; Милан Ракић, *Конзулска писма 1905-1911*, (приредио, поговор и коментаре написао Андреј Митровић), Просвета, Београд, 1985; Ђорђе Н. Лопичић, *Конзуларни односи Србије (1804-1918)*, Завод за уџбенике Београд, 2007; Душан Т. Батаковић, *Дечанско питање*, Чигоја штампа, Београд, 2007. и др.

43 Архив Србије – Министарство иностраних дела Политичко одељење, Архив Србије Министарство иностраних дела Просветно политичко одељење; Архива Југославије Фонд Јована М. Јовановића, Фонд Др Војислава М. Јовановића-Марамбо.

- Батаковић Т. Душан, „Покушај отварања српског конзулата у Призрену 1898-1900. године“, *Историјски часопис*, бр. XXXI, Београд, 1984, стр. 240-257.
- Влатковић Драгољуб, „Нушић у Битољу (1891-1893 и 1913)“, *Вардарски зборник 1*, Београд, 1999, стр. 199-212.
- Војводић Михаило, *Изазови српске спољне политике (1791-1918) огледи и расправе*, Историјски институт, књига бр. 4, Београд, 2007.
- Војводић Михаило, „Конзуларна конвенција између Краљевине Србије и Турске (1879-1896)“, *Вардарски зборник*, бр. 3, Београд, 2004, стр. 8-32.
- Војводић Михаило, „‘Плава књига’ о страдањима Срба у Старој Србији“, *Југословенски историјски часопис*, бр. 1-2, Београд, 1999, стр. 62-65.
- Војводић Михаило, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, Слио, Београд, 2003.
- Војводић Михаило, *Стојан Новаковић у служби националних и државних интереса*, Српска књижевна задруга, Београд, 2017.
- Државни календар са шематизмом Књажевине, а касније Краљевине Србије од 1856. до 1914. године.*
- Ћилас К. Јагош, „Рад конзулата Краљевине Србије у Турској крајем 19. вијека на отварању првих књижара“, *Обележја*, бр. 5, Приштина, 1986, стр. 154-155.
- Ћилас К. Јагош, *Српске школе на Косову од 1856. до 1912. године*, Приштина, 1969.
- Зборник закона и уредаба изданих у Књажевству Србији од 1. новембра 1878. до 6. маја 1879. године, 34. (XXXIV)*, Београд, 1879.
- Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији број 45*, Београд, 1891.
- Јовановић М. Јован, „Нушић као конзул“, *Српски Књижевни Гласник*, бр. 4, Београд, 1938, стр. 259-269.
- Костић Петар, „Европски конзули у Призрену“, *Јужни Преглед*, бр. 5, Скопље, 1928, стр. 207-213.
- Костић Петар, *Просветно-културни живот Срба у Призрену и његовој околини у XIX. и почетком XX. века*, Скопље, 1933.
- Љушић Радош, „Извештај Слободана Јовановића у посети српским конзулатима у Турској из 1894.године“, *Историјски гласник*, бр. 1-2, Београд, 1987, стр. 193-215.

- Микић Ђорђе, „Настојање Србије на отварању Руског и Енглеског конзулата у Пећи 1908.године“, *Обележја*, бр. 1, Приштина, 1977, стр. 149-167.
- Микић Ђорђе, „Ширење српских школа на Косову крајем XIX. века и отварање ниже гимназије у Приштини“, *Обележја*, бр. 5, Приштина, 1972, стр. 125-127.
- Митић Миодраг, *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002.
- Николић Раде, „Нушић и Војислав у Приштини“, *Стварање*, бр. 1-2, Титоград, 1966, стр. 243-260.
- Папазоглу Димитрије, *Кривично право и правосуђе у Србији (1804-1813)*, Југославија, Београд, 1954.
- Перуничкић Бранко, *Писма српских конзула из Приштине 1890-1900*, Народна књига, Београд, 1985.
- Перуничкић Бранко, *Сведочанство о Косову 1901-1913*, Научна књига, Београд, 1988.
- Перуничкић Бранко, *Зулуми ага и бегова над српским народом у Косовском вилајету 1878-1913*, Нова књига, Београд, 1989.
- Преглед развоја међународно-правних односа Југословенских земаља од 1800. до данас*, I. свеска, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1953.
- Преписка о арбанаским насиљима у Старој Србији 1898-1899*, Министарство иностраних дела, Београд, МДСССХ-СХ Репринт Издавачко-књижарско предузеће „Никола Пашић“, Београд, 1998.
- Ракић Милан, *Конзулска писма 1905-1911.*, (Приредио, поговор и коментаре написао: Андреј Митровић), Просвета Београд, 1985.
- Српски биографски речник б. Мар-Миш*, Матица Српска, Нови Сад, 2014.
- Станковић П. Тодор, *Успомене* (приредила: Борислава Лилић), НИП Хемикале, Пирот, 1996.
- Стојанчевић Владимир, *Срби и Арбанаси 1804-1912*, Прометеј, Нови Сад, 1994.
- Терзић Славенко, „Конзулат Краљевине Србије у Битољу (1889-1897)“, *Историјски часопис*, књ. LVII, Београд, 2008, стр. 300-317.
- Терзић Славенко, „Покушај отварања конзулата Краљевине Србије у Пљевљима“, *Симпозијум: Сеоски*

дани Сретена Вукосављевића VII, Пријеполје, 1980, стр. 28-30.

Janković Dragoslav, *Srpska država Prvog ustanka*, Nolit, Beograd, 1984.

Jelena Lopacic Jancic

CONSULATE OF THE KINGDOM OF SERBIA IN PRISTINA 1889-1912

Resume

After the Berlin Congress in 1878, when Serbia was officially recognized as an independent state, it opened its diplomatic consular offices abroad. Serbia's primary foreign policy was the protection of Serbs in Kosovo and Metohija as well as Macedonia, where they were exposed to mass and daily crimes, robberies and harassments by Albanians and Turks. In the context of the mentioned protection of Serbs in Kosovo and Metohija, Serbia opened in 1889 the Consulate in Pristina. This article deals with the opening of the Consulate of the Kingdom of Serbia in Pristina in the period from 1889 until 1912, as well as its activity in the diplomatic, cultural, educational and economic spheres. The primary activity of this Consulate of Serbia in Pristina was to protect the Serbian population in Kosovo and Metohija from mass and daily crimes and harassment committed by Albanians and Turks. How often these mass and daily crimes occurred against Serbs by Albanians and Turks, were best unfortunately shown by the murder of first Serbian Consul Luka Marinkovic in the newly opened Consulate of Serbia in Pristina, on March 1, 1890. The opening of the Consulate of Serbia in Pristina was undoubtedly justified, because the protection of Serbs consisted in resolving concrete cases with the Turkish authorities, or by informing the Ministry of Foreign Affairs in Belgrade for an intervention in Istanbul. For the entire period of existence – period of 23 years, the Consulate in Pristina has sent thousands of reports, telegrams and other documents to the Ministry of Foreign Affairs in Belgrade on the daily serious mass crimes against Serbs committed by the Albanians and Turks. In this way, the Consulate in Pristina

has played a historical role because by delivering of these documents, the preservation of the truth about these severe crimes, still serves as current and credible documents.

Keywords: Consulate of Serbia in Pristina, Kosovo and Metohija, crimes against Serbs committed by Albanians in Kosovo and Metohia, murder of vice consul Luka Marinkovic.

* Овај рад је примљен 2. децембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

БИБЛИОГРАФИЈА

Милош Кнежеввић

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА О КОСОВУ
И МЕТОХИЈИ У ЧАСОПИСИМА
И КЊИГАМА ИНСТИТУТА
ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ – 2000-2017 281-322

Милош Кнежевић

**БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА О КОСОВУ
И МЕТОХИЈИ У ЧАСОПИСИМА И
КЊИГАМА ИНСТИТУТА ЗА ПОЛИТИЧКЕ
СТУДИЈЕ – 2000–2017.ГОДИНА ¹**

УВОДНА НАПОМЕНА

Институт за политичке студије је установа у којој се првенствено негује наука о политици, политичка наука или политикологија. Теоријска и практична, тј. апликативна политиколошка димензија је његова конститутивна специфичност у односу на друге институте друштвених наука. Одатле, у укупној делатности и издавачој продукцији Института за политичке студије наглашено место имају, пре свега, научни пројекти, а онда и часописи, књиге и брошуре управо из области политикологије.

У истраживачком фокусу Института су политичке прилике и динамичан политички живот који у историјском и савременом смислу обележава ово поднебље. Институт, међутим, у минулом времену није деловао у нимало мирним и спокојним околностима. Нарочито бурне су биле три протекле деценије. Драматизацијом међунационалних, политичких и геополитичких односа, те драстичном кризом катастрофалних размера, која је не тако давно обухватила

1 У састављању библиографије учествовали су: Душан Гујаничић, Иван Матић, Вишња Станчић, Ивана Стокић, Стефан Милошевић и Дејан Бурсаћ.

овдашњи простор и, у први план је поново доспело Косово и Метохија. Косметски проблем је, додуше, тињао одавно, али се као деструктивна ерупција испољио на прелому векова и миленијума. Агресија НАТО извршена 1999. на СРЈ и Србију брутално је актуелизовала проблем Косова и Метохије. Пред оним што се дешавало мало ко је могао да остане равнодушан.

Крајње пристрасно и нетачно процењена ситуација у Србији и на Косову и Метохији је са западне стране проглашена разлогом за агресију, бомбардовање и војно запоседање простора јужне српске покрајине. После 1999. године десио се изгон српског становништва, гетоизовање и дискриминације преосталих Срба, бестијално уништавање културне баштине, присвајање српске имовине, немилосрдна пљачка ресурса, стављање покрајинске територије изван јурисдикције Републике Србије и, најзад, квазиправно проглашење лажне албанске државе на том простору. Све то је снажно утицало на овдашње политичке прилике и Косово и Метохију задржало у осетљивом средишту пажње, не само грађана него и стручне и научне јавности.

Још једном се показало оно што се ионако одавано знало: да је садашња и будућа судбина Косова и Метохије нераскидиво повезана са судбином Србије. Осећања претрпљене неправде, прожета горким сазнањем о угрожености српског народа и других припадника неалбанског становништва, те даљег погоршања општег стања на Косову и Метохији, неминовно су се одражавала на истраживачку оријентацију низа аутора. Многи аутори косовскометохијску проблематику нису схватили само као научно и теоријски значајну за разматрање, него су је доживљавали и као егзистенцијално нужну, заправо пресудну за историјски опстанак државе Србије, грађана Србије и српског народа у целини.

У вредносној сржи таквих становишта налазе се национални и државни интереси Србије, посебно у погледу обнове и одржања територијалне целовитости и независног одлучивања. Унутарполитички и спољнополитички идеали такве праксе су државни интегритет, суверенизам и војни неутрализам у лабилним и променљивим међународним приликама.

Радови о Косову и Метохији који су наведени у овој селективној библиографији чине значајан удео у широком круга тема третираних у истраживањима и научном издаваштву Института за политичке студије. Селективном библиографијом нису обухваћени радови, чланци и студије објављени пре 2000. године. И поред тога, прегледана и приказана научна продукција убедљиво сведочи о континуираном истраживачком интересу бројних аутора за још увек политички и правно неразрешени проблем Косова и Метохије.

Издавачка делатност. Институт за политичке студије (ИПС) је током скоро пола века постојања остварио плодну и значајну издавачку делатност. У периоду транзиције - који је текао у последњих двадесетак година (2000-2017) - Институт је успео да устали издавање неке од старијих и покрене неколико нових часописа који су се растућим квалитетом афирмисали у научној заједници. У институтским часописима су, наиме, објављивани стручни и начни радови, пре свега из посебне области политикологије, а затим и са других подручја у најопштијем склопу друштвених наука. Усклађеним ритмом излажења и међусобним тематским допуњавањем, часописи ИПС-а су се у протеклим годинама афирмисали као поуздане истраживачке тачке ослонца, погодни интерпретативни канали и угледна места објављивања политиколошких научних радова.

Публикације Института. У Институту за политичке студије објављују се часописи: *Српска политичка мисао*, издање на енеглеском језику *Serbian Political Thought*, *Политичка ревија*, *Национални интерес*, *Политика националне безбедности*, *Администрација и јавне политике* и *Социјална политика*. Уз неке од часописа су по потреби – најчешће уз СПМ – објављивана и посебна, углавном тематска издања.

Поред тога, није занемарена ни продукција зборника тематски оријентисаних на историјски важна и актуелна политиколошка питања. Зборничка издања Института се објављују у две едиције, као радови са научних конференција или тематски уобличени зборници. Девет (9) зборника је настало у организацији Института као резултат одржаних научних скупова са националним и међународним учешћем.

У периоду од 2000. године до данас, у уздању Института је изашло укупно четрнаест (14) зборника.

Уз објављивање часописа и зборника у окриљу Института су из године у годину штампане монографије чланова и сарадника, али и вредна дела из политиколошког домена аутора изван Института.

Објављени часописи, посебна издања, зборници, брошуре, билтени и научне монографије су у протеклом периоду саображавани са све израженијим друштвеним потребама за што тачнијим и бољим разумевањем сложеног света политике. Такође је потребно имати у виду да је увећана потреба за политиколошким интерпретацијама узрокована и све бројнијим образовним институцијама које се, у целости или делимично, баве унутрашњом и међународном политиком, као и повећаним бројем квалификованих политиколога.

Библиографска мерила. У прегледу и одабиру релевантних радова објављених у часописима које издаје Институт за политичке студије коришћено је више суштински значајних селективних мерила као што су:

а) изричита појава теме Косова и Метохије наслову или поднаслову рада;

б) помен Косова и Метохије у наведеним кључним речима;

в) обухват теме Косова и Метохије у појединим деловима, главама, поглављима, тачкама или пасусима рада;

г) изразито контекстуално тумачење косметске теме, без изричитог уобличења на претходно предочени начин.

Међународни библиографски стандарди. Приликом израде селективних библиографија четири часописа Института за политичке студије коришћени су међународни библиографски стандарди. За обраду прилога из периодике, зборника и посебних издања (ICBD-CP) примењени су следећи принципи:

а) аутори се наводе азбучним редом према презимену;

б) више радова истог аутора наводе се хронолошки према броју часописа;

в) у случају коауторских радова примењује се правило да се библиографска јединица води на првог аутора, а коаутор се наводи у библиографском опису;

г) библиографски опис садржи број свеске, годину и стране на којима се рад налази, као и податак о постојању резимеа рада на неком од страних језика;

д) осим наведених података, библиографски опис приказа у првом делу садржи податке о приказаним делима (наслов, аутор, место и година издања, број страна), док се у другом делу дају уобичајени подаци о броју свеске, години и странама на којима је приказ објављен;

ђ) Најзад, ради лакшег сналажења у сва три дела библиографије, која се односи на четири часописа, извршена је нумерација: први број се односи на редни број записане јединице у поједином часопису, док се други број односи на укупни редни број, почевши од првог до четвртог обрађеног часописа.

1. Српска политичка мисао

Српска политичка мисао је најстарији и најдуговечнији часопис који излази у окриљу Института за политичке студије. За потребе тематске библиографије прегледани су бројеви и евидентирани релевантни библиографске јединице од почетка 2000. до краја 2017. године. У назначеном периоду од седамнаест година изашле су осамдесет четири (84) свеске и четири (4) посебна издања.

До сада није урађена детаљна библиографија свих објављених научних радова и других прилога у часопису.

У седамнаестогодишњем распону излажења у часопису *Српска политичка мисао* на тему Косова и Метохије евидентирано је укупно осамдесет два (82) рада, педесет два (52) различита аутора.

Главни и одговорни уредник часописа *Српска политичка мисао* у библиографски обрађеном периоду од 2000. године до данас је Живојин Ђурић.

Преглед и одабир релевантних библиографских јединица на тему Косова и Метохије у досадашњој продукцији *Српске политичке мисли*, обавили су сарадници Института Душан Гујаничић и Иван Матић.

2. Политичка ревија

Часопис *Политичке свеске* излазио је од 1996. до 2002. године, када је преименован у *Политичку ревију*. У петнаестогодишњем периоду од 2002. до 2017. објављене су укупно педесет четири (54) свеске часописа.

Комплетна библиографија свих објављених радова у часопису *Политичка ревија* још увек није сачињена.

У петнаестогодишњем раздобљу објављено је укупно четрдесет седам (47) радова о Косову и Метохији, двадесет девет (29) различитих аутора.

Главни уредник часописа *Политичка ревија* је од 2002. до 2011. године био Драган Суботић, а од 2011. године до данас Момчило Суботић.

Преглед и одабир за тему Косова и Метохије релевантних библиографских јединица из досадашње продукције *Политичке ревије*, обавили су сарадници Института Вишња Станчић и Ивана Стокић.

3. Национални интерес

За дванаест година постојања часописа *Национални интерес* изашло је укупно тридесет (30) свесака часописа.

Комплетну библиографију свих објављених радова у часопису *Национални интерес* је према важећим библиографским стандардима сачинио сарадник Института Стефан Милошевић. Та библиографија је објављена у броју 3, 2015. године, поводом јубилеја десетогодишњице излажења (2005-2015). У току 2016. и 2017. године изашло је још шест (6) бројева који су такође библиографски обрађени.

У дванаестогодишњем распону објављено је укупно 374 радова свих врста, док је на посебну тему Косова и Метохије евидентирано укупно шездесет (75) радова, педесет (50) различитих аутора.

Главни уредник часописа *Национални интерес* је од 2006. године Милош Кнежевић, док је одговорни уредник у истом периоду Живојин Ђурић.

Преглед и одабир релевантних библиографских једница за тему Косова и Метохије из досадашње продукције *Националног интереса* извршио је уредник часописа Милош Кнежевић.

4. Политика националне безбедности

Часопис *Политика националне безбедности* је најмлађи часопис који је у окриљу Института за политичке студије излазио најпре као годишњак (2010-2013), а од 2013. године као часопис.

У петогодишњем периоду од 2013. до 2017. године изашло је тринаест (13) свесака часописа.

Комплетна библиографија свих објављених радова у часопису *Политика националне безбедности* још увек није сачињена.

На основу увида у расположиве податке у назначеном периоду објављено је укупно деветнаест (19) радова о Косову и Метохији, петнаест (15) различитих аутора.

Главни уредник часописа *Политика националне безбедности* је од 2013. до данас Радослав Гађиновић.

Преглед и одабир библиографских јединица које се одnose на тему Косова и Метохије у досадашњој продукцији часописа *Политика националне безбедности*, обавио је сарадник Института Дејан Бурсаћ.

5. Књиге и брошуре чланова и сарадника Института за политичке студије посвећене Косову и Метохији

Поред континуираног објављивавања научних радова, оригиналних и прегледних чланака, осврта, приказа и других прилога у институтским часописима и зборницима, чланови и сарадници Института су објављивали и књиге, у целости или делимично, посвећене теми Косова и Метохије. На основу увида у научну продукцију последњих двадесетак година, у билбиографији је наведено двадесет осам (28)

књига, брошура и електронских издања, девет (9) различитих аутора.

Књиге, монографије и студије о Косову и Метохији су писане у доминантно политиколошком научном жанру, применом политиколошких приступа и метода, у проблемским оквирима текућих истраживачких пројеката. Књиге су, такође, настајале и као сабрane и иновирane тематске синтезе већ објављених чланака и студија појединих аутора. Од двадесет осам објављених књига и брошура посвећених Косову и Метохији, једна трећина што значи девет (9) је објављено у издању Института за политичке студије.

Задати библиографски оквир који се односио на научне радове, чланке и студије објављене у часописима Института, није примењен и на објављене књиге институтских аутора. У селективној тематској библиографији чланака нису, наиме, обухваћени баш сви на Косово и Метохију тематски оријентисани радови институтских аутора, посебно не они који су објављивани на другим референтним местима. У погледу објављених књига и брошура учињен је значајан методолошки изузетак, јер су оне наведене без обзира на другог издавача и друго место објављивања.

Преглед и одабир релевантних библиографских јединица у форми књига, брошура и електронских издања о Косову и Метохији, аутора из Института за политичке студије, сачинио је Милош Кнежевић.

* * *

Сасвим је извесно да ће када буде урађена, комплетна библиографија свих издања Института за политичке студије указати на изузетну бројност и тематску разноврсност заступљених прилога и аутора. Током пола века деловања Институт је објавио на хиљаде издања, па би такав преглед уједно показао и развојно стање политикологије у Србији, од времена њеног дисциплинарног, организационог, институционалног, факултетског и институтског конституисања, до данашњих дана.

Рудиментарна квантитативна анализа података о наведеним радовима о Косову и Метохији у сачињеној библиографији, указује да су четири часописа у издању Института

за политичке студије, од 2000. године до данас, изашла у две стотине (200) свесака. Објављено је две стотине осам (208) радова о Косову и Метохији. Уз то, у ауторству чланова Института објављено је двадесет осам (28) књига, такође, посвећених Косову и Метохији што се, укупно узевши, исказује у импозантном БРОЈ библиографских јединица.

Подаци о радовима и ауторима наведени у Библиографији омогућују даља проучавања појединих аспеката косовско-метохијске проблематике што ће, свакако, бити од користи садашњим и будућим истраживачима.

**БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА ОБЈАВЉЕНИХ
О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ У ЧАСОПИСИМА
ИНСТИТУТА ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ:
СРПСКА ПОЛИТИЧКА МИСАО, ПОЛИТИЧКА
РЕВИЈА, НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС,
ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ -
2000-2017. ГОДИНА**

**I
СРПСКА ПОЛИТИЧКА МИСАО**

АВРАМОВИЋ, Зоран

1. Демократски експанзионизам и проблем слободе / Зоран Аврамовић. – бр. 35 (1/2012), стр. [11]-31. / Summary

АЛЕКСИЋ, Милош

2. Империјално разарање држава / Зоран Милошевић, Живојин Ђурић. – Београд, Институт за политичке студије, 2012. / Милош Алексић. – бр. 39 (1/2013), стр. [279]-284. / Приказ

БАЗИЋ, Јован

3. Улога косовског мита у обликовању српског националног идентитета / Јован Базић – бр. **38** (4/2012), стр. [253]-271. / Summary

БОДРОЖИЋ, Ђуро

4. Српска нација – порекло и етос српског национализма / Ђуро Бодрожич. – бр. **26** (4/2009), стр. [325]-336. / Summary

БУРСАЋ, Дејан

5. У потрази за српским националним интересом / Миломир Степић, Косово и Метохија: Постмодерни геополитички експеримент. – Београд, Институт за политичке студије, 2012. – бр. **41** (3/2013), стр. [250]-254. / Приказ

ГАЈИЋ, Александар

6. Правни основ споразума о стабилизацији и придруживању између ЕУ и Косова и позиција републике Србије / Александар Гајић. – бр. **50** (4/2015), стр. [253]-274. / Resume

ГАЋИНОВИЋ, Радослав

7. Отимање Косова и Метохије / Радослав Гаћиновић. – бр. **15** (3-4/2005), стр. [97]-114. / Summary

8. Политичке последице албанског насиља на Балкану / Радослав Гаћиновић, Младен Бајагић. – бр. **37** (3/2012), стр. [133]-155. / Summary

ДЕСПОТОВИЋ, Љубиша

9. Разградња националне државе: национална држава у процесима денационализације, детериторијализације и десувенизације / Љубиша Деспотовић, Живојин Ђурић. – бр. **36** (2/2012), стр. [41]-57. / Summary

10. Конструкција и деконструкција идентитета и међународне интеграције / Љубиша Деспотовић, Зоран Јевтовић. – бр. **48** (2/2015), стр. [149]-161. / Resume

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Иван

11. Национални интереси републике Србије: анализа експозеа мандатара владе од 2007. до 2017. године / Иван Димитријевић, Милан Липовац. – бр. 57 (3/2017), стр. [71]-97. / Resume

ДРАГИШИЋ, Зоран

12. Суверенитет и хуманитарна интервенција / Зоран Драгишић. – бр. 4 (2/2009), стр. [45]-64. / Summary

13. Безбедност и вредности / Зоран Драгишић. – бр. 26 (4/2009), стр. [181]-200. / Summary

ДУГИН, Александар

14. Руско-српска империја против америчке империје / Александар Дугин. – бр. 20 (1-2/2008), стр. [83]-98. / Summary

ЂОРЂЕВИЋ, Бранислав

15. Инструментализација међународних институција у успостављању новог светског поретка / Бранислав Ђорђевић, Владимир Трапара. – бр. 55 (1/2017), стр. [29]-55. / Resume

ЂУКАНОВИЋ, Владимир

16. Обавештајни рат турских служби на простору „западног Балкана“ / Владимир Ђукановић. – бр. 54 (4/2016), стр. [203]-216. / Resume

17. Правци деловања обавештајног сектора републике Турске на Балкану / Владимир Ђукановић. – бр. 57 (3/2017), стр. [305]-322. / Resume

ЂУРИЋ, Винко

18. НАТО функционише на лажима и кршењу међународних конвенција и протокола / Винко Ђурић. – бр. 19 (3-4/2007), стр. [69]-78. / Summary

БУРИЋ, Владимир

19. Бриселски споразум – поново смишљене смутње / Владимир Ђурић – бр. **46** (4/2014), стр. [159]-180. / Resume

ЈАНЕВ, Игор

20. Правна неодрживост признања независности Косова и Метохије/ Игор Јанев. – бр. **15** (3-4/2005), стр. [115]-130. / Summary

21. Косово пре проглашења независности / Игор Јанев. – бр. **21** (3/2008), стр. [211]-222. / Summary

22. Бриселски споразум и проблем виртуелног признања Косова и Метохије / Игор Јанев. – бр. **42** (4/2013), стр. [287]-309. / Resume

ЈЕВТИЋ, Мирољуб

23. Мултикултурно друштво и религија / Мирољуб Јевтић. – бр. **33** (3/2011), стр. [245]-265. / Resume

24. Православни поглед на сукобе, насиље и толеранцију у глобалној перспективи / Мирољуб Јевтић. – бр. **35** (1/2012), стр. [89]-104. / Summary

25. Религијски оријентисане партије на западном Балкану / Мирољуб Јевтић. – бр. **37** (3/2012), стр. [261]-280. / Summary

26. Ставови исламских заједница у Србији према Израелу / Мирољуб Јевтић. – бр. **42** (4/2013), стр. [203]-219. / Resume

27. Утицај Ислама на политику Турске на просторима бивше СФРЈ / Мирољуб Јевтић. – бр. **46** (4/2014), стр. [267]-286. / Resume

28. Ислам као чинилац политичког идентитета у бившој Југославији / Мирољуб Јевтић. – бр. **49** (3/2015), стр. [171]-188. / Resume

ЈОВАНОВИЋ, Милош

29. Послехладноратовски свет између идеологије и политике силе / Милош Јовановић – бр. **40** (2/2013), стр. [187]-204. / Resume

ЈОВИЋ, Жељко

30. Енергетска безбедност Косова и Метохије / Жељко Јовић. – бр. **56** (2/2017), стр. [209]-224. / Resume

ЈОНЧИЋ, Владан

31. Општи проблеми у заштити цивила у оружаним сукобима и искуства Србије / Владан Јончић – бр. **38** (4/2012), стр. [423]-446. / Summary

32. Правни смисао оружаних сукоба у процесу европских интеграција / Владан Јончић – бр. **47** (1/2015), стр. [193]-207. / Resume

КОЧОВИЋ, Драгослав

33. Политичке, економске и социјалне последице окупације јужне српске покрајине Косова и Метохије / Драгослав Кочовић. – бр. **36** (2/2012), стр. [149]-177. / Summary

ЛАКИЋ, Данијела

34. Нова национална држава на простору бивше СФРЈ / Данијела Лакић. – бр. **28** (2/2010), стр. [121]-139. / Summary

ЛИШАНИН, Младен

35. Поредак у свјетској политици / Hedley Bull. – New York, Columbia University Press, 2002. / Младен Лишанин. – бр. **29** (3/2010), стр. [353]-359. / Приказ

МАРКОВИЋ, Ратко

36. Уставном суду Србије / Ратко Марковић. – бр. **46** (4/2014), стр. [347]-353. / Расправа

МИЈАЛКОВИЋ, Саша

37. Заштита националних интереса републике Србије у процесу међународних интеграција / Саша Мијалковић, Жељко Никач. – бр. **38** (4/2012), стр. [273]-299. / Summary

МИЛАНОВИЋ, Љубиша

38. Повезаност тероризма и организованог криминала на Косову и Метохији / Љубиша Милановић. – бр. **15** (3-4/2005), стр. [89]-96. / Summary

МИЛИКИЋ, Ратомир

39. (Негативне) перспективе учлађења Косова и Метохије у Савет Европе – осврт на српско и међународно искуство / Ратомир Миликић – бр. **51** (1/2016), стр. [65]-82. / Resume

МИЛИСАВЉЕВИЋ, Бојан

40. Одговорност међународних организација са освртом на захтев републике Србије / Бојан Милисављевић. – бр. **52** (2/2016), стр. [131]-145. / Resume

МИТРОВИЋ, Љубиша

41. Обнова религије у савременом друштву и њена улога у афирмацији културе мира / Љубиша Митровић. – бр. **25** (3/2009), стр. [231]-256. / Summary

42. Религија, медији и култура мира / Љубиша Митровић. – бр. **27** (1/2010), стр. [251]-266. / Summary

НИКОЛИШ, Душан

43. Ратованје без рата – будућност (идеал) америчке доминације светом? / Душан Николиш. – бр. **35** (1/2012), стр. [105]-129. / Summary

ОБРАДОВИЋ, Жарко

44. Стратешко партнерство „мале“ Србије и „велике“ Кине / Жарко Обрадовић. – бр. **53** (3/2016), стр. [121]-137. / Resume

ПЕТРОВ, Владан

45. Уз дилему о контроли уставности Бриселског споразума / Владан Петров. – бр. 46 (4/2014), стр. [111]-120. / Resume

ПЕТРОВИЋ ПИРОЋАНАЦ, Зоран

46. Континуитет прећутног толерисања исламског тероризма на југоистоку Европе / Зоран Петровић. – бр. 15 (3-4/2005), стр. [75]-88. / Summary

47. Америчка стратегија уклињавања на југоистоку Европе после Другог светског рата (1) / Зоран Петровић Пироћанац. – бр. 26 (4/2009), стр. [159]-180. / Summary

48. Америчка стратегија уклињавања на југоистоку Европе после Другог светског рата (2) / Зоран Петровић Пироћанац. – бр. 27 (1/2010), стр. [91]-108. / Résumé

ПРВУЛОВИЋ, Владимир

49. Позиција малих и средњих земаља у савременим међународним односима, са посебним освртом на републику Србију / Владимир Првуловић. бр. 24 (2/2009), стр. [65]-86. / Summary

ПРИБИЋЕВИЋ, Огњен

50. Achievements and Failures of Democratic Governments in Serbia after 2000 / Ognjen Pribićević. – бр. 27 (1/2010), стр. [303]-312. / Сажетак

51. Српска десница: изазови и перспективе / Огњен Прибићевић. – бр. 31 (1/2011), стр. [139]-162. / Summary

52. Србија између ЕУ, Косова и Метохије и предстојећих парламентарних избора / Огњен Прибићевић. – бр. 35 (1/2012), стр. [187]-210. / Summary

53. Тегобна транзиција у Србији / Огњен Прибићевић. – бр. 39 (1/2013), стр. [57]-75. / Summary

54. Serbian-Albanian Negotiations about Kosovo and Metohija 2011-2013 / Ognjen Pribićević. – бр. 42 (4/2013), стр. [311]-326. / Summary

ПРОРОКОВИЋ, Душан

55. Геополитички положај (БЈР) Македоније / Душан Пророковић. – бр. **40** (2/2013), стр. [205]-222. / Resume

РАДОЈИЧИЋ, Мирјана

56. Србија и Европска унија – етика једног међународно-политичког односа / Мирјана Радојичић. – бр. **34** (4/2011), стр. [153]-168. / Summary

57. Од посредника у општењу до фактора исхода ратова – западни медији масовних комуникација и ех-југословенска криза / Мирјана Радојичић. – бр. **35** (1/2012), стр. [291]-308. / Summary

РАДОСАВЉЕВИЋ, Иван

58. Због чега расте евроскептицизам: ставови младих према Европској унији / Иван Радосављевић, Никола Јовић. – бр. **53** (3/2016), стр. [101]-119. / Resume

РАКИЋ, Бранко

59. Прилог за расправу о уставности Бриселског споразума / Бранко Ракић. – бр. **46** (4/2014), стр. [121]-139. / Resume

РАКИЋ, Миле

60. Однос Руске федерације, Сједињених америчких држава и НАТО према војној неутралности републике Србије / Миле Ракић – бр. **52** (2/2016), стр. [265]-280. / Resume

СИМОВИЋ, Дарко

61. (Не)правна природа Бриселског споразума / Дарко Симовић, Тијана Шурлан. – бр. **46** (4/2014), стр. [141]-157. / Resume

СОТИРОВИЋ, Владислав

62. Косово и Кавказ: домино ефекат / Владислав Сотировић. – бр. **41** (3/2013), стр. [231]-241. / Приказ

63. Косово и Метохија: десет година након „мартовског погрома 2004“ / Владислав Сотировић. – бр. **43** (1/2014), стр. [267]-283. / Summary

64. Балканска политика Русије: од политике свесловенске узајамности царске Русије до „реал-политике“ републике Газпром Русије / Владислав Сотировић. – бр. **51** (1/2016), стр. [83]-109. / Summary

СТЕПИЋ, Миломир

65. Геополитичност ширења Европске уније и положај Србије / Миломир Степић. – бр. **27** (1/2010), стр. [17]-42. / Summary

66. О српском геополитичком идентитету / Миломир Степић. – бр. **36** (2/2012), стр. [11]-40. / Summary

67. Три (суштинска) критеријума у српском избору супранационалне интеграције / Миломир Степић – бр. **42** (4/2013), стр. [33]-59. / Resume

68. Балкан – недостајеће исходиште неоевроазијског вектора / Миломир Степић – бр. **44** (2/2014), стр. [111]-131. / Resume

СТОЈАДИНОВИЋ, Миша

69. Србија пред изазовима / Миша Стојадиновић. – бр. **25** (3/2009), стр. [213]-230. / Summary

70. Демократија и „Врли нови свет“ / Миша Стојадиновић. – бр. **38** (4/2012), стр. [121]-143. / Summary

СТОЈАНОВИЋ, Ђорђе

71. Глобалне безбедносне трансформације: експланаторни потенцијал савремених приступе међународној безбедности / Ђорђе Стојановић, Катарина Штрабац. – бр. **26** (4/2009), стр. [201]-226. / Summary

72. Проблем државног, политичког и административног капацитета: „анатомија“ Србије као слабе државе / Ђорђе Стојановић. – бр. **34** (4/2011), стр. [11]-31. / Resume

СТОЈИЉКОВИЋ, Зоран

73. Изборна понуда и идеолошко профилисање странака у Србији / Зоран Стојиљковић, Душан Спасојевић, Јелена Лончар. – бр. **40** (2/2013), стр. [135]-150. / Resume

СУБОТИЋ, Момчило

74. Три западна аутора о распаду Југославије и српском питању / Момчило Суботић. – бр. **14** (1-2/2005), стр. [191]-212. / Summary

75. Србија и Европска унија / Момчило Суботић. – бр. **27** (1/2010), стр. [43]-66. / Summary

ТРИФУНОВИЋ, Весна

76. Српско друштво и глобализација: између културног и политичког идентитета / Весна Трифуновић. – бр. **33** (3/2011), стр. [61]-75. / Resume

ЦАТРАС, Џејмс

77. Разумевање неразумљивог: америчка политика на Балкану / Џејмс Цатрас. – бр. **15** (3-4/2005), стр. [27]-34. / Summary

ШТРБАЦ, Лорна

78. Човек о нацији / Јасна Милошевић-Ђорђевић. – Београд, Институт за политичке студије, 2008. / Лорна Штрбац. – бр. **26** (4/2009), стр. [393]-420. / Приказ

ШУВАКОВИЋ, Урош

79. Партије у Србији и Косово и Метохија (2000-2008) / Урош Шуваковић. – бр. **26** (4/2009), стр. [431]-436. / Summary

80. Транзиција и модернизација / Урош Шуваковић. – бр. **41** (3/2013), стр. [57]-75. / Resume

81. Етничка удаљеност студената на северу Косова и Метохије у лонгитудиналном пресеку / Урош Шуваковић, Јасмина Петровић. – бр. **46** (4/2014), стр. [247]-265. / Resume

ШУТОВИЋ, Милојица

82. Политички плурализам и/или национални монизам / Милојица Шутовић. – бр. **30** (4/2010), стр. [187]-206. / Summary

II

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА

БОДРОЖИЋ, Ђуро

1. 83. Два типа национализма / Ђуро Бодрожич. – бр. **32** (2/2012), стр. [47]-62. / Summary

ВУКЧЕВИЋ, Дејана

2. 84. Спољна политика ЕУ и Косово: хроника најављене независности / Дејана Вукчевић. – бр. **15** (1/2008), стр. [57]-71. / Summary

ГАЋИНОВИЋ, Радослав

3. 85. Насиље нас Косову и Метохији / Радослав Гаџиновић. – бр. **15** (1/2008), стр. [71]-91. / Summary

ДАВИДОВИЋ, Сандра

4. 86. Модели приватизације друштвених предузећа на Косову и Метохији под окриљем УНМИК администрације / Сандра Давидовић. – бр. **50** (4/2016), стр. [115]-132. / Resume

ЂУРИЋ, Винко

5. 87. Лаж као претходница НАТО акција / Винко Ђурић. – бр. **7** (2/2007) стр. [569]-578. / Summary

КРШИЋ, Војислав

6. 88. Косово и Метохија – српски зид плача / Остоја Ђукић. / Војислав Кршић. – бр. **32** (2/2012), стр. [433]-447. / Осврт

ЛАЗАРЕВИЋ, Татјана С.

7. 89. Епизодни и тематски рамови западних мас медија о Србима *негативцима* са севера Косова и Метохије / Татјана С. Лазаревић, Ивана М. Аритонових. – бр. **32** (2/2012), стр. [313]–338. / Summary

ЛИШАНИН, Младен

8. 90. Од пацифизма до милитаризма: немачка партија Зелених / Младен Лишанин. – бр. **26** (4/2010), стр. [231]–248. / Resume

9. 91. Спољнополитички приоритети Србије / Младен Лишанин. – бр. **31** (1/2012), стр. [201]–212. / Summary

МАТИЋ, Петар

10. 92. Узроци политичке кризе у Србији / Петар Матић. – Београд, Институт за политичке студије, – бр. **6** (1/2005), стр. [95]-108. / Приказ

МИЛОСАВЉЕВИЋ, Зоран

11. 93. Међународно разумевање-неразмевање и потреба споразумевања у циљу превазилажења и избегавања рата - случај Косова и Метохије / Зоран Милосављевић. бр. **15** (1/2008), стр. [129]-147. / Summary

МИЛОШЕВИЋ, Зоран

12. 94. Независност Космета – историјско подсећање и нова питања? / Зоран Милошевић. – бр. **15** (1/2008), стр. [9]-21. / Summary

13. 95. Србија, придруживање Европској унији и источна политика (неких) нових чланица Европске уније / Зоран Милошевић. – бр. **28** (2/2011), стр. [159]–182. / Summary

МИЉКОВИЋ - МАТИЋ, Јелена

14. 96. Трагична судбина косовског мита или преиспитивање српског националног идентитета / Јелена Миљковић - Матић.

– Београд, Институт за политичке студије – бр. 11 (3/2006), стр. [569] -578. / Осврт

15. 97. „Освета Косова“ – српски национални идентитет између земаљског и небеског царства / Јелена Миљковић Матић. – бр. **15** (1/2008), стр. [91]–100. / Summary

16. 98. О националнотворачкој снази косовског мита / Јелена Миљковић-Матић. – бр. **33** (3/2012), стр. [145]–152. / Resume

МИРОВИЋ, Дејан

17. 99. Поређење Крима и Косова у контексту међународног јавног права / Дејан Мирковић. – бр. **42** (4/2014), стр. [163]–174. / Resume

МЛАДЕНОВИЋ, Слађана

18. 100. Улога ОЕБС / ОДИХР у посматрању избора : случај Србије / Слађана Младеновић. – бр. **33** (3/2012), стр. [251]–275. / Resume

НЕНАДИЋ, Данијела

19. 101. Улога цивилног друштва у процесима повратка и помирења / Данијела Ненадић. – Београд, Институт за политичке студије – бр. ? (1/2004), стр. [149]-157. / Приказ

ПАВЛОВЕЦ, Јуриј Сергејевич

20. 102. Симболички сиже у развоју совјетско-југословенског конфликта и криза југословенско-албанских односа / март 1948. – новембар 1948. / Јуриј Сергејевич Павловец. – бр. **19** (1/2009), стр. [297]-306. / Summary

ПАНТЕЛИЋ, Небојша

21. 103. Генеза албанског екстремизма и тероризма на Косову и Метохији / Небојша Пантелић. – бр. **15** (1/2008), стр. [101]-128. / Summary

ПЕТРОВИЋ, Драган

22. 104. Анализа писања француске и руске штампе о догађајима на Косову од 17–19. марта 2004. Године / Драган Петровић. – Београд, Институт за политичке студије – бр. 2/2004, стр. [121]-132 / Осврт

23. 105. Анализа политичких странака у Србији у периоду 2000-2006, са аспекта најважнијих политичких и националних питања / Драган Петровић. – Београд, Институт за политичке студије – бр.12 (4/2006), стр. [829]-848 / Осврт

ПЕТРОВИЋ, Зоран Пироћанац

24. 105. Косово и Метохија – од Дрезденског конгреса до почетка сецесије Албанаца / Зоран Петровић Пироћанац. – бр. 35 (1/2013), стр. [23]–44. / Resume

ПЕШИЋ, Милена

25. 106. Национални идентитет у дискурзивној пракси: једно промишљање у мултидисциплинарном кључу / Милена Пешић. – бр. 32 (2/2012), стр. [1]–26. / Summary

26. 107. Национални идентитет и митски обрасци колективне самоидентификације: сатиричка деконструкција / Милена Пешић, Јелена Пешић. – бр. 53 (3/2017), стр. [1]–24. / Resume

РАДОЈЕВИЋ, Миодраг

27. 108. Институција омбудсмана на простору бивше Југославије / Радојевић Миодраг. – бр. ? (1/2004), стр. [37]-60. / Приказ

28. 109. Две деценије уставности у Србији - уставни у „ванредном стању“ (1990-2010) / Миодраг Радојевић. – бр. 32 (2/2012), стр. [219]–244. / Resume

РАДОЈИЧИЋ, Мирјана

29. 110. Међународни кривични трибунал за бившу Југославију – између кажњивости и исплативости ратног злочина / Мирјана Радојичић. – бр. 30 (4/2011), стр. [407]–431. / Summary

РАКИЋ, Миле

30. 111. Косово и Метохија – политичко-безбедносни парадокс / Миле Ракић. – бр. **15** (1/2008), стр. [23]–39. / Summary

СЛОВИЋ, Срђан

31. 112. Интернационализација косовског питања и њен утицај на потоње догађаје на Косову и Метохији / Срђан Словић. – бр. **27** (1/2011), стр. [255]–275. / Summary

СТАМАТОВИЋ, Александар

32. 113. Остваривање циљева и задатака наставе историје на тему косовског боја / Александар Стаматовић. – Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет, Пале – бр. **17** (3/2008), стр. [933]-946 / Приказ

СУБОТИЋ, Момчило

33. 114. О српском националном програму /Момчило Суботић. – Београд, Институт за политичке студије - бр. **10** (1-2/2006), стр. [107] -128/ Приказ

35. 115. Српска држава у програмима политичких странака у Србији до Дејтонског споразума / Момчило Суботић. – Београд, Институт за политичке студије – бр. **12** (4/2006), стр. [809] -828 / Приказ

36. 116. Постдејтонско раздобље: Србија и њене политичке странке до НАТО агресије 1999. године / Момчило Суботић. – Београд, Институт за политичке студије – бр. **13** (1/2007), стр. [55] -78 / Приказ

37. 117. Космет између силе и права / Момчило Суботић. – бр. **15** (1/2008), стр. [99]–57. / Summary

38. 118. Избори у Србији 2016. – политички повратак опозиције / Момчило Суботић. – бр. **48** (2/2016), стр. [37]–64. / Resume

39. 119. НАТО-изација Срба / Момчило Суботић. – бр. **25** (3/2010), стр. [69]–86. / Summary

40. 120. Платформа о Косову и Метохији / Момчило Суботић. – бр. **35** (1/2013), стр. [1]–21. / Resume
41. 121. Србија, УНЕСКО и Бриселски споразум / Момчило Суботић. – бр. **46** (4/2015), стр. [75]–89. / Resume
42. 122. Србија и српске земље сто година после Великог рата / Момчило Суботић. – бр. **42** (4/2014), стр. [27]–41. / Resume
43. 123. Србија између југословенства и евроатлантизма / Момчило Суботић. – бр. **31** (1/2012), стр. [137]–162. / Summary
44. 124. Савремени хрватско-српски односи: тужба и против-тужба за геноцид / Момчило Суботић. – бр. **24** (2/2010), стр. [305]–334. / Resume

ТОДОРОВИЋ, Јелена

45. 125. Србија и политика условљавања Европске уније / Јелена Б. Тодоровић. – бр. **28** (2/2011), стр. [183]–200. / Summary

ШТРБАЦ, Катарина

46. 126. Изазови Ватикана на Балкану: Јачање Католичке цркве у 2015. години и даље / Матео Албертини, Крис Делизо. www.balkananalysis.com / – Катарина М. Штрбац. – бр. **47** (1/2016), стр. [147]–152. / Приказ

ШУВАКОВИЋ, Урош

47. 127. Избори у Србији 2012. и ставови о Косову и Метохији / Урош В. Шуваковић. – бр. **33** (3/2012), стр. [1]–29. / Resume

III НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

АВРАМОВИЋ, Драгутин

1. 128. Универзализација и/или идеологизација људских права? / Драгутин Аврамовић. – бр. **14** (2/2012), стр. [199]–220. | Resume

АВРАМОВИЋ, Зоран

2. 129. Предлози политичког и друштвеног оквира за косовски дијалог / Зоран Аврамовић. – бр. **30** (3/2017), стр. [63]–79 | Resume

АЛЕКСИЋ, Милош

3. 130. Империјално разарање држава / Зоран Милошевић, Живојин Ђурић. – Београд, Институт за политичке студје, 2012. – 207. / Милош Алексић. – бр. **16** (1/2013), стр. [287]–292. | Приказ

АНТОНИЋ, Слободан

4. 131. Косово као асиметрични кондоминијум / Слободан Антонић. – бр. **30** (3/2017), стр. [121]–136 | Resume

БАЗИЋ, Јован

5. 132. Грађанско и национално васпитање у просветној политици Србије након промена 2000. године / Јован Базић. – бр. **12** (3/2011), стр. [219]–239. | Summary

БОДИН, Миленко

6. 133. Унутрашњи дијалог као друштвени ресурс сазнања / Миленко Бодин. – бр. **30** (3/2017), стр. [107]–119 | Resume

БОДРОЖИЋ, Ђуро

7. 134. Српски национални идентитет : извори и основи / Ђуро Бодрожич. – бр. **13** (1/2012), стр. [111]–129. | Resume

БОЈОВИЋ, Бошко

8. 135. Косовска битка и Косово / Бошко Бојовић. – бр. **6** (3/2009), стр. [9]–30. | Summary

9. 136. Косово и Западни Балкан : питање регионалне стабилности и европске безбедности / Бошко И. Бојовић. – бр. **10** (1/2011), стр. [23]–57. | Summary

БУЦАК, Горан

10. 137. Призма геополитике : геополитичка димензија националног идентитета / Милош Кнежевић. – Београд: Институт за политичке студије, 2013. – 403. / Горан Буцак. – бр. **21** (3/2014), стр. [319]–323. | Приказ

ВУКУМАНОВИЋ, Дијана

11. 138. Политичке странке и српски национални интерес / Дијана Вукумановић. – бр. **1** (2005), стр. [99]–127. | Summary

ВУЧИНИЋ, Маринко

12. 139. Памћење и самозаборав / Бојан Јовановић. – Нови Сад: Орфеус, 2009. – 481. / Маринко М. Вучинић. – бр. **21** (3/2014), стр. [307]–317. | Приказ

ГАЈИЋ, Александар Саша

13. 140. Између царства „земаљскога” и „небеснога” / Саша Гајић. – бр. **6** (3/2009), стр. [31]–47. | Summary

14. 141. САД и распад Југославије: поглед из двадесетогодишње историје / Александар Саша Гајић. – бр. **11** (2/2011), стр. [59]–83. | Summary

15. 142. Косово и Метохија : постмодерни геополитички експеримент / Миломир Степић. – Београд: Институт за политичке студије, 2012. – 232. / Александар Саша Гајић. – бр. **14** (2/2012), стр. [335]–341. | Приказ

ГАЋИНОВИЋ, Радослав

16. 143. Стратегија националне безбедности : стратешки документ државе / Радослав Гаћиновић. – бр. **6** (3/2009), стр. [195]–210. | Summary

ГРМУША АДРИЈАНА

17. 144. Српско друштво Црвеног крста у ратовима за ослобођење Србије од 1876. од 1918. године / Адријана Грмуша. - бр. **23** (2/2015), стр. [201]–217. | Resume

ДАВИДОВИЋ, Сандра

18. 145. Екстремизам косовских Албанаца: супремација етно-национализма над верским екстремизмом / Сандра Давидовић. – бр. **30** (3/2017), стр. [239]–259 | Resume

ДОСТАНИЋ, Душан

19. 146. Идентитет и геополитичка стварност Срба / Момчило Суботић. – Београд: Институт за политичке студије, 2012. – 312. / Душан Достанић. – бр. **16** (1/2013), стр. [293]–298. | Приказ

ЂУРИЋ, Живојин

20. 147. Политички и национални аспекти државног питања Србије у дијалогу о Косову и Метохији / Живојин Ђурић. – бр. **30** (3/2017), стр. [13]–25 | Resume

ЕБЕРГ, Јан

21. 148. Косово и Метохија: пети чин драме (I) / Јан Еберг, Александар Митић. – бр. **1** (2005), стр. [131]–148.

22. 149. Косово и Метохија: пети чин драме (II) / Јан Еберг, Александар Митић. – бр. **2** (2006), стр. [95]–110. | Summary

ЖИВКОВИЋ, Гордана

23. 150. Црква и српска друштвена заједница / Гордана Живковић. – бр. **6** (3/2009), стр. [111]–127. | Summary

ЈАНКОВИЋ, Слободан

24. 151. Разлике у стицању међународног легитимитета Палестине и КиМ / Слободан Јанковић, Владимир Ајзенхамер. – бр. **17** (2/2013), стр. [191]–230. | Resume

25. 152. Involvement of Foreign Factor in Balkans War and Peace (Мешање страног фактора у балкански рат и мир) / Slobodan Janković. – бр. 28 (1/2017), pp. [39]–68. | Abstract

ЈЕВТИЋ, Мирољуб

26. 153. Исламска суштина албанског сепесионизма и културно наслеђе Срба / Мирољуб Јевтић. – бр. 17 (2/2013), стр. [231]–252. | Resume

ЈЕРКОВ, Александра

27. 154. Националне мањине и реформа изборног система Србије – неуспели покушај / Александра Јерков. – бр. 29 (2/2017), стр. [51]–68. | Resume

ЈОВАНОВИЋ, Бојан

28. 155. Србија и Западни Балкан / Бојан Јовановић. – бр. 10 (1/2011), стр. [9]–22. | Summary

29. 156. Вредновање националне традиције / Бојан Јовановић. – бр. 11 (2/2011), стр. [87]–99. | Summary

ЈОВАНОВИЋ, Милан

30. 157. Подела Косова и Метохије – изнуђено решење насилне једностране сепесије / Милан Јовановић. – бр. 30 (3/2017), стр. [137]–157 | Resume

КИЊИЋ, Зоран

31. 158. Духовна димензија унутрашњег дијалога / Зоран Кињић. – бр. 30 (3/2017), стр. [193]–220 | Resume

КНЕЖЕВИЋ, Милош

32. 159. Косово и Метохија у Србији – Србија у Европи : критика проалбанске еристике косовског проблема / Милош Кнежевић. – бр. 2 (2006), стр. 51–94. | Summary

33. 160. Дилеме спољне политике о „безалтернативној“ евроинтеграцији Србије / Милош Кнежевић. – бр. **8** (2/2010), стр. [167]–204. | Summary

34. 161. Размишљати о Косову и Метохији – Смисао унутрашњег дијалога о косовском проблему / Милош Кнежевић. – бр. **30** (3/2017), стр. [27]–61 | Resume

КОСТИЋ, Марина

35. 162. Бујановац, Медвеђа и Прешево / Марина Костић. – бр. **26** (2/2016), стр. [167]–107. | Summary

КРИВОКАПИЋ, Борис

36. 163. Мањинска права : индивидуална и/или колективна права / Борис Кривокапић. – бр. **2** (2006), стр. [165]–184. | Summary

ЛОПИЧИЋ ЈАНЧИЋ, Јелена

37. 164. Конзулат краљевине Србије у Приштини 1889-1912. године / Јелена Лопичић Јанчић. – бр. **30** (3/2017), стр. [261]–278 | Resume

ЉУБОЈЕВИЋ, Ратко

38. 165. Неконтролисана сила као инструмент освајачке политике османских власти на Балкану / Рако Љубојевић. – бр. **10** (1/2011), стр. [59]–86. | Summary

39. 166. Корени савремених геополитичких подела на Балкану / Ратко Љубојевић. – бр. **16** (1/2013), стр. [201]–219. | Resume

МАРКОВИЋ, Јово

40. 167. Феномени геополитике : Мозаик геополитике : идентитет, транзиција, српско питање / Милош Кнежевић. – Београд: Институт за политичке студије, 2008. – 302. / Јово Марковић. – бр. **6** (3/2009), стр. [272]–276. | Приказ

41. 168. Дипломатија и шах : ни конфронтација ни капитулација / Владислав Јовановић. – Београд: Службени гласник,

2011. – 345. / Јово Марковић. - бр. 13 (1/2012), стр. [182]–187 | Приказ

МАРКОВИЋ, Ксенија

42. 169. Нови приступи мањинском питању : децентрализиација и националне мањине : случај Србија / Ксенија Марковић, Андријана Јовановић. – бр. 23 (2/2015), стр. [123]–150. | Resume

МИЛОСАВЉЕВИЋ БОРИС

43. 170. Национални карактер, културни и политички образац / Борис Милосављевић. – бр. 18 (3/2013), стр. [191]–217. | Resume

МИЛОСАВЉЕВИЋ, Петар

44. 171. Корпус српског народа и мултиконфесионалност / Петар Милосављевић. – бр. 2 (2006), стр. [113]–123.

МИЛОШЕВИЋ, Зоран

45. 172. Спољнополитичке амбиције Турске / Зоран Милошевић. – бр. 8 (2/2010), стр. [149]–165. | Summary

46. 173. Зашто се распадају државе? / Зоран Милошевић. – бр. 10 (1/2011), стр. [243]–261. | Summary

МИЛОШЕВИЋ ЂОРЂЕВИЋ, Јасна

47. 174. Схватања националног идентитета у Србији / Јасна Милошевић Ђорђевић. – бр. 1 (2005), стр. [173]–194. | Summary

МИРОВИЋ, Дејан

48. 175. ЕУ, Република Србија и Руска федерација у контексту закључивања и примене међународних споразума и уговора, / Дејан Мирковић. – бр. 15 (3/2012), стр. [157]–170. | Summary

49. 176. Бриселски споразум из 2013. године и Бечка конвенција о међународном уговорном праву / Дејан Мирковић. – бр. 18 (3/2013), стр. [135]–154. | Resume

НУХИЋ, Мехмедалија

50. 177. Концепција исламског погледа на рјешавање конфликта у новој архитектури балканског региона / Мехмедалија Нухић. – бр. **8** (2/2010), стр. [127]–147. | Summary

ПЕТРОВИЋ Драган

51. 178. Спољна политика Русије на европском правцу : са посебним освртом на Балкан / Драган Петровић. – бр. **5** (1-2/2009), стр. [163]–181. | Summary

ПЕТРОВИЋ ПИРОЋАНАЦ, Зоран

52. 179. Kosovo et Metochie : une introduction a la tragedie des „Terres a haut risque” / Zoran Petrvović Pričanac. – бр. **11** (2/2011), стр. [123]–149. | Резиме

53. 180. Евроинтеграције и нова безбедносна архитектура југоистока Европе : Бондстил нови „Рамштајн” и утеривач у евроинтеграције / Зоран Петровић Пироћанац. – бр. **16** (1/2013), стр. [101]–128. | Resume

ПЕШИЋ, Милена

54. 181. Косовски културолошки мит / Сања Бошковић. – Београд: Службени гласник, 2014. – 488. / Милена Пешић. – бр. **30** (3/2017), стр. [337]–343 | Приказ

ПОПОВИЋ, Михаило

55. 182. Срби на историјској низбрдици / Михаило Поповић. – бр. **2** (2006), стр. [125]–134. | Summary

РАДОВАНОВИЋ, Милан

56. 183. Косово и Метохија : историјско-географски, етнографски и геополитички положај / Милан Радовановић. – бр. **2** (2006), стр. [7]–34. | Summary

РАДОЈЕВИЋ, Мијодраг

57. 184. Политичка решења и статусни аранжмани за Косово и Метохију / Мијодраг Радојевић. – бр. 30 (3/2017), стр. [159]–192 | Resume

58. 185. Дилеме уставних промена у Републици Србији / Живојин Ђурић. – Београд: Институт за политичке студије, 2017. – 280. / Мијодраг Радојевић. – бр. 30 (3/2017), стр. [325]–335 | Приказ

РАДОЈИЧИЋ, Мирјана

59. 186. У служби помирења донедавно зараћених народа или интерпретације узрока њиховог сукобљавања? : цивилно друштво Западног Балкана на размеђу миленијума / Мирјана Радојичић. – бр. 15 (3/2012), стр. [117]–129. | Resume

РАДУН, Бранко

60. 187. Османлије по други пут међу Србима : Неоосманизам : повратак Турске на Балкан / Дарко Танасковић. – Београд: Службени гласник, Службени гласник Републике Српске, 2010. – 109. / Бранко Радун. – бр. 8 (2/2010), стр. [257]–261. | Приказ

РАДУШКИ, Нада

61. 188. Положај и права националних мањина у Србији у процесу евроинтеграција : демографско-политиколошки аспект / Нада Радушки. – бр. 20 (2/2014), стр. [99]–118. | Resume

САДАКАТА, Мамору

62. 189. Хуманитарна интервенција и америчка спољна политика према Балкану / Мамору Садаката. – бр. 2 (2006), стр. [145]–164.

СЛОВИЋ, Срђан

63. 190. Историјска генеза и природа модерних етничких сукоба на на Косову и Метохији / Срђан Словић. – бр. **11** (2/2011), стр. [151]–170. | Summary

64. 191. Узроци рата на Косову и Метохији према Волцовой теорији представе у међународним односима / Срђан Словић. – бр. **15** (3/2012), стр. [239]–267. | Resume

СОТИРОВИЋ, Владислав

65. 192. The “Ukrainan Question” and “Kosovo Precedent” („Украјинско питање“ и „косовски преседан“) / Vladislav Sotirović. – бр. **27** (3/2016), стр. [123]–144. | Summary

СРЕЋКОВИЋ, Јелена

66. 193. Други пут у рат : Косово и међународна заједница 1989–1999 / Волфган Петрич, Роберт Пихлер. – Београд: Самиздат Б92, 2002. – 257. / Јелена Срећковић. – бр. **1** (1/2005), стр. [226]–230. | Приказ

СТАНКОВИЋ, Владан

67. 194. Досије КиМ : српско сведочанство / мр Јово Марковић, мр Горан Буцак. – Београд: Пешић и синови, 2010. – 236. / Владан Станковић. – бр. **8** (2/2010), стр. [262]–265. | Приказ

СТЕПИЋ, Миломир

68. 195. Територијално и геополитичко у српском националном интересу / Миломир Степић. – бр. **1** (2005), стр. [29]–56. | Summary

69. 196. Србија као регионална држава : реинтеграциони политички приступ / Миломир Степић. – бр. **14** (2/2012), стр. [9]–39. | Resume

СУБОТИЋ, Милован

70. 197. Екстремизан косметских Албанаца: супремација етнонационализма над верским екстремизмом / Милован Суботић. – бр. **30** (3/2017), стр. [221]–237 | Resume

СУБОТИЋ, Момчило

71. 198. Република Српска Крајина, Космет, Јужна Осетија, Апхазија и улога Русије / Момчило Суботић. – бр. **5** (1–2/2009), стр. [183]–200. | Резюме

72. 199. Отимање Космета у процесу расрбљивања Балкана / Момчило Суботић. – бр. **6** (3/2009), стр. [49]–71. | Summary

73. 200. Косово и Европска унија : нова власт, стара дилема / Момчило Суботић. – бр. **15** (3/2012), стр. [217]–238. | Resume

74. 201. Косово и Метохија: питање унутрашњег дијалога / Момчило Суботић. – бр. **30** (3/2017), стр. [81]–105 | Resume

ТЕПШИЋ, Горан

75. 202. Српско демократско питање између политичке културе и међународног интервенционизма / Горан Тепшић. – бр. **20** (2/2014), стр. [77]–95. | Resume

ТЕРЗИЋ, Славенко

76. 203. Косово и Метохија и нове стратегијске границе : Велика Албанија и „продор на Исток“ / Славенко Терзић. – бр. **2** (2006), стр. 35–49. | Summary

77. 204. Нова подела света : српски експеримент : Сулуди крсташи. Југославија, НАТО и обмане Запада / Дајана Џонстон. – Београд: ИГАМ, 2005. – 348. / Славенко Терзић. – бр. **2** (2006), стр. [217]–223. | Приказ

ТРИФКОВИЋ, Срђа

78. 205. Српски национални интерес и изазови XXI века / Срђа Трифковић. – бр. **1** (2005), стр. [91]–98. | Summary

ЋАЛАСАН, Борисав

79. 206. Српски национални интереси / Проф. др Драгослав Словић. – Београд: Финекс, Plato Books, 2010. – 352. / Борисав Ћаласан. – бр. **10** (1/2011), стр. [389]–395. | Приказ

ЋОСИЋ, Добрица

80. 207. Српско питање – питање истине / Добрица Ћосић. – бр. **3** (2007), стр. [19]–36.

ШУВАКОВИЋ, Урош

81. 208. Партије у Србији и Косово и Метохија 1990–2000. / Урош Шуваковић. – бр. **6** (3/2009), стр. [73]–97. | Summary

IV

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

ГАЋИНОВИЋ, Радослав

1. 209. Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије / Радослав Гаћиновић. – бр. **13** (2/2017), стр. [69]–86. | Resume

ДЕСПОТОВИЋ, Љубиша

2. 210. Геополитички аспекти деловања радикалног ислама на угрожавању држава са простора бивше Југославије / Љубиша Деспотовић. – бр. **7** (2/2014), стр. [55]–68. | Resume

3. 211. Геополитичка судбина Косова и Метохије – између евроатлантске интеграције и пројекта Велике Албаније / Љубиша Деспотовић. – бр. **13** (2/2017), стр. [29]–48. | Resume

ДРАГИШИЋ, Зоран

4. 212. Радикални исламизам и безбедност Балкана / Зоран Драгишић, Бранкица Јанковић. – бр. **7** (2/2014), стр. [69]–88. | Resume

ЈОКСИЋ, Иван

5. 213. Тероризам као претња европској безбедности са посебним освртом на Србију / Иван Јоксић, Владимир Божовић. – бр. **8** (1/2015), стр. [101]–118. | Resume

КОВАЧ, Митар

6. 214. Украјинска криза као глобална безбедносна претња / Митар Ковач. – бр. **8** (1/2015), стр. [153]–185. | Resume

КОСТИЋ, Марина

7. 215. Нарушени билатерални односи на Западном Балкану и безбедност Европске уније / Марина Костић, Урош Живковић. – бр. **8** (1/2015), стр. [83]–100. | Resume

КРГА, Бранко

8. 216. Проблем Косова и Метохије и политика националне безбедности Републике Србије / Бранко Крга. – бр. **13** (2/2017), стр. [49]–68. | Resume

МУТАВЦИЋ, Раденко

9. 217. Утицај НАТО на безбедност и косовску политику Србије / Раденко Мутавцић. – бр. **13** (2/2017), стр. [87]–103. | Resume

ПЕТРОВИЋ, Зоран Пироћанац

10. 218. Исламизам и Вашингтерна - дугорочна свесредна помоћ против српских интереса / Зоран Петровић Пироћанац. – бр. **7** (2/2014), стр. [89]–107. | Resume

ПРОРОКОВИЋ, Душан

11. 219. Улога НАТО у осигуравању „државности Косова“ и последице по државност Србије / Душан Н. Пророковић. бр. **13** (2/2017), стр. [105]–118. | Resume

РАДИНОВИЋ, Радован

12. 220. Геостратешки положај Србије и опстанак Републике Српске / Радован Радиновић. – бр. 12 (1/2017), стр. [13]–58. | Resume

13. 221. Косметско питање и одбрана Србије / Радован Радиновић. – бр. 13 (2/2017), стр. [11]–27. | Resume

САВИЋ, Андреја

14. 222. Евроатлантска димензија безбедности Србије / Андреја Савић, Ненад Ђорђевић. – бр. 11 (1/2015), стр. [83]–100. | Resume

СТЕВАНОВИЋ, Обрад

15. 223. Терористички потенцијал албанских екстремиста на западу Македоније и на југу Централне Србије / Обрад Стевановић. – бр. 8 (1/2015), стр. [11]–28. | Resume

16. 224. Противправност као терористичко обележје насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији / Обрад Стевановић. – бр. 10 (1/2016), стр. [31]–46. | Resume

17. 225. Кључни елементи стратегије сузбијања насиља албанских екстремиста у Копненој зони безбедности / Обрад Стевановић. – бр. 11 (2/2016), стр. [139]–156. | Resume

ШАРАНОВИЋ, Јованка

18. 226. Исламистички екстремизам на Балкану и војни аспекти проблема / Јованка Шарановић, Милован Суботић. – бр. 7 (2/2014), стр. [109]–135. | Resume

ШУВАКОВИЋ, Урош

19. 227. Терористички акти Албанаца на Косову и Метохији – постоји ли заснованост на исламском фундаментализму? / Урош Шуваковић. – бр. 8 (1/2015), стр. [29]–46. | Resume

**КЊИГЕ, ЗБОРНИЦИ, БРОШУРЕ, ПОСЕБНИ
ДОДАЦИ ЧЛАНОВА И САРАДНИКА ИНСТИТУТА
ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ ПОСВЕЋЕНИ КОСОВУ И
МЕТОХИЈИ**

ГАЋИНОВИЋ, Радослав

1. 1.

Отимање Косова и Метохије / Радослав Гаџиновић. – Београд : НИЦ Војска, 2004. – 228.

2. 2.

Насиље над Србима у XX веку : узроци и последице : Књига прва / Гаџиновић Радослав. Београд : Euro book, 2017. – 776. Део о Косову и Метохији, стр 683-702

3. 3.

Насиље над Србима у XX веку – узроци и последице. Књига друга / Гаџиновић Радослав. Београд : Euro book, 2017. – 591 Део о Косову и Метохији, стр. 498-591.

ЂУРИЋ, Винко

4. 1.

Косово и Метохија – компромис или балканизација Европе / Винко Ђурић // Глас јавности, специјални додатак : Београд, 5. јануар 2005. – 1-5.

5. 2.

Велика Албанија у малој Европи / Винко Ђурић // Глас јавности, специјални додатак : Београд, среда, 1. март 2006. – VII

6. 3.

Косово, Ирак и Либан / Винко Ђурић // Глас јавности, специјални додатак : Београд, 10. септембар 2006. – 22-23.

ЂУРИЋ ЖИВОЈИН

7.

Разбијање Југославије / зборник радова : уредници Живојин Ђурић, Милош Кнежевић, Милан Јовановић. – Београд : Институт за политичке студије, 2012. – 360.

КНЕЖЕВИЋ, Милош

8. 1.

Косово и Метохија : изазови и одговори /

Зборник радова са округлог стола *Геополитичка судбина Косова и Метохије*, одржаног у Београду 24-25. јуна 1997, уредник књиге, избор карата и ликовних прилога Кнежевић, Институт за геополитичке студије, Београд : 1997, стр. 1-527.

9. 2.

Крстарећа демократија. Агресија НАТО на Југославију 24. март-11. јун 1999. / Милош Кнежевић. – Београд : „Ђуро Салај, 1999. – 260.

10. 3.

Косово и Метохије – културно-историјска баштина. Кратка историја Косова и Метохије: на српском и енглеском - CD – ROM / Милош Кнежевић: аутор текста и сценарија, избор ликовних прилога и карата. Текст на српском и енглеском језику

Београд, Завод за заштиту споменика културе Србије – Miltimedija Publishers, производња мај 2000.

11. 4.

Косметске теме - 1996-2006. / Милош Кнежевић. – Београд : Институт за српску културу - Приштина - Лепосавић, 2006. – 192.

12. 5.

Отмица Косова – косметске теме 1996-2006. / Милош Кнежевић. –

Београд : Институт за политичке студије, 2006, – 232.

13. 6.

Косово – дан после : косметске теме 2 / Милош Кнежевић. – Београд : Ривел Ко, 2007. – 236.

14. 7.

Жива прошлост Косова : косметске теме 3 / Милош Кнежевић. – Београд : „Пешић и синови“, 2007. – 235.

МИЛОШЕВИЋ, Зоран

15. 1.

Политичка модернизација / Зоран Милошевић. – Београд : Институт за политичке студије, 2010. – 276.

ПЕТРОВИЋ, Зоран Пироћанац/

16. 1.

Суноврат : од „велике“ до мале Србије 1991-2000. / Зоран Петровић Пироћанац. – Београд : „Југоисток“, 2000. – 497.

17. 2.

Избрисати српски вирус : мала антологија расизма, шовинизма и говора мржње на крају другог и почетком трећег миленијума / Зоран Петровић Пироћанац. – Београд : Чигоја штампа, 2002. – 148.

18. 3.

La Serbie et l'ascension de Slobodan Milošević, 1982-1992: anatomie d'une auto-dégradation / Зоран Петровић Пироћанац. – Paris : Harmattan, 2011. – 302.

19. 4.

Вашингтерна и Срби : од Труманових јаја до Клинтоновог осиромашеног уранијума / Зоран Петровић Пироћанац. – Београд : Институт за политичке студије, 2013. – 317.

СТЕПИЋ, Миломир

20. 1.

Косово и Метохија – политичкогеографске и геополитичке перспективе / Миломир Степић. – Београд : Знамен, 1999. – 74.

21. 2.

Косово и Метохија : постмодерни геополитички експеримент / Миломир Степић. – Београд : Институт за политичке студије, 2012. – 232.

СУБОТИЋ, Драган

22. 1.

Српски социјалисти и национално питање / Драган Суботић. – Београд : Истраживачко издавачки центар ССО Србије, 1990. – 147.

23. 2.

Политичка мисао Срба у расејању, 1945-1990 : прилог историографији српске политичке емиграције на Западу / Драган Суботић. – Београд : Институт за политичке студије, 1994. – 179.

24. 3.

(Кон)федерализам у Југославији: 1918-1990 : историографски оглед о државноправном развоју прве и друге Југославије / Драган Суботић. – Београд : Институт за политичке студије, 1995. – 186.

25. 4.

Српска политичка емиграција у анализама југословенске дипломатије: (1945-1971); прилози за дипломатију и дипломатску историју. 1 / Драган Суботић. – Београд : Институт за политичке студије, 2004. – 276.

26. 5.

Српска политичка емиграција у анализама југословенске дипломатије: (1945-1971); прилози за дипломатију и дипломатску историју. 2 / Драган Суботић. – Београд : Институт за политичке студије, 2004. – 324.

СУБОТИЋ, Момчило

27. 1.

Право на самоопредељење и „југословенски експеримент“ - прва, друга, трећа Југославија / Момчило Суботић. – Београд : Институт за политичке студије, 2004. – 230.

28. 2.

Српско питање данас / Момчило Суботић. – Београд : Институт за политичке студије, 2008. – 268

Глава „Космет између силе и права“, – 154-173.

Глава „Формула $K = K$ “, – 174-184.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

ОСВРТИ

Мијодраг Радојевић

ОГЛЕД О ЗБОРНИКУ РАДОВА
- ДИЛЕМЕ УСТАВНИХ ПРОМЕНА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ 325-335

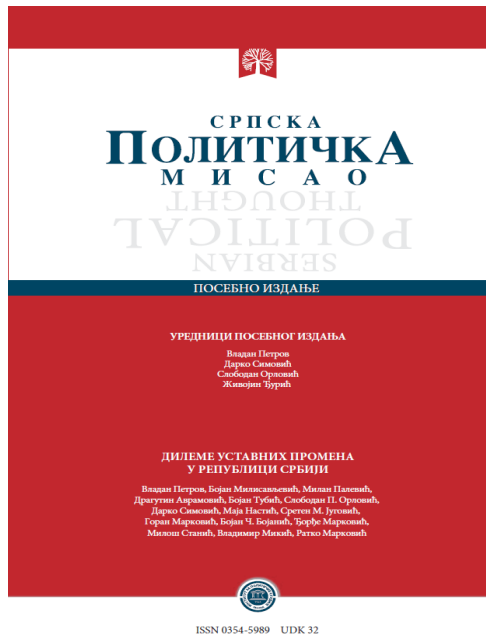
Милена Пешић

САЊА БОШКОВИЋ
- КОСОВСКИ КУЛТУРОЛОШКИ МИТ 337-343

Мијодраг Радојевић

Институт за политичке студије, Београд

ПРОТИВРЕЧНОСТИ УСТАВНИХ ПРОМЕНА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ*

(Оглед о зборнику радова Дилеме уставних промена
у Републици Србији – посебно издање Српске
политичке мисли, Институт за политичке студије,
Београд, 2017. године)

* Овај текст представља делимично измењено саопштење аутора на промоцији зборника на Правном факултету Универзитета у Београду 1. новембра 2017. године.

У сусрет обележавању деценије од доношења Устава Републике Србије на Правном факултету Универзитета у Београду уприличен је научни скуп, под називом „Поглед на Устав Србије – десет година касније“, почетком новембра 2016. године. Годину дана доцније, објављен је и зборник радова под називом – „Дилеме уставних промена у Републици Србији“. Научни скуп организовала је невладина организација „Српски правнички клуб“, а зборник је објавио Институт за политичке студије. У облику посебног издања часописа „Српска политичка мисао“, зборник садржи радове учесника на поменутом научном скупу. Текстови су писани у форми научних чланака, изузев посебног прилога Ратка Марковића, нашег угледног професора Правног факултета Универзитета у Београду.

У овом зборнику становишта о новим уставним решењима представили су углавном уставни правници – универзитетски професори, стручни сарадници и истраживачи на научним институтима. У садржинском смислу, теме прате структуру актуелног устава од општих начела до појединих уставних области и посебних уставних института. У првом чланку концепт уставног идентитета и његов карактер у Уставу од 2006. године анализирао је професор проф. др Владан Петров. Аутор је, за потребе овог рада, формулисао базичну дефиницију уставног идентитета, с напоменом да свака нација у њему уписује сопствена обележја. Тако и Србија има свој властити уставни идентитет. Међутим, у Уставу Србије од 2006. решења о подели власти, мандату народних посланика, тзв. „пробном мандату“ судија које се први пут бирају на судијску функцију и преамбули Устава представљају „антиидентитетска места“, односно уређена су на начин који одступа од националног и европског уставног идентитета.

Бојан Милисављевић и Милан Палевић закључују да су неопходне „корените уставне промене“ у Републици Србији. У чланку о односу међународног и унутрашњег права у контексту Устава аутори наводе два разлога за промену устава. Неодржива је уставна конструкција о непосредној примени међународног права, јер у пракси она

може изазвати недаће. С друге стране, у процесу прикључења Србије Европској унији, потребно је донети уставне одредбе о интегративној клаузули, примени општих правних аката Европске уније, праву грађанства ЕУ, усклађивању спољне политике са спољном политиком ЕУ, али и изменити уставне норме које се односе на владавину права.

Правна држава и(ли) владавина права – дилема је којом се у свом тексту бавио Драгутин Аврамовић. На основу компаративне анализе аутор запажа да се у уставима већине бивших југословенских република користи термин владавина права, за разлику од устава у осталим европским земљама у којима се употребљава израз правна држава. Домаћи уставотворци некритички су преузели појам владавине права из традиције англосаксонске либералне традиције. При томе, он је непрецизно и недовољно јасно разрађен у важећем уставу. По мишљењу аутора, у складу са овдашњом правном традицијом и њеним уставним идентитетом, било је исправније послужити се појмом правне државе.

Одредбе о људским правима у Уставу Србије критички пропитује Бојан Тубић. Његова основна примедба се односи на номотехнику у нормирању људских права. Уместо да се у Уставу само прокламују основна људска права, а да се тзв. каучук нормом упути на међународне уговоре о људским правима, прихваћена је идеја о широком каталогу људских права, односно уношењу многобројних права која се гарантују највишим правним актом. Невоља је у томе што „претерано нормирање“ може изазвати проблем у ефикасној заштити ових права, а ове одредбе често могу изгледати као икебане, односно „политичке идеје које је тешко непосредно применити“. С друге стране, у складу с највишим међународним стандардима одређена је садржина ових права, као и механизми њихове заштите.

Слободан Орловић у свом чланку о правном положају Уставног суда Србије, није се бавио само тумачењем уставних норми који уређују његов положај, него и стварном улогом овог државног органа. Кључна теза аутора јесте да су за Уставни суд у Уставу „добро замишљени елементи, који се сада ипак нису показали довољним за изградњу ауторитета једног неприкосновено независног органа.“ У прилог ове тврдње, наводи примере опортуног деловања

Уставног суда. Извор таквог понашања објашњава праксом избора судија Уставног суда. Осим поменутог постоје и други облици повреда начела уставности везаних за Уставни суд, а аутор сматра да је потребно преиспитати његову надлежност (оцењивање уставности општег правног акта локалних комуналних предузећа и одлучивање о изборним споровима, затим улоге у разрешењу председника Републике и одлучивање о забрани верске заједници). За афирмацију овог државног органа као чувара устава недовољно је само променити правне норме о саставу и статусу судија и његову надлежност, него и створити амбијент у коме ће се одлуке овог Уставног суда неупитно прихватати и примењивати.

Систем организације власти у Републици Србије није значајније измењен новим уставом. Уместо да отклони недостатке свог претходника, Устав од 2006. године определио се за његову додатну рационализацију, стварајући тако терен, у недостатку одговарајуће политичке и правне културе, за бројне аномалије. Да би објаснио лоше ефекте овог система власти, Дарко Симовић користи појам – президентијализација политике. Под президентијализацијом политике подразумева облик концентрације власти, једну од варијанти „исквареног председничког система“. Уместо равнотеже власти или поделе власти, на делу је модел лидерског вођења политике у коме главну улогу има омнипотентни председник Републике. То је истовремено и „преношење тежишта са колективне, партијске политике на модел индивидуализованог, лидерског вођења политике“. Симовић заправо указује на две кључне појаве – несклад између писаног и фактичког („живог“) устава и изразиту доминацију ванинституционалних чиниоца у односу на уставне одредбе. С друге стране, прокламована уставна позиција председника Републике и његов висок степен политичког легитимитета нису сразмерни делокругу уставних надлежности. Председнику Републике, да би остварио своју посредничку или модераторску улогу између парламента и владе, недостају „арбитражна“ овлашћења. Из политичке праксе Симовић издваја карактеристичне случајеве неуставног понашања, нарушавања начела поделе власти и злоупотребе уставних права. Домаћем политичком систему не одговара канцеларски модел власти, јер он захтева одређене претпоставке – тип политичке културе који Србија

још увек није развила. Због тога је целисходније доследно применити поједина решења из полупредседничког система, позната из уставног система Пете француске републике.

Изборно законодавство, односно уставна начела и решења о изборном систему разматрала је Маја Настић, а предмет наредног чланка аутора Сретена Југовића, који није непосредно у складу с темом овог зборника, јесте сумарна анализа Закона о општем управном поступку и Закона о полицији.

Горан Марковић упућује примедбе на систем локалне самоуправе. Устав обилује правнотехничким недостацима, па тако преопширно уређује ову област. С намером да пружи снажнија јемства за заштиту права на локалну самоуправу, уставотворац је детаљно уредио низ правних института. Ове уставне норме, међутим, спутавају реформисање система локалне самоуправе. На мети његове критике јесу одредбе о поверавању надлежности јединицама локалне самоуправе, мерила за упостављање јединица локалне самоуправе, тип основне јединице локалне самоуправе. Аутор је указао и на неодговарајуће одредбе о организацији власти у јединицама локалне самоуправе – неусклађеност устава између прокламованог права на самоорганизовање и модела скупштинског система, као и на проблематичан карактер уставних норми о надзору над радом општине.

Бојан Бојанић оспорава уставни концепт територијалне аутономије у Републици Србији. Аутор анализира неуставне акте – Бриселски споразум и Споразум о Заједници српских општина и последице, као и Закон о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине (2002) и Статут Аутономне покрајине Војводине (2009). За прва два акта сматра да се „њима не обезбеђује никаква аутономија српском народу на КиМ“, и да садрже решења која „доприносе уставноправном удаљавању Косова и Метохије од Републике Србије.“ За друга два акта наводи да су настојали да редефинишу концепт аутономне покрајине и „промовишу различите аспекте војвођанске државности“. Аутор, у закључку свог рада, реторички поставља питања о одрживости садашњег модела територијалне аутономије и успостављању двостепене и полититипске локалне самоуправе.

Ђорђе Марковић је утврдио спорна места и проблеме у остваривању начела судске независности у нашем уставном систему. Начело сталности судијске функције је „девалвирано“ у пракси, а „неадекватан“ састав и надлежност Високог судског савета и Правосудне академије и одсуство конституционализације разлога за разрешење судије, односно престанак судске функције доводи у питање остваривање начела сталности судске функције.

Милош Станић претреса институте парламентарног мандата и парламентарног имунитета. По његовом схватању, неопходно је уклонити уставну одредбу о парламентарном мандату и редефинисати имунитет неодговорности и имунитет неповредивости парламентарних посланика.

Владимир Микић преиспитује правни оквир и односе између цркава и државе. На основу низа примера, он износи закључак о „недопустиво високом степену утицаја цркава и верских заједница на политички живот у земљи“ и констатује да се начело световности не поштује у јавном животу Србије. Излаз из оваквог стања види у оптирању између два модела – доследне секуларизације, која се заснива на неутралности државе у односу на конфесионални утицај, или отвореније кооперације државе и цркве, која би уклонила несклад између уставног текста и фактичког стања. Аутор сматра да су оба модела легитимна и имају упоришта у упоредноправној пракси.

У прилогу овог зборника штампана је и беседа Ратка Марковића, професора у пензији Правног факултета Универзитета у Београду, изречена на поменутом научном скупу. Његово обраћање пример је како добри аутори могу бити и врли беседници. Бираним речима и јасним језиком, упућене су поуке окупљенима о томе како устав треба да изгледа у вредносном и садржинском смислу. Уместо поправљање старог, он предлаже доношење новог модерног устава прилагођеног потребама Србије. На прегнатан начин објашњене су недоумице везане са карактер савременог устава, али и решења о будућем уставу која се тичу људских права, организације власти и других уставних тема. Његов је савет да Србија одбаци асиметричну територијалну организацију.

Позитиван утисак о овом зборнику кваре две чињенице. Уредници нису окупили најпроминентније правне стручњаке, него сараднике око Српског правничког клуба. Оправдање за овај поступак јесте у чињеници да се истог дана, када је и одржан наведени научни скуп, одвијало саветовање о промени Устава, у режији струковног удружења за уставно право. Дилему о томе да ли је реч о стицају околности или намери, подгрева куриозитет и да је репризирана слична ситуација. Недавно се, такође, на различитим местима расправљало о уставним променама. Таква пракса, да се у оквиру исте породице правника дебатује о истим или сродним темама на различитим местима, указује и на одређене проблеме у нашој научној заједници – одсуство саборности. Сарадња у научној заједници претпоставка је да се њен глас снажније чује. Уосталом, да није било подршке Института за политичке студије тешко да би и ово издање угледало светлост дана.

Организатори научног скупа и уредници зборника нису имали амбицију да ово издање представља прву књигу о уставним променама. Пре више од две деценије, у оквиру Југословенског удружења за уставно право, академик Миодраг Јовичић организовао је оваква саветовања чији је циљ био да се сучеле различита мишљења о уставним решењима. Тематске расправе одвијале су се у ужем оквиру.¹

Деценију након доношења актуелног Устава, у стручној и широј јавности још увек се одвија полемика о његовој промени. У зборнику је приметна тежња да излучи одговор на две кључне дилеме: да ли мењати Устав; ако је одговор на прво питање позитиван, следи и друга недоумица – које делове променити. Методолошки оквир истраживања јасно је оцртан – анализирани су појединачне теме са строго научне стране, егзегетичком и нормативноправном разматрању уставних норми, уз опрезно коришћење екстензивнијег прилаза, то јест социолошког метода. На

1 У периоду од неколико година објављено је више зборника о организацији власти, улози уставног суда, територијално-политичкој аутономији, правосудној власти, начину уставне ревизије... Текстови, скромни по свом обиму, нису опремљени научном апаратуром, већ представљају погледе аутора на одређене проблеме у функционисању уставних система у тадашњој Савезној Републици Југославији.

тај начин, као да се желела упутити јасна порука да аутори заузимају становиште између две крајњости или два пола у домаћој стручној јавности. Начињен је отклон у односу на тзв. модернисте и конзервативце. По овим првима неопходно је напустити концепт традиционалне уставности и пригрлити савремену теоријску доктрину о космополитској преваги људских права у односу на превазиђено схватање суверености. Устави нису оно што су некада били, а концепт суверености изгубио је на свом значају. Неопходно је да се он „одбаци“ или напусти.² Овај концепт често подразумева уставни дисконтинуитет или свеобухватну уставну транзицију. Израз је у складу са значењем који користи италијански професор уставног права Ђузепе де Верготини, о замени једног нормативног система другим нормативним системом,³ односно о промени једног уставног па и политичког режима другим режимом. Други, пак, сматрају да је било каква промена важећег устава отварање „Пандорине кутије“. Они устав не посматрају као „свету књигу“, него из чисто политичког прагматизма супротстављају се промени нашег основног закона. Домино ефекат било какве уставне ревизије у садашњим неповољним политичким околностима, по њиховом мишљењу, води далекосежнијим променама и цепању уставног и националног идентитета Србије.

Поборници умерене струје заступају идеју о незаобилазној промени Устава Србије, али уз поштовање уставне стабилности. Ово начело у основи брани ауторитет устава као највишег правног акта, али не пориче потребу његове промене, у складу са вредностима савременог конституционализма. Такво становиште блиско је схватању *уставног патриотизма*. Како тврди теоретичар Јан Вернер Милер, уставни патриотизам показује приврженост савременом конституционализму и усредсређује се на „норме, вредности и посредно, процедуре либерално демократског устава.“⁴ Овакво теоријско становиште деле и сарадници Српског правничког клуба.

2 М. Тропер, *Правна теорија државе*, Правни факултет Универзитета у Београд, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2013, стр. 213.

3 Ђ. де Верготини, *Упоредно уставно право*, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2015, стр. 227.

4 Ј. В. Милер, *Уставни патриотизам*, Фабрика књига, Београд, 2010, стр. 8.

О уставним проблемима поучна су и размишљања зачетника и утемељивача појединих научних дисциплина у Србији, биолошког оца и сина, Владимира и Слободана Јовановића. Док први у тексту о Намесничком уставу истиче потребу осавремењивања уставног система, вели да „у несавршености и погрешивости, у поправивости и усавршивости човека и друштва изражена је природна нужност промене и преображаја друштвених и људских установа“,⁵ али да се томе често одупире политички менталитет,⁶ други је помно описао наш уставни развитак у 19. веку, објашњавајући да је, осим изградње националних институција, главно уставно питање – уређење и контрола власти.⁷ Уставно питање вазда је, по Слободану Јовановићу, било терет за српске владаре, често употребљавано не у корист него на штету развитка демократије и владавине права.

И скоро након два века уставног развитка, Србија се још увек налази на почетку дугачког и неизвесног пута. Узроци нашег недовршеног уставног питања налазе се у апоријама несређене државности, геополитичким утицајима и ћуди домаћих властодржаца.

1) Ако је почетком 19. века Србија своје право на устав изводила из права на унутрашњу аутономију (Р. Марковић),⁸ данас ово исто право примарно изводи из права на одбрану својих националних интереса, заштите територијалног интегритета и суверенитета. У старом и новом уставу неодређене државне међе биле су препрека за уставно конституисање државе. У претходном и садашњем уставу, ова легитимацијска матрица служила је као алиби за уставна решења која су могла и морала бити боља.

2) Европске интеграције посредно диктирају карактер, обим и темпо уставних промена у Србији, моделирају уставни идентитет и усмеравају решавање важних питања,

5 В. Јовановић, *Изабрани списи*, ЈП „Службени гласник“, Београд, стр. 141.

6 У Србији „Дивље властољубље и стари грехови сједињавају противу сваког кретања нових идеја“ *Исто*, стр. 143.

7 С. Јовановић, *Уставно право Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, „Службени лист СРЈ“, Београд, 1995, стр. 72.

8 Упореди: Р. Марковић, „Уставност Србијина“, *Са уставне осматрачнице*, ЈП „Службени гласник“, Досије студио, Београд, 2017, стр. 366.

као што је статус Косова и вођење спољне политике.⁹ У праву су они аутори када очекују парцијалну или делимичну вишестепну уставну ревизија. Ипак, прилике су прилично сложене, па тако поступак за измену уставних норми о правосуђу и о људским правима и слободама прети да буде дискредитован. Премда је суштински отпочео 2015. године, извесно је пробијање рока за усвајање нових уставних норми о правосуђу у складу са Акционим планом за Поглавље 23. С друге стране, јавна расправа на релацији Министарство правде – цивилно друштво и представници правосуђа залази у ћорсокак. На другом колесеку, пак, видимо да је отпочео тзв. унутрашњи дијалог о КиМ. Карактер првих састанака радне групе за унутрашњи дијалог упућује на нову формулу за статус Косова, највероватније преточену и у Устав. Орочавање дијалога убрзано може водити уставном референдуму већ наредне године. Његов политички ефекат, како се интерпетира у западним медијима, може бити кључ за другу брзину у европским интеграцијама. Друга фаза уставних промена одиграла би се непосредно уочи уласка Србије у ЕУ или на самом референдуму о уласку у ЕУ. Напослетку, након уласка у ЕУ, како сведочи и искуство других земаља, Србија би потпуно ускладила свој уставни систем са правним системом Европске уније. Дакле, наш уставотворац ужива ограничену слободу. Сваки нацрт измена и допуна устава одобрава Венецијанска комисија у складу са стандардима Савета Европе.

3) Напослетку, трећи разлог због кога Србија није решила своје уставно питање скрива се у политичкој сфери, у оним (не)видљивим унутрашњим ограничењима нашег менталитета и лагумима политике. Последња два наша устава, заслужују епитет тзв. „прелазних устава“,¹⁰ јер су у суштини замишљена као привремена решења која су аминувала тадашњи политички режими. Оба устава артикулишу политичку стварност и трају све док се она радикалније не промени. Садашњи устав, онако како то виде и аутори у зборнику, неодржив је са својим неадекватним уставним

9 О обавези усклађивања наше спољне политике са политиком ЕУ и у тексту Б. Милисављевића и М. Палевића у овом зборнику.

10 Ђ. де Верготини, *нав. дело*, стр. 273.

конструкцијама. Од преамбуле, преко односа унутрашњег и међународног права, затим недостатака који се односе на област људских права и слобода, нејасних норми о слободном мандату, тзв. пробном мандату судија и уопште организацији власти. С позиција конституционализма јасно је да су приоритети у уставним променама успостављање рационалне и делотворне поделе власти, на хоризонталном и вертикалном нивоу, чврсте гаранције судске независности и заштите људских права. Практично, већина уставне материје заслужује да буде промењена па је и исправно тумачење проф. др Р. Марковића да је боље донети нов устав, него оправљати стари.

Након потписивања оквирног Бриселског споразума (Првог споразума о принципима који регулишу нормализацију односа), Србија је на почетку новог уставног циклуса. Преласком овог Рубикона, преузет је тежак задатак: како да се споји ватра и вода, да се притисци за признавањем нове реалности на Косову и Метохији ускладе с начелом територијалног интегритета и суверенитета? Како предлог нових уставних решења уједначити са Оквирним споразумом који је, како је Уставни суд констатовао, политички акт, али и Резолуцијом 1244? Да ли је могућ комплексан политички договор на спољном и унутрашњем плану, и да ли се он може уткати у уставна решења? Која су то уставна решења која се могу променити, а да то не изазове већу штету од користи у нашем правном систему? Одговоре на неке од ових дилема, понуђена су у текстовима аутора која смо изложили. Надамо се да ће зборник радова служити, како је то поменуто у његовом предговору, развоју правне културе а уставотворцима у предстојећем послу за стабилнију и ефикаснију уставну грађевину.

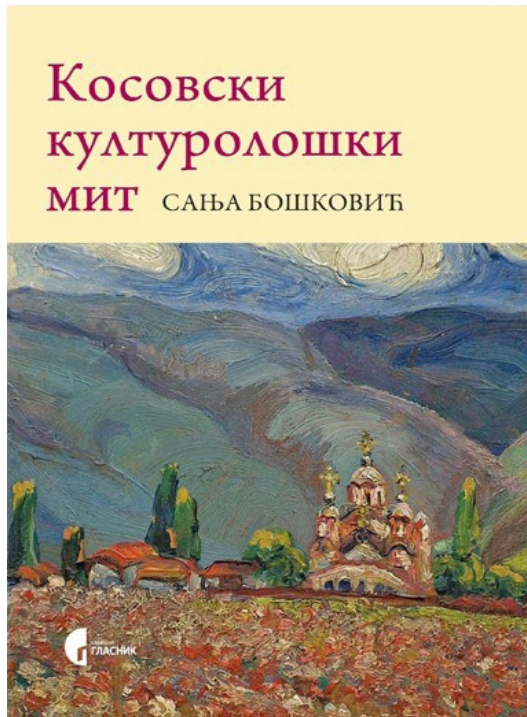
УДК 94(497.115)''1389''39(=163.41)
(049.3)
<https://doi.org/10.22182/ni.3032017.14>

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST
Година XIII, vol. 30
Број 3/2017.
стр. 337-343

Милена Пешић

Институт за политичке студије, Београд

КОСОВСКИ МИТ: СТВАРНО И ВИРТУЕЛНО ТЛО СРПСКОГ ДУХОВНОГ И КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА

**Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, Београд: Службени гласник, 2014, 488
стр.**

Књига Сање Бошковић „Косовски културолошки мит“ објављена је у времену које сведочи о поновном довођењу у питање нашег с напором очуваног просторног и културног наслеђа на подручју Косова. Процеси такозване „денационализације“ културних и историјских простора националних држава, која би требало да неутралише потенцијална жаришта међуетничких сукоба, може резултирати пре свега стерилизацијом и обезличењем ових места од културних и историјских карактеристика, произвођењем културне амнезије, како примећује ауторка. Може се рећи да је ова књига управо продукт научног пружања отпора таквим тенденцијама. Иако посредно, она садржи и неку врсту реплике деформишућим тумачењима косовског мита као агресивне, ратноухшачке, српске националистичке идеологије. Снага ове реплике састоји се пре свега у минуциозној и систематичној анализи духовног и културног наслеђа сачуваног у најважнијем српском миту, коју је Сања Бошковић предузела у својој инвентивној и заокруженој студији.

Садржај књиге чини седам поглавља, од којих су прва три општијег карактера: „Мит о Косову између историје и поезије“; „Мит, легенда и усмена традиција“; „О етнолошким и културолошким митовима“. Ова три почетна поглавља поступно уводе читаоца у проблематику мита и усменог предања, уз синтетизујуће теоријске осврте, одређења базичних појмова попут мита, усмене традиције, дистингвирања етнолошког и културолошког мита. Четврто поглавље „О пореклу културолошког мита о Косову“ представља неку врсту појмовника са детаљним објашњењима која читаоца уводе у поетику усмене традиције и епски дискурс. За проблем косовског мита важна је и типологија колективних памћења, издвојених на основу различитог карактера меморисања, односно онога што се памти (флеш-памћење, историјско, декларативно, репетитивно, усмено, семантичко и ритуално-синкретичко памћење). Међусобно садејство различитих врста памћења ауторка види остварено унутар јединственог културног израза у коме се колектив препознаје, а као једно од кључних „места памћења“ косовски културолошки мит.

У централном поглављу под називом „О структури Косовског културолошког мита“ ауторка је систематично и детаљно изложила свој оригинални мултидисциплинарни

приступ косовском миту, разматрајући и на примерима објашњавајући разнолике слојеве који чине његову динамичку структуру. То су: историјски сегмент; контемплативни сегмент; метафизичко-хришћански сегмент; архетипски сегмент и сегмент културолошких представа. „Настајући и преносећи се у епском гласу предака, заснивајући се на аутентичној српској култури, одражавајући историјски и духовни пресек колективног хабитуса (...)“ косовски мит (...) „у себи сажима разнородна културна изворишта, поставља духовно-културну вертикалу, заснива колективни идентитет српског народа.“¹

Свако од три завршна поглавља пружа неки облик закључка изложеног. Поглавље „Мапа Косовског културолошког мита“, низом визуелних представа, схематских приказа и мапа, очитује способност ауторке да апстрактне и готово неухватљиве интелектуалне садржаје, синтезе претходног поглавља, конкретно и сажето представи, а да их при том не изложи претераној редуцији или симплификавању. Последња два поглавља садрже разматрања косовског мита у контексту савремености, било да је реч о културном наслеђу, савременим евокацијама косовског мита, или његовом позиционирању у контексту глобалне културе.

Пошавши од општеприхваћеног схватања косовског мита као својеврсног одговора народа на конкретну историјску трауму коју је преживео, и од важности коју је Косовска битка имала за даљу историјску судбину и живот српског народа, ауторка је овај српски мит одредила као колективну интерпретацију стварног историјског догађаја, односно сегменте колективног памћења који су се формирали око Косовског боја. Косовски мит одражавао је различите аспекте сагледавања овог историјског догађаја, почев од усменог, епског, преко религијског, идеолошког, па све до политичког. На основу оваквог одређења косовског мита, Сања Бошковић сврстала га је међу културолошке митове, чија је основна структурна одлика синкретизам. Синкретички принцип подразумева вишеслојност извора на којима се заснива вишевековна рецепција косовског завештања. Тиме је ауторка

1 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 214-215.

отишла корак даље од увида Миодрага Поповића² о мешању паганских и хришћанских религијских представа у процеси-ма формирања колективног виђења Косовске битке. По њој, управо разнородност слојева и извора косовског мита чини динамику унутар његове духовне целине, што је један од разлога његовог трајања и културног деловања у трансгенера-цијским размерама.

Историјски сегмент, као чињеничко језгро око којег се формирала митска структура, обухвата Косовски бој, поги-бију кнеза Лазара и српских великаша, пораз и пад у турско ропство. Ове историјске чињенице интегрисане су техником усменог представљања у епске структуре. Надовезујући се на историјску основу, контемплативни сегмент садржи њена објашњења која одступају од историјских чињеница. У циљу реконструкције историјског пораза, уз морална и војнотак-тичка просуђивања, колективна објашњења уводе мотив из-даје Лазаревог зета и савезника Вука Бранковића.

Метафизичко-хришћански сегмент смешта одсудну битку и узроке пораза у шири, метафизички контекст зби-вања. Тако Косовски бој постаје „тек неопходни предуслов за покретање суштинских питања постављених пред Кнеза.“³ ^С „нежевим избором небеског царства пораз добија свој виши разлог, а смрт српских бораца, страдања и понижења народа смисао небеског пута ка остваривању непролазних хришћан-ских вредности.

Архетипски сегмент косовског мита обухвата менталне и духовне схеме колективног несвесног, садржане у дубљим језичким слојевима усмене традиције, отелотворене у архе-типским представама, сликама и симболима, посредством којих су моделоване колективне перцепције историјског до-гађаја. Будући да је њихово порекло у митској свести, као првобитном облику колективног перципирања света, архе-типски сегмент косовског мита обухвата све трагове прех-ришћанског доживљаја света који одражавају старословен-ске религијске представе.

Теоријска поставка сегмента културолошких предста-ва косовског мита у највећој мери очитује оригиналност ау-

2 Миодраг Поповић, *Видовдан и часни крст*, Библиотека XX век, Београд, 2007.

3 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, нав. дело, стр. 29-30.

торкине концепције. Културолошке представе засноване су на колективним представама изразите вредносно-моралне снаге, те стога одражавају у највећој мери колективну свест српског народа. Реч је о духовним процесима који у битном одређују схватање косовског историјског догађаја. Прецизности, овај сегмент условљен је менталним моделима који се преносе путем традиције, као и специфичношћу самог садржаја који колектив формира, вреднује и активно међугенерациски преноси. То су представе „које колектив изграђује о заједничком простору – физичком и духовном у коме живи, и које потом рефлектује у колективној културној пројекцији стварности. Отуда се културолошке представе појављују као самоизражавање колективне духовне стварности, похрањене у колективном памћењу“.⁴

Колективно памћење засновано на просторним представама битно је за организацију друштва не само у просторно-материјалној равни постојања већ и у метафизичкој, како ауторка истиче. У конкретни простор уписују се, уз трагове прагматичних и трагови духовних потреба које се манифестују у стварању светих, изузетних места, намењених за извођење друштвених и религијских ритуала. Тиме се реални и конкретни простор-пејзаж, посредством оплемењивања и „ољуђивања“ простора духовним деловањем колективне визије стварности, трансформише у у „културни пејзаж“, унутар којег су уцртани обриси друштвеног идентитета. Веза између конкретног подручја и представе о њему сложена је синхронијско-дијахронијска целина, састављена од физичке појавности и духовне рецепције појаве, изражене у симболици културолошких колективних кодова. Посредством деловања нормативних колективних вредности заједнице, културни пејзаж се „развија у метафизичку јединицу постојања, просторно-духовну целину у којој се исписују колективна, реална и имагинарно-духовна географија и историја.“⁵ Културни пејзаж се, тако, заснива и изграђује на елементима културног наслеђа, израженог у облику колективних знања предака која се преносе покољењима. Културолошки митови активно учествују у стварању културних простора-пејзажа.

4 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, нав. дело, стр. 362.

5 Исто.

Косовски културолошки мит изградио је, по ауторки, мање-више јасно зацртан културни пејзаж. Он се поклапа како с конкретним границама простора на коме се одиграла Косовска битка, тако и с колективним представама о битности, снази и пространству средњовековне српске државе и династије Немањића. „У тај културни простор уцртане су једнако реалне топонимске јединице и стварне историјске личности, као и имагинарна места и ликови“⁶ чија се „истинитост“ заснива на колективном препознавању културолошке димензије коју тај мит утврђује и успоставља. Колективно памћење, ослоњено на конкретне просторне представе, трансформише стварни пејзаж у симболички духовни простор. „Место – као географска и ментална тачка – постаје покретач афективних, унутарњих духовних процеса у којима се путем сећања успоставља веза с прошлошћу која инспирише и иницира реаговања у историјском времену. Отуда митска структура косовског предања постаје духовни колективни топоним, центар колективне културне свести.“⁷

Сагледавајући косовски мит кроз преплет различитих оптика, митотворачке визуре, архетипологије и поетике усменог стваралаштва, и прерађујући своја сагледавања инструментаријумом савремених културолошких студија, Сања Бошковић остварила је оригиналне научне увиде у овај комплексни феномен. Иако је њена интерпретација смисла поруке косовског мита ближа метафизичком, односно теоцентричном смеру његове рецепције, не може јој се приговорити занемаривање овог другог, антропоцентричног аспекта тумачења. Антиномија ових двају смерова интерпретације неизбежна је и иманентна самом косовском миту. У поставци Сање Бошковић „небески“ и „земаљски“ аспект значења поруке мита повезују се делимично, кроз кореспонденцију са два опречна низа моралних вредности које је ауторка издвојила, а то су: „оданост-пожртвованост-херојство-родољубље“ и „клетва-издаја-узалудно жртвовање-колективна погибија“. Морални аспект значења поруке косовског мита, одређује однос колектива према историјском и према метафизичком постојању истовремено. Он садржи и елементе политичког

6 Исто, стр. 363.

7 Исто, стр. 367.

размишљања, изражавајући трајно опредељење за борбу у очувању слободе, самосталности, државе и јединства колектива, насупротив непостојаности, издаји заједничких интереса, неслози.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Редакција часописа *Национални интерес* прихвата радове који су уређени на следећи начин.

Радови који нису усклађени са датим упутствима неће бити разматрани за објављивање у часопису.

За писање рада користити **ћирилично писмо**.

Текст писати у фонту Times New Roman, величина фонта **12**, са увученим пасусима и проредом **1,5** и маргинама **Normal 2,5 cm**.

Обим рада не сме бити већи од 36.000 карактера са размаком (приликом провере броја карактера користити: Review/Word Count/Character (with spaces) - активирати опцију *Include textboxes, footnotes and endnotes*).

Име и презиме аутора се пише на средини, малим словима – *Bold* и *Italic* (фонт 12).

Афилијација се пише испод имена аутора на средини, малим словима – *Italic* (фонт 12). Уколико је аутор запослен на факултету, након навођења факултета, наводи се и универзитет (нпр. *Факултет политичких наука, Универзитет у Београду*). Уколико је аутор запослен на институту, наводи се и град у коме се институт налази (нпр. *Институт за политичке студије, Београд*).

Наслов се пише на средини, великим словима – *Bold* (фонт 14). Фуснота поред наслова служи за навођење назива и броја пројекта у оквиру кога је чланак написан.

Сажетак се пише испод наслова на средини малим словима величина фонта 12. Испод тога пише се текст сажетка у обиму од 100 до 250 речи - фонт 12, *Justify*. Сажетак садржи предмет анализе, циљ рада, коришћене теоријско-методолошке приступе, резултате и закључке рада.

Кључне речи се пишу испод текста сажетка малим словима (фонт 12), и одвајају зарезом. Наводи се од 5 до 10 кључних речи.

Поднаслови се пишу на средини, великим словима - *Bold* (фонт 12) и нумеришу се арапским бројевима. Уколико поднаслов садржи више целина, оне се такође означавају арапским бројевима, и то: 1.1. – малим обичним словима *Bold* (фонт 12).

Начин цитирања:

Фусноте у форми напомена се дају на дну стране у којој се налази коментарисани део текста или навођене литературе. Фусноте уносити командом *Insert – Reference – Footnote*. Фусноте се пишу у фонту *Times New Roman*, величина слова **10**. Фусноте треба поравнати по левој и десној маргини, односно изабрати опцију *Justify*

Приликом навођења фуснота руководити се следећим упутствима:

- приликом навођења *монографије/књиге* фуснота мора садржати:
 - Име и презиме аутора, наслов рада курсивом (*Italic*), назив издавача, место, годину издања и број стране.
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
- приликом навођења *чланака из часописа*:
 - Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив часописа курсивом (*Italic*), назив издавача, место издавања, број, година излажења и број стране.
 - **Пример:** Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2009, стр. 67.
- приликом навођења *зборника радова/поглавља из књиге*:
 - Име и презиме аутора, назив рада под наводницима, назив зборника/поглавља курсивом (*Italic*), имена и презимена приређивача зборника у загради, назив издавача, место издања, година издања, број стране.
 - **Пример:** Дејана Вукчевић, „Србија и придруживање Европској унији“, у зборнику: *Србија – политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 239.
- приликом навођења *извора са Интернета* (не смеју прећи више од **10%** коришћене литературе):
 - Име и презиме аутора, наслов чланка курсивом (*Italic*), пуну интернет адресу и датум приступа.
 - **Пример:** Karen Devine, *Stretching the IR theoretical spectrum of debate on Irish neutrality: arguments and evidence in favor of a critical social constructivist framework of understanding*, Internet, http://doras.dcu.ie/609/1/int_pol_sci_29_4_2008.pdf, 05/03/2013
- приликом навођења *архивске грађе*:
 - мора да садржи назив институције у којој се грађа чува, фонд, фасциклу (уколико има), назив документа (ако нема назива документа одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?), место, датум.

- **Пример:** Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894, Извештај Министарства иностраних дела о постављењу конзула, Београд, 19. април 1888.
- **приликом навођења прописа/закона:**
 - Пуним називом прописа/закона, курзивом гласило у коме је пропис објављен, број и година објављивања.
 - **Пример:** Закон о извршном поступку – ЗИП, *Службени гласник РС*, бр. 125/04.
- **приликом навођења публикација у новинама:**
 - Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив новине курзивом, датум објављивања
 - **Пример:** Слободан Кљакић, „Черчилов рат звезда против Хитлера“, *Политика*, 21. 12. 2004.
- **Код поновљеног цитирања истог извора узастопно на истој страни користити:**
 - Исто, број стране
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54. Исто, стр. 55
- **Код поновљеног цитирања истог извора уколико није узастопно и на истој страни користити:**
 - Име, презиме аутора, назив извора, нав.дело, број стране.
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, нав. дело, стр. 54.

Код уноса табела и графикана користити:

Изнад табеле/графикана центрирано пише се Табела/Графикон, редни број, назив табеле, величина фонта 10.

Испод табеле/графикана пише се Извор: навести извор по правилима цитирања за фусноте, величина фонта 10.

Литература се наводи на исти начин као и у фуснотама, с тим што се прво наводи презиме, па име аутора. Литература је поређана по азбучном реду за изворе на ћириличном писму, који се први наводе, а затим по абecedном реду за изворе на латиници.

За чланке из часописа, зборника као и за поглавља у књигама потребно је навести од које до које стране је чланак или поглавље у зборнику/књизи.

Литература садржи само изворе који су наведени у фусно-тама.

Након литературе, латиничним писмом навести **име и презиме аутора** на средини - *Bold* (фонт 12), испод тога наслов рада на енглеском великим словима - *Bold* (фонт 14).

Резиме (Resume) се пише на средини, малим словима – *Bold* (фонт 12). Испод тога пише се текст резимеа на енглеском језику у обиму до **1/10** дужине чланка. Резиме садржи резултате и закључке истраживања до којих је аутор дошао у свом раду и то знатно шире него у сажетку.

Кључне речи (Keywords) се пишу малим словима (фонт 12) и одвајају зарезом.

Радови који се предају за објављивање морају да се заснивају на новијој литератури, посебно на изворима, тј. радовима који су објављени у научним часописима политиколошке тематике.

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе и изјаву да тај рад није раније објављиван, тј да рад није аутоплагијат или плагијат. Изјава може да се преузме на интернет презентацији часописа, www.nacionalniinteres.rs.

Текстове слати у електронском облику на адресу redakcija@nacionalniinteres.rs

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензента је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Рецензије су анонимне у оба смера. Рок за рецензирање је седам дана од пријема рада. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију. **Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу.**

Име, презиме и звање аутора текста:

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ у раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у научним часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика и осврти

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публиковању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада

Име, презиме и научно звање рецензента:

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)

НАЦИОНАЛНИ интерес: часопис за национална и државна питања = National interest: Magazine for National and State Issues/главни уредник Милош Кнежевић: одговорни уредник Живојин Ђурић. - год. 4, бр. 4 (2005) Београд (Савски трг 7а); Институт за политичке студије, 2005 - (Београд: Eseloge). - 24 цм

Три пута годишње - Другачије повезане серијске публикације: Национални интерес (CD-ROM)=ISSN 1452-2152 ISSN 18204996=Национални интерес (Штампано изд.) COBISS.SR-ID 125448460